

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

**DEMOKRATİK AÇILIM VE ÇÖZÜM SÜRECİNDE
“AKİL İNSANLAR”**

Doktora Tezi

ZUHAL DEMİR

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

**DEMOKRATİK AÇILIM VE ÇÖZÜM SÜRECİNDE
“AKİL İNSANLAR”**

Doktora Tezi

ZUHAL DEMİR

Danışman: PROF. DR. ŞENGÜL ÖZERKAN

İstanbul, 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

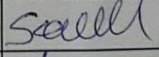
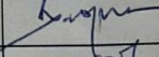
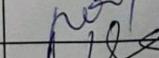
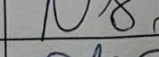
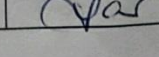
TEZ ONAY BELGESİ

GAZETECİLİK Anabilim Dalı GENEL GAZETECİLİK Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi Zuhale Demir'nin DEMOKRATİK AÇILIM VE ÇÖZÜM SÜRECİNDE "AKİL İNSANLAR" adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 16.11.2018 tarih ve 2018-32/34 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi4...../12...../2018.....

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1. Tez Danışmanı	Prof. Dr. ŞENGÜL ÖZERKAN	
2. Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi GÖKSEL AYMAZ	
3. Jüri Üyesi	Doç. Dr. MEHMET ÖZÇAĞLAYAN	
4. Jüri Üyesi	Prof. Dr. NEZİHA MUSAOĞLU	
5. Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi EBRU DAVULCU	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Zuhall Demir
Anabilim Dalı : Gazetecilik
Programı : Genel Gazetecilik
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Şengül Özerkan
Tez Türü ve Tarihi : Doktora-Aralık 2018
Anahtar Kelimeler :Müzakereci Demokrasi, Demokratikleşme, Kürt Sorunu, Demokratik Açılım Süreci, Âkil İnsanlar Heyeti, Kamusal Alan, Geleneksel Medya

ÖZ

DEMOKRATİK AÇILIM VE ÇÖZÜM SÜRECİNDE “AKİL İNSANLAR”

Günümüzde temsili liberal demokrasinin kriz yaşadığını ileri süren görüşlerin yaygınlaşması, beraberinde alternatif demokrasi arayışlarını gündeme getirmiştir. Yurttaşların kendilerini ilgilendiren konular hakkında kısıtlanmamış ve rasyonel bir biçimde tartışmaları ve bu tartışmalar sonucu alınan kararlarla temsili liberal demokrasinin “katılım” konusundaki krizini aşacağını ileri süren müzakereci demokrasi yaklaşımı, müzakereye dayanan bu modelin hayata geçmesi için kamusal alanın gerekliliğine işaret etmektedir. Bu çalışmada, temsili liberal demokrasinin krizi ve alternatif bir demokrasi yaklaşımı olarak Habermasçı müzakereci demokrasi yaklaşımı değerlendirilmekte, Türkiye’de uzun yıllardır bir güvenlik sorunu olarak görülen ve askeri operasyonlarla çözüme kavuşturulması hedeflenen Kürt sorununun, ilk kez demokratik çözüm yolları ile aşılmaya çalışıldığı Demokratik Açılım Süreci ve bu çerçevede AK Parti hükümeti tarafından sorunun çözümünde bir aktör olarak görevlendirilen Âkil İnsanlar Heyeti ele alınmakta ve Âkil İnsanlar Heyeti özelinde geleneksel medyanın kamusal alan oluşumuna katkısının olup olmadığı sorgulanmaktadır.Çalışmada, kamusal alan-geleneksel medya ilişkisi, gazetelerdeki haber metinlerinin Teun A. Van Dijk’in eleştirel söylem analizi yöntemiyle çözümlenmesiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Geleneksel medyanın, siyasal

olay/konuları kamunun gündemine taşıma, siyasal olay/konuları gündemde tutma ve bu olay/konularla ilgili bilgi aktarmak için uygun bir zemin olma özelliklerini taşıdığı çalışmanın bulguları arasındadır. Türk geleneksel medyasının kamusal alan oluşumu için gerekli olan her tür bilginin yurttaşlara iletilmesi hususunda yetersiz olduğu da çalışmanın sonuçlarındandır. Bu çalışmada, Habermasçı müzakereci demokrasinin günümüz koşullarında uygulanabilirliğinin zorluğu vurgulanmaktadır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Zuhall Demir
Field : Gazetecilik
Programme : Genel Gazetecilik
Supervisor : Professor Şengül Özerkan
Degree Awarded and Date : PhD-December 2018
Keywords :Deliberative Democracy, Democratization, Kurdish Problem, Democratic Initiative Process, Committee of Wise Men, Public Sphere, Traditional Media

ABSTRACT

“WISE MEN” IN THE DEMOCRATIC INITIATIVE AND SOLUTION PROCESS

Nowadays, the spread of the views that suggest the representative liberal democracy is experiencing a crisis has brought together the search for alternative democracy approaches. The deliberative democracy approach, which suggests that the citizens will discuss the issues that concern them in an unrestricted and rational way, and that the representative liberal democracy will overcome the crisis of “participation” by the decisions taken as a result of these discussions, points to the necessity of the public sphere in order to implement this model based on the negotiation. In this study, the crisis of representative liberal democracy and Habermasian deliberative democracy as an alternative democracy approach are examined; both The Democratic Initiative Process through which the Kurdish problem, which has been viewed as a security problem for many years and aimed to be resolved by military operations, has been attempted to be overcome with democratic solutions for the first time, and the Committee of Wise Men, which has been employed as an actor in the resolution of the problem by the Government of the Justice and Development Party (AKP) in this frame are addressed; and it is questioned whether traditional media provides any contributions to the formation of the public sphere specific to the Committee of Wise Men. In the study, the relationship between the public sphere and

traditional media has been presented by analyzing news texts in newspapers using Teun A. Van Dijk's critical discourse analysis method. It is among the findings of the study that traditional media has the qualities of being an appropriate platform to bring the political events/topics to the public agenda, to keep political events/topics on the agenda, and to transfer information about these events/subjects. It is also among the findings that Turkish traditional media is insufficient concerning the transfer of all kinds of information necessary to form the public sphere. In this study, the difficulty of the applicability of the Habermasian deliberative democracy under today's conditions is emphasized.

TEŞEKKÜR

Akademik yaşama adım attıktan sonra mezunu olduğum Marmara Üniversitesi'nde, mezunu olduğum bölümün doktora öğrencisi olarak yer almak benim için her zaman gurur verici olmuştur. Bu gurura eklenen zaman zaman kaygı, yorgunluk, korku, hırs ve yılgınlık hisleriyle geride bırakmış olduğum süreçte bana destek olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Şengül Özerkan'a, değerli hocalarım Prof. Dr. Neziha Musaoğlu, Doç. Dr. Mehmet Özçağlayan, Dr. Öğr. Üyesi Göksel Aymaz, Prof. Dr. Cengiz Anık, Prof. Dr. H. Emre Bağce ve hem hocam hem de arkadaşım olan Dr. Öğr. Üyesi Ebru Davulcu'ya teşekkür ediyorum. Desteklerinden dolayı değerli arkadaşlarım Öğretim Görevlisi A. Bihter Gökçeyurt ve Öğretim Görevlisi Kübra Dilaver Yıldırım'a, motivasyonumu arttıran ve tezim ile ilgili konularda fikir alışverişinde bulunduğum başta Dr. Ayşe Aldemir olmak üzere doktora dönem arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum.

Doktora eğitimimin henüz başlarında kaybettiğim ama mutlaka bir yerlerden beni gördüğüne ve kızıyla gurur duyduğuna inandığım güzel yürekli babam İmam Keresteci'ye, manevi desteğini üzerimden hiçbir zaman eksik etmeyen, hayata tutunma gücüm olan canım annem Naciye Keresteci'ye, çocuklarımla en iyi şekilde ilgilenen sevgili ablam Gülten Şentürk'e, sadece tezimin son aşamalarına tanık olduğu için ağabeyine nazaran şanslı bulduğum küçük prensim Eymen Uras'a sonsuz teşekkür ediyorum.

Ve en büyük desteğim, hayat arkadaşım Erdem Demir'e hayatı her anıyla benimle paylaştığı için sonsuz teşekkür ediyorum. İyi ki hepsi hayatımdalar...

Uzun yolculuğun sonunda ortaya konan bu tez, annesine her zaman inanmış ve küçücük yaşında bilime gönül vermiş oğlum Demir Efe'ye armağandır...

Zuhal Demir
4.12.2018

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
TABLO LİSTESİ.....	x
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM MÜZAKERECİ DEMOKRASİ: KAVRAMSAL VE KURAMSAL BİR ÇERÇEVE

I.	TEMSİLİ DEMOKRASİNİN KABULLERİ.....	11
II.	TEMSİLİ DEMOKRASİNİN KRİZİ.....	15
III.	MEŞRUIYETİN KAYNAĞI OLARAK “KATILIM” VE KATILIMCI DEMOKRASİ YAKLAŞIMI.....	20
IV.	RADİKAL DEMOKRASİ KURAMLARI.....	23
A.	AGONİSTİK (ÇEKİŞMECİ) DEMOKRASİ.....	25
B.	HABERMAŞÇI MÜZAKERECİ DEMOKRASİ	25
	1. Müzakereci Demokrasinin İlkeleri	27
	a. Kamusal Alan	29
	b. İdeal Konuşma Durumu	35
	2. Kamusal Alan, İletişim ve Medya.....	42
	a. Geleneksel Medya	42
	b. Yeni Medya	49
	3. Medya ve Güç İlişkileri	53
	4. Kamusal Alana Yönelik Eleştiriler	57
	5. Müzakereci Demokrasinin Sınırlılıkları.....	60
	a. “Konuşma”dan Kaynaklanan Eşitsizlikler	61
	b. Kapsayıcılık Sorunu.....	65

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE DEMOKRATİK AÇILIM SÜRECİ VE AKİL İNSANLAR
HEYETİ (AİH)

I.	TÜRKİYE’DE DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ	76
A.	İÇ ÇEVRE FAKTÖRLERİ	76
	1. Siyasal Kültür	76
	2. Darbeler	82
B.	DIŞ ÇEVRE FAKTÖRLERİ	84
II.	BİREY MERKEZLİ DEMOKRATİKLEŞME ANLAYIŞINA GEÇİŞ	87
A.	YENİ MUHAFAZAKÂR AKIM EKSENİNDE DEVLET TOPLUM İLİŞKİSİ.....	89
B.	RADİKAL DEMOKRASİ TARTIŞMALARI EKSENİNDE DEVLET TOPLUM İLİŞKİSİ.....	94
II.	KÜRT SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNDE POLİTİK YAKLAŞIMLAR..	95
III.	DEMOKRATİK AÇILIM SÜRECİ ÖNCESİ	96
A.	DEMOKRATİK AÇILIM SÜRECİ	101
	1. Çözüm Sürecinin Katalizörü Olarak Âkil İnsanlar Heyeti (AİH)	107
	a. Âkil İnsan Terimi	112
	b. AİH’nin Amacı ve Çalışmaları	116
IV.	ÇÖZÜM SÜRECİ VE AİH ÜZERİNE TARTIŞMALAR.....	117
A.	SİYASAL PARTİLER	117
	1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)	118
	2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	119
	3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	120
	4. Demokratik Toplum Partisi (DTP)/Barış ve Demokrasi Partisi (BDP).....	122
B.	GENELKURMAY BAŞKANLIĞI	124
C.	SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	125
V.	ÇÖZÜM SÜRECİNİN SONLANDIRILMASI	126
A.	YEREL DİNAMİKLER	126
B.	BÖLGESEL DİNAMİKLER	128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKİL İNSANLAR HEYETİ KONULU HABER METİNLERİNİN ANALİZİ

I. ARAŞTIRMADA KULLANILAN METODOLOJİ.....	130
A. TEUN A. VAN DİJK’IN ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ.....	130
II. ARAŞTIRMA SORULARI VE HİPOTEZLERİ	135
III. ÖRNEKLEM SEÇİMİ.....	136
IV. BULGULAR	136
A. MAKRO YAPI	136
1. Tematik Çözümleme	137
a. Başlıklar Açısından Değerlendirme	137
(1) Cumhuriyet Gazetesi: “AKP’nin Akili”	138
(2) Hürriyet Gazetesi: “Analar Ağlamasın”	150
(3) Sabah Gazetesi: “Âkil İnsanlar Heyeti: Umut” ..	162
b. Haber Girişleri ve Olayın Haber Metninde Sunumu	172
(1) Cumhuriyet Gazetesi.....	173
(2) Hürriyet Gazetesi	175
(3) Sabah Gazetesi	177
2.Şematik Çözümleme	180
a. Ardalan ve Bağlam Bilgisi Açısından Değerlendirme ..	180
(1) Cumhuriyet Gazetesi.....	180
(2) Hürriyet Gazetesi	181
(3) Sabah Gazetesi	183
b. Haber Kaynakları ve Alıntı Kullanımı	183
(1) Cumhuriyet Gazetesi.....	183
(2) Hürriyet Gazetesi	185
(3) Sabah Gazetesi	186
c. Yorum Açısından Değerlendirme	188
(1) Cumhuriyet Gazetesi.....	188
(2) Hürriyet Gazetesi	189
(3) Sabah Gazetesi	190
B. MİKRO YAPI	190

1. Sentaktik Çözümleme	191
a. Cumhuriyet Gazetesi	191
b. Hürriyet Gazetesi	192
c. Sabah Gazetesi	193
2. “Biz” ve “Onlar” Karşıtlıkları Üzerinden Değerlendirme	193
a. Cumhuriyet Gazetesi	194
b. Hürriyet Gazetesi	195
c. Sabah Gazetesi	195
3. Konuşma Figürleri Açısından Değerlendirme	196
a. Dramatikleştirme	196
(1) Cumhuriyet Gazetesi	196
(2) Hürriyet Gazetesi	197
(3) Sabah Gazetesi	199
b. Metafor (Eğretileme)	199
(1) Cumhuriyet Gazetesi	200
(2) Hürriyet Gazetesi	200
(3) Sabah Gazetesi	201
c. İroni	201
(1) Cumhuriyet Gazetesi	201
(2) Hürriyet Gazetesi	202
(3) Sabah Gazetesi	203
d. İnandırıcılık/Kanıt Gösterme	203
(1) Cumhuriyet Gazetesi	203
(2) Hürriyet Gazetesi	206
(3) Sabah Gazetesi	207
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	209
EKLER.....	219
KAYNAKÇA.....	293

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1.1 : Temsili Demokrasinin Ontolojik Kabulleri	13
Tablo 1.2 : Katılımcı Demokrasinin Ontolojik Kabulleri	22
Tablo 1.3 : İletişimsel Eylem	36
Tablo 1.4 : Demokrasinin Gereksinimleri ve İnternetin Özellikleri	51
Tablo 2.1 : Âkil İnsanlar Heyeti Akdeniz Bölgesi Grubu Üyeleri	108
Tablo 2.2 : Âkil İnsanlar Heyeti Doğu Anadolu Bölgesi Grubu Üyeleri	108
Tablo 2.3 : Âkil İnsanlar Heyeti Ege Bölgesi Grubu Üyeleri	108
Tablo 2.4 : Âkil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Anadolu Bölgesi Grubu Ü....	109
Tablo 2.5 : Âkil İnsanlar Heyeti İç Anadolu Bölgesi Grubu Üyeleri	109
Tablo 2.6 : Âkil İnsanlar Heyeti Marmara Bölgesi Grubu Üyeleri	109
Tablo 2.7 : Âkil İnsanlar Heyeti Karadeniz Bölgesi Grubu Üyeleri	110
Tablo 4.1 : Gücün Söylemsel Yeniden Üretimini Şeması	132
Tablo 4.2 : Teun A. Van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizi Modeli	134
Tablo 4.3 : Cumhuriyet Gazetesinde Yer Alan AİH İle İlgili Haber B.....	138
Tablo 4.4 : Hürriyet Gazetesinde Yer Alan AİH İle İlgili Haber Başlıkları...	151
Tablo 4.5 : Sabah Gazetesinde Yer Alan AİH İle İlgili Haber Başlıkları	162

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1.1 : Kamusal Alan-Özel Alan Ayrımı.....	32
Şekil 4.1 : “Akillere İçeride Tepki Dışarıda Protesto” Başlıklı Haber	204
Şekil 4.2 : “Akiller Başbakan’la Buluştu” Başlıklı Haber	205
Şekil 4.3 : “Akillere Protesto” Başlıklı Haber	205
Şekil 4.4 : “Rize Kahvaltısı” Başlıklı Haber	206
Şekil 4.5 : “Âkil İnsanlar Bize Ne Diyecek” Başlıklı Haber	206
Şekil 4.6 : “Tatar Ramazan’ın Kürt Duyarlılığı” Başlıklı Haber	207
Şekil 4.7 : “Hayat Bayram Olsa” Başlıklı Haber	208
Şekil 4.8 : “Âkil İnsanlara Davullu Zurnalı Karşılama” Başlıklı Haber	208

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİH	Âkil İnsanlar Heyeti
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DAİŞ	İslam Partisi
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları
DP	Demokrat Parti
DSP	Demokratik Sol Parti
DTP	Demokratik Toplum Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
ESA	Eleştirel Söylem Analizi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
KESK	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
KCK	Kürdistan Topluluklar Birliği
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
PYD	Demokratik Birlik Partisi
RP	Refah Partisi
SHP	Sosyaldemokrat Halkçı Parti
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKDP	Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisi
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TÜSİAD	Türkiye Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
vb	Ve benzeri
vs	Ve saire
yy	Yüzyıl

GİRİŞ

Kamusal alan, yurttaşların çeşitli iletişim araçları aracılığıyla ya da yüz yüze ilişkilerle, kendilerini ilgilendiren ortak meseleleri tartışmak ve böylece bu meseleler hakkında ortak bir anlayışa erişmek amacıyla bir araya geldikleri ortak bir alan olarak tanımlanabilmektedir.

Demokratik kurumlara sahip bir toplumun oluşturulması için bireylerin karşılaşmış oldukları herhangi bir düşünceye, fikre, kanaate karşılık cevap verebilmelerinin mümkün olduğu bir ortamın varlığı, kamuoyuna açık, kanaat oluşturucu ve savunucu bağımsız organların bulunması ve aynı zamanda çeşitli kesimlerin savunacağı kanaatlerin de eylem biçiminde gerçekleştirilebilmesi gerekir. Demokratik kurumlar için bunların gerçekleştirilmesi bir görevdir. Alınan kararların kamu adına alınmış olduğunun göstergesi, yurttaşların en geniş ölçüde katılımının sağlandığı tartışmalar ve bulundukları fikir alış verişinden sonra alınan kararların kamusal eylem aracılığıyla uygulamaya aktarılmasıdır (Mills, 1974: 417). Habermas (2015: 95), en geniş ölçüde katılımın sağlanmasını kamusal alanın iletişim araçları olarak adlandırdığı kitle iletişim araçlarına bağlamaktadır.

Günümüz temsili demokrasilerinde, siyasal kararların alınması sürecinde yurttaş katılımının yeterince sağlanmadığını düşünen müzakereci demokrasi anlayışının savunucuları, kamusal alanı, kamusal iletişim ve akılcı tartışmalar aracılığı ile birlikte demokratik meşruiyete ulaşmanın bir aracı olarak görmektedirler.

Uzun yıllardır Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olarak görülen ve yakın bir tarihe kadar yalnızca askeri operasyonlarla bertaraf edilmeye çalışılan Kürt sorununun da günümüzde bir demokrasi sorunu olduğu kabul görmektedir. Bu bağlamda, soruna yönelik güncel çözüm yöntemlerine daha yakın bir çerçeveden bakıldığında, onu doğuran ve demokratikleşme kapsamında çözümünü olanaklı kılan yerel ve bölgesel çevre faktörlerinin varlığı dikkatleri çekmektedir.

Türkiye, Soğuk Savaş Dönemi'nde batı ittifakı içerisinde yer almış ve mevcut pozisyonunu koruma amacı taşımıştır. Bu anlamda Türk dış politikasını belirleyen iki ana unsur “batıcılık” ve “statükoculuk”tur. Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından ise siyaset arenasında kendini farklı bir konumda bulan Türkiye, bu yeni düzende sorun odakları olarak görülen Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya ve Doğu Akdeniz gibi bölgelerle hem jeopolitik hem de tarihsel bağlantıları sebebiyle yoğun biçimde etkileşimde bulunacağı bir döneme girmiştir.

Etnik ve mezhepsel çatışmaların dünya çapında dikkatleri çektiği Soğuk Savaş sonrası dönemi izleyen ve özellikle 11 Eylül saldırıları ve sırasıyla Afganistan ve Irak’a yönelik müdahaleler, bu çatışmaların Ortadoğu’da bir kaos ortamı yaratmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş Döneminde ABD’nin yanında yer almayı tercih eden Türkiye, ABD’nin Ortadoğu politikasının yarattığı sorunlardan bölgenin bir ülkesi olarak zarar görmüştür (Oktav ve Ertem, 2015: 1).

Bu bakış açısının yanı sıra Türkiye’nin dış politikasının güvenliğin de aralarında bulunduğu farklı faktörler tarafından şekillendiğini ileri sürenler de bulunmaktadır. Onların ileri sürdüğü görüş, Türkiye’nin düşman güçleri tarafından kuşatılmışlık hissineve sürekli güvenlik tehdidi altında yaşıyormuş gibi bir algıya sahip olması, Türk dış politikasının güvenlik odaklı bir biçim almasına yol açmıştır. Söz konusu anlayış, dış politika ile güvenlik arasındaki ilişkiyi güçlendirmiş ve bu ilişkinin, askeri bürokratik elitlerin dış politika üzerindeki belirleyici rolleri ile görünür kılınmıştır. Türk dış politikasının batıcılık ve statükoculuk ilkelerine böylece güvenlik kültürü de eklenmiştir. Sander (1992: 26), Soğuk Savaş sonrası Türk dış politikasına hâkim olan iki kutuplu dünyanın küresel çıkarlarının yok olduğunu ancak bu çıkarların yerini bölgesel güvenlik ve işbirliğinin aldığını söylemektedir.

Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından dünyanın yeniden bir çatışma alanına dönmesi 11 Eylül saldırıları ile gerçekleşmiştir. 11 Eylül saldırıları uluslararası düzeyde güvenlik sistemlerinin gözden geçirilmesi ihtiyacının bulunduğu fikrini doğurmuştur. Bu bağlamda ABD, güvenlik politikalarında ciddi değişiklikler yapmıştır (Akgün, 2006:

11). Afganistan ve Irak’a yönelik operasyonlar ABD’nin yeni güvenlik politikası çerçevesinde gerçekleştirdiği harekâtlardır. ABD’nin yeni güvenlik politikası, Ortadoğu ile coğrafi, kültürel ve tarihsel açıdan bağları bulunan Türkiye’nin dış politikası üzerinde de etki göstermiştir. Bu çerçevede ele alınan etnik çatışmalar da ulus devletlerin yerel sorunları olmaktan çıkmış ve bölgeselleşmiştir.

Bu bağlamda Kürt sorununun da yalnızca Türkiye’nin sınırları içerisinde kalan ve çözümünün de Türkiye’nin hiçbir etkiye maruz kalmadan ya da yalnız başına gerçekleştirebileceği bir sorun olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir.

Ulus devletler, Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından küreselleşmenin de etkisiyle uluslararası kurumların politikaları ve baskılarından büyük ölçüde etkilenmeye başlamıştır. Bu dönemde, Komünist rejimlerin yıkılışını takiben gündeme gelen insan hakları ile ilgili konular uluslararası platformda öncelikli alanlar olarak yer almaya başlamış ve buna bağlı olarak, ulus devletlerin sorunlarından birini oluşturan etnik uyuşmazlıklar da aynı çerçevede değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’de yaşanan “Kürt Sorunu” da uluslararası aktörlerin ilgisini çekmekte ve bir insan hakları ihlali olarak nitelendirilmektedir.

Dünyada bu yönde bir değişim yaşanırken, bu değişimle ilişkili olarak, 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri ile iktidara gelen AK Parti, iç ve dış politikada önemli değişikliklere imza atmıştır. Bu değişiklikler, ekonomik gelişmeye paralel olarak birçok alanda gerçekleştirilmiştir. Bu alanlardan öne çıkanlar demokratikleşme ve etnik sorunların çözümüne yönelik politikalarlardır. Aynı zamanda bulunduğu bölgenin jeopolitik dönüşümü ve yeni siyasi yapısına bağlı olarak statik olan dış politikasını çok yönlü ve çok aktörlü bir politikaya çevirmiştir. Uluslararası aktör olma isteği, Türkiye’nin uluslararası kurumlarda daha yoğun yer alma gayreti içerisinde olmasına sebep olmuştur.

Özellikle etnik sorunlara ilişkin düzenlemeleri ile Türkiye’yi yakından ilgilendiren uluslararası kurumlardan Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, ülkemizde yaşanan Kürt sorununun demokratik

yollardan çözülmesi konusunda Türkiye'ye baskı uygulamakta ve Avrupa Birliği'ne üyelik için demokratik çözümü zorunlu bir koşul olarak ileri sürmektedirler.

AK Parti, parti programında, “*Türkiye Avrupa Birliği ile ilişkilerinde, taahhütlerini ve Birliğin üyelik için öteki aday ülkelerin de yerine getirmesini istediği şartları bir an önce sağlayacak, gündemin yapay sorunlarla meşgul edilmesini önlemeye çalışacaktır.*” demektedir. Bu ifadeyle, AB'ye üyeliği hedef olarak sunan AK Parti, üyelik sürecinde AB tarafından mağdur olarak görülen Kürtlerin de sürece dâhil edilmesi gerektiğinin farkındadır. Bu nedenle iktidara geldiği 2002 yılından itibaren değişik adlarla da olsa sürekli demokratik açılmadan söz etmekte ve Kürt açılımını da demokratik açılımın en önemli halkalarından biri olarak görmektedir.

Uluslararası konjonktürün yanı sıra Türkiye'nin sahip olduğu siyasal kültür ve askeri vesayetin demokratikleşmenin önündeki engelleyici etkisi AK Parti'nin, iç politikada da kendisini önceki hükümetlerden farklı bir biçimde konumlandığı yeni politikaların ana unsurlarını oluşturmaktadır.

Ergun Özbudun (1999: 7; 1999: 14), Türkiye'nin demokratikleşmesinin önündeki en önemli engelin, Türk siyasal yaşamının bir ögesi olan kamu bürokrasisinin konumuna bağlamaktadır. Devletin toplumun üzerinde ve ondan bağımsız bir varlık olarak algılanması yolundaki temel eğilim, elit ve kitle kültürleri arasındaki derin farklılaşma, Osmanlı-Türk siyasal hayatında, izleri günümüze kadar süren güçlü seçkin ve vesayetçi yönelimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Osmanlı siyasal yaşamında mutlak bir sultanın elinde toplanan otoritenin geniş bir bürokratik askeri aygıt (saray ve ordu mensupları, kamu görevlileri ve ulemalar) yardımıyla kullanılması sonucu kendilerini “*toplumun üzerinde ve ondan özerk olan bir devletin gerçek hizmetkârları, kamu yararının tek koruyucusu ve modernleşmenin başlıca aracı*” olarak gören kamu bürokrasisinin oluşmasına yol açmıştır.

Devlet seçkinlerinin süregelen kudreti ve sahip olduğu toplumsal itibar, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin bürokratlaşması sonucunu doğururken, diğer yandan modernleşme çabalarının bir çıktısı olarak görülen toplumsal farklılaşma

zamanla tüccarlar, iş adamları, serbest meslek sahipleri ve yerel nüfuzlulardan oluşan karşıt bir seçkinler zümresinin oluşmasına olanak tanımıştır. Devlet ve toplum anlayışı bürokratik seçkinlerinkinden tamamen farklı olan bu yeni zümre, *bürokrasiye karşı halkı temsil ettikleri iddiasıyla* Demokrat Parti (DP) çatısı altında toplanmış ve 1950 yılında iktidara gelmiştir. Osmanlı'daki devletçi geleneğin toplumu devletin karşısında konumlandığı gibi, çok partili dönemde de devlet toplumun karşısındaki bir noktaya yerleştirilmiştir. DP'nin temsil ettiği siyasal seçkinlerle, CHP ile güçlü ideolojik ve duygusal bağları olan ve kendini toplumdan ayrı bir yerde konumlandırarak, toplumdan farklı çıkarlara sahip olan resmi seçkinler arasında birlikten söz etme imkânı bulunmamaktadır (Özbudun, 1999: 19-20; Heper, 2012: 133). Toplumda bürokrasinin yaygın rolünü milli iradenin engellenmesi olarak gören DP ve buna karşı iktidara gelen yeni siyasal topluluğun çoğunluk tarafından seçilen yeteneksiz politikacılar (Özbudun, 1999: 22) olduğunu düşünen CHP arasındaki bu gerilim, devlet-toplum karşıtlığını doğurmuştur.

“Türk siyaseti açısından merkez, otoriter, merkeziyetçi, batıcı, laik, bütüncül, milliyetçi ve inşacı bir değerler sistemi ve siyaset yapma üslubuna sahipken; çevre, liberal, adem-i merkeziyetçi, uzlaşmacı, din ve inanç özgürlüklerine daha değer veren ve gelenekçi bir yapıya sahip olmuştur” (Gülener, 2007: 62).

1980'li yıllarda ise Anavatan Partisi (ANAP) iktidarının ekonomi üzerine kurulu politikalarını hayata geçirmesiyle bürokratik seçkinler ve siyasal seçkinler arasındaki uzlaşmazcı tavrın çözülmeye başlandığı izlenmektedir. Bu dönemde, eski bürokratik merkezin reformcu, laik ve vesayetçi dünya görüşünün zayıflatılması ve beraberinde devlet memurlarının genel statüleri ve gelir düzeylerinde, yapılan düzenlemeler sonucu düşüş görülmesi, serbest mesleğe rağbeti arttırmıştır. Aynı zamanda devlet bürokrasisini kamu yararının tek koruyucusu olarak gören anlayışın zayıflamaya başlaması, liberal değerlere karşı artan ilgi ve sivil topluma yapılan vurgu bu dönemin önemli özellikleri arasındadır.

Türkiye'nin 1923 yılından itibaren yaşadığı üç askeri darbenin ardından 1980'lerde yaşadığı demokrasiye yeniden geçiş süreci, *demokrasinin küresel yükselişi*

olarak nitelendirilen uluslararası konjoktüre tesadüf etmiştir. Söz konusu sürecin başlıca öğeleri yukarıda bahsedilen ekonomik reform programının yanı sıra, gelecekteki çok partili siyasal hayatı düzenleyecek olan yeni bir anayasa ve diğer mevzuatın hazırlanmasını ve laiklik ilkesinin yumuşatılması sonucu oluşturulacak yeni bir kültür politikasının belirlenmesini içermekteydi (Köker, 1999: 67).

Devlet ve toplum ilişkisinin yeniden şekillendiği ANAP iktidarı döneminde, Osmanlı klasik döneminden 1980’li yıllara kadar varlığını sürdüren *bürokrasi/devlet sınıfı* (Keyder, 2008)’nin sahip olduğu otoriter devlet anlayışının yerine güçlü siyasal iktidar anlayışı yerleşmiştir. Ancak, bu gelişmeler ışığındaki demokratikleşme çabaları iki kesim arasındaki anlaşmazlığı nihai çözüme ulaştıramamıştır (Öngen, 2003: 174). İlk bakışta değiştiği düşünülen Türk siyasal sistemi, güçlü bir merkez karşısında, türdeş olmayan, ilkel, geleneksel bağlarla örülmüş, sanayileşmekte ve çok daha hızlı bir biçimde kentleşmekte ve hızla nüfusu artmakta olan bir toplumun neo-patrimonyal politik yapısını gözler önüne sermiştir (Kalaycıoğlu, 2009: 578). Devletin bu kez burjuva sınıfını oluşturan kesimin hizmetine girdiği bu dönemde, burjuvaziye devletin desteği ve imkânlarıyla geliştirmeye (Kahraman, 1995: 204) yönelik uygulamaları hayata geçirmeyi önceleyen siyasal anlayış, mevcut demokrasi krizinin derinleşmesine sebep olmuştur.

Özetle, tüm yaşananlara rağmen demokratikleşmenin karşılaştığı güçlüklerle maalesef tam anlamıyla hiçbir hükümet baş edememiştir. 80’li yıllardan sonra demokratikleşme konusunda ısrarlı tutumunu sergileyen parti, AK Parti olmuştur. Bürokrasinin elinde bulundurduğu iktidar ve sistemin “merkez”, sivil toplumun ise “çevre” olarak adlandırıldığı merkez-çevre ilişkisi bağlamında AK Parti, sahip olduğu “*muhafazakâr ideolojisi ile gerekse Weber’in sınıflandırması içinde karizmatik meşruiyet ve otorite ögesi olarak Tayyip Erdoğan karizması ile sistemin merkezindeki batıcı seçkin egemenliğinin karşısına “çevre”nin geleneksel değerlerinin temsilcisi olarak çıkmıştır*” (Koçal, 2012).

Bu bağlamda, AK Parti’nin uluslararası arenada yalnız kalmak istememesi ve buna koşut olarak bir uluslararası aktör olma hedefi ile iç politikada sivil toplum

merkezli ve çoğulcu bir anlayışa sahip demokratik bir yönetimin gerçekleştirilmek istenmesi, AK Parti'nin Kürt sorununun çözümünde izlediği yöntemin belirleyici unsurları olmuştur. Kürt sorununun çözümü konusunda izlenen yöntemler bugüne kadar Türk siyasal yaşamında benzeri olmayan yöntemler olmasından ötürü önemlidir.

Demokratik Açılım Sürecinin başladığı 2009 yılından itibaren hayata geçirdiği birçok hukuki uygulama söz konusu olmasına rağmen sürecin başarılı bir şekilde sürdürülememesinin sebebi toplumsal desteğin zayıf olmasıdır. Bu bağlamda, çözüm için toplumsal desteği sağlama gerekliliğinin önemini anlayan AK Parti, bu desteğin sağlanması için 62 sivilden oluşan bir Âkil İnsanlar Heyeti kurmuş ve heyetin amacını Kürt sorununun çözümü konusunda toplumsal algı oluşturmak olarak açıklamıştır. Bu bağlamda, çalışmamızın örnekleme olarak ele alınan Âkil İnsanlar Heyeti, Türkiye'de ilk kez uygulanan bir yöntem olması aynı zamanda tarihsel açıdan da yeni olması nedeniyle önem arz etmektedir. Bu kapsamda, Âkil İnsanlar Heyeti özelinde geleneksel medyanın kamusal alan oluşumu ile ilgili ne tür bir işlev gördüğünün ortaya konması çalışmamızın özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Temsili liberal demokrasinin günümüzde “katılım ve temsil” konusunda eleştirilere maruz kalması, alternatif demokrasi arayışları içerisine girilmesine yol açmıştır. Bu çerçevede, yurttaşların kendilerini ilgilendiren konular hakkında kısıtlanmamış ve rasyonel bir biçimde tartışmaları ve bu tartışmalar sonucu alınan kararlarla temsili liberal demokrasinin “katılım ve temsil” konusundaki krizini aşacağını ileri süren müzakereci demokrasi yaklaşımı, müzakereye dayanan bu modelin hayata geçmesi için kamusal alanın gerekliliğine işaret etmektedir. Habermas (2015: 95), en geniş ölçüde katılımın sağlanmasını kamusal alanın iletişim araçları olarak adlandırdığı kitle iletişim araçlarına bağlamaktadır. Bu bağlamda, “çevre”yi temsil eden AK Parti tarafından oluşturulan Âkil İnsanlar Heyeti, tüm toplumu ilgilendiren Kürt sorununun çözümü konusunda yurttaşların tartışması ve konuyla ilgili görüşlerini aktarmalarını amaçlayan, özünde katılımı teşvik eden ve temeline müzakereyi yerleştiren bir projedir. Çalışmanın bu tarz oluşumların kamusal alan ve müzakereci demokrasi bağlamında tartışılmasını konu edinen yeni çalışmalara yol göstereceği umulmaktadır.

Bu çalışmada konu, Türkiye'nin demokratik yollardan, toplumun tüm katmanlarının barış, müzakere, uyum içinde dâhil olacağı bir çözüm sürecini nasıl gerçekleştireceği ve bu barış sürecine geleneksel medyanın nasıl katkı sunabileceği açısından ele alınmıştır. Kürt sorununun çözümü genel meşru bir iradeyi gerekli kılmaktadır. Genel meşru bir iradenin oluşumu ise kamuoyunun rızasına ihtiyaç duyar. Bu nedenle vatandaşlara sorun üzerinde konuşma ve tartışma olanağı tanıyan Habermasçı Müzakereci Demokrasi yaklaşımı bu tezin kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Müzakereci demokrasi yaklaşımının, kamusal alanın varlığını bir ilke olarak benimsemesinden ve kamusal alanın merkezine de medyayı yerleştirmesinden dolayı bu çalışmaya kuramsal bakımdan kaynaklık etmesi uygun görülmüştür.

Çalışma, "Geleneksel medya, kamusal alan oluşturma potansiyeline sahiptir ancak çeşitli güç odaklarının manipülasyonu nedeniyle bu potansiyeli gerçekleştirememektedir." ana hipotezlerinden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Çalışmanın ana hipotezini destekleyen ikincil hipotezleri ise şu şekilde sıralanabilmektedir: "Türk geleneksel medyası, Âkil İnsanlar Heyeti oluşumunu haberleştirirken çoğulcu bakış açısından uzak bir tavır sergilemiştir." "Türk geleneksel medyası, Âkil İnsanlar Heyeti ile ilgili haberlerinde rasyonel tartışmanın gerçekleşmesi için gerekli olan içerikten yoksundur." "Türk geleneksel medyası, Âkil İnsanlar Heyeti ile ilgili haberlerinde taraflı bir tavır sergilemiştir." "Türk geleneksel medyası kamusal alan oluşumu için gerekli olan her tür bilginin yurttaşlara iletilmesi hususunda yetersizdir."

Bu hipotezlerin sınanmasıyla amaçlanan, Âkil İnsanlar Heyeti'nin ve bu siyasi olayla ilgili olarak medyanın, Habermasçı Müzakereci Demokrasi kuramı bağlamında değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, Müzakereci Demokrasi üzerine kavramsal ve kuramsal çerçeve, Türkiye'de demokrasinin gelişimi, demokratikleşmenin karşılaştığı zorluklar, Âkil İnsanlar Heyeti konuları ele alınmaktadır.

Mevcut literatür incelendiğinde Türkiye'de Âkil İnsanlar Heyeti ile ilgili çok fazla çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Bu nedenle çalışma, öncelikle konuyla ilgili literatürde yer alan boşluğu doldurma amacı taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın gazetecilik bilimi açısından önemi, hem daha önce derinlemesine araştırılmamış olan

Âkil İnsanlar Heyeti ile ilgili kapsamlı ilk çalışma olması ve bununla birlikte geleneksel medyanın Habermasçı Müzakereci Demokrasi yaklaşımı çerçevesinde kamusal alan oluşumuna katkı sunup sunmadığının ortaya konmasıdır. Çalışmada, örnek olarak Âkil İnsanlar Heyeti konulu haberlerin ele alındığı çalışmada Müzakereci Demokrasi yaklaşımı perspektifinden geleneksel medyanın değerlendirilmesinin yanı sıra Âkil İnsanlar Heyeti'nin Müzakereci Demokrasiye uygunluğu da tartışılmıştır.

Çalışmada öncelikle ve çalışma süresince literatür taraması yapılmıştır. Örnek olay olarak seçilen Âkil İnsanlar Heyeti mevcut raporlardan, gazete arşivlerinden ve görüşmelerden elde edilen bilgilerden yararlanılarak kaleme alınmıştır. Literatür taraması ile elde edilen bilgiler ışığında verilerin değerlendirilmesi amacıyla nitel analiz tekniği olarak Van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizi tekniği kullanılmıştır. Bu bağlamda, Âkil İnsanlar Heyeti'nin kuruluşunun kamuoyu ile paylaşıldığı 4 Nisan 2013 tarihi ile heyetin çalışmalarının sona erdiği 4 Haziran 2013 tarihleri arasında yayınlanan Cumhuriyet, Hürriyet ve Sabah gazeteleri örneklem olarak seçilmiş, gazetelerin bu tarihler arasındaki sayılarının tüm sayfaları incelenerek, Âkil İnsanlar Heyeti konulu haberler çözümlenmiştir. Bu gazetelerin seçilmesinin nedeni, ideolojik temsillerinin birbirinden farklı olmasıdır. Aynı zamanda seçim kriteri olarak gazetelerin yayın politikaları ve hükümeti destekleme/desteklememe durumları da dikkate alınmıştır. Cumhuriyet gazetesi laik/Kemalist sol çizgiyi; Hürriyet gazetesi liberal akımı ve Sabah gazetesi ise liberal demokrat, merkez sağ çizgiyi temsilen araştırmaya dâhil edilmiştir. Diğer medya olarak, televizyon, radyo, internet, sosyal medya vb. araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca konuyla ilgili uluslararası medyada çıkan haberler ve Âkil İnsanlar Heyeti'nin çalışmalarının sona ermesinin ardından heyeti konu edinen haberler de araştırmaya dâhil edilmemiştir. Ayrıca çalışmada, Âkil İnsanlar Heyeti derinlemesine incelenmiştir. Ele alınan bu siyasi olayın derinlemesine incelenebilmesi açısından görüşme yönteminden yararlanılmıştır. Görüşme metodu sadece Âkil İnsanlar Heyeti'nde yer alan heyet üyelerine uygulanmıştır. Bu bağlamda çalışmada görüşmenin evrenini Âkil İnsanlar Heyetinde yer alan akademisyen, sendika temsilcisi, gazeteci/yazar ve sanatçılardan oluşan 62 kişi oluşturmaktadır. Ulaşılabilirlik, zaman ve kaynak kısıtlarından dolayı tüm evrenin tümüyle görüşülememiştir. Ayrıca görüşme talebini tüm evrenin kabul etmediği de düşünüldüğünde, kolayda örneklem metodu

doğrultusunda hareket edilmiş ve yazarın görüşme isteğini kabul eden heyet üyeleri ile görüşülmüştür. Görüşmeler yazar tarafından yüz yüze, telefonla veya elektronik posta aracılığı ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada ele alınan Âkil İnsanlar Heyeti bağlamında yazın incelendiğinde; konuyla ilgili çok fazla kaynak bulunmadığı görülmüştür. Bu çerçevede, Muvaffak Cemil Çıtak ve Necati Alkan'ın "Terörden Kaynaklı Çatışmaların Çözümü ve Âkil İnsanlar Heyeti Uygulamaları" isimli makalelerinde terörle mücadelede barışçıl çözüm yollarının uluslararası hukuk bağlamında nasıl değerlendirildiğine dair bir tartışmaya yer verilmiş ve Âkil İnsanlar Heyeti dünyadaki benzer uygulamalarla kıyaslanarak işlevsellik açısından ele alınmıştır. Ekin Kadir Selçuk "Âkil İnsanlar Heyeti, Kamusal Alan ve Demokrasi" başlıklı makalesinde Âkil İnsanlar Heyeti'nin kamusal müzakerenin önünü açma potansiyelinin olup olmadığını sorgulamaktadır. Fatma Nisan ve Narin Tülay Şeker ise "Çözüm Sürecinde Oluşturulan Âkil İnsanlar Heyeti'nin Gazetelerdeki Sunumu" isimli makalelerinde Âkil İnsanlar Heyeti'nin medyadaki görünümünü kaleme almıştır.

Makaleler dışında yazında yer alan konuyla ilgili yalnızca bir yüksek lisans tezine rastlanmıştır. Serkan Bulut'un "Siyasal İletişim ve Kamuoyunu İkna Politikası Bağlamında Âkil İnsanlar Olayı" isimli yüksek lisans tezinde ağırlıklı olarak kanaat önderliği olgusu üzerinde durulmuş, tezin kuramsal çerçevesi ise haberde söylem ve ideoloji üzerine kurulmuştur. Tezde Âkil İnsanlar Heyeti yalnızca bir vaka olarak alınmış, heyetle ilgili bilgi verilmemiştir. Gazetelerde konuyla ilgili söylem analizi yapılmış ancak bu gazeteler Zaman ve Hürriyet gazeteleri ile sınırlı tutulmuştur.

Sonuç olarak, Âkil İnsanlar Heyeti'yle ilgili yazında az sayıda çalışma bulunmakla birlikte, bu çalışmaların, Âkil İnsanlar Heyeti'ni derinlemesine ele almadığı ve heyetin çalışmalarına ilaveten geleneksel medyanın da kamusal alan oluşturmak suretiyle müzakereci demokrasiye hizmet edip etmeme hususunda potansiyelini sorgulamadığı tespit edilmiş ve bu nedenlerle çalışmanın yazındaki bu boşluğu giderme amacının yerinde olduğu ortaya konulmuştur.

1. BÖLÜM

MÜZAKERECİ DEMOKRASİ ÜZERİNE KAVRAMSAL VE KURAMSAL BİR ÇERÇEVE

I. Temsili Demokrasinin Kabulleri

Demokrasi terimi köken olarak Eski Yunanca'daki 'demokratia' sözcüğüne dayanmaktadır. Eski Yunan dilinde halk anlamına gelen demos sözcüğü ile "krat" kökünden türeyen ve güç, yönetim anlamlarına gelen kavramın birleşmesi sonucu ortaya çıkan (Uslu, 2013: 137) demokrasi, en basit şekliyle 'halk yönetimi' olarak tanımlanır.

Halkın yönetime katılması ve yönetimde söz sahibi olması olgusunun kavramsal ve hukuki açıdan gelişmesi Eski Yunan uygarlığına dek uzanmaktadır. Atina'da ortaya çıkan siyasal rejim, bireylerin kendi kaderlerini tayin edebilecekleri güce sahip oldukları inancını taşımaktadır. Atina demokrasisinin kurucusu olan Perikles'e göre, elbette ki yurttaşlar arasında sahip oldukları bu potansiyelin dereceleri farklıdır. Ancak bireyler kendilerinden daha bilgili ve deneyimli olanların önerilerini değerlendirebilecek konumdadırlar. Diğer bir ifadeyle, Atina demokrasisinde yurttaşlar arasında varolan maddi eşitsizlikler, onların siyasal kararların oluşumuna katılmalarını engellememektedir. Atina demokrasisinden günümüze dek uzanan en önemli mirasın da bu olduğu söylenebilir: "*toplum içinde maddi eşitsizlikler ile siyasal katılım eşitliğinin bir arada işleyebilmesi*" (Şaylan, 2008: 59). Ancak burada Atina demokrasisinin modern bir demokrasi olmadığını belirtmek gerekir. Demokrasinin gerçek manadaki gelişimini görmek için onu, kapitalizmin sunduğu koşullar ve burjuva toplumunun gelişimi çerçevesinde ele almak gerekmektedir.

Demokrasi hangi devlette uygulanırsa uygulansın bazı temel ilkelere dayanmaktadır. Bu ilkeler; temel haklara saygı, yurttaşlık ve yöneticilerin temsileciliğidir (Touraine, 2004: 45). Demokrasiyi esas olarak var eden bu üç ilke arasındaki ilişkidir.

Bireyin temel hak ve özgürlüklere sahip olabilmesi ve bu sahip olduğu haklardan dolayı saygı görmesi ancak bir hukuk devletinin varlığı ile mümkündür. Devleti özel yaşamdan ayıran uçurum siyasal kurumlar ve yasa tarafından tanınıp güvence altına alındığında demokrasi var olur. Aynı zamanda bireylerin kendilerini birer yurttaş olarak duyumsamaları ve toplu yaşamın oluşumuna katılmaları gerekir. Yani birbirinden ayrı kalması gereken iki dünyanın –devlet ve sivil toplum-, siyasal yöneticilerin temsilciliği sayesinde aynı zamanda birbirine bağlı olması gerekir (Touraine, 2004: 45). Yükselbaba (2012: 199), bu ilkelere yenilerini ekler; buna bağlı olarak, demokrasinin varlığından söz edebilmek için belli dönemlerde genel ve eşit oy ile gizli oy açık sayım ilkelerine göre seçim yapılması ve seçim sonuçlarına göre iktidarın el değiştirmesi bununla birlikte, siyasal iktidarın hem kendi içindeki kurumsal organlar aracılığıyla (bağımsız yargı), hem de dışında yer alan örgütlenmelerle denetlenebilmesi gerekliliğine işaret eder.

Tekeli ise, temsili demokrasinin ontolojik kabullerini şu şekilde göstermektedir:

Tablo 1.1
Temsili Demokrasinin Ontolojik Kabulleri

Ontolojik Kabuller	Karar verme süreçleri ve kararların nitelikleri
Sınırları belirlenmiş toprak (territory)=Topluluk (community)	Önceden belirlenmiş geniş bir siyasal karar ve eylem alanı vardır
Atomistik, özgür ve eşit bireyler olarak yurttaşlar	Sorunların çözümü için ‘Tek Doğru=Tek Meşru’ karar vardır Meclis kararlarını oyçokluğuyla verecektir
Kamu alanı; kamusal aktörlerin sergilenme platformu, bireylerin birbirlerini dolaylı olarak etkileyebilme alanı	Tek olarak verilen ve tekdüze olarak uygulanan kararlar karşısında bireyler eşit durumdadır
Seçim süreci ve toplumun küçültülmüş modeli olarak meclis	Siyasal otoritenin uygulamaları sırasında verdiği kararlar ise meşruiyetlerini kamu yararını gerçekleştiren araçsal rasyonellikten almaktadır
Siyasi otorite, meclisin seçtiği ve meclisin kararlarını uygulayan organ	
Toprağının sınırlarındaki akımlar siyasal otoritenin denetimi altındadır. Önceden belirlenmiş geniş bir siyasal karar ve eylem alanı vardır	

Kaynak: İlhan Tekeli, Türkiye İçin Siyaset ve Demokrasi Yazıları, 2011, s.148.

Günümüzün dinamik, karmaşık ve sınırları belli coğrafi alanlarında, bireylerin kendilerini ilgilendiren kamusal kararları topluca almaları mümkün değildir. Bunun iki sebebi vardır, birincisi fiziksel açıdan tüm bireylerin bir araya gelmesinin olanaksız oluşu, ikincisi ise yurttaşların tüm toplumu ilgilendiren kararları almak için yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmayışlarıdır. Bu nedenle çağdaş demokrasiler temsili olma özelliğini taşımakta ve bu özellik sayesinde yönetilenlerin adına karar alabilecek ve onları yönetecek temsilcilerin seçilmesine imkân tanımaktadırlar (Şaylan, 2008: 202). Buna bağlı olarak, temsil kavramının anlamlı olabilmesi sınırları belirlenmiş bir toprak ve bu toprakla kendini tanımlayan bir topluluğun bulunmasını gerekli kılmaktadır.

Temsili demokrasinin anlamlı olabilmesi için bu toprağın sınırlarının geçirgen olmaması ideal durumdur. Bu durumda bu toprak içinde yaşayanların kaderini sadece bu toprak içinde alınan kararlar etkileyecektir. Ancak böyle içe kapalı bir toplum varsayımı gerçekçi bulunmuyorsa, en azından siyasal otoritenin sınırlardaki kapital, mal, insan gücü ve haber akımları üzerinde bir denetimi olduğunu (Tablo 1.1’de altıncı öge) yani sınırın siyasal anlamını koruduğunu kabul etmek gerekir (Tekeli, 2011: 149).

İkinci ontolojik kabul, sınırları belirlenmiş toprak içinde yaşayan yurttaşlarla ilgilidir. Liberal demokrasi, ülkede yaşayan bireylerin birbirleri ile ilişki kurmadıkları varsayımına dayanmaktadır. Atomistik özgür bireyler olarak yaşam içerisinde yer alan yurttaşlar topluma üç yolla katkı sağlarlar. Bunlar; üretim, tüketime bağlı olarak üretim talebi yaratma ve kendilerini yönetecek temsilcileri seçmek olarak ifade edilmektedir. Yurttaşlar bu işlevlere ilişkin karar verirken yalnızca kendi mutluluklarını arttırmayı hedef edinmektedirler. Onlar özgür ve eşit olmalarına bağlı olarak, seçimlerini diğer yurttaşlardan bağımsız bir şekilde gerçekleştirirler. Üçüncü ontolojik öge olan ‘kamu alanı’nın işlevi ise aday olanların sergileme mekânı olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu alanın ek işlevi olarak, sözkonusu alanda gerçekleştirilen tartışmalardan, o toplumun üyesi olan bireylerin birbirlerini etkileyebileceği varsayılır. Ancak kamu alanının bu ek işlevinin, diğer ontolojik kabuller ile çelişki yaratmadan sürdürülebileceği söylenebilir (Tekeli, 2011: 149).

Dördüncü ontolojik öge, tüm siyasal kararları almakla yükümlü olan meclistir. Gerçek siyasal etkilene meclisteki tartışmalar sırasında oluşmaktadır. Temsilcilerin bir sonraki seçimlerde tekrar seçilmek istiyor olmaları, meclis platformuyla toplumsal kamu alanı arasındaki etkilenmeye de izin vereceklerdir (Tekeli, 2011: 150). Beşinci öge, meclis tarafından seçilmiş bir siyasal otoritedir. “Bu modelde siyasetin genellikle iki tür işlev gördüğü kabul edilmektedir. Bunlardan biri kural koyucu siyasal kararlar yani yasama, diğeri bu kararların uygulanması için gerçekleştirilmesi gereken eylemler yani yürütme’dir.” (Tekeli, 2011: 150).

Temsili demokrasinin ne tür kararlar üreteceğine dair öngörüler Tablo 1.1’in ikinci kısmında görülmektedir. Buna göre, siyasal karar ve eylem alanları seçim

öncesinde belirlenmiştir. Burada demokratik sürecin, yetkiyi kullanan bireylerin seçiminin demokratik olmasını sağladığı söylenebilir. Bu seçimler için geçerli olmakla birlikte; meclis göz önünde bulundurulduğunda, mecliste alınan kararların demokratik olduğu söylenebilir. Karara ilişkin bir diğer nitelik de, onun meşruluğuna ilişkindir. Sistemde en iyi ve tek çözüm yolu oyçokluğudur. Çoğunluğun oyunu alan çözüm yolu, sorunun çözümü için tek meşru çözüm olarak kabul edilir. Oyçokluğu ile alınan kararlar bireylerin eşit olduğu düşüncesine dayanılarak tüm toplumda tekdüze olarak uygulanır. Son olarak, oyçokluğu ile alınan kararların uygulamaya konulabilmesi için birçok bürokratik karara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu süreci tamamlayacak olan yürütmedir. Ancak onun da vereceği kararlar keyfi olamayacaktır. Yürütme, meşruiyetini toplum yararı bakımından araçsal rasyonelliği gerçekleştirdiğinde kazanacaktır (Tekeli, 2011: 151-152).

II. Temsili Demokrasinin Krizi

“İnsanlar, 1940'lara gelinceye değin, ister beğensinler, ister beğenmesinler, demokrasinin ne olduğunu biliyorlardı; o tarihten beri hepimiz demokrasiyi beğendiğimizi ondan hoşlandığımızı ileri sürüyoruz ama artık onu ne biliyor, ne anlıyor ve ne de üzerinde anlaşıyoruz. Onun için de, tipik bir demokrasi karmaşası çağında yaşıyoruz.” G. Sartori

Günümüzde demokrasiye yönelik görüşlerde bir çelişki söz konusudur. Siyasal sistemlerin meşruluğunun en önemli göstergesi olan demokrasi, kimi düşünürlerce övgülere maruz bırakılırken, kimilerince de yoğun bir şekilde eleştirilmektedir. Bu çerçevede demokrasinin sağladığı avantajlara vurgu yapan Dahl'a (2010: 57-70) göre:

1. Demokrasi zalim ve kötü otokratların yönetime geçmesini engellemeye yardımcı olur. 2. Demokrasi vatandaşlarına demokratik olmayan sistemlerin sağlamadığı ve sağlayamayacağı pek çok temel hakkı sağlamayı garanti eder. 3. Demokrasi vatandaşlarına mümkün olan alternatiflerinden daha geniş bir kişisel özgürlük alanı sağlar. 4. Demokrasi insanların kendi temel çıkarlarını korumalarına yardımcı olur. 5. Sadece demokratik bir hükümet insanların kendi kaderini tayin etme özgürlüklerini yaşayabilmeleri, yani kendi seçtikleri

kanunlar uyarınca yaşayabilmeleri için azami fırsatı tanıyabilir. 6. Sadece demokratik bir hükümet ahlaki sorumlulukların yerine getirilebilmesi için azami fırsatı tanıyabilir. 7. Demokrasi, insani gelişimi, mümkün olan herhangi bir alternatifinden daha çok destekler. 8. Sadece demokratik bir yönetim göreceli olarak daha çok siyasal eşitlik sağlar. 9. Modern temsili demokrasiler birbirleriyle savaşmazlar. 10. Demokratik bir yönetime sahip olan ülkeler demokratik olmayanlardan daha zengindir.

Fukuyama (1993: 28)'ya göre ise, “bugün dünyanın çok büyük bir bölümünde liberal demokrasiye gerçek bir alternatif oluşturabilecek evrensel geçerlilik iddiasında bir ideoloji ve halk egemenliğinden başka evrensel bir meşruiyet ilkesi yoktur.” Hatta Fukuyama (1993), bu savını daha da ileriye taşıyarak, liberal demokrasinin insanlık tarihinin “son ve değişmeyecek” yönetim biçimi olduğunu vurgulamıştır.

18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan, geniş bir coğrafi alana sahip ve yoğun nüfuslu ulus-devlet yapılanmasına bağlı olarak yeniden şekillenen demokrasi, halkın kendi kendini yönetebilmesinin en ideal yolu olarak temsili demokrasi formuna bürünmüştür. Ancak günümüzde onun bunalımda olduğuna dair düşünceler giderek yaygınlaşmaktadır. Bu çerçevede, temsili demokrasinin ciddi bir kriz yaşadığını ileri sürenler, 20. yüzyılda meydana gelen siyasi olaylar (ulus devletten küresel bir dünyaya geçiş, bilgi toplumunun oluşması, postmodern yaklaşımlar, savaşlar vs.) nedeniyle onun eleştirel bir yeniden değerlendirmeye tabi tutulmasının gerekliliğine işaret ederler.

Bu görüşü paylaşımlara göre, liberalizmin temel ilkeleri günümüz toplumlarının ihtiyaçlarını karşılama konusunda yetersizdir. Liberalizm, bireyleri ve bireylerin sahip oldukları hakları savunmak amacıyla ortaya koyduğu değerlerle, bunları gerçekleştirmek için planladığı yapılarının paradoksal bir ilişkiye sahip olmasından ötürü meşruiyetini yitirmiştir. Günümüzde varlık gösteren çoğulcu toplumların yönetildiği siyasal sistemlerin barındırdığı meşruluk sorunlarının mevcut dünya görüşleri ile çözülmesi mümkün değildir (Berlin, 2007; Habermas, 2005: 385-386).

Temsili demokrasinin kriz yaşamasının ana nedeni küreselleşmedir. Küreselleşme, temsili demokrasinin ontolojik kabullerinden birisini oluşturan “sınırları

belirlenmiş bir toprak parçası” ilkesi ile ifade edilen ve o ülkenin toprağının yurttaşlarının tüm faaliyetlerini içine alan bir kap olma özelliğini yitirmesine neden olmuştur. Çünkü gelişen iletişim teknolojileri sayesinde bir ülkenin toprağını çevreleyen sınırlar ortadan kalkmıştır. Yaşanan bu dönüşüm, temsili demokrasinin günümüzde neyi temsil ettiğinin sorgulanmasına neden olmaktadır (Tekeli, 2011: 42-43). Küreselleşmeye koşut olarak devletler kendi aralarında yeni örgütlenme biçimleri oluşturmuşlardır. Bunun sonucunda, dünyada ekonominin ve siyasetin işleyiş mekanizmaları, yurttaşların siyasi karar alma süreçleri üzerindeki etkilerini sınırlandırmış, karar süreçlerinde daha etkin bir biçimde rol oynayacak yeni aktörlerin belirmesine yol açmıştır. Bunlar, ekonomik ve askeri güçlerdir (Doğanay, 2003: 29-30; Mills, 1974: 384-385). Dış güçlerin kamusal kararlar üzerindeki belirleyiciliği (Bowles ve Gintis, 1996: 290-292), demokrasi ile yönetilen devletlerin ellerindeki yetkileri de zamanla kısıtlar hale gelmiştir. Bunun sonucunda yerel politikaların etkilerini yitirerek uluslararası politikaların denetimi altına girmesi bir kriz ortamının doğmasının öncelikli sebebidir.

Bununla birlikte, temsili demokrasi anlayışının uygulandığı ülkelerdeki deneyimler bu modelin ontolojik kabullerinin gerçeğe uymadığını ortaya koymuştur. Bu uyumsuzlukları şu şekilde sıralayabiliriz; birincisi, temsili demokrasinin yurttaşları ulusal sınırlar içerisinde tek bir noktada yaşıyor gibi düşünmesidir. Hâlbuki bireyler ulusal sınırlar içerisinde birçok nedene bağlı olarak yer değiştirebilmekte ve bulundukları her mekânla da ilişkilerini sürdürebilmektedirler. İkincisi, temsili bir demokraside kararların oyçokluğu ile alınmasının yarattığı sonuçlara bağlıdır (Tekeli, 2011: 188). Bu ilke uygulandığı toplumda bir çoğunluk otoritesinin oluşumuna sebep olmaktadır. Bu ilke ile ilgili olarak Aristoteles de, çoğunluğun sınırlanması sorununu ele almaktadır. Peleponnez Savaşları sırasında Sokrat’ın adil olmayan bir biçimde Atinalı çoğunluğun kararı ile idam edilmesi, çoğunluk sultasının doğurduğu sonuçlara etkili bir örnek olarak gösterilebilmektedir. Aynı zamanda çoğunluk yönetimi ”diğerleri” olarak adlandırılan azınlığın iktidarın nimetlerinden eşit derecede yararlanamamaları gibi eşitsizlikler üzerine kurulu sorunları da doğurmaktadır. Buna bağlı olarak usule indirgenmiş bir karar alma sürecine işaret eden (Habermas, 1992: 80-81) temsili sistemin, ötekileri dışlayan bir sistem (Doğanay, 2003: 25; Köker, 2008a: 360) halini

aldığı söylenebilmektedir. Siyasi alandan “dışlanmış” bireyler (kadınlar ve etnik azınlıklar gibi) ve onların siyasi karar verme süreci dışında kalan tercihleri ve bakış açıları başka bir sorun alanını oluşturmaktadır. Politikaların, siyasi anlamda dışlanmış seçmenlerle birlikte oluşturulmak yerine onlar adına başkaları tarafından oluşturuluyor olması bu politikaların, konu ile alakalı tüm meselelerle ilgilenmesini sağlamak konusunda yetersizdir (Smith ve Wales, 2000: 51).

Kararların oyçokluğuna göre alınıyor olması seçimlerle ilgili bir sorgulamayı da gerekli kılmaktadır. Seçim ile ulaşılan kararlar sonucu, çoğunluğun azınlığa hükmetmesinin yanı sıra, temsilci olarak seçilenler çevrelerine yönelik korumacılık işlevi üstlenmekte ve kendi çıkarlarını, onları temsilci olarak seçenlerin çıkarlarından öncelikli ve üstün tutarak hareket etmektedirler (Pusey, 1993: 96-97). Bu pratik, temsili demokrasinin ön kabulleri arasında bulunan “bireylerin eşit oldukları” ilkesine ters düşmektedir.

Sayılan bu sorunlarla birlikte, mecliste alınan kararların kamusal tartışmadan uzak oluşu gibi nedenlere bağlı olarak bireylerde, sisteme karşı memnuniyetsizlik ve güvensizlik hisleri baş göstermektedir (Habermas, 2005: 385).

Kamu alanının oluşumunu engelleyen diğer bir sorun alanı da, yurttaş ile siyasi seçkinler arasında köprü vazifesi görmesi beklenen medyadır. Medyanın, 20. yüzyıldaki etkinlikleriyle kültürel tüketim alanı haline gelen kamusal alan, gerçeklikten uzaklaşmış, söz ve görüntüden ibaret yeni bir siyasal etkinlik anlayışının doğmasına yol açmıştır. Günümüzde akılcı ve eleştirel tartışmaları yönlendirmekten uzak bir hal alan medya, seçkinlerin yönlendirmelerine bağlı kalarak kitleleri etkilemeyi tercih eden bir araç haline dönüşmüştür.

“Liberal demokrasi, insanların bir arada yaşamasını siyasal olarak düzenlemenin farklı iki geleneğin kaynaştırılmasından kaynaklanan özgül bir biçimdir: siyasal liberalizm ve halk egemenliğine dayalı demokratik gelenek” (Mouffe, 1999: 348). Liberal demokrasinin krizlerinden bir diğeri de, burada sözü edilen halk egemenliği kavramına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu görüşe göre, karar alma

süreçlerine doğrudan katılan temsilcilerin halkın çıkarlarını tam anlamıyla temsil etmeleri mümkün değildir. Seçilmişlerin kişisel çıkarlarını göz önünde bulundurarak karara varmaları sonucu halkın iradesi seçilmişlerin iradesiyle sınırlandırılmış olmaktadır.

Rousseau'ya göre, halk egemenliğinin gerçek anlamda hayata geçtiği bir devlette halkın genel çıkarı ya da genel isteği belirleyici olmalıdır (Uslu, 2013: 143). Genel iradenin uygulanması anlamına gelen ve toplum sözleşmesiyle oluşan halk egemenliği devredilemez ve temsil edilemez (Rousseau, 2008: 79). Halk egemenliği düşüncesi ile temsil sistemi arasındaki tezatlığa işaret eden Rousseau (2008: 148), “*Bir halk temsil edilmeyi kabul ettiği anda artık özgür değildir*” (Barber, 1995: 318) der. Temsil sistemiyle halkın oylama anları dışında özgürlüğünü kaybettiğini, esir konumuna düştüğünü ve edilgenleştiğini ileri sürer. Barber (1995: 20-24), bu sorunlarla karşı karşıya kalan liberal kurumların iyileştirilmesinin, siyasal katılım ve yeniden etkin duruma getirilmiş yurttaşlıkla mümkün olabileceğini söylemektedir.

Günümüzde, heterojenleşme ve çoğulculuşma gibi değişen toplumsal koşullara bağlı olarak görülen demokrasi sorunları teorisyenleri daha kapsayıcı, çoğulculuk ve çeşitliliği içeren bir demokrasi arayışı içerisine sürüklemektedir.

Devlet toplum ilişkilerinin demokratikleşmesinin nasıl olasılık kazanacağı sorusuna Habermas'ın verdiği cevap, şu temel düşünceyi başlangıç noktası olarak kabul etmektedir: Demokratik yönetim bürokratik-modern devletin yalnızca “*hukukun üstünlüğü*” ilkesi yoluyla denetlenmesi anlamına gelmelidir. Ayrıca, alttan denetimi sağlayan ve karar alma süreçlerine katılımı gerçekleştirecek bir “*kamusal iletişim mekânının*” varlığı devlet ile toplum arasında kurulacak demokratik yönetim için şarttır (Keyman, 2005: 102).

Liberal demokrasiye duyulan yaygın memnuniyetsizlik karşısında, müzakereci demokrasi kuramlarına olan ilginin günden güne arttığı görülmektedir. Habermas, liberal demokrasinin meşruluk krizinin ancak kendisinin katılımcı bir demokrasiye dönüştürülmesi ile çözülebileceğini vurgulayarak bunun için üç boyutlu bir toplum

anlayışına geçilmesini söyler. Toplumu, siyasal toplum, ekonomik toplum ve sivil toplum temelinde kurar. Ekonomik toplumun dışında konumlandığı sivil toplum, aynı zamanda kamusal alandır (Keyman, 2014: 66-67).

III. Meşruiyetin Kaynağı Olarak “Katılım” ve Katılımcı Demokrasi Yaklaşımı

Temsili demokrasiye yönelik eleştirilerin temelinde yer alan “katılım” sorununu çözmeye yönelik arayışlar, bizleri çoğunlukla, yurttaşların karar alma süreçlerine etkin bir biçimde ortak edilmesini amaç edinen “katılımcı demokrasi” anlayışına ulaştırmaktadır. Çünkü demokrasi dışındaki yönetim biçimleri insan onuruyla bağdaşmamakta ve bundan ötürü onun sorunlarını gidermeye yönelik yaklaşımlar yeni bir siyasal rejim sunmak yerine demokrasinin iyileştirilmesini önermektedir. Meşruiyetin kaynağını katılım sonucu alınan kararlardan çok, katılımın kendisinde gören bu yeni anlayış, hem teorik tartışmalarda hem de gündelik yaşam uygulamaları içerisinde günden güne daha fazla yer edinmeye başlamış; dünyanın ve ülkemizin yaşadığı dönüşümler karşısında demokrasiye bakışımız değişmiştir.

Katılımcı demokrasi yaklaşımını savunan kimi düşünürlere göre, “*geleneksel liberal temsili demokrasi, esas itibariyle sadece vatandaşın katılımsızlığını ve yabancılaştırmasını getiren ve demokrasiyi içten tahrip eden cılız bir demokrasidir. Bir başka görüş de, katılımcı demokrasiyi, onun sadece siyasetin ve ekonominin artan uluslararasılaşma ve küreselleşmesiyle ortaya çıkan demokratik olmayan düzene karşı bir denge unsuru olduğunu ileri sürerek temellendirmektedir*” (Schmidt, 2002: 165).

Antik Yunan demokrasisini ideal anlayış olarak kabul eden katılımcı demokrasi, oy kullanma hakkına sahip olanların çerçevesini genişletmek ve bu yurttaşların kamusal işler konusunda konuşma, irade oluşturma ve karar vermeye katılımını yaygınlaştırmak ve yoğunlaştırmak ister (Schmidt, 2002: 165). Bundan dolayıdır ki, edilgen değil, etkin yurttaşlığı öngörür. Temsili tamamen ortadan kaldırmayı önermez, onun yetersizliklerini azaltarak kalitesini yükseltebilmek için onu değişik yönlerden kuşatır. Yeni aktörler tanımlar, kamusal alanı yeniden yapılandırır, karar süreçlerini oyçokluğu

dışındaki ölçütlerle geliştirir (Tekeli, 2011: 163). Ancak katılımcı demokrasinin açık kuramsal bir temele dayanmayışı yeni arayışların sürmesine de neden olmaktadır.

Günümüzde katılımcı demokrasi, farklılıklara izin veren bir rejim olarak tanımlanmaktadır. Katılımcılık çok farklı biçimlerde ve derecelerde düşünülebilir. Hangi türde ve derinlikte bir katılım isteği ortaya çıkarsa çıksın, gerisinde bireyin kamusal özne olma arayışı ve şu ya da bu biçimde iktidarı bölüşme isteği bulunmaktadır (Tekeli, 2011: 43). Siyasetten dışlandıkları için kırılan ve siyasetten uzaklaşan bireylerin siyasete olan ilgilerini tekrar kazanmak için yapılabilecek tek şey ise onları “*hükümetin paylaşımcıları*” yapmaktır (Barber, 1995: 290-291).

Tablo 1.2

Katılımcı Demokrasinin Ontolojik Kabulleri

Ontolojik Kabuller	Karar Verme Süreçleri ve Kararların Nitelikleri
Sınırları belirlenmiş toprak=topluluk özdeşliği çözülmeye başlamıştır. Ülke İçinde ve Dışında İlişki İçinde Olan ve Kamusal Özne de Olmak İsteyen Bireyler Örgütlenmiş Çıkar Grupları, Partiler Sivil Toplum Kuruluşları Kamu Alanı; Kamusal Aktörlerin, Örgütlenmiş Çıkar Gruplarının, STK'ların Sergilenme Platformu, Organize Gruplar, STK'lar ve Bireyler Arası Etkileşme Platformu Kamu Alanının Bir Bölümünü Oluşturan Katılım Mekânı Seçim Süreci ve Toplumun Örgütlü Çıkar Gruplarının Temsil Edildiği Yer Siyasi Otorite: Meclisin Seçtiği, Meclisin Kararlarını Uygulayan Organ. Bu organ artık STK'ları konuya özgü olarak (issue specific) ortak kabul etmeye açıktır Toprağının Sınırlarındaki Akımlar Üzerinde Siyasal Otoritenin Denetimi Önemli Ölçüde Azalmıştır. Toplumun Yeni Aktörleri Ondaki Bağımsız İlişkiler Geliştirebilmektedir.	Önceden Belirlenmiş Olan Kamusal Karar ve Eylem Alanı, Sivil Toplum Kuruluşlarının da Katılmasıyla Genişleme Eğilimi Taşımaya Başlamıştır. Siyasal Sistem Toplumsal Aktörlerin İsteklerini Yaşama Geçirmesine İzin Verici Kararlar Üretmektedir. Tekdüze Olarak Uygulanacak Bir Tek Doğru=Tek Meşru Değil Çeşitlilik Aranmaktadır. Meclis Kararlarını Yine Oyçokluğuyla Verecektir. Ancak Oyçokluğu, Kararların Toplumda Benimsenmesi İçin Yeterli Olmamakta, Mutlaka Kamu Alanında Belli Bir Oydaşma ve Uzlaşmanın Gerçekleştirilmiş Olması da Aranmaktadır. Müzakere Süreçleri Büyük Ölçüde Düzenleyici Süreçlerin İzin Vericiliği Üzerinde Yoğunlaşacaktır. Siyasal Otoritenin Uygulamaları Sırasında Verdiği Kararlar Meşruiyetini İletişimsel Rasyonelliği Gerçekleştirmesinden Almaktadır. STK'lar Kamu Alanının Kamusal Hizmet Üreten Aktörleridir. Kararlarını Kendi Küçük Kamusal Alanlarında Oydaşmayla Üretmektedirler.

Kaynak: İlhan Tekeli, Türkiye İçin Siyaset ve Demokrasi Yazıları, 2011, s.158.

Ontolojik olarak bireyin katılımcı demokrasi çerçevesinde seçim süreci içinde sadece seçmen olmakla yetinmeyen, kamusal özne olmaya özen gösteren birey olduğu

ve kurduğu ilişki mekânının da ÷lke sınırlarını aşarak, küreselleşen dünyanın sağladığı olanaklar içinde kapasitesi oranında dünyayla ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Macpherson (1977: 115)’a göre, katılımcı demokrasinin liberal demokrasinin en iyi modeli olması, onun kendisini geliştirme noktasında her bireyin eşit olduğu düşüncesini sürdürmesine bağlıdır.

Demirci (2010: 24), katılımcı demokrasinin potansiyel faydalarını řu şekilde ifade etmektedir:

1. Katılım, insanların kapasitesini ve moral karakterini geliştirir. Katılım, bireylerin ve toplumların potansiyellerini gerçekleştirmelerine yardım eder. 2. Katılım, sisteme yabancılaşmış yurttaşları tedavi eder. Katılım, toplumsal dışlanma ve siyasal kayıtsızlık gibi toplumsal sorunlarla mücadele aracıdır. Katılım, bireylere kendi yaşamları üzerinde kontrol ve özgürlük hissi verir. 3. Katılım yoluyla halk kararlara rızasını gösterir ve böylece karar sürecini meşrulaştırır. Bu meşruiyet, aynı zamanda siyasal istikrarın sürmesine katkıda bulunur. Katılım ayrıca topluma aidiyet hissini artırır. 4. Katılım, güçsüzlere değişim yaratmak ve seslerini duyurmak için bir platform oluşturur, zenginlerin yoksullar üzerindeki tiranlığını azaltır. 5. Devletin her zaman en iyisini bilmediğinin kabul edilmesi, yurttaşların deneyim ve uzmanlıklarını yönetim sürecine katmasına imkân tanır. Bu da alınan politika kararlarının kalitesini artırır ve daha fazla sahiplenme yaratır. Kamu politika kararlarının paydaşlar tarafından sahiplenilmesi, söz konusu kararların uygulamasını kolaylaştırır. 6. Katılımın daha adil ve daha verimli sonuçlara ulaşmayı sağlama potansiyeli mevcuttur. 7. Katılım, yeni ağlar ve ilişkiler kurma fırsatı vererek insanları birbirine yakınlaştırır, sosyal sermayenin (kişi ve kurumlar arası güvene dayalı ilişkilerin) ve toplumsal uyumun gelişimine olumlu katkı yapar.

IV. Radikal Demokrasi Kuramları

Katılımcı demokrasi tartışmaları 1980’lerden sonra radikal demokrasi adı altında yeni bir boyuta taşınmıştır. Radikal demokrasi, liberal demokrasinin sınırları içerisinde “eşitlik” ve “özgürlük” üzerine yapılan tanımların, içerdığı anlamı dönüştürerek;

yenilerini gündeme getirmiştir. Öncü değerleri arasında “çoksesliliğin” yer aldığı radikal demokrasi anlayışına göre, liberal demokrasinin içinde bulunduğu krizi aşması, yurttaş birlikleri, sivil toplum ve kolektif eylemin birleşmesiyle ortaya çıkan kamusal alanla mümkündür (Köker, 1996: 116). Bu koşulun gerçekleşmesi aynı zamanda devlet ve sivil toplum ilişkilerinin demokratikleşmesi anlamına gelecektir.

Aslında, radikal demokrasinin siyasi dünyada şekillenışı, 1968 toplumsal hareketleriyle gerçekleşmiştir. On dokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyılın ilk yarısı boyunca burjuvazinin ve işçi sınıfının siyasetlerini belirleyen sosyal refah, siyasal konum ve toplumsal imkanlardan yararlanma mücadelelerinin yerini kürtaja ve eşcinsel haklarına, ekoloji ile yeni tıp teknolojilerinin sonuçlarına ve ırksal, dilsel, etnik gurur politikasına dair mücadeleler almıştır. Bu yeni meseleler yeni aktörlerce temsil edilmektedir: siyasal partiler yerine, artık eylemci kadınların, beyaz ırktan olmayanların, eşcinsellerin ve ilgili yurttaşların oluşturduğu daha gevşek yapılı gruplara ve hareket siyasetine doğru bir yöneliş söz konusudur. Bu türden kimlik/farklılık politikası liberal demokrasilerin kamusal alanında farklılığın müzakere edilmesi, tartışmaya açılması ve temsil edilmesi noktasında odaklanmaktadır (Benhabib, 1999a: 12-13). Böylece, radikal demokrasinin öncelikli amacı, politikada tabandan katılımı sağlamak, temsil edilmeyen kesimleri temsil etmektir.

“Kimlik-fark ilişkisine dayalı, devlet egemenliği söylemini sorunsallaştıran, siyasal alanı küresel-ulusal-yerel etkileşim eksenine doğru genişleten, sivil toplumu da devlet/parti gibi bir siyasal özne olarak düşünen ve bu bağlamda katılımcı demokrasinin liberal demokrasi için önemini vurgulayan yeni bir siyaset anlayışı” (Keyman, 1999: 10-11) olarak, kısacası liberal demokrasiyi “*demokratikleştirmeyi*” öngören (İspir, 2011) radikal demokrasi tartışmaları içinde birçok farklı ancak birbiri ile ilişkisi bulunan yaklaşımdan söz edilebilir. Bunlar arasında en önemli görülen iki eğilim mevcuttur. Bunlardan birincisi Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe tarafından geliştirilen agonistik (çekişmecî) çoğulculuk, ikincisi ise müzakereci demokrasi yaklaşımıdır.

A. Agonistik (Çekişmeci) Demokrasi

Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe (1992: 164)'un yaklaşımlarının temelini toplumda hâlihazırda bulunan ve şiddet potansiyeli olan çatışmaların çözümlemesi oluşturmaktadır. Mouffe (1994), farklı kimliklere sahip bireylerin eşit derecede saygı görmeleri gerektiğini savunmakta ve bu bireylerin görüşlerinin de birbiriyle çatışması yerine çoğulculuk anlayışı çerçevesinde ele alınarak birleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Görüşlerin çoğulculuk anlayışı çerçevesinde ele alınması aynı zamanda tüm görüşlerin eşit saygı gördüğünün bir göstergesi olacaktır. Liberal demokrasinin siyasal karar alma sürecinde farklı kimliklerin isteklerini göz ardı ettiği inancına sahip olan Mouffe (1994), agonistik demokraside siyasetin varoluş nedenini özetle, çeşitlilik, çoğulluk ve çatışmaya dayandırmaktadır.

B. Habermasçı Müzakereci Demokrasi

“Etkili diktatörlükler büyük liderler gerektirir. Etkili demokrasiler ise büyük yurttaşlara ihtiyaç duyar. Ancak yurttaş olduğumuz sürece özgürüz; özgürlüğümüz ve eşitliğimiz ancak yurttaşlığımız kadar kalıcıdır.” Benjamin Barber

Radikal demokrasi kuramlarının ikinci kolunu oluşturan müzakereci demokrasi yaklaşımı, liberal temsili demokrasinin aksayan yönlerini, özellikle de “temsil” ile ilgili yaşadığı krizi, merkezine politik katılım ve iletişimsel eylemi yerleştirerek çözmeye çalışan bir yönetim sürecidir. Bu yaklaşımın özünü, yurttaşların karar alma sürecine aktif katılımı oluşturmaktadır. Kavram olarak ilk kez Joseph Besette (1980) tarafından yirminci yüzyılın sonlarında kullanılmıştır. Yurttaşların çoğulcu bir bakış açısıyla gerçekleştirecekleri tartışma ve iletişimsel usallığa dayanan müzakereci demokrasi anlayışını (Gutmann ve Thompson, 2004: 8), Benhabib (1999b: 131) genel hatlarıyla şöyle aktarmaktadır:

Pratik rasyonelliğin temel özelliklerinden biri herkesin ortak ilgi alanlarına ilişkin meselelerde özgür kamusal müzakere olanağını sağlamasıdır. Etik ve siyasete ilişkin söylem modeli, ilgili herkes arasında bu tür özgür kamusal müzakereye dönük bir usul öngörür. Böyle kamusal müzakere süreçleri bir rasyonellik iddiası taşırlar, çünkü gerekli bilgiyi arttırır ve erişilir hale getirirler, görüşlerin ve inançların gözden geçirilmesi için

gerekli savların dile getirilmesine olanak sağlarlar ve geçerli nedenlerle kamusal düzeyde karşı çıkılabilecek sonuçların oluşmasına vesile olurlar. Ayrıca, bu tür usuller kullanım ve kötüye kullanımlarının kendinden göndermeli eleştirisinin yapılmasına olanak sağlarlar. Böyle bir müzakereci demokrasi modeline eşlik etmesi gereken kurumsal öge, birçok kamudan ve kamusal konuşmadan oluşan çok unsurlu, anonim, heterojen bir ağıdır.

Liberal demokrasinin günümüz toplumlarının demokratik taleplerine yanıt verme konusunda güçlük çektiği ve temsil konusunda bir meşruiyet krizi yaşadığı inancı karşısında, müzakereci demokrasi anlayışı, liberal demokrasiyi reddetmeden; onun normatif yapısı ile uygulamadaki uyumsuzluğundan kaynaklanan sorunlarını gidermeyi kendine hedef edinir. Bu nedenle, siyasi karar alma sürecinde temsil yerine yurttaşların aktif katılımını içeren alternatif bir model sunar.

Müzakereci demokrasiyi kuramsal bağlamda diğer anlayışlardan ayıran temel özelliği çatışan çıkarlar arasında pazarlığa dayalı bir uzlaşmaya varmak yerine siyasi süreci bireyler arasında gerçekleştirilecek bir tartışma türüne dayandırmasıdır. Diğer bir deyişle, müzakereci demokrasi oy vermenin demokratik olmayan kullanımının yerine demokratik müzakereyi yerleştirmektedir (Parkinson, 2003: 180). “*Müzakereci demokrasiye göre yasanın meşruiyeti, onun çıkarları sadece dengeli bir şekilde temsil etmesine değil, yasanın ondan etkilenen herkes tarafından mantıki olarak kabul edilmesine bağlıdır*”(Sitembölükbaşı, 2005: 148). Mantıki kabul edilebilirlik ancak özel ilkeleri olan bir müzakere ile mümkündür. Bu müzakere ideal konuşma durumunu gerektirmektedir.

Bu bölümde müzakereci demokrasi yaklaşımını anlamak açısından müzakereci demokrasi yaklaşımının temel ilkelerine, bu ilkelere biri olan kamusal alan kavramına ve ona yöneltilen eleştirilere, kamusal alan medya ilişkisine ve müzakereci demokrasinin eleştirisine yer verilecektir.

1. Müzakereci Demokrasinin İlkeleri

Günümüzde demokratik toplumların güvence altına almaları gereken üç kamusal yarar vardır. Bunlar; meşruiyet, ekonomik refah ve tutarlı bir kolektif kimlik duygusudur. Bu üç unsurdan birinin gerçekleşmemesi kriz nedenidir. Bu üç yararın arasında karmaşık bir ilişki söz konusudur. Herhangi birinin aşırı gerçekleştirilmesi durumunda, aralarındaki ilişki çatışmaya dönüşebilir. Örneğin, ekonomik refahı fazla vurgulamak, toplumsal gruplar arasındaki refahı arttırarak ve öteki devletler karşısında siyasal egemenlik iddialarını zayıflatarak kolektif kimlik duygusunu azaltabilir. “İyi işleyen bir demokratik toplumda meşruiyet, ekonomik refah ve kolektif kimlik talepleri ideal olarak bir denge içinde var olur” (Benhabib, 1999b: 102).

Siyasi faaliyet ve etki, sadece oy vermekle sınırlı değildir. Günümüzde çok sayıda ilgi grubu ve ilişki içeren çağdaş toplum, doğasında var olan sosyal ve ekonomik dengesizlikler tarafından zayıflatılmaktadır. Ekonomik güç ve sosyal etkinin dışavurumu büyük ölçüde temsilci yapıların sıklıkla savunulan siyasi eşitlik varsayımını zayıflatmakta ve bu sorunların aşılmasının oy vermekle mümkün olamayacağını göstermektedir (Smith ve Wales, 2000: 51). Bu bağlamda, Benjamin Barber (1995), temsili liberal demokrasinin özgürlük, adalet ve bireyler arası eşitlik konularında uzlaşmadığını vurgulamakta ve temsil sistemi ile seçimlerde oy kullanan yurttaşların sahip oldukları siyasal iradeyi başkalarına devrederek, kendi siyasal iradelerine bir anlamda yabancılaştıklarını ileri sürmektedir. Bu durum, temsili sistemde eşitliğin sadece oy verme hususunda olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan, temsil sisteminde iradenin devri özgürlüğü kısıtlamakta ve karar alma yetkisinin uzun süreli devri ile de yurttaşlar ile temsilciler arasındaki ilişkinin güç kazanmasını sağlayacak yeni yolların bulunması gereksinimini doğurmaktadır.

Seçimler her ne kadar farklı görüşler arasında zorlu bir siyasal çaba olarak görünse de, temelde kamusal topluluğun akıl yürütmesine ve tartışma sonucu elde edilen düşüncelere dayanmamaktadır. Bu çerçevede, sistemin meşruiyetini yeni bir zemin üzerine oturtmak isteyen müzakereci demokrasi anlayışı, yurttaşlar ve yurttaş birlikleri tarafından yürütülen kamusal eylem ve müzakerelerin mevcut olduğu bir

siyaset anlayışının varlığına dayanır. Benhabib (1999b: 102)’e göre, karmaşık demokratik toplumlarda meşruiyet, ortak ilgi alanını oluşturan meseleler hakkında herkesin katıldığı özgür ve kısıtlamasız kamusal müzakereden kaynaklanmalıdır. Buna bağlı olarak kamusal bir müzakere alanını, demokratik kurumların meşruiyeti açısından hayati önemde gören Habermas, meşru gücün zorlamadan uzak bir iletişim içinde ortak kanaatler oluşturanlar arasında ortaya çıkacağını vurgulamaktadır (Mansbridge, 1999: 79). Bu konuda Joshua Cohen (1999) de onlara katılmaktadır.

Liberal ve Cumhuriyetçi anlayışların eleştirisinden kaynaklanan müzakereci anlayış, söz konusu iki anlayış arasında yer alan yeni bir model ortaya koymaktadır. Liberal yaklaşımda siyasetin devlet ve toplum arasında arabuluculuk fonksiyonunu yerine getirdiği belirtilirken; Cumhuriyetçi yaklaşımda siyaset etik bir anlama sahip olmakla beraber toplumun ortak fayda çerçevesinde bir araya gelmesini sağlayan bir araç olarak görülmektedir (Habermas, 1999). Cumhuriyetçi yaklaşımda toplumun çıkarları her daim bireysel çıkarların üzerindedir. Seçimler bir fazilet olarak değerlendirilmekte ve kamusal anlamda karşılıklı konuşmaya büyük önem atfedilmektedir. Bu bağlamda, konuşmaya atfettiği önem açısından Cumhuriyetçi modele yakın olan müzakereci demokrasi, sivil toplum ve devlet arasında yaptığı ayrım ile da liberal anlayışa yakın durmaktadır.

Müzakereci demokrasi yaklaşımının ana noktalarından birini kamusal alan; diğerini ise ideal konuşma durumu oluşturmaktadır. Habermas (2005: 386), meşru bir otoritenin ve demokratik yasanın ancak rasyonel düşünceye dayanan tartışma ile kurumsallaşan demokratik bir süreçte kazanılabileceğini ileri sürmektedir. Müzakereci demokrasinin, yurttaş katılımına dayalı özgür tartışmanın nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin verdiği cevap, Jürgen Habermas’ın (2001) “iletişimsel eylem kuramı” çerçevesi temelinde ele aldığı “ideal konuşma durumu” ile şekillenmektedir.

Söylem kuramı olarak da adlandırılan müzakereci demokrasi modeli, devlet merkezli bir siyaset anlayışına karşıdır. Merkezileşmiş toplum anlayışını öngören bu model, devleti, kamusal tartışmaya katılıma dayanan kapsayıcı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Merkezileşmiş toplumun öğelerinden birisi olarak sivil toplum,

müzakereci anlayışta, ekonomik ve idari alanlardan özerk kamusal alanların zeminini oluşturan yapılar olarak görülmektedir (Habermas, 1999: 47).

Müzakereci demokrasinin öne sürdüğü usuller, demokratik süreç ve kurumlar ile yurttaşlar arasındaki ilişkiyi yeniden kurmayı amaç edinmektedir. Söz konusu usuller, akılcı irade oluşumunu oluşturacak karşılıklı konuşmaya ve buna bağlı olarak ortaya çıkan iletişimsel sürece ve bu sürecin kurumsallaşmasına yol açacaktır.

Özetle, siyasal kararların oluşum sürecinin meşruluğunu çoğunlukçu bir yapıya sahip siyasal iradeye değil de, kamusal müzakereye dayandıran Habermas'ın müzakereci demokrasi modelinin temel unsurları parlamenter organlar, kamusal alan, resmi olmayan ağlar ve iletişim süreçleridir.

a. Kamusal Alan

*“Herkesin sevinçle haykırdığı,
Devletlû peruklu içindeki büyükbaşların bile
Önünde secdeye vardığı büyük parola,
Aç kulaklarını! Aleniyet/kamusallık derler buna.”*
(Smend'den akt. Habermas, 2014: 153)

Müzakereci bir demokrasi modeli, söz konusu yönetim birimindeki yurttaşların aralarında tartışabilecekleri, kendilerini ifade edebilecekleri ve müzakereye katılabilecekleri bir ‘kamusal alan’ın var olduğu fikrine gereksinim duyar. Bu ‘kamusal alan’ kavramı müzakereci demokrasinin somut gerçekleşmesi olarak uygulamaya sokulur (Benhabib, 1999b: 121). Kamusal alan kavramına, tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlar yüklenmiştir. Böyle bir anlam çeşitliliği bakış açıları ve yaklaşımlardaki farklılıkların sonucudur.

Özbek (2015: 42)’e göre, kamusal alan kendi içinde iki anlam boyutunu içermektedir. Birincisi, mekânsal bir kavram, ikincisi ise normatif bir ilkedir. Birinci yönüyle bir sürece işaret eden kamusal alan, fikir, ifade ve tecrübelerin üretildiği, açığa çıktığı, paylaşıldığı, yayıldığı ve müzakere edildiği kamusal mekânları; bu süreçte ortaya çıkan ve kamuoyu, kültür ve tecrübe olarak adlandırılan anlam muhtevasını ve bu

anlam üretim sürecini oluşturan veya bu süreç içerisinde oluşan kolektif gövdeleri ifade eder. İkinci yönüyle ortaya koyduğu idealde de aleni, ortak, açık ve eleştirel olan anlamına gelir.

Kamusal alanın sunduğu pek çok olanak vardır. Birincisi, siyasetin meşrulaştırılma yeri olarak görülen kamusal alan aynı zamanda yurttaşların seçme işlemini gerçekleştirmeden önce ihtiyaç duydukları bilgiye erişebilmelerini sağlar. İkincisi, farklı etnik dinsel kimliğe sahip insanların ortak bir topluluk oluşturmalarına olanak tanıyan simgesel bir alan olma özelliği ile politik cemaatin temelini oluşturur. Aynı zamanda kamusal alan, politikanın görünürlük kazandığı bir yer olarak, siyasete dair her şeyi topluma ileten bir alan olma özelliği gösterir (Dacheux, 2012: 21).

Kamusal alan ile ilgili ilk temel tartışmayı başlatan Hannah Arendt, kamusal alanı herkes tarafından görülüp, duyulabilen ‘şeffaf’ bir alan olarak tanımlar. Arendt’in kamusal alanın çerçevesini çizdiği tartışmasında dayanak noktası Antik Yunan demokrasisinin özgürlük ve siyasal eylem kavramlarıdır (Arendt, 1994: 92-110). Arendt’te politikanın varlık nedeni özgürlük, deneyim alanı ise eylemdir. İnsanlar eylemde bulundukları sürece özgürdür. Eylemin gerçekleşebilmesi de bireyler arasındaki ilişkilerin özgür olmasını gerektirir. Özgür eylemi, tinsel değil de dünyevi bir olgu olarak tanımlayan Arendt, politikanın izleyici gerektiren bir uğraş, kamusal alanın da bir ‘tiyatro sahnesi’ olduğunu belirtir. Bu yaklaşımıyla çoğulluk ve farklılıklara atıfta bulunan Arendt, bireyler arasındaki farklılığı, aktör ve izleyici benzetmesiyle vurgular (Berktaş, 2015: 709-711). Habermas (2015: 95) ise kamusal alanı net bir bakış açısıyla şu şekilde tanımlamaktadır:

Her şeyden önce, toplumsal yaşamımız içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği bir alanı kastederiz. Bu alana tüm yurttaşların erişmesi garanti altına alınmıştır. Özel bireylerin kamusal bir gövde oluşturarak toplandıkları her konuşma durumunda, kamusal alanın bir parçası varlık kazanmış olur. Bu tür bir bir aradalık durumundaki bireylerin davranışları, ne iş ve meslek sahiplerinin özel işlerini görürken yaptıkları davranışlara; ne de bir devlet bürokrasisinin yasal sınırlarına tabi anayasal bir düzenin üyelerinin

davranışlarına benzer. Yurttaşlar ancak, genel yarara ilişkin meseleler hakkında kısıtlanmamış bir tarzda, yani toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlükleri garantilenmiş olarak tartışabildiklerinde kamusal bir gövde biçiminde davranmış olurlar.

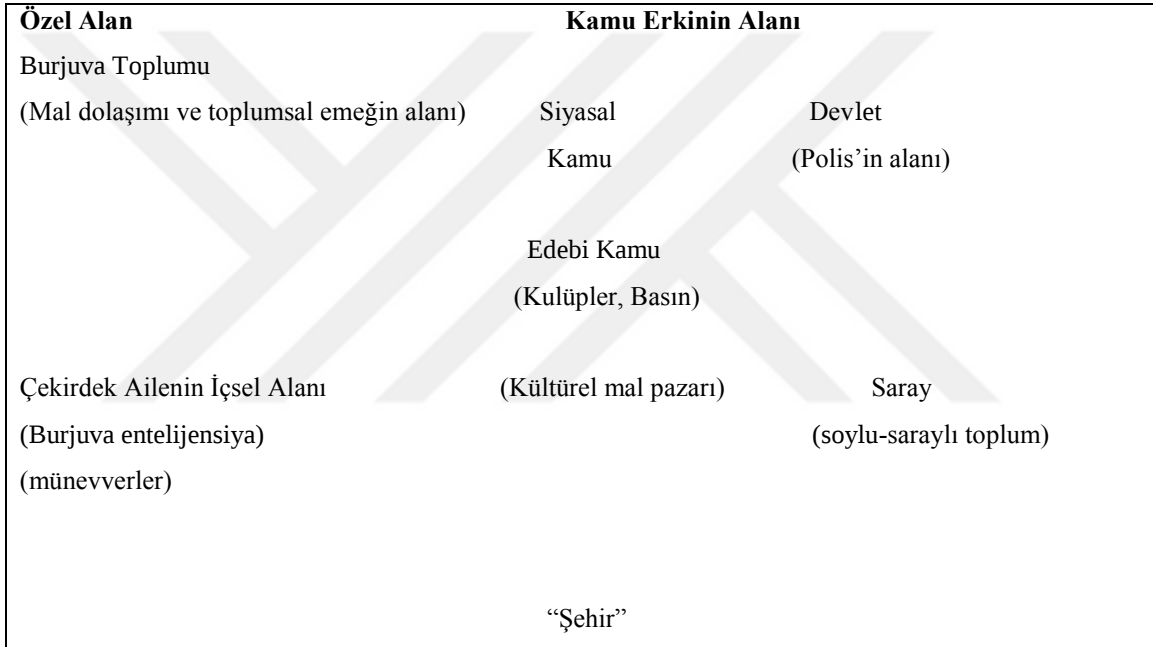
Habermas'ın kamusal alana yönelik ilgisinin nedeni, toplumun kendisini ve siyasal sistemi nasıl etkileyebildiğini ortaya koyma isteğidir. Demokrasi üzerine düşüncelerini kaleme aldığı “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü” adlı ünlü eserinde devlet ve toplum arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Bu bağlamda liberal demokrasilerde bürokrasinin kararları üzerinde güçlü etkiye sahip devlet ve özel alan arasındaki ekonomik ilişkilerin yönlendiriciliğini gözler önüne serer. Habermas'a göre 18. yüzyıl burjuva kamusal alan, bir “ideal”dir ve bu alanın doğuşu ve dönüşümünde rol oynayan en önemli faktör basındır. Basının yanı sıra ekonomik ve siyasal yaşamda izlenen değişiklikler kamusal alanın dönüşümünde önemli bir yerdedir. Habermas, temsili demorasiden kaynaklanan eşitsizliklerin giderilmesini, bireylerin bilgiyi ve farklı görüşleri paylaştığı bir ağ olaraktanımladığı kamusal alan ile mümkün görmektedir (Habermas, 2014). Bu çerçevede kamusal alanın dönüşümünü, dönemsel farklılıkları göz önüne alarak değerlendirir.

Buna göre, tarım ekonomisine dayalı bir toplumsal yaşamın izinin sürüldüğü feodal dönemde, Kilise, feodal güçler, prenslikler ve soylulardan oluşan yeni güç odaklarının doğmuş olması ve özellikle önemli bir güç olan Kilise'nin topluma yönelttiği dogmatik bilgi ile kamusal alanın yok oluşu izlenmektedir. Antik Yunan demokrasisinin aksine feodal dönemde özel ve kamusal alan ayrımı söz konusu değildir. Toplumun tamamen kamusal temsiliyetin dışında yer aldığı bu dönemde temsil edilen iktidardır ve “temsili bir kamusal alan” varlık göstermektedir.

Antik Yunan demokrasisinin ardından, kamusal alan ile özel alanın tekrar ayrılması 18. yüzyılda gerçekleşmiştir. Reform hareketleri ile Kilise özel alanın bir parçası sayılmış, kamu bütçesi feodalizmden bağımsızlaştırılmış, mesleki topluluklar ise iktidarın karşısında yer alacak sivil topluma dönüşmüşlerdir. Özel alana

konumlandırılmış saray ile onun karşısında objektif bir konuma sahip olan kurumlar, ikili bir temsil sisteminin doğmasına yol açmıştır (Timur, 2008: 41).

Kapitalizmin gelişmesi, modern devletlerin ortaya çıkması ve bağımsız bir ekonomi alanının doğması özel alan ile birlikte 18. yüzyıl burjuva kamusal alanının doğmasına yol açmıştır. Burjuva kamusal alan, devlet otoritesinin kamu dünyası ile sivil toplumun özel dünyası arasında bir arayüz olarak yer almaktadır. Üstlendiği bu aracılık işleviyle kamusal alan, devlet ve toplum arasında kamuoyuna hizmet eden bir araç olma özelliği göstermektedir (Ku, 2000: 218).

Şekil 1.1 Kamusal Alan-Özel Alan Ayrımı

Kaynak: Jürgen Habermas, Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü, 2014, s.97.

18. yüzyıldaki kamusal alan ve özel alan ayrımını Sennett (1996: 35) şu şekilde ifade etmektedir:

18. yüzyıl büyük şehirlerinde insanlar düşünce ve inançlarıyla da kamusal yapının ne olup olmadığını anlamaya ve tanımlamaya çalıştılar. İnsanlar kamusal alanda yabancılara karşı mesafeli bir tutum sergilerken aile içinde, bir başka deyişle özel yaşamında doğal davranıyordu. Şehir yaşamının beraberinde getirdiği kamusal ve özel yaşam ayrımında özlü ifadesini bulan medeni talepler ile doğal talepler arasındaki gerilim

yalnızca çağın yüksek kültürüne nüfuz etmekle kalmamış, sıradan yaşam alanlarına da yayılmıştır. Kamusal yaşam ve özel yaşam arasındaki ayrılık çocuk yetiştirmeye ilişkin kılavuzlarda, ahlaki yükümlülükler üzerine yazılmış eserlerde ve kamuoyunun insan haklarına ilişkin inançlarında ortaya çıktı. Artık, kamusal ve özel yaşam alanları beraberce, günümüzde toplumsal ilişkiler evreni diye adlandırabileceğimiz şeyi oluşturuyordu.

Burjuva toplumunun oluşumunda iki önemli unsur söz konusudur. Birincisi, ekonomik bağlamda üretim faaliyetinin aile alanının dışına çıkması ve gelişmesi, ikincisi ise basındır (Habermas, 2014: 81-84). 18. yüzyılın sonlarında, gazete ve dergiler, toplumsal sorunları tartışma ve siyasal görüşleri aktarma çabası içerisindedir. Siyasal düşüncüyü üreten burjuvaların kendi aralarında gerçekleştirdikleri toplantılarda ortaya çıkan fikirlerin, toplumla paylaşılmasını olanaklı kılan basın (Habermas, 2014: 156), siyasi iktidara yönelik eleştirinin yapıldığı “şeffaflık” esasına dayalı bir kurum haline gelmiştir. Diğer bir deyişle, özel bireyler arasında gerçekleştirilen tartışmaların süreklilik kazanması ile oluşan “kamuoyu” (Gökçe, 1995: 220), devlet biçiminde örgütlenmiş egemen yapıya karşı, enformel olarak (seçim dönemleri dışındaki zamanlarda) eleştiride bulunma ve onu kontrol edebilme görevlerini üstlenmiştir (Habermas, 2015: 96). Basının üstlendiği bu misyon aynı zamanda “halkın kendi kendini yönetmesi” ilkesini de karşılamaktadır (Öztekin, 2001: 110). Buna bağlı olarak, bir eleştiri aracı olarak nitelendirilebilecek kamusal alan, Habermas tarafından devlete yönelik eleştirel söylemin üretilerek, dolaştırıldığı ve böylece konuşma aracılığıyla siyasal katılımın canlandırıldığı bir tiyatroya benzetilmektedir (Sarıbay, 2000c: 4).

18. yüzyılda basının kamuoyu oluşumu üzerindeki rolünün, toplumda olumlu yansımaları izlenmektedir. Öncelikle dönemin aydınlarının da basına güven duymaları ve basının, toplumun iyiliğini önceleyerek adım atacağına dair inançları basının gelişimini desteklemiştir (Dağtaş, 2014: 40-41).

Ancak, 18. yüzyılda izlenen gelişmeler 19. ve 20. yüzyıllarda istikrarını koruyamayarak aşınır. Habermas (2014: 305), kamusal alanın değişime uğramasını basının dönüşümü ile bağlantılı bir biçimde ele almaktadır: “Kamusallık ilkesinin işlev

değişimi bir alan olarak kamunun yapısının değişmesine dayanır; bu da, onun en mümtaz kurumu olan basının dönüşümünde cisimleşir.”

18. yüzyılda tartışan ve kanaat üreten kamusal topluluğun kurumu olan basının değişimi, 19. yüzyılın otuzlu yıllarında gerçekleşmeye başlamıştır. İlanların, basın işletmeleri için yeni bir gelir kaynağı olarak görülmeye başlaması, ticari basına geçişin ilk aşamasını oluşturur. Değişim çok hızlı bir biçimde gerçekleşir öyle ki, yüzyılın ortalarında çok sayıda gazete işletmesi anonim şirket olarak örgütlenmiştir (Habermas, 2014: 309). 19. yüzyılın sonlarında yoğunlaşma ve merkezileşme eğilimine giren basın, 20. yüzyılda holdingleşen büyük ekonomik yapılara dönüşmüştür.

Devlet, denetimini “alenen” büyük ekonomik güçlerin çıkarlarını geliştirmek için kullanmaktadır (Kellner, 2005: 230-231). Devletin özel alana müdahalesinin artması, bazı sınıf çıkarlarının tüm çıkarların üzerinde tutulması gibi noktalarda devleti eleştiren Habermas, toplumun devletin müdahalesine maruz kalışının özel ve kamusal alan arasındaki ayrımı ortadan kaldırdığını vurgular. Devlet ve toplum iç içe geçmiş; kamusal alan bu yeni haliyle kamunun dışlandığı bir alan haline gelmiştir. Kamuoyu artık kamusal alanın içinde müzakere süreci içinde değil, kamuoyu araştırmaları, tanıtım, halkla ilişkiler çerçevesinde biçimlendirilmektedir.

Ayrıca bu dönemde reklamcılığın gelişmesi, kurumsal dergicilik ve müşteri dergileri gibi tirajları hızla yükselen yayınların yaygınlaşması tüketim kültürü için uygun zemini hazırlayan faaliyetler arasında yerini almaktadır.

Yeni yüzyılda kamuoyu kitle iletişim araçları tarafından biçimlenmekte bu da, kültürün bu araçların pasif izleyicileri tarafından tüketildiği tekelci kapitalist bir sistem oluşmasına neden olmuştur. Özel çıkar lehine hareket eden kitle iletişim araçlarının görevi, toplumsal konsensüsü idare etmek ve tüketimi desteklemektir. Tüm bu değişiklikler kamusal alanın çöküşünü de getiren süreci başlatmıştır (Yükselbaba, 2012: 81; Kellner, 2005: 239). Burjuva kamusal alanın çöküşü feodal dönemin kamusal alanının geri dönüşünü göstermektedir ki, Habermas bunu “yeniden feodalleşme” olarak adlandırır. Mevcut siyasal sistem ve toplumsal yapı ile yakın bir ilişki içerisinde

bulunan ve kamuoyunun içinde olduğu kamusal alan eleştirelilik özelliği başta olmak üzere temel niteliklerini yitirmiştir. Stevenson (2008: 90)’a göre, sözde kamusal alan, yurttaşları tüketiciye, siyasetçileri de birer medya yıldızına dönüştürmüştür.

Habermas’ın kamusal alanın dönüşümüne dair yaptığı tahlili kısaca özetlemek gerekirse, Antik Yunan’da ortaya çıkan kamusal alan, feodalitede temsili kamusal alana dönüştüğünü, kapitalizmin serbest rekabet döneminde burjuva kamusal alanı olarak yeniden vücut bularak; kitle üretimiyle tüketim kültürü içinde eriyerek kaybolduğunu söyleyebiliriz (Zabcı, 2013: 112). Günümüzde resmi bir yükümlülüğe dönüşmüş olan kamusal alan (Sennet, 1996: 16), 18. yüzyıl Avrupa’sında bile Habermas’ın burjuva kamusal alanının özelliklerini karşılar nitelikte gerçek anlamda gerçekleştirememiştir.

b. İdeal Konuşma Durumu

Habermas, insanoğlunun yaşamı boyunca iki tür eylem gerçekleştirdiğini söylemektedir. Bunlardan birincisi, bireyin yaşamını idame ettirebilmek için doğa ile etkileşimi sonucu ortaya çıkarken; ikincisi, bireyin toplumun bir parçası olarak diğer bireylerle ilişkiye girmesi ile oluşmaktadır. Habermas, ikinci tür eyleme “iletişimsel eylem” adını vermektedir (Habermas, 2001).

Habermas’ın Marx’ın araçsal eylem tanımını yeniden yorumlamasıyla ortaya koyduğu iletişimsel eylem kuramı (Hasdemir ve Coşkun, 2008: 130), sadece dilbilimsel bir iletişim çözümlemesi değildir. Habermas, kitabının tarihsel gerekçesi olarak gösterdiği kuramını bir üst kuramsal çalışma olarak nitelendirmektedir (Yıldırım, 2006: 253). “İletişimsel Eylem Kuramı” adlı eserinde, gündelik yaşam içerisinde bireylerin gerçekleştirdiği tartışmaları ve bu tartışmalar sırasında izlenen davranışları akılcı bir zemine yerleştirmek gayreti gösterir (Habermas, 2001).

İletişimsel eyleme dayalı bir demokrasi anlayışının en önemli ögesi konuşma etkinliğidir. Bu konuşma, güçlü bir demokrasinin varlığı için gerekli olan siyasal konuşmadır (Tokgöz, 2014: 155). Ancak sözü edilen konuşma durumunu

anlayabilmek, Habermas'ın yaşam dünyası ve sistem kavramlarını incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Yaşam dünyası, günlük sosyal faaliyet alanıdır. Kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi, gelenek ve alışkanlıkları içerir. Habermas, günlük yaşamın gerisindeki fikir birliği olarak düşünülebilecek bu dünyayı, sosyal sistemden ayırarak sosyal bütünleşmenin alanı olarak görür. Bu alanda egemen araç dildir (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 285). Yaşam dünyası devletten bağımsızdır, aileyi ve kamuoyunu içerir.

Buna karşın sistem, dilsel olmayan, özellikle pazar ve güç tarafından yönetilen alandır. Devlet ve ekonomik güçlerin kontrolündeki sistemin, yaşam dünyasını sömürgeleştirme Habermas'ta meşruluk krizinin ana nedenidir (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 285). Yaşam dünyası ve sistem arasındaki ayrım siyasal kamusal alanın işleyiş mekanizmasını ortaya koyar ve yukarıda sözünü ettiğimiz iki eylem türüne dayanır. Yaşam dünyası, iletişimsel eylem; sistem dünyası stratejik eylem tarafından belirlenir.

Tablo 1.3
İletişimsel Eylem

Eylem Konumu Eylem Yönelimi	Başarı Yönelimli	Anlaşma Yönelimli
Toplumsal Olmayan	Araçsal Eylem	-
Toplumsal	Stratejik Eylem	İletişimsel Eylem

Kaynak: Habermas, İletişimsel Eylem Kuramı Cilt 1; Eylem Rasyonelliği ve Toplumsal Rasyonelleşme Cilt 2; İşlevselci Aklın Eleştirisi Üzerine, 2001, s. 305.

Habermas (2001: 305), gücü elde etmeye yönelik eylemlerden oluşan stratejik eylemin başarıya yönelmiş olduğunu söylerken, iletişimsel eylemin anlaşmaya yönelik olduğunu ifade eder. Sistem dünyası, meşruiyetini sağlamak için çarpıtılmış bir iletişim biçimini kullanmaktadır. Yaşam dünyası, sistem dünyasının söz konusu güçlerinin topluma dayatmak istedikleri şeyler karşısında yurttaşların konuşup, düşündükleri ve bu isteklere direnç gösterdikleri bir alandır. Yurttaşların kendilerini ifade edebilmelerine

olanak tanıyan bu alan, anlamaya dayalı ve konuşanın dinleyeni akılcılıkla yönlendirmeye çalıştığı iletişimsel eylemi görünür kılmaktadır.

Habermas’a göre, yaşam dünyasında bir araya gelen bireyler arasında gerçekleşen iletişime dayalı süreçte dil, -“bir şey söylerken bir şey yapma” şeklinde ifade edilen- söz ediminde bulunduğu gibi aynı anda bir eylem ediminde de bulunmaktadır. İletişimsel eylem kuramı bu söz edimini temel almaktadır. Anlamaya varmak için iletişimsel eylemde bulunmak yalnızca anlaşılır bir ifade kullanmak ya da öne sürülen düşünceleri karşılıklı değiştirmek veya bu düşüncelerin doğruluk derecesini ölçmek demek değildir. İletişimsel eylemde anlamının gerçekleşmesi sadece dilin bilişsel kullanımına değil, aynı zamanda dilin etkileşimsel (normatif bağlamla ilgili) ve anlatımsal (konuşanın güvenilirliğiyle ilgili) kullanımına da bağlıdır. Bu bağlamda Habermas, anlamaya ulaşma sürecinin geçerlilik iddialarını şu şekilde ifade etmektedir (Grahame, 2005: 288-289):

Konuşan anlaşılabilir bir ifade seçmelidir ki, konuşmacı ve dinleyici birbirlerini anlayabilsinler. Konuşanın doğru bir önermeyi iletme niyeti olmalıdır ki, dinleyen konuşanın bilgisini paylaşabilsin. Konuşanın niyetlerinin doğru olarak dile getirilmesini istemesi gerekir ki, dinleyen konuşanın sözüne inanabilsin (ona itimat edebilsin). Nihayet, konuşan yerinde, haklı bir söz seçmelidir ki, dinleyen sözü kabul edebilsin ve konuşanla dinleyen kabul edilen bir normatif art yöre bakımından bu sözde birbirleriyle mutabakata varabilsinler.

Seyla Benhabib (1999b: 103), demokratik müzakerenin normatif önkabulleri ile pratik rasyonelliğin ideal içeriği arasındaki ilişkiyi; John Rawls’ın “Kant konstrüktivizmi” ile Jürgen Habermas’ın “yeniden kurma” adını verdiği yaklaşımları bağlamında ele almaktadır.

Buna bağlı olarak, etiğe ilişkin söylem modelinin, müzakereci bir demokrasi modelinin geçerlilik iddialarının ardındaki en genel ilkeleri ve ahlaksal sezgileri dile getirdiğini ifade eder.

Söylem etiği, katılımcıların çoğulculuğunu gerektiren ve katılımcıların bir ahlaki savlamada (argumantation) bulundukları ve bu yönde geçerlilik iddiaları (claims to validity) bulundukları ve yine söylem (ler) boyunca bir hemfikre (consensus) ulaşmaya çalıştıkları, söylem tabanlı bir etik kuramıdır. Bu söylemin kuralları olduğu gibi, aynı zamanda katılımcılar söyleme katılmadan önce en azından söylemin olabileceği ve bir hemfikre ulaşabileceklerini (bu her zaman mümkün olmasa da) kabul ederler. Bunun yanı sıra söylemin nasıl olması gerektiğini belirleyen kurallar da vardır (Dursun, 1999: 109).

Bu modelin ardındaki temel fikir şudur: Ancak sonuçlarından etkilenen herkesin üzerinde anlaşacağı normlar geçerlidir ve söz konusu normlara aşağıdaki özellikleri taşıyan bir müzakere süreci sonunda varılmış olmalıdır (Benhabib, 1999b: 105):

Katılımda eşitlik ve simetri normlarının uygulanması, herkesin konuşma konularını sorgulama hakkına sahip olması, herkesin bizzat söylem usulünün kuralları ve bunların uygulanma veya yürütülme tarzı hakkında dönüşlü savlar ortaya atma hakkı bulunması.

Bu ilkeleri daha detaylı ele alacak olursak öncelikle eşitlik ilkesi üzerine şunları söyleyebiliriz: adil bir müzakere için gerekli olduğu öne sürülen eşitlik, müzakereye katılanların sosyo-ekonomik bakımdan farklılıklarını kapsamamaktadır bu nedenle de müzakereci anlayışta eşitlik, “prosedürel eşitlik” olarak ifade edilmektedir (Knight ve Johnson, 1997). Bu anlayış, tüm bireylerin sosyal, ekonomik ve siyasal açıdan eşit olduğu varsayımına dayanmaktadır.

Müzakereci anlayışa göre, demokrasi yalnızca bir siyaset biçimi değildir. Demokrasi, özgür tartışmayı sağlayan bir toplumsal ve kurumsal koşullar çerçevesidir (Cohen, 1999: 146-147). Buradaki özgürlük, müzakereye katılanların kendilerini müzakere neticeleri ve onun ön şartları dışında herhangi bir bağa tabi olarak görmemeleri anlamına gelmektedir. Müzakereci süreçte yer alan yurttaşların özerk olması gerektiğine katılan Dryzek (1990) de, katılımcıların devletin veya herhangi bir gücün temsilcisi olarak değil, yalnızca birer yurttaş olarak tartışmalara katılmaları

gerektiğini vurgulamaktadır. Müzakerenin konusu bireysel ve kolektif ihtiyaçları içerebileceği gibi bunlarla sınırlandırılmamalı ve konuyla ilgili hiçbir birey tartışma dışında bırakılmamalıdır. Hatta gerektiğinde bu ilgili bireylerin katılımını sağlamak üzere eğitici bir düzenek geliştirilmelidir.

Eşitlik ve özgürlük ilkeleri ile yakından ilişkili olan katılım (Habermas, 1997), bireylerin karar alma süreçlerine katılımları konusunda hiçbir şekilde manipüle edilmedikleri ve baskı altında olmadıkları varsayımına dayanmaktadır. Burada gönüllülük fikri esastır. Öznelerarasılık ise, bir kararın farklı bireyler arasında gerçekleşen müzakere sonucunda alınmasını gerekli kılmakta ve aynı zamanda karşılıklılık anlayışını da ifade etmektedir. Karşılıklılık müzakereye katılan bireylerin karşılıklı bir biçimde savlar ileri sürmeleri ve ileri sürdükleri savları akılcı bir biçimde temellendirmeleri anlamına gelmektedir. Bu şekilde gerçekleşen öznelerarasılık eşitlik, özgürlük ve açıklık gibi ilkelerle de ilişki içerisinde bulunmaktadır.

Müzakere usulleri meşruiyet doğurduğu gibi aynı zamanda belirli bir ölçüde olmak üzere pratik rasyonellik de sağlar. Müzakereci süreçler üç nedenden dolayı kolektif karar alma süreçleri için hayati önem taşımaktadır. Bunların ilki, müzakereci süreçlerin aynı zamanda bilgi aktaran süreçler olduğudur. Yeni bilgilerin aktarılması şu etkenlerden kaynaklanır: 1) Hiçbir birey farklı bireylerin etik ve siyaset meselelerini algılayacakları çeşitli bakış açılarını tek başına önceden görüp tahmin edemez; 2) Hiçbir birey herkesi etkileyen belirli bir karar açısından önemli görülen bütün bilgilere tek başına sahip olamaz (Benhabib, 1999b: 107). Diğer bir deyişle, bireylerin sahip oldukları bilgi ve düşüncelerin eksik olduğu gibi yanılabilir/yanlış olmaları rasyonelliği ciddi şekilde etkilemektedir. Bu etkiyi olumsuzdan olumluya çevirmek adına, müzakere sürecindeki katılımcılara farklı bakış açılarından konuyla ilgili kesitler sunulması bireyin ihtiyacı olan bilgiye erişimini kolaylaştırdığı gibi aynı zamanda, katılımcıların sahip oldukları sınırlı bakış açılarını birbirlerinin bilgi, deneyim ve becerilerine dayanarak genişletebilecekleri koşullar da sunar (Smith ve Wales, 2000: 54). Böylece bireyler, kendilerini ilgilendiren konularda gerek duydukları bilgi düzeyine erişebilmektedirler. Bu olanak dâhilinde, siyasetten uzaklaşan yurttaşlar müzakereci demokrasinin imkân tanıdığı yüz yüze iletişim sayesinde siyasette daha içli dışlı olacak;

karar verme sürecine aktif olarak katılarak kendilerine karşı olan güvensizliklerini de güvene dönüştürebileceklerdir.

Aynı zamanda, müzakereci demokrasi yaklaşımı, siyasi katılımın yurttaşların sahip oldukları değerleri ve tercihlerini diğerleriyle olan etkileşimlerine yanıt olarak değiştirebileceğinin farkında olan daha aktif bir yurttaşlık anlayışı sunar (Smith ve Wales, 2000: 54). Ancak müzakereye katılan bireylerin diğerlerini ikna ederek onların fikirlerini değiştirmelerinin yolunu açmaları, iyi nedenler beyan ederek kendi görüşlerini desteklemelerine bağlıdır (Benhabib, 1999b: 108). Çünkü müzakereci anlayış, başkaları tarafından kabul edilebilir nedenler gerektirmektedir (Cohen, 1999: 149-150). Siyasal gerekçelendirme ideali çerçevesinde oluşturulmuş olan müzakereci demokraside (Cohen, 1999: 146) tarafların öneriler sunmalarının, onları desteklemelerinin veya eleştirmelerinin gerekçelerini belirtmelerinin gerekli olması durumunda, müzakere gerekçelidir. Müzakereye katılanlar, kendi önerilerinin gelecekte edineceği yerin, bunlara bağlı olacağı beklentisiyle gerekçe gösterirler (Erdoğan, 2012: 32). Gerekçelendirme ilkesine göre herhangi bir nedene dayandırılmayan sav geçerli değildir. Katılımcılar bir karara ancak en iyi savın gücü nedeniyle rıza göstermektedirler (Young, 1999: 177). Çünkü katılımcının geçerlilik iddiasını rasyonel bir zemine oturtan nedenleri içeren gerekçeler ileri sürmek ifade edilen düşüncüyü keyfi olmaktan çıkarmaktadır. Bir görüş ancak başka nedenlerle desteklendiği takdirde geçerli ve kabul edilebilirdir. Ancak bu, her zaman “hakikat” veya “doğru”nun ortaya çıktığı anlamına gelmemektedir. Çünkü söz konusu olan argümanların doğru veya yanlış olması değil, daha güçlü veya daha zayıf veya daha ikna edici yahut daha az ikna edici olmasıdır (Erdoğan, 2012: 29).

Yurttaşlar anlaşmazlığa düştükleri bir konu üzerinde önce uzlaşmaya çalışmalı; bunu başaramadıkları takdirde ise birbirlerinin farklılıklarına saygı göstererek yaşamlarını sürdürmeye devam etmelidirler. Smith ve Wales (2000: 53), müzakereci siyasetin yalnızca uzlaşmaya yönelik bir süreç olmanın yanı sıra siyasi bir diyalogu teşvik ettiğini dile getirmektedir. Onlara göre bu diyalog, insanların sadece birbirine katılmalarından ziyade, anlaşmazlıkları tartışma dışında başka yöntemlerle çözmek için motive oldukları ortak bir anlayışı hedeflemektedir. Böyle bir demokratik diyalog için

temel olan şey, ‘stratejik’ ya da ‘araçsal’ mantıklılıktan ziyade ‘müzakereci’ mantıklılıktır. Bu anlayışa dayalı müzakereci siyasette, ortak girişimi ‘etkileşimlerinin eşitlikçi ve yetkin olması; mecburi olmaması ve kandırma, hile, güç ve stratejiden yoksun olmasına’ göre müzakereci bir şekilde rasyonel olarak tanımlayabiliriz.

Bunlara ek olarak, bireyler müzakereci süreç sayesinde sahip oldukları görüş ve kanıları üzerine eleştirel düşünebilirler. Diğer bir anlatımla, bireylerin müzakere öncesi karmaşık toplumsal ve siyasal konulara ilişkin görüş ve dilekleri bulunmasına rağmen, sıraya konmuş bir tercihler dizisi yoktur. Çünkü böyle bir dizi, onların yalnızca tercihler hakkında değil; aynı zamanda tercihlerinden her birinin ilerideki sonuçları ve görece üstünlükleri hakkında önceden aydınlanmış olmaları anlamına gelecektir. Tutarlı tercihlerin oluşması ancak müzakere ile mümkündür. Tutarlı tercihler oluşturmaya yönelmelerinin bir sebebi de bireylerin sahip oldukları görüş ve kanılarının birbirleri ile çatıştığını müzakere sürecinde fark etmeleri ve buna bağlı olarak da görüşleri arasında tutarlı bir sıralamaya girişme zorunluluğu duymalarıdır (Benhabib, 1999b: 107-108).

Müzakereci anlayışa göre, birçok durumda çoğunluk kuralı adil ve rasyonel bir karar usulüdür, sadece meşruiyetin sayılarda yatması nedeniyle değil, aynı zamanda halkın çoğunluğunun, belirli bir noktada bir söylemsel müzakere sürecinin sonucuna olabildiğince yakın olarak dile getirmiş oldukları nedenlere dayanmaktadır. Buna bağlı olarak, sonuç A’nın yapılması gereken şey olduğu kanısına varılmışsa, bu sonuç bir başka grup tarafından uygun gerekçelerle sorgulanıncaya kadar geçerliliğini sürdürebilir (Benhabib, 1999b: 109).

İletişimsel eylem kuramıyla birlikte Habermas’ın ilgisi de yön değiştirmiştir. Demokratik bir iradenin yaratılması için kamusal alanın oluşumunu ele alan düşünür, yön değiştiren ilgisi sebebiyle rasyonalist temellere dayalı bir iletişimin nasıl gerçekleştirilebileceği sorusuna yanıt aramaya başlar. Bu değişim beraberinde metot değişikliğini de getirir: demokrasiyi tarihsel süreç içerisinde çözümlemek yerine, insanoğlunun iletişim kapasitesinin dünya çapındaki kapsamı ve durumunu ortaya koymaya çalışır. Habermas’a göre, yurttaşların siyasetten uzaklaşması ve kamusal alanın bir siyasal kurum olarak çökmesi, pratik sorunların tartışılmasını kamusal alanın

dışına iten tahakküm sisteminin bileşenleridir. Esas sorun, tahakküm yerine özgürleşme olanaklarını koyan iletişim biçimlerinin yaratılmasıdır (Zabcı, 2013: 114). Son dönem yapıtlarında, çağdaş dönemin içerisinde barındırdığı farklı ve karmaşık toplumsal yapılarda müzakerenin ne şekilde gerçekleştirilebileceği ve müzakere sonucunda alınan kararlara bağlayıcılık niteliğinin nasıl kazandırılacağı üzerinde duran Habermas, bunun gerçekleşmesini sivil toplumda gerçekleştirilecek iletişimsel süreçlere dayandırır (Doğanay, 2003: 54).

Bu bağlamda, Habermas, gayri resmi kamuoyu oluşumunun “etki” yarattığını; etkinin siyasal seçimler yoluyla kanallarla “iletişimsel güce”, iletişimsel gücün ise yasama yoluyla “idari güce” dönüştüğünü söyler (Benhabib, 1999). Yurttaşların kararlarının idari güçte hayat bulmasının iki önemli sonucu vardır. Birincisi, kararlarının uygulamaya geçtiğini gören bireyler yönetimi meşru görebilmektedir. İkincisi, böylesi sonuçlar son zamanlarda siyasete olan ilgilerini yitiren yurttaşların ilgilerini yeniden canlandırabilmektedir.

2. Kamusal Alan, İletişim ve Medya

Çalışmamızın bu bölümünde kamusal alan, iletişim ve medya ilişkisi açıklanırken, Habermas’ın “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü” isimli yapıtındaki konuyla ilgili görüşleri bir başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Taylor, kamusal alanı “*toplum üyelerinin çeşitli medya (basılı, elektronik) yoluyla ve de yüz yüze ilişkilerle, ortak ilgi konusu olan sorunları tartışmak ve böylece bu sorunlar hakkında ortak bir anlayışa erişmek amacıyla bir araya geldikleri bir ortak alan olarak tanımlamak*” gerektiğini vurgulamaktadır (Taylor’dan akt Köker, 2015: 343). Bu tanım, kamusal bir alanın oluşumunda medyaya ne derece önem atfedildiğini göstermektedir.

a. Geleneksel Medya

Demokratik kurumlara sahip bir toplumun oluşturulması için bireylerin karşılaşmış oldukları herhangi bir düşünceye, fikre, kanaate karşılık cevap verebilmelerinin mümkün olduğu bir ortamın varlığı, kamuoyuna açık, kanaat oluşturucu ve savunucu bağımsız organların bulunması ve aynı zamanda çeşitli

kesimlerin savunacağı kanaatlerin de eylem biçiminde gerçekleştirilebilmesi gerekir. Demokratik kurumlar için bunların gerçekleştirilmesi bir görevdir. Alınan kararların kamu adına alınmış olduğunun göstergesi, yurttaşların en geniş ölçüde katılımının sağlandığı tartışmalar ve bulundukları fikir alış verişinden sonra alınan kararların kamusal eylem aracılığıyla uygulamaya aktarılmasıdır (Mills, 1974: 417). Habermas (2015: 95), en geniş ölçüde katılımın sağlanmasını kamusal alanın iletişim araçları olarak adlandırdığı kitle iletişim araçlarına bağlamaktadır.

Habermas (1996)'a göre kamusal alan, kamusal iletişim ve akılcı tartışmaya bağlı olarak ortaya çıkan demokratik meşruiyetin yanı sıra yurttaşların katılımına dayalı bir meşruiyet ve denetim sisteminin gelişmesini de sağlamaktadır. Söz konusu denetim sistemi kamuoyunun siyasal iktidar üzerindeki etkisi ile gerçekleşmektedir. Siyasal meşruiyetin kaynağı konumundaki kamuoyu, kamusal alanın yukarıda bahsettiğimiz dönüşümüne bağlı olarak “topluluğun oluşturduğu bir kamuoyu” olma özelliğini yitirerek, “manipüle edilen” diğer bir ifadeyle “güdülen bir kamuoyu”na evrilmiştir. Kamuoyunu tekrar eleştirel bir kuvvet haline getirebilmek, onun kamusal topluluğun akılcı tartışmasına dayanmasını gerekli kılmaktadır. Habermas, kamusal alanda, yurttaşların tartışmaya katılma hakkı olduğunu ifade ederken, bu hakkın ortak yarara ilişkin konularda ifade, örgütlenme ve görüşlerini yayma konusunda bireylerin herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmamaları gerektiğinin de altını çizmektedir. Sağlıklı bir kamuoyunun işleyişinde, kamusal bilgiye ulaşımında alenilik ilkesinin varlığı temel gereklilik olarak görülmektedir. Bununla birlikte yönetimin şeffaf ve hesap verebilir olması, kamusal alanın da herkes tarafından erişilebilir olması yine temel gereklilikler arasındadır. Bu nedenle, kamusal alan, kamusal alanda gerçekleştirilecek müzakere ve medya arasında kuvvetli bir ilişki mevcuttur ve bu ilişki çalışmamızın ana eksenini oluşturmaktadır.

Habermas, kamusal alanın oluşumu ve gelişiminde önemli bir yere yerleştirdiği iletişim araçlarının etkilerinin her zaman ya da her iletişim aracı tarafından olumlu bir biçimde ortaya çıkmadığını ileri sürmektedir. Habermas, basının gelişiminin, kamuoyunun siyasal güçler üzerinde etkili bir güç olarak görülmesine yol açtığını belirtirken, bunu burjuva kamusal alanın oluşumunda rol oynayan gazetelere hitaben söylemiştir. Çünkü ona göre, gazetelerin yurttaşları ilgilendiren ortak meselelere ilişkin

tartışmaları yayınlaması ve bu vesileyle kamusal tartışmalara kaynaklık etmesi eleştirel bir kamunun oluşumunda rol oynamıştır. Medyanın, Habermas tarafından öngörülen yapılanması şu şekildedir:

1. Olabildiğince çok insanın erişimine açık olan ve içinde çok çeşitli toplumsal deneyimlerin ifade edilebildiği ve paylaşılabildiği bir forum olma, 2. Farklı sav ve görüşlerin rasyonel tartışma içinde karşı karşıya gelmesi, 3. Hükümet politikalarını sistemli ve eleştirel bir biçimde denetleme (Dağtaş, 2014: 132-136).

Bu bağlamda, gazetelerin ardından radyo ve televizyonun gelişimini kamusal alan/kamuoyu oluşumuna etkileri açısından değerlendiren Habermas, gelişen yeni iletişim araçlarının tek yönlü oluşlarına atıfta bulunarak, görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir (Habermas, 2014):

Yeni medyaların yayınları alıcı durumdaki muhatapların tepkilerini basılı anlatımlara kıyasla garip bir biçimde törpüliyorlar. Kamusal topluluğu dinleyen ve seyreden olarak büyüyor ama aynı zamanda reşit olmanın gerektirdiği mesafeyi, yani konuşma ve karşı çıkma şansını ortadan kaldırıyorlar. Okurların oluşturduğu kamusal topluluğun akıl yürütme faaliyeti yerini eğilimsel olarak tüketicilerin zevk ve keyif alışverişine bırakıyor ...

Habermas (2014)'ın üzerinde durduğu noktalardan bir diğeri de, teknolojik gelişmenin haber endüstrisinin doğmasına yol açtığı ve beraberinde farklı siyasal etkilere açık bir iletişim sisteminin ortaya çıktığıdır. Medya, söz konusu yeni dönemde siyasal ve ekonomik güçlerin etkisinde habercilik yapmakta ve bu güçler tarafından bir propaganda aracı olarak kullanılarak, yurttaşların oylarını almaya odaklı bir yapıya dönüşmüştür. Zira demokratik bir toplumda, medya içinde var olduğu toplumun tüm çeşitliliğini yansıtabilmeli ve bu çeşitliliğe katkıda bulunarak onu çoğaltabilmelidir (Cuilenburg, 2010: 121).

Akademik dünyada, medyanın kamusal alan ile ilişkisini konu edinen çalışmalarda iki farklı yaklaşımın esas alındığı gözlenmektedir. Bunlardan birincisi,

siyasal yaşama katılımı oy verme eylemi ile sınırlı gören ve oy kullanma teknikleri açısından yenilik getirmeyi amaç edinen yaklaşımdır. İkincisi ise, medyanın kamusal alan oluşturma potansiyelini iki farklı açıdan ele alan çalışmalardır. Bunların ilki, medyayı ekonomi politiği bağlamında değerlendirerek; ekonomi politik yapının sonuçlarının, kamusal alan oluşumu üzerindeki rolüne odaklanmaktadır. Diğerisi ise, toplumsal anlamların medya tarafından üretimi ve tekrar üretimini konu edinmektedir. (Timisi, 2003: 139-185; Kejanlıoğlu, 2015: 840).

Bu çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlar, politik bilgi ve tartışmanın yaygınlaşmasında medyanın yeteneğini gözler önüne sermektedir. Modern çağda, politika, yazılı kültür ve muhakeme normları tarafından dolayımlanmışır. “Yazılı medyaya has soyutlamalar, temelde, siyasete yönelik olarak, sivilleşmiş politik yazım normları üzerinde yükselen daha soğukkanlı ve daha akılcı bir yaklaşımı mümkün kılmıştır.” (Kellner, 2015: 862-863). Politik tartışmanın biçimsel özelliklerini bir kez daha değiştiren görsel ve işitsel medyanın gelişimi ile de kamusal figürler mahrem alanımıza taşınmış, gündelik yaşamımızın içerisine yerleşmişlerdir (Kellner, 2015: 863).

Medyanın beraberinde getirdiği değişim ve dönüşümün, yurttaşları alınan kararları yalnızca onaylayan bireyler olmaktan çıkararak, kararların üreticileri yapacağına inanan iyimser yaklaşımlara göre, medyanın kamusal olarak aktarılabilir, ulaşılabilir ve açık bilginin dolaşımına aracılık edebilir oluşu, bireyler arasında gerçekleştirilecek demokratik müzakerenin rasyonel olmasını sağlayan niteliklerdir (Doğanay, 2003: 128-130). Bugün medyada gerçekleşen demokratik tartışma, tarihsel süreç içerisinde kahvehaneler ve salonların gördüğü işlevin bir benzerini görmeye devam etmekte ve zaman ve mekânı bağı sınırları aşp, daha katılımcı bir yaşam yaratma fikrine katkı sağlamaktadır.

Buna karşın, kitle iletişim araçlarının, yüz yüze iletişimin “kamu”larını, kitle toplumuna dönüştürdüğünü vurgulayan Mills (1974: 436), kamu ve kitle toplumunun ayrımını yaparken şu noktaya dikkat çekmektedir: kitle iletişim araçları kanaatlerini açıklayan bireylerin oluşturduğu kamudan, başkalarının kanaatlerinin etkisinin altında kalan bireylerin oluşturduğu kitle toplumuna geçişe sebep olmuştur. Günümüzde kitle iletişim araçlarının sadece haber ve bilgi sağlamakla kalmayıp, bir şeye inanıp

inanmamak konusunda kendimize dayanak yaptığımız standartlarımızı ve dış gerçekliği algılamada yararlandığımız kurallarımızı dahi oluşturduğunu ve biçimlendirdiğini söylemektedir.

İletişimsel gündelik yaşam diline tümüyle nüfuz eden ve egemen olan (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 289) kitle iletişim araçlarının bu güdümleyici rolü, onun geçirmiş olduğu dönüşüm ile ekonomik ve siyasal güçlerin müdahalelerine maruz kalması sonucu ortaya çıkmıştır. Zaten yurttaşların iletişim ortamlarına eşit derecede katılmalarına olanak tanımayan kitle iletişim araçları, egemen güçlerin üzerlerinde kurduğu hâkimiyet ile kamusal katılımı teşvik eden bir alan sunmak yerine kamusal katılımın oluşumuna engel bir yapıya dönüşmüştür.

Günümüzde medyanın içeriğini oluşturan kaynakların kimler olduğu, bu kişilerin çıkar ve beklentileri medya ve demokrasi açısından önemini korumaya devam etmektedir. Ticari kaygılarla içeriğine müdahale edilen medya, okuyucuların ona ulaşması ve kendi söylemlerini üretmeleri açısından hala zordur ve bu mevcut durum okurların medya iletilerini kendi toplumsal gerçekliklerine uygun biçimde yorumlamalarına engel olmaktadır (Croteau ve Hoynes, 2003).

90'lı yıllardan itibaren medya sektöründe tekelleşme ve holdingleşmenin artması, 2000'li yıllardan itibaren ise çok uluslu büyük şirketlerin kitle medyası üzerinde baskın ve belirleyici bir konuma gelmesi, medya içeriklerinin üretimden tüketim aşamasına kadar kontrol altında tutulduğu ve kâr maksimizasyonu gözetilerek, reklamverenlerin taleplerini karşılamaya yönelik ürünlerle biçimlendirildiği bir duruma yol açmaktadır. Bu bağlamda, medya ürünleri tek tipleşmekte ve bilgi aktarma işlevini yerine getirmek yerine eğlendirme işlevini (Croteau ve Hoynes, 2003; Kellner, 2015: 864) ve siyasal ve ekonomik güçlerin belirleyici konumda bulunduğu bir bilgi ve iletişim sürecini beraberinde getirmektedir. Sürecin bu şekilde işlemesi demokrasinin bir gereği olarak her yurttaşın iletişim araçlarına eşit bir biçimde erişebilmesi, bilgi ve ifade özgürlüğüne sahip olabilmesi ve çoğulculuk ilkelerine zarar vermektedir.

Ancak medya içeriklerinin manipülasyonu konusunda yalnızca ekonomik güçler ve yine ekonomik kaygılar sebebiyle siyasal güçlerin varlığından söz etmek yetersizdir. Çünkü siyasal güçler yasal düzenlemeler ile de medyaya etki etmektedirler. Croteau ve

Hoynes (2003), medya ile ilgili düzenlemelerin genel olarak iki alanda gerçekleştirildiğini vurgulamaktadırlar. Buna göre bu alanlardan birincisi medyanın sahiplik yapısı, ikincisi ise medya içerikleri üzerinedir. Hükümetler zaman zaman bu konularda kısıtlayıcı politikalar uygulayabilmektedir. Örneğin muhafazakâr hükümetler medya sahipliği konusunda serbest ekonomiye müdahale olduğu gerekçesiyle herhangi bir kısıtlamayı gerekli görmezken, medya içerikleri bakımından bazı düzenlemeler yapılmasını öngörmektedirler. Bu düzenlemelerin başında özellikle şiddet ve pornografi gelmektedir. Sol ve liberal düşüncüyü temsil edenler ise tekelleşmeyi engellemek amacıyla medya sahipliği açısından kısıtlayıcı düzenlemelerin yapılması gerektiğine inanmaktadırlar.

Medya içeriğine etki eden unsurlardan bir diğeri de medyada işleyen sansür ve oto sansürdür. Sansür ve otosansür nedeniyle yurttaşların söylemleri daha en baştan engellenmektedir (Bourdieu, 2000: 19-20). Yukarıda açıkladığımız çeşitli nedenler sebebiyle gerçekleri olduğu gibi aktarmayan medya, bireylerin özel yaşam alanına da müdahale etmekte ve gündelik yaşamda küçük tartışma topluluklarının oluşmasını engellemektedir. İnsanların boş zamanlarında birbirleriyle fikir ve kanaat alış verişinde bulunmalarına imkân bırakmamakta dolayısıyla, *“bireylerin kendi dev ve küçük dünyalarından çıkıp daha büyük ve gelişkin dünyalara yükselmelerine olanak tanımadıkları gibi, kendi dünyalarında kendi başlarını dinleyip sorunlarına kendilerince bir takım çözümler bulmalarını da güçleştirmektedir”* (Mills, 1974: 441).

20. yüzyılda ekonomik ve siyasal güçlerin etkisi altında kalan medya, kamuoyunun oluşumuna hizmet etme özelliğini yitirerek, seçmenin oyunu yönlendirmek amacıyla ekonomik ve siyasal güçler tarafından kullanılan bir propaganda aracına dönüşmüştür (Habermas, 2014). Bu dönemde seçmenin oyunu etkileme amacı taşıyan reklamların önemi de büyüktür. Günümüzde kamusal alanda gerçekleştirilen iletişimin kararlar üzerindeki belirleyiciliğinin yerini kitle iletişim araçları aracılığı ile aktarılan reklamların kararlar üzerindeki belirleyiciliği almıştır.

Habermas'ın kamusal alan ve medya ilişkisine yönelik fikirleri, kamusal topluluğu oluşturan bireylerin, kendilerini ilgilendiren konulara karşı duyarlı, müzakere becerisine sahip, eğitilmiş, bilgi birikimi olan ve kendilerini ilgilendiren konularda

müzakere sonucu akılcı kararlara ulaşabilen kişilerden oluştuğu, medyanın ilk zamanlarda bu kamusal topluluğun oluşumuna katkı sağlarken ticarileşmeyle birlikte bu kamusal topluluğun, kararları, siyasi ve ekonomik güçler tarafından yönlendirilmeye açık birer tüketiciye dönüştüğü şeklindedir.

Habermas'ın bu anlayışının temelinde, medya aracılığı ile iletilen mesajları, bireylerin mesajın kaynağına uygun bir biçimde alımladığı varsayımı bulunmaktadır. Bu bağlamda, medyaya hükmeden siyasi ve ekonomik güçlerin medya kanalıyla ilettiği mesajların, kamusal topluluğa bu güçlerin istediği yönde etki ettiği görüşüne bağlı olarak bu durumun, bireylerin kendilerine yönlendirilen iletilere eleştirel bakışlarını olumsuz yönde etkilediği ve akılcı tartışmaya dayalı müzakere yeteneğine sahip bir kamusal topluluk oluşturma ihtimalini zayıflatmış şeklindeki yeni bir varsayımı doğurmaktadır.

Tüm bu düşüncelere karşın, medya ve demokrasi ilişkisi bağlamında, bazı düşünürlerin medyanın içinde bulunduğu durumu değiştirmeye yönelik politikalar geliştirdiğini görmekteyiz. Bu düşünürler arasında yer alan Thompson (1995), medyanın aleniyeti arttırmasından ötürü yeni bir kamusal alan oluşumuna katkı sağlama kudretine sahip olduğunu ileri sürmekte ve bu gücün açığa çıkmasını, çeşitlilik ve çoğulculuğu telkin edecek bir takım düzenlemelerin hayata geçirilmesine bağlamaktadır. Bu süreçte medyaya düşen görev, yer ve zaman sınırlamasına bağlı kalmadan ve iletişimi karşılıklı konuşmaya indirgmeden, yerel olmayan ve sonu önceden belirlenmemiş, dünya çapında bir kamusal alan oluşumuna hizmet etmek olarak tanımlamaktadır. Thompson, bu yönde gerekli düzenlemeler yapıldığı takdirde kitle iletişim araçlarının kamusal tartışmanın gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan bilgi aktarımını sağlama, farklı görüşleri aykırılaştırmadan gündeme getirme ve bu görüşlerin tartışma sürecine katılmasına olanak tanıyacak küresel düzeyde yeni bir kamusal alan oluşumuna katkı sağlayacağını dile getirmektedir. Bu görüşü savunanlarca, okuyucu ve izleyicilerin medya kanalıyla edindikleri bilgileri yorumlamaları ve bunlar hakkında konuşup düşünmeleri, demokratik bir kamusal alanın kaynağını oluşturmaktadır.

b. Yeni Medya

Sadece yüz yüze iletişime endeksli olmayan ve birbiriyle ortamı paylaşmayan insanların da aynı problem, düşünce ve olay etrafında kendi iradeleriyle bir araya gelmesi sonucu oluşabilecek kamunun varlığı, kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışıyla mümkün olmuştur (Özbek, 2015: 42). Yeni iletişim teknolojilerinin hayatımıza girmesiyle mevcut iletişim araçlarının hem kullanım alanları genişlemiş hem de eski araçlarla yenilerin birbirleriyle farklı biçimde birleşmeleri sonucunda yeni kullanım alanları ortaya çıkmıştır. Böylece, günlük yaşam içerisinde daha fazla yer tutan medya, yeni bir deneyimler alanı oluşturmuş ve günümüzün toplumsal ilişkilerini etkilemiştir (Dağtaş, 2014: 125; Kaya ve Çakmur, 2013: 568; Timisi, 2003: 147).

Fuchs (2008: 227-236), yeni medya ve demokrasi ilişkisini, demokrasi modellerine bağlı bir yaklaşımla açıklamaktadır. Bunlardan ilki, temsili demokrasinin iletişim teknolojileri ile desteklendiğini vurgulayan sayısal temsili demokrasi yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda bilgi tek merkezden çoğa doğru akmaktadır. İkincisi, sayısal doğrudan demokrasi yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda amaç, internet kanalıyla oy kullanımını sağlamaktır ve oy kullanma konusunda katılımı genişletmektir. Üçüncü model ise, sayısal katılımcı yaklaşımdır. Bu yaklaşım, yurttaşlar arasındaki tartışmaların siber ortamda gerçekleştirilmesi sonucu müzakereci demokrasiye katkısı çerçevesinde gündeme gelmiştir.

Müzakereci demokrasi çerçevesinde yeni medya ve demokrasi ilişkisine olumlu açıdan yaklaşan düşünürlere (Dahlberg, 2001; Gimmler, 2001; Halpern ve Gibbs, 2013; Kellner, 2015) göre, yeni medya, tüm yurttaşların erişimine açık olan bilgi ve fikirleri zenginleştirerek, seçmen kitlesinin daha fazla bilgiyle donatılmasını sağlamakta; geleneksel medya ve politikadan dışlanmış olan birey ve grupların kamusal alana katılım olanaklarını genişletmekte ve bunun sonucunda demokrasiye katkı sağlamaktadır. Bireylerin, daha fazla bilgiyle donatılmaları her türlü bilgiye bu yeni teknolojiler sayesinde özgürce ulaşabilmelerinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bilgiye erişim kolaylığı sağlayan bu araçlar, yurttaşların siyasi katılım konusundaki istekliliklerini de arttırmaktadır. Bunun bir sonucu olarak, alternatif sözün kendini

temsil etme olanağı bulduğu, fikir ve kanaatlerin özgürce tartışılabildiği; iletişim ve etkileşimin çok yönlü olarak sağlanabildiği siber kamusal alan (Özçetin vd., 2012: 53), sıradan insanların görüş, eleştiri ve deneyimlerini dile getirmelerine izin vermektedir.

Çok sayıdaki kişiyle, -aralarında siyasal aktörlerin de bulunduğu- çok sayıdaki kişi arasında ileti alışverişine izin veren, tek merkezi olmayan, devletin ve diğer büyük güçlerin kontrolünden uzak ve buna bağlı olarak da hem bilgi kaynağı, hem içerik, hem de etkileri açısından çeşitlilik gösteren çoğulcu bir iletişim modelini olanaklı kılan bilgisayar dolayımı ile iletişimin (Kellner, 2015: 864), siyasal güçlerin kendi faaliyetlerini gözden geçirmeleri için itici bir güç konumunda olması ve geleneksel yayıncılığın mevcut egemenliğinin de yeniden sorgulanmasına yol açması (Timisi, 2003: 203) onun olumlu özellikleri arasındadır.

Benjamin Barber “*How Democratic Are The New Telecommunication Technologies?*” adlı çalışmasında demokrasinin gereksinimleri ile internetin özelliklerini aşağıdaki tablo ile göstermektedir:

Tablo 1.4

Demokrasinin Gereksinimleri ve İnternetin Özellikleri

Demokrasinin İhtiyaçları	İnternetin Özellikleri
Toplumsal etkileşim Yatay iletişim	İletişim iki nokta arasındadır (Telefon gibi, TV gibi değil)
Aşağıdan yukarıya vatandaş katılımı	Katılımcı/Etkileşimli (Pasif seyirlik değil)
Çoğulculuk/Farklılıkların Siyaseti	Çeşitlendirilmiş / Heterojen (Sonsuz siteler, bloglar, vb.)
Fakat	
Aynı Zamanda Demokrasi Şunlara Gerek Duyar	İnternet ise,
Müzakere/Yavaşlık İhtiyatlı yargılama	Hızlı! Dürtüsel/aceleci yargı
Arabuluculuk/Seçim Bilgelik	Aracısız Seçici olmayan, sonsuz "bilgi"
Evrensel erişim Eşitlik	Sınırlı erişim "Dijital bölünme"; eşitsizlik
Kamu/Ortak zemin "Alanımız"	Özel/Bölünmüş "Benim alanım"
Popüler kontrol	Tekel (Özel olarak kontrol edilen portallar: ör. Google, MS Explorer)

Kaynak: BenjaminBarber, How Democratic Are The New Telecommunication Technologies?, 2006.

Barber'ın ortaya koyduğu bu ilişki durumu, internetin demokrasiye katkı sağlayabilecek olumlu özelliklerinin yanı sıra demokrasinin ihtiyaçlarına cevap veremeyeceği birtakım özelliklerinin de olduğunu göstermektedir. Buna göre, yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu enformasyon ve bilgiye ulaşım kanallarının fazla oluşu, demokrasinin niteliğini arttırmak için yeterli değildir. Çünkü internet kanalıyla bireylere ulaşan enformasyon, demokratik bir kararın alınması için gerekli olan gerçek ve kaliteli bilgiyi her zaman karşılayamamaktadır (Timisi, 2003: 211-213). Demokrasi bilgelik ister buna karşın internette seçici olmayan, sınırsız bir enformasyon akışı vardır. İnternette dolaşan enformasyon yalan, yanlış, gerçek vs. olabildiği gibi, onu herhangi bir süzme işleminden geçirecek yönetsel işlevden de yoksundur.

İkincisi, demokrasinin gerek duyduğu müzakere, yavaş ve ölçülü davranmayla ilgilidir. Oysa internetin hızlı oluşu insanların yeterince düşünmeden karar vermelerine

yol açmaktadır. Karşılıklı iletişime izin veren internetin, müzakereci demokrasi çerçevesinde değerlendirildiğinde ciddi bir biçimde kapsayıcılık sorunu ile karşı karşıya olduğunu da söylemek mümkündür. Öncelikle sınırlı erişime sahip olan internet, yüz yüze iletişimin kurulduğu müzakereci forumlarda dışlanan sosyo-ekonomik düzeyi düşük bireylerin bir kez daha dışlandığı bir mecradır. Çünkü internet kullanabilmek belli bir zenginliği ve eğitimi gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla, internet kullanamayan yurttaşlar, fikir ve kanaatlerini açıklama eylemini de yerine getirememektedirler. İnternetin eşitlikçi olmayan yapısı, onun sadece ona sahip olanların çıkarlarını savunduğu şeklindeki eleştirel bir bakış açısının doğmasına yol açmaktadır.

İnternet, müzakereci demokrasinin gereklerinden biri olan ve tartışma sırasında açığa çıkan “en iyi savın” kararı belirleyici olması gerçeğine uygun bir zemin hazırlamaktan yoksundur. Çünkü “en iyi sav” doğrultusunda karara varabilmek için farklı savların öne sürülmesi gerekmektedir. Oysa internet üzerinde birbiri ile iletişime geçen bireylerin kendilerine benzer, kendileri gibi düşünen insanlar olduğu görülmekte, bu da akılcı tartışmaların gerçekleşmesini engellemektedir.

Politik müzakere ve yargıya dayanan demokrasinin yüz yüze tartışmayı içerdiği ve bu müzakere sürecinin akla dayalı bir muhakeme olduğu, bunun sonucunda da bir konsensüse varılmak istendiği düşünüldüğünde; medya kaynaklı politikaların demokrasinin dayanağı olan rasyonel müzakere ve tartışma süreçlerini içerdiğini söylemek mümkün değildir. Bu düşünceye sahip olanlara göre, “*medya ve şimdilerde internet, sansasyonel, aşırı ve manipülatif olana doğru çekilen politik tartışmanın soysuzlaşmış biçimi*” olarak görülmektedir (Kellner, 2015: 862).

Erdoğan ve Alemdar (2010: 290), internet ve demokrasi ilişkisine eleştirel bakışlarını şu ifadelerle sergilemektedirler:

En etkili yönetim şekli güçsüze güçlü olduğu ve kendinin yönetimine katıldığı duygusunu verendir. Köleliğinde özgür olduğunu sananlar yaratıldığında, bu kölelerden geçerek köleliğe son olasılığı ortadan kalkar. İnternette “gezinen”, tartışma gruplarına katılan,

fikirlerini internet ve kahve ortamında belirten ve “sivil toplum” örgütlerine katılan ücretli/maaşlı kölelere bakan ve kendi maaşlı köleliğini de unutan bir “aydın veya akademisyenin” kamusal alandaki tartışmaların katılımcı demokrasiyi getirdiği iddiası oldukça gülünçtür. Kamusal alan ve demokrasiyle kurulan bu bağın geçerli olabilmesi için “karar verme veya karar vermeyi yönlendirebilme ve etkileme” konusunu ve olasılıklarını incelemek gerekir. Yani kamusal alanı üretim biçimi ve ilişkileri içinde aldığı yerin doğasını incelemek gerekir. İşe önce, her alanda siyasal ve ekonomik eleştirel ifadenin bastırıldığı ve sadece alkışa indirildiği “günlük yaşam dünyasından” başlamak gerekir. Bu günlük yaşam dünyasına baktığımızda, “sistem dünyasının” dışında ve ondan bağımsız olmadığını görürüz.

Hayatımızın önemli bir bölümünü sanal iletişimin doldurduğu günümüzde, bu teknolojilerin teknik anlamda demokrasinin gerekliliklerini sağladığı durumlarda bile demokrasiye katkısının olduğunu söylemek, kurulan iletişimin de demokratik olmasını gerektirir ki, bu neredeyse imkânsızdır.

3. Medya ve Güç İlişkileri

... kamuoyuna doğru biçimde ulaşan bilgi güç sahipleri tarafından kısıtlanırsa, kısa zaman sonra insanları bizzat kendileriyle ilgili gelişmeler konusunda bilgisiz, yöneticileri hakkında kuşkucu ve nihayet kendi geleceklerini belirlemekten aciz hale gelirler.

Richard Nixon

Medya ve güç ilişkileri, temelde iki farklı eğilim içerisinde ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi, gücün/iktidarın topluma yayılmış ve dağılmış bir halde olduğunu söyleyen çoğulcu liberal anlayış; ikincisi ise gücün/iktidarın yönetici sınıf veya küçük bir elit grubun elinde toplandığını söyleyen Marksist ve elitist araççı yaklaşımlardır (İnal, 1996: 88).

Çoğulcu yaklaşımın medyayı, toplumda özerk bir güç ve gerçeklerin yaratıcısı olarak gören bir anlayışa sahip olması, onun Marksizm kökenli kuramlar ve elitist araççı yaklaşımlar tarafından eleştirilmesine yol açmıştır (İnal, 1996: 88-89).

Medya ve güç ilişkisine eleştirel bakan Marksist kuramcılar, ki bunlar ekonomi politikçilerdir, tekelleşme, medya kuruluşlarının tekelci sermaye ve finans sektörü ile içiçe geçme olgusu üzerinde durmaktadırlar (İnal, 1996: 90). Bu yaklaşımın öncülerinden Althusser, medya hakkındaki görüşünü şöyle ifade etmektedir: “*Medya siyasal, ekonomik ve ideolojik açıdan kapitalizmin kendini yeniden üretmesinde üstlendiği işlevler ile toplumsal yapının temel kurumlarından biri haline gelmiştir.*” (1994: 18).

Chomsky ve arkadaşları (2004: 35) da, medyanın işlevleri arasında yer alan bilgilendirme, eğlendirme ve onları toplumun kurumsal yapısıyla bütünleştirecek değerleri, inançları ve davranış biçimlerini onlara aşılamlarının, servetin belli kesimler elinde toplandığı ve büyük sınıfsal çıkar çatışmalarının yaşandığı günümüz dünyasında yerine getirilmesini sistemli bir propagandanın varlığı ile mümkün görmektedir.

Chomsky ve Herman, servet ve iktidar eşitsizliği ile bu eşitsizliğin, medyanın çıkar ve seçimlerine çeşitli düzeylerdeki etkisi üzerine odaklandıkları “propaganda modeli”nde, paranın ve iktidarın hangi yollarla haberleri eleyip basılmaya uygun olanları seçtiğini, muhalif düşünceleri nasıl kenar sütunlara itip önemsizleştirdiğini, hükümete ve egemen özel çıkar çevrelerine mesajlarını halka nasıl kolayca verme imkânı sağladığını ayrıntılı olarak incelemektedirler. Buna göre, propaganda modelinin en önemli öğeleri ve haber eleme filtrelerini şu şekilde sıralamaktadırlar (Chomsky vd, 2004: 36):

1. Egemen medya şirketlerinin büyüklüğü, yoğunlaşmış mülkiyeti, kar amaçlı oluşu ve sahiplerinin serveti, 2. Reklamcılığın medyanın en önemli gelir kaynağı olması, 3. Medyanın, iki temel kaynak ve iktidar odağı olan hükümet ile iş çevrelerinden ve bunların mali destek sağlayıp onayladığı “uzmanlar”dan sağladığı bilgileri temel alması, 4. Medyayı hizaya sokmak amacıyla kullanılan bir yöntem olan ‘medyaya yönelik tepki üretimi’ ve 5. Ulusal bir din ve bir denetleme mekanizması olan ‘anti-komünizm’. Bu öğeler birbirleriyle etkileşim halindedir ve birbirlerini güçlendirirler. Henüz işlenmemiş haber malzemeleri, sonunda basılmaya uygun, damıtılmış kısım elde edilinceye dek ard arda filtrelerden geçmek zorundadır. Bu filtreler söylemin ve yorumun ilkelerini belirlerler, neyin öncelikle haber olabileceğini

tanımlar ve propaganda kampanyalarına dönüşen sürecin temelini ve işleyişini açıklar.

Herman ve Chomsky (2012: 18-19), iş dünyasının küreselleşmesi, onunla bağlantılı olarak küresel reklamcılığın hızla büyümesi ve sınır ötesi operasyonlarla denetimi kolaylaştıran gelişmiş iletişim teknolojilerinin, kültür ve siyaset üzerinde belirleyici etkilere sahip bir medya sisteminin oluşmasına sebep olduğunu ileri sürdükleri propaganda modelinde, neo-liberal politikalar ve hükümet politikalarının da söz konusu medya yapılanmasını desteklediğini belirtmektedirler. Onlara göre, 90'lı yıllar kamusal yayıncılığın ticarileşme dalgasına yenik düşmesine tanıklık ettiği ve kamusal yayımcıların hizmetlerini, ticari şebekelerin sundukları hizmetlerle birleştirmeyi istedikleri bir dönemdir. *“Medya kurumları küreselleştikçe ve medya mülkiyetinde artan yoğunlaşma küresel sermayeye dayandıkça, medya ideolojik olarak çokuluslu sermayenin çıkarlarını yeniden üreten bir yayıncılık anlayışına yönelmiştir”* (Dağtaş ve Dağtaş, 2009: 62). Ledbetter tarafından kamusal yayıncılığın *“alış veriş merkezine dönüşmesi”* olarak tanımlanan bu süreçte, kamusal yayıncılığın ticari şebekelerle zaten az olan farkları neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır. Yeni yayıncılık anlayışı, güçlü medya patronlarının olumsuz tepkilerini çekebilecek günlük siyasi tartışmalardan kaçınmaya ya da bunları bertaraf etmeye çalışan bir yayıncılık anlayışıdır (Herman ve Chomsky, 2012: 19).

Bu sürecin sonuçlarından bir diğeri de, reklamlar için artan rekabete bağlı olarak editörlük ve reklamcılık departmanları arasındaki farkın minimum seviyeye inmesi olmuştur: *“Bütçe kesintileri ve iktidar yapılarına meydan okuyacak araştırmacı gazeteciliğe dönük idari şevkin daha da azalmasıyla, haber odaları ulusötesi şirket imparatorluklarıyla tepeden tırnağa bütünleşti”* (Herman ve Chomsky, 2012: 21).

“Medyanın merkezileşmesi ve kaynakların azalması, medyayı hem haberleri üreten hem de kolay erişilebilir ve ucuz yazılı malzeme sağlayarak finansal destek sunan birincil belirleyicilere her zamankinden daha bağımlı hale getirdi” (Herman ve Chomsky, 2012: 21). Bu durum ise çıkar çevreleri ve kişisel beklentiler doğrultusunda medyayı kullanan diğer bir deyişle onu manipüle eden (Karakaya, 2007: 292) güçlü araçların ortaya çıkmasına yol açtı.

Bennett (2000: 199-200), bu güçlü araçlardan biri olan siyasal seçkinler ile medya arasındaki ilişkinin özelliklerini şu şekilde ortaya koymaktadır:

Sembollerin seçimi, haber olaylarının düzenlenmesi ve bir haber yönetim stratejisinin geliştirilmesi bir yana, muhabirler ve haber yapıcılar arasında her gün yaşanan ilişkiler, muhabirlerin, politikacılar tarafından basılmaya uygun addedilen bütün haberleri vermeye olan gönüllülüklerinde çok önemli bir rol oynayabilir. Çoğu haber üreticileri, haberin süresi geçip bayatlamayacak şekilde basın toplantıları ve duyurular yapmak, ahbap muhabirlere atlatma haberler ve özel röportajlar vermek ve hatta şöhret ve gücün projektör ışıkları altında gününü gün etmeye istekli bir basın tifesini yedirip içirmek suretiyle, medyayla ilişkilerini işbirliği şeklinde sürdürmeye çalışmaktadır.

Yüksel (2001: 143) ise, medya ve siyaset arasındaki ilişkiyi, birbirini karşılıklı bir biçimde besleyen bir çıkar ilişkisi olarak tanımlamaktadır. Buna göre, siyasal seçkinler mensubu oldukları partinin iktidar olması veya mevcut gücünü koruması ve propagandalarının yapılması hususunda medyaya ihtiyaç duymakta; diğer bir deyişle haber kaynağına ulaşmak istemektedir. Medya, daha özelde gazetecilik bakımından ele alındığında ise siyasetle alakalı sürecin tüm aşamalarına dair bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Yüksel, bu etkileşim sürecinde siyasetçilerin, medya profesyonellerini kendi istedikleri biçimde haber yapmaları konusunda yönlendirdikleri inancına sahiptir.

Politikacılar, medyayı bir kampanya olarak görmektedirler. Bu nedenle, gerçeklikten uzak görünmek, kaybeden biri olarak görülmeye tercih edilmektedir. Çünkü kaybeden biri olarak görülmek onları gerçekten kaybeden biri haline getirebilir. Buna bağlı olarak, haberdeki politik imajların kontrolünün politikanın başlıca hedefleri arasında olduğunu söylemek mümkündür (Bennett, 2000: 163). “Murray Edelman’ın değerlendirmesine göre, politik dil, kamusal iletişimden eleştirel düşünceyi silen sıradan, tahmin edilebilir ve basmakalıp imajlar üzerine kuruludur.” (Akt. Bennett, 2000: 161). “Otoritelerin alışılmış açıklamaları, gelişmelerin ayrıntılı analizi yerine ikame edilir hale gelir.” (Bennett, 2000: 161). Üretici güçlerin ve üretim araçlarının gelişmesi sonucu, gündelik yaşam pratiklerine eklemlenerek kapsadığı alanı genişleten

medyanın önemi (Dağtaş, 2006: 33), politik dil üzerindeki bu etkisinden dolayı günümüzde artarak devam etmektedir.

Birçok halkla ilişkiler uzmanı siyasette başarılı imaj üretiminin şu hususları içermesi gerektiğine değinmektedirler (Bennett, 2000: 163-164):

1. Dinleyiciler için, el altındaki konu hakkında düşünürken kullanılmak üzere basit tema veya mesaj hazırlamak. Buna mesaj düzenlemesi diyebilirsiniz. 2. Onunla yarışan mesajlardan daha dikkat çekici görünecek şekilde bu mesajı bütün iletişim kanallarına yaymak. Buna mesajın göze çarpıcılığı adını verebilirsiniz. 3. Mesajı, insanlara ulaştığında kabul edilecek şekilde güvenilirlik tuzaklarıyla sarmalayınız. Bunu mesajın güvenilirliği diye adlandırabilirsiniz.

Medya ve güç ilişkisine eleştirel yaklaşan araştırmacıların görüşleri ışığında, medyanın bir yandan iktidarı elinde bulunduranların dünya görüşlerini topluma sunduğu, diğer yandan da onların görüşlerini doğallaştırarak dolaşıma soktuğunu bunun sonucunda da iktidarlarının meşruiyetini sağladığını söylemek mümkündür (İnal, 2003: 62). Aynı zamanda bu tür bir dolaşımla, medyanın egemen ideolojiyle bütünleşerek onu yeniden üretmesi sonucu ile karşı karşıya kalınmaktadır.

4. Kamusal Alana Yönelik Eleştiriler

Demokrasinin gelişmesi için bir önkoşul olarak kamusal alanın gerekliliğini ileri sürmesi açısından Habermasçı anlayışın önemi oldukça büyüktür. Ancak böyle bir yargı onun eleştirilmesine engel değildir. Habermas'ın kamusal alan modeline yönelik eleştiriler ağırlıklı olarak katılım, eşitlik ve kamusal alan-özel alan ayrımı üzerinedir.

Katılım açısından Habermasçı kamusal alan modelini eleştirenler, kamusal alanın kimlik ve farklılıklar bağlamında dışlayıcı olduğunu ileri sürmektedirler. Buna göre, modern kamu, farklı kimliğe sahip olan bireyleri asimile ederek veya dönüştürerek kendisine dâhil eder. Bunu başaramadığında ise farklı olanları kamusal alandan dışlar (Karadağ, 2006: 1-4).

Kültürel kimlik ve farklılıklar bağlamında kamusal alanın “katılım” ilkesine yönelik eleştiride bulunanların ileri sürdüğü diğer bir düşünce de, kültürel kimlik farklılıklarının özel yaşam tarzına ilişkin oldukları, bireylerin kendi tercihleri sonucu açığa çıktıkları ve bu bireylerin kamusal alandaki görünümleriyle ilgili olmadıklarından kamusal alanın dışında yer alması gerektiğidir. Kamusal alan, bireylerin kendilerini ilgilendiren özel tercihlerine değil, ortak toplumsal ilgilere açıktır. Bu nedenle bireylerin kamusal alanda ortak toplumsal sorunların çözümünde ortak toplumsal yararı gözeterek eylemde bulunmaları beklenmektedir (Benhabib, 1992: 82). Fraser (1991: 125) ve Taylor (1996) ise bireylerin kültürel kimliklerinin, kamusal alanda başkalarıyla gerçekleştirdikleri müzakere aracılığıyla kurulduğunu ifade etmektedirler. Bu çerçevede ifade edilmesi gereken bir diğer bakış ise, ulus yaklaşımını türdeşleştirici bir unsur olarak görmekte ve bu anlayış altında, vatandaş kimliğine dayalı bir kamusal tartışmanın, kültürel kimlik farklılıklarının üstünü örtebileceğini, eşitsizlikleri güçlendireceğini ve otoriter ilişkilerin ortaya çıkmasına sebep olabileceğini ileri sürmektedir (Köker, 2015).

Herkesçe erişilebilir bir kamusal alan modeli, Negt ve Kluge (1993) ve Fraser (1991) gibi kamusal alanı karşıt kamusal alanlar üzerinden tartışan düşünürler tarafından kabul edilmemektedir. Çünkü Negt ve Kluge ve Fraser, Habermas’ın modelinde eşitlik ilkesinin, herkesin eşit olduğunun kabul edilmesi varsayımına dayanmasını eleştirerek, kamusal alanların çokluğuna değinmekte, Habermas’ın “Kamusallığın Yapısal Dönüşümü” adlı eserinde belirttiği gibi kamusal alanın tek ve homojen olmadığını söylemekte ve anlamlı müzakerenin bir koşulu olarak karşıt kamusal alanların gerekliliğine işaret etmektedirler. Zira bu karşıt kamular Fraser’a göre, tarihsel olarak burjuva kamusunun doğduğu zamanlardan itibaren varlıklarını sürdürmektedirler.

Fraser’ın alt-karşı kamular anlayışı, özel alan ve kamusal alanı birbirinden ayıran çerçeveyi yeniden çizmesi bakımından önemsenmekte ve bu nedenle de çalışmamızın bu kısmında Nancy Fraser’ın yaklaşımlarına yer verilmektedir.

Fraser (2004) da yukarıda Habermasçı kamusal alanın eşitlik bakımından uğradığı eleştirilere katılmakta ve aralarında statü ve zenginlik farkı bulunan insanların eşit olarak kabul edilmesini eleştirmektedir. Fraser (2004: 117)’ın bu konudaki görüşleri aşağıdaki şekildedir:

Toplumsal eşitsizliğin etkileri, yalnızca tek ve kapsayıcı bir kamusal alanın bulunduğu yerde şiddetlenecektir. Bu durumda, bağımlı grup üyelerinin kendi gereksinim, hedef ve stratejileri hakkında kendi aralarında müzakerede bulunabilecekleri herhangi bir alanları bulunmayacak, bu grupları egemenlerin denetimi altında olmayan bir iletişim sürecine girecekleri yerleri olmayacaktır.

Eşitliğin sadece ilkesel olarak söz konusu olduğunu söyleyen Fraser (2004: 113), uygulamadaki “*üslup ve konuşma protokolleri*” aracılığıyla mevcut eşitsizliğin sürdürüldüğünü ileri sürmektedir. Ona göre, “*toplumsal eşitliğin kamusal alanlara eşit katılım için gerekli bir koşul olmadığı varsayıldığı sürece, burjuva kamusal alan anlayışı yetersizdir*” (Fraser, 2004). Söz konusu işleyişin farklılıklara kapalı bir yapıyı ortaya çıkaracağı kaygısını taşıyan Fraser (2004: 117), bu kaygının giderilmesini, eşitsizliği azaltacak olan çoğul kamuların varlığıyla mümkün görmektedir. Çünkü tek ve kapsayıcı nitelikteki kamusal alanın, eşitlikçi ve çokkültürlü toplumlardaki müzakere süreçlerinde, bir kültürel grubun fikirlerinin diğerleri karşısında üstünlük sağlayacağı bir alana dönüşeceğini savunmakta ve bunun sonucunda kamusal tartışmalarda söylemsel asimilasyonun baş göstereceğini ileri sürmektedir.

Bireylerin doğuştan ya da servet farklılıklarından oluşan eşitsizliklerini ortadan kaldıramayan ve yalnızca onları “eşit gibi” düşünerek müzakereye dâhil etmeyi yeterli bulan bu anlayışın diğer bir eleştiri noktası da kamusal alan-özel alan ayrımına ilişkindir. Habermasçı anlayışta kamusal ve özel alanların her ikisinin de çerçevesini çizen kesin sınırlar bulunmamaktadır. Bunun sonucunda bir meselenin ortak mesele olup olmadığının belirleyicisi yine müzakere süreci olmaktadır. Hiçbir konunun baştan konuşma kapsamı dışında bırakılmadığı müzakere sürecinin sonuçları, üzerinde tartışılan konunun ortak yani kamusal bir mesele olup olmadığını belirlemektedir.

Fraser (2004: 120-124), ortak meselenin tespiti bu şekilde gerçekleşmesi bakımından Habermas'çı kamusal alan modelini eleştirmektedir.

Habermasçı anlayış çerçevesinde sivil toplum ve devlet arasındaki ayrımı değerlendiren Fraser (2004: 129), iyi işleyen bir kamusal alan için bu iki alanın birbiriyle kesişmesini bir zorunluluk olarak görmektedir. Habermas'ta *“kamusal alan devlet değildir; aksine, devleti dengeleyen bir karşı ağırlık oluşturma işlevi görebilecek olan ve gayri resmi olarak harekete geçirilmiş hükümet-dışı söylemsel fikirler gövdesidir.”* Bu yaklaşım, sivil toplumun müzakere sürecinde yalnızca fikir ileri süren ancak karar verme sürecinden dışlanan bir kamu oluşturmaktadır ki, bu kamuya Fraser “zayıf kamu” adını vermektedir.

Devlet ve sivil toplum arasındaki bu ayrılıkçı bakış açısı, Fraser tarafından “güçlü kamu” olarak adlandırılan parlamentonun hem fikir üretme hem de karar verme konusunda tek yetkili olması sonucunu doğurmaktadır. Fraser, güçlü kamuların zayıf kamulara karşı sorumluluklarının bulunduğunu belirterek, bu sorumluluk ilişkisinin ancak kurumsal düzenlemeler ile garanti altına alınabileceğini vurgulamaktadır. Ancak, hemen bu noktada kurumsallaşmanın nasıl sağlanacağına yönelik yeni bir problemle karşı karşıya kaldığını belirtmektedir.

Görüldüğü gibi Fraser'ın kamusal alana yönelik eleştirileri literatürde önemli bir yere sahiptir. Kamusal alan konusunda olduğu gibi müzakereci demokrasinin sınırlılıkları konusunda ortaya konulan görüşler de konunun daha iyi kavranmasına yol açması bakımından önemlidir.

5. Müzakereci Demokrasinin Sınırlılıkları

Çalışmanın bu bölümünde, demokratik bir müzakerenin gerçekleştirilmesinin önündeki engeller ve bu engellere verilen yanıtlar iki kısımda ele alınacaktır. Bunlardan birincisi, müzakere sürecinde “konuşma”dan kaynaklanan toplumsal eşitsizliklerdir. İkincisi ise müzakereci forumların gerçekleştirilmesi sırasında açığa çıkan kapsayıcılık sorunlarıdır.

a. “Konuşma”dan Kaynaklanan Toplumsal Eşitsizlikler

Kamusal alanda yapılan konuşmanın nasıl gerçekleştirildiği ve ne tür sorunlar yaşadığını ortaya koyma açısından en büyük katkı müzakereci demokrasiye şüpheyi bakan feminist kuramcılara aittir. Feminist görüş, liberalizmin çeşitlilik ve farklılığı yok eden bir yapısı bulunduğunu iddia ederek; farklılığı demokrasinin temeline yerleştirmektedir (Phillips, 1999: 205). Feministler, konuşma içerisinde açığa çıkan cinsiyet ayrımcılığına dikkatleri çekerek, buna olanak tanıyan müzakereci yaklaşımı, başkalarını susturma pahasına belirli bir konuşma biçimine öncelik tanıyan bir model olarak görmektedirler. Onlara göre; *“kamunun sesinin dile getirilmesinde duyguları, çokselsliliği, çoğulluğu ve farklılıkları önemsemeyen şeffaf bir yönetim biçiminin rasyonalist, eril, tek sesli ve hegemonyacı söylemidir bu”* (Benhabib, 1999b: 101).

İnsanoğlu yaşamında, özel alan, kamusal alan ve toplum üçgeninde kendine bir yer edinmek zorundadır. Bir insan üyesi olacağı aileyi ve toplumu seçemez. Ancak kamusal alana bilerek ve isteyerek katılır. Bu nedenle, kamusal alan bireyin kendini gerçekleştirebildiği tek yaşam alanıdır. Üstelik sonradan oluşturulan bir alan olmasından dolayı hem ortaklığa hem de etkileşim ve dayanışmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, kamu alanı farklılıklara yer veren bir zenginlik içerisinde, cinsiyet farkı gözetmeksizin bireylerin kendilerini temsil etmelerine olanak tanımalıdır (Demir, 2014: 235-236).

Ancak, radikal ve çoğulcu bir demokrasi modelinin gerek duyduğu şey, kadın ve erkeğin cinsel açıdan birbirinden farklı; özgül görevleri açısından da eşit görüldüğü bir anlayış değildir (Mouffe, 1992: 377, 382). İhtiyaç duyulan, her ikisinin de demokratik bir toplumun üyesi olarak kabul edilmesini içeren bir yaklaşımdır.

Karar verme sürecine daha geniş bağlamda katılmayı feminist kuram çerçevesinde ele alan Gould (1999: 246), müzakereci demokrasinin ön kabulleri arasında yer alan ilkelerin, farklılıkların tanınması ve temsili ile alakalı sorunlara neden olduğunu söylemektedir. Bu sorunların ilki, müzakere sürecinin anlamaya odaklı bir

süreç olmasından kaynaklanmaktadır. “Çeşitlilik çok sesli bir söylem için ilk koşul olabilir ama söylemin normatif ilkesi tek sesliliklidir.”

Ayrıca, müzakere sürecinde varılacak kararın, sürece katılan tüm bireylerin onayına dayalı bir konsensüsü gerekli kılmasına bağlı olarak; bireyler kendilerini baskı altında hissedebilmektedirler. Bu durum farklılıkların bastırılması veya değersizleştirilmesi sorununu doğurabileceği (Gould, 1999: 248-249) gibi, kendini uzlaştırmak zorunda hisseden bireylerin, doğruluğuna inanmadıkları bir kararı savunmalarına da yol açması olasıdır.

Müzakere sürecine katılan herkesin özgür olduğu şeklindeki ilke, söz konusu tartışmada çıkmayan bazı seslerin bulunması gerçeği ile geçerliliğini yitirebilir. Topluluk önünde konuşmayan veya konuşamayan, düşüncelerini iyi ifade edememe, korku, alışkanlık veya baskı yüzünden kamusal yaşama katılamayan bireyler vardır (Gould, 1999: 251). Örneğin, belirli dini gruplar bu tür bir sosyal etkileşime dahil olamazlar, çünkü müzakerenin bir parçası olan eleştiri ve “merkezsizleştirme” grubun kültürel ve kimlik temellerini çürütebilmektedir (Milot, 2010: 25).

Phillips (1999: 207)’e göre, “güçlü bir demokrasi ancak ekonomik eşitsizliklerin önemli ölçüde azaltılması ile olanaklı hale gelir.” Habermas’ın kuramı, kapitalist dünya düzeninde herhangi bir değişikliğe neden olacak ekonomik yapılanmaya ilişkin bir dönüşümü gerekli görmemektedir. Bu nedenle, müzakereci demokrasi kuramının daha baştan sınırlanmış bir kuram olduğunu söylemek mümkündür.

Mutlak inançları doğası gereği tartışmaya kapalı olan yurttaşların müzakereye ilgi göstermemeleri (Milot, 2010: 25) gibi, karar öncesi gerçekleştirilen müzakere sürecinin, farklılıklarının bilincinde olan bireyler arasındaki ayrım duygularını güçlendirme gibi negatif bir etkisi de gözlenebilmektedir (Milot, 2010: 26). Ayrıca müzakereye katılan her bireyin bilgi seviyesi, statüsel konum ve müzakere yeteneği bakımından farklılık göstermesinin sonucunda, dil tarafından üretilen güç ilişkileri ortaya çıkmaktadır.

Cohen (1999: 142), bu sürecin temel unsuru olarak “makul çoğulculuk” kavramını ortaya atar. Makul çoğulculuk, özgür ve eşit bireyler olarak yurttaşlık kavramına biçim vermektedir. Yurttaşların eşit olduğunu söylemek, her birinin, iktidarın kullanımına yön verme amacı güden tartışmaya katılmak için gerekli ehliyetle sahip olduğunu kabul etmektir.

Cohen (1999), makul çoğulculuk varsayımı ile daha esasa ilişkin bir demokrasi kavrayışını birleştiren bir görüşü ana çizgileriyle ortaya koyar. Bu demokrasi modeli, yurttaşlar arasında her biri birbirinden bağımsız olarak makul görünen, ancak birbiriyle uyumlu olmayan değerlerin ortaya çıkardığı farklılıkları temel alan ve diğerlerince kabul edilebilir rasyonel sebepler sunma yoluyla yürütülen müzakerelere dayanmaktadır.

Müzakereci demokrasinin özünde yer alan “alınacak kararın sonuçlarından etkilenecek herkesin müzakereye katılması” ilkesi, birtakım belirsizlikler içermektedir. Çünkü bir kararın kimleri etkileyeceğinin bilinmesi mümkün değildir. Bir kararın sonuçları bazen toplumun tamamını etkileyebileceği gibi, kimi zaman gelecek nesiller üzerinde veya küresel düzeyde bir etkiye sahip olabilmektedir. Böylece etki alanı, öngörülmediği bir şekilde genişleyebilmektedir.

Habermas, en iyi savın kararı belirleyici olduğunu söylemektedir. Ancak yurttaşların öne sürdükleri savların çatışması ve bunun sonucunda uzlaşmanın sağlanamaması durumunun ortaya çıkması halinde (Gambetta, 1998: 21) oylamaya başvurulması gerekliliği, müzakereci anlayışa yöneltilen eleştirilerden bir diğerini oluşturmaktadır. Habermas, iletişimsel gücü idari güce dönüştürme işlevini seçimlere yüklemiştir (Benhabib, 1999). Süreç içerisinde uzlaşma sağlanamadığı takdirde çoğunluk kuralı uygulanarak uzlaşmaya varılmaktadır (Cohen, 1999: 148). Böyle bir uygulama, müzakereci usulün, “*demokrasiyi, sabit tercihler ve çıkarların, içinde adil şekilde toplandığı mekanizmalar aracılığıyla yarıştığı bir çekişme alanı olarak gördüğünü göstermez. Bunun yerine oy verme öncesindeki kanaat ve irade oluşumunun iletişime dayalı süreçleri üstünde odaklanır*” (Erdoğan, 2012: 31). Buna bağlı olarak, kuramının odak noktasını “tartışma”ya dayandıran Habermas’ın, katılım ve karar

aşamalarını göz ardı ettiğine yönelik eleştiriler de mevcuttur. Onu bu açıdan eleştirenler, Habermas'ın müzakereci demokrasi kuramını yalnızca tartışma zemininde bir katılıma indirgemiş olduğunu söylemektedirler. Bununla birlikte, oylama sonucu alınan her kararın doğru olduğunu söylemek imkânsızdır.

Tüm bu sorunlar giderilmiş olsa bile içine doğduğu toplumun bir parçası olarak bireyin o topluma özgü düşünce yapısına sahip olduğu göz ardı edilemez bir gerçektir. Bu gerçeklik, müzakereci sürece katılan bireylerin rasyonelliklerini tartışmalı hale getirmektedir. Onların rasyonellikleri egemen görüşlerin bir yansımasıdır. Bu sorunun nasıl giderilebileceği konusunda Habermas tarafından ortaya konmuş çözüm odaklı bir yöntem bulunmamaktadır.

Habermas, bir müzakereci uygulamanın nasıl olması gerektiği üzerine herhangi bir açıklama yapmamaktadır. Dolayısıyla bir müzakereci sürecin katılımcılarının kimlerden oluşacağı ve nasıl seçileceği, süreçte konuşulacak konuların nasıl ve kim tarafından belirleneceği gibi sorular yanıtızsızdır.

Müzakereci demokrasiye yöneltelen bir diğer eleştiri de onun uygulanabilirliğinin zorluğu ile ilgilidir. Bu eleştirinin kaynağında, büyük nüfuslu ulus devletler (İspir, 2011: 105) ve karmaşık yapıya sahip günümüz toplumlarında müzakereci uygulamaların hayata geçirilmesinde karşılaşılabilecek güçlükler ve müzakerenin nasıl kurumsallaştırılacağı sorusu yer almaktadır.

Günümüz ulus devletlerinde özellikle etnik farklılığa sahip gruplar, müzakereci süreç aracılığıyla kendi görüşlerini ifade edebilmektedirler. Böyle bir konuşma, müzakereci demokrasinin ideali ile uyumaktadır. Ancak gerçek anlamda bu gruplar tarafından dile getirilen konu veya sorunla ilgili olarak düşünce ve uygulamalarda gereken değişikliklerin veya yeniliklerin yapılmaması durumunda, etnik grupların söyleminin mücadele zeminine taşınarak, kaosa yol açabileceği göz ardı edilmemelidir.

Bohman'ın kaygısı da müzakereci kuramların uygulanabilirliği problemi üzerinedir. Bohman, Habermas ve Cohen'in demokratik meşruiyeti eşitler arasındaki

serbest ve akılcı iddialar üzerine kurulu uzlaşmaya dayandıran yaklaşımının, yasama süreçleri ve diğer kurumların işleyişi için de geçerli olduğunu ileri sürer. Ona göre yalnızca yurttaşlar arasında gerçekleştirilecek müzakereler demokratik meşruiyet için yeterli değildir. Aynı zamanda anayasal düzeyde, resmi ve kurumsal karar alma mekanizmaları içinde de müzakere gerçekleşmelidir (Doğanay, 2003: 60-61).

Habermas'ın müzakereci demokrasi kuramına eleştirel bakan düşünürler de Habermas gibi, liberal demokrasinin bir değişim ve dönüşüm geçirmesinin elzem olduğunu ileri sürmekte ancak bu değişimi gerçekleştirecek koşulları incelemekten uzak durmaktadırlar.

Bu bölümde ifade edilen eleştirilere Gould (1999: 252)'un müzakereci demokrasi ile ilgili şu tespiti ile son vermek yerinde olacaktır: *“Müzakereci demokrasi süreci sonunda varılan nokta, işe yarayacak karar verme bakımından hep konuşulan ve hiç iş yapılmayan bir durumdur. Müzakereye dayanmayan kararın kör, buna karşılık karara varmayan müzakerenin boş olduğunu söyleyebiliriz.”*

b. Kapsayıcılık Sorunu

Uygulama söz konusu olduğunda, demokratik müzakerelerin “kurumsallaştırılması” ve “kapsayıcılığı” ile ilgili tartışmalar kaçınılmazdır. Henüz başlangıç aşamasında olan bu yapıların kamu alanında devlet gücünden bağımsız olarak ve onunla yüzleşerek gelişmesi gerekmektedir. Konuyla ilgili pek çok örnek olay çalışması yapılmıştır: Mansbridge'in kasaba toplantıları ve işyeri demokrasisi; Hunold ile Young ve Forester'ın planlama süreci üzerine yaptıkları çalışmalar ve Elster'in anayasa oluşturma süreçlerinin müzakereci düzenlemeleri ile ilgili tarihsel bir karşılaştırmaya dayanan çalışmaları bunlardan sadece bir kaçıdır (Smith ve Wales, 2000: 54-55). Demokratik bir müzakere için kurumsallaştırma fırsatlarının geçerliliği ve müzakereci demokrasi kuramlarının güçlü ve zayıf yönleri hakkında daha çok bilgi edinebilmenin yolu, yenilikçi demokratik yapıları analiz etmekten geçmektedir.

Müzakereci demokrasinin kurumsallaşma yönünde ivme kazandığı çağımızda pek çok örneğine rastlanan müzakereci yapılar, günden güne yenilerinin eklendiği ve

geliştirildiği bir mecra sunmaktadır. Bu modeller ve bu modellerin ortaya koyduğu sınırlılıkların izlenmesi, müzakereci demokraside demokratik kapsayıcılık ilkesinin gerçekleştirilebilirliği üzerine yol göstermektedir.

Otoritenin ahlaki yönden tanımlanabilmesi diğer bir deyişle kişisel çıkar ve baskıya karşıt olarak güce itaat etmenin ahlaki temelleri olarak ifade edebileceğimiz meşruiyetin (Parkinson, 2003: 182) en önemli göstergesi kapsayıcılıktır.

“Kapsayıcılıktan, ancak bütün vatandaşların siyasal diyalog sürecine katılabildikleri, ortaya iddialar atabildikleri, sorgulayabildikleri, ihtiyaçları, değerleri ve çıkarları ifade edebildikleri, ikna olmadıklarında karşı çıkabildikleri ve seslerini duyurmak konusunda eşit hakka sahip oldukları” (Sitembölükbaşı, 2005: 150) bir ortamda bahsedilebilir. Bu bağlamda, söz konusu düzenlemelerin gerçek sınırları içerisindeki dinamikleri doğrultusunda müzakereci ideale ne derece uygun olduğu, demokratik bir müzakerenin gerçekleştirilmesine olanak tanıyacak bir forum olma özelliği gösterip gösteremediği merak konusu olmaktadır. Günümüzde karşılaştığımız bu müzakereci modeller kapsayıcılık bağlamında meşru birer yapı olarak değerlendirilebilir mi? Bu bölümde, farklı yapılanmaya sahip müzakereci deneyimler üzerinden kapsayıcılık ilkesi temelindeki eleştirilere yer verilecektir.

Müzakereci forumlar arasında en sık rastlanan modeller, yurttaşların yaşadıkları kasaba ile ilgili tüm kararları kamusal alanda tartışarak aldıkları kasaba meclisi toplantıları¹, halkın görüşlerinin genellikle posta yoluyla soru listesi gönderilerek anket yöntemiyle düzenli olarak alındığı yurttaş panelleri² (Pratchett, 1999: 622), belli bir konuyla ilgili delilleri dinlemek ve siyasi seçenekler üzerinde tartışmak için rastgele seçilen bir grup yurttaştan oluşan yurttaş jürileri³ (Smith ve Wales, 2000: 51-60;

¹ Kasaba meclisi toplantılarında, alınan kararların sorumluluğu da kararı alan bireylere aittir.

² Yurttaş panelleri, bir bölgedeki nüfusun çeşitli yönlerini temsil eden ve kendi aralarında sınıflandırılabilen binlerce yurttaşın oluşur. Bu kategoriler yaş ve cinsiyet arasında temsili bir dengeyi içerir. Panellerde, genellikle kamusal katılım uygulamalarında daha az temsil edilen kadınlar, sosyo-ekonomik durumları farklı olanlar, panelin uygulanacağı bölgenin farklı yerleşim birimlerinden gelenler ve farklı etnik kökenden gelen bireylere odaklanılmaktadır. Paneller, tüm yurttaşlara açık değildir(Pratchett, 1999,s.622-623).

³ Jüri üyeleri ve yurttaşlar 4 gün boyunca çeşitli kanıt ve deneyimleri değerlendirirler. ABD ve Birleşik Krallık'ta jüri üyelerinin sayısı 12-24 arasında değişmekteyken, Almanya'da 500 yurttaşın katılımının sağlandığı büyük ölçekli yurttaş jürilerine de rastlanmaktadır. Katılımcılar, günler boyunca konuyla ilgili bilgiye maruz bırakılırlar. Çoğu mahkemedeki jüriler gibi çalışır; yargılanan bireyler değil, politiklardır. Amaç, küçük bir grup yurttaşın politikanın

Pratchett, 1999: 623) ve normalde siyasi tartışmaların dışında bırakılan yurttaşların görüşlerini incelemek için kullanılan odak grupları⁴dır.

Söz konusu uygulamalar dışında yerel yönetimlerde halkın alınacak kararlara aktif katılımını sağlayan müzakereci modeller de sıkça kullanılmaktadır. Bunlar arasında en sık kullanılanlar, katılımcı bütçe uygulamaları⁵ ve kent konseyleri⁶dir.

Kamusal müzakereye yeni yöntemler sunmanın yanı sıra farklı grupların kamusal katılımını sağlayarak, kamusal katılımın doğasını ve etkisini radikal bir şekilde değiştirmeyi hedefleyen uygulamalar özellikle 1990'lı yıllardan itibaren sıkça uygulanmaya başlamıştır (Pratchett, 1999: 616).

Bu uygulamaların içerdiği kapsayıcılık sorununun aşılması, katılımın içinde “konuşma”yı barındırdığı bir duruma bağlıdır. Müzakereci demokraside katılım, yanıt verme ve temsil etme ile ilgilidir. Yanıt verme “*hükümetlerin kanun ve politika oluştururken kamu görüşlerini sistematik olarak alması*” ile ilgilidir. Temsil etme ise siyasi eşitliğin sağlanmasını ifade eder (Pratchett, 1999: 629-630). Siyasi eşitliğin sağlanması, dil üzerinden görünürlüğün kılınması ile ilişkilendirilir. Bu anlayışa göre, söylem ile ilgili meşruiyet sorununun giderilmesi kapsayıcılık sorununu da ciddi boyutta azaltır. Bu düşünceye sahip olanlar “öteki seslerin” müzakereci süreçlerde

belirli bir yönünü incelemesi ve gelişmesi için önerilerde bulunmasıdır. Duruşmanın adil geçmesini sağlayan eğitilmiş moderatörlerle birlikte jüri üyeleri tanıkları sorguya çekme fırsatına sahip olurlar. Kendi aralarında gerçekleştirdikleri bir müzakere sürecini takiben jüri üyeleri bir karara varırlar ya da yurttaş raporları şeklinde öneriler isterler. İlgili kurum (Devlet, yerel yönetim vs.) ya rapora göre hareket eder ya da neden rapora uymadığını bildirir (Pratchett, 1999,s.623; Smith ve Wales, 2000,s.51-60).

⁴ Genellikle pazarlama stratejileri ile ilgili çalışmalarda kullanılmaktadır. Çoğunlukla belirli bir konu üzerine yapılan tek seferlik tartışmalardır ve belirli bir kriter doğrultusunda seçilen, böylece toplumun hangi kesimlerindense o kesimi temsil eden 6 veya 12 kişiden oluşur(Pratchett, 1999,s.625).

⁵ Katılımcı bütçe uygulamaları, bütçe planlamasında yurttaşların tamamen veya kısmen katılımını içermektedir. Katılımın genişliğinin değişebildiği bu uygulamalarda katılım kurumsallaşmıştır. Katılımın düzeyi, kimlerin toplantılara katılacağı, toplantıların ne kadar süre sonra tekrar edileceği ve nasıl yapılacağı gibi kriterler önceden belirlenir (Sakinç ve Bursalıoğlu, 2014,s.3).

⁶ Neoliberalizmin “yönetişimci” yaklaşımlarının üzerinde yükselmiş olan kent konseyleri, 1980’li yıllarda küreselleşmenin de etkisiyle yaygınlaşmış ve yönetme sürecinde hiyerarşik devlet yapısı yerine paydaşlık öneren bir yapı ortaya çıkarmıştır. Kent konseyleri, devlet ile toplum arasındaki anlaşmazlığın ortadan kaldırılarak, yeni bir devlet anlayışı ve yönetim üslubu geliştirmeyi amaçlamaktadır. Yönetişim modelinin paydaşları devlet, özel sektör ve sivil toplumdur (Dolu, 2014,s.93-95).

örtbas edildiklerini ve onların kendilerini ancak müzakere sürecinde değil de protestolar, direnişler ve duygusal konuşmalar gibi müzakereci demokrasinin ruhuna aykırı olan konuşmalar esnasında duyurabildiklerini düşünmektedirler (Parkinson, 2003: 184).

Kasaba meclisi toplantıları üzerine araştırma yapan Jane Mansbridge (1980: 88) uygulama sırasında yurttaşlar arasında beliren birçok eşitsizlik durumunun oluştuğunu ifade eder. Buna göre, eşitsizliğin kaynaklarından biri katılımcıların bireysel farklılıklarıdır. Örneğin dışa dönük ve konuşma becerisi daha yüksek olan bireyler müzakere sürecinde içe kapanık ve konuşma becerisi yeterince gelişmemiş olanlar üzerinde bir hâkimiyet kurabilmektedirler. Aynı zamanda müzakereye katılan yurttaşların eşit olmayan demografik ve ekonomik özellikleri de müzakereci süreçte ortaya çıkan eşitsizliklerin bir diğer nedenidir. Söz konusu eşitsizlikler bireylerin tartışmaya katılma ve tartışma sırasında kendilerinde söz söyleme hakkını bulmaları konusunda önemli derecede etkilidir.

Müzakere sürecinde konuşmadan kaynaklanan eşitsizliklerin görülmesine sebep olan yöntemlerden biri de resmi kurumlardan bir temsilcinin katılımına izin veren müzakereci forumlardır. Kamusal toplantıların müzakereci amaçları ve sonuçlarını yansıtacak şekilde siyaseti etkilemek veya daha kapsamlı forumlarda, yurttaşların eksik olduğunu düşündüğü yerel veya ulusal konularla ilgili belirli siyasi soruları kapsayan tartışmaları yeniden şekillendirmek gibi amaçlarla forumlara dahil edilen siyasi seçkinler (Button ve Mattson, 1999: 613), müzakerelerde kendi teknik dillerini kullanmayı tercih etmektedirler. Siyasi seçkinlerin gündem ve tartışma diline egemen olmaları durumunda -ki böyle bir eğilimleri mevcuttur- siyasi sorulara yaklaşım yolları ve diğer çıkar konuları genellikle örtbas edilip konuşma dışında bırakılmaktadır.

Müzakere sürecine bazı yurttaşların egemen olmasını önlemek amacıyla uygulanan yöntemlerden biri yurttaş panellerinde izlenmektedir. Katılımcıların davetliler ile sınırlı tutulmasıdır. Toplumdaki mevcut gruplar içerisinde aktif olan bireylerin baskın olmasının engellenmesi ve tüm bölge nüfusunun temsil edilmesinin olanaklı kılınabilmesi amacıyla müzakereye katılımın davetliler ile sınırlı tutulması

(Pratchett, 1999: 622-623), akıllara, bu sınırlı katılımın toplumu ne derece temsil edebileceği sorusunu getirmektedir.

Müzakereci uygulamalar, meşruluğun sağlanabilmesi için mümkün olan en çok sayıda yurttaşın katılımını içermelidir. Müzakereci demokraside ideal usul, tüm yurttaşların karar verme sürecine katılmalarını öngörür. Ancak bu ilkeyi somutlaştıracak herhangi bir kurumsal tasarımı öngörmek imkânsızdır. Seçilmiş hiçbir grubun, toplumda mevcut olan tüm bakış açıları ve fikirleri doğru olarak yansıtabileceğini düşünmenin mümkün olmamasına rağmen bu durum müzakereci süreçte “temsiliyet”i zorunlu hale getirmektedir. Liberal temsili demokrasinin “temsil” özelliğini eleştiren ve onun yol açtığı meşruiyet sorununa çözüm bulmayı amaç edinen müzakereci demokrasi böylelikle kendisinin yol açtığı bir meşruiyet krizi ile baş başa kalmaktadır.

Müzakereci demokraside kapsayıcılık sorunu bağlamında “temsil” niteliğine yönelik yaygın görüşler arasında “sıradan insanların müzakere yapma yeteneğine sahip olmadıkları” inancı mevcuttur. Bu görüşü değerlendiren Parkinson (2003: 186-187), sıradan insanların müzakere yeteneğine sahip olmadıkları düşüncesine şiddetle karşı çıkmaktadır. Ona göre, bu, bireylerin yeteneksizliklerinden değil; liberal demokratik yapıların onlara müzakere yapma kapasitelerini geliştirme şansı vermemesinden kaynaklanmaktadır.

Müzakereci demokraside “temsilciliği” bir meşruiyet sorunu olarak değerlendiren yaklaşımların aksine Parkinson, onun olumlu yanlarını ortaya koymaktadır. Birincisi, bazı insanlar, belirli bir konu üzerinde müzakere yapmak istemeyebilir ya da gerekli yetileri kazanma konusunda yeterince istekli olmayabilirler. Ancak yine de sonuçla ilgilenirler. İkincisi, birey kendi bakış açısının iletişimsel açıdan yetkin bir temsilci tarafından geliştirilebilir olduğunu düşünebilir. Üçüncü olarak, temsilci sayısı rasyonel bir müzakereye izin verecek ölçüde sınırlı olduğunda kuramsal ideallere uygun olacağı için sorunu ortadan kaldıracaktır. Dördüncü olarak da, temsilcilik ile gereksiz şeyler dışarıda bırakılarak, süreç içerisinde sadece belirli özellikler üzerine odaklanılacağı için temsilcilik, temsil edilen şeyin kendisinden daha

iyi olarak değerlendirilebilir (Parkinson, 2003: 187). Sıralanan bu olumlu yanlar aynı zamanda süreçten çıkarma durumunu meşrulaştırmanın kurallarıdır.

Forum dışında kalanlar için müzakereci kararların meşru olmadığına inananlar, katılımcıların sayısının arttırılmasını bir çözüm önerisi olarak sunarlar. Ancak katılımcı sayısını arttırmak da yeni bir meşruiyet krizine yol açacaktır. Katılımcı sayısının artması ile müzakerenin sıradan konuşmaya dönüşmesi olasıdır. Bu nedenden dolayı diyebiliriz ki, küçük gruplar müzakere sürecinin kalitesini arttırmak için önemlidir. Büyük toplantılarda farklı dinamikler ortaya çıkmaktadır. Elster (akt. Smith ve Wales, 2000: 59)'in deyişiyle,

Büyük bir toplantıda, bir fikri bütünlük içinde ve sistematik olarak takip etmek mümkün değildir. Tartışmalar, gerçek tartışmadan ziyade söz sanatına güvenen becerikli ve karizmatik konuşmacılarla doludur. Karşılaştırsak, küçük bir jüride, sadece müzakere yapısını değil ayrıca ana fikrini de görmek muhtemeldir. Küçük boyut demagojinin kapsamını azaltır ve tüm konuşmacıların duyulmasını sağlar.

Müzakereci grupların küçültülmesi aynı zamanda söylemin, gerekçeler ile yer değiştirmesini de önleyecektir. Az sayıdaki katılımcının olduğu küçük gruplarda kurulan yüz yüze iletişim, insanları siyasi sürece dahil etmektedir. Bireyler, yüz yüze iletişim sayesinde kendilerini anonim birer birey olarak değil de birer yurttaş olarak görmektedirler. Ancak, yüz yüze iletişimin de doğurabileceği bazı sorunlar olabilir. Örneğin, küçük gruplarda yüz yüze iletişimin etkisi ile müzakere edilen konu üzerinde ikilem yaşanması durumunda yanlış oy birliğine varılması söz konusu olabilir. Bu dezavantajın görülme riski küçük kasaba toplantılarında yurttaş jürilerine kıyasla daha fazladır. Mansbridge'in görüşünden esinlenerek Parkinson (2003: 191) şu yargıya varır: “Gerçek müzakerenin sadece küçük gruplarla gerçekleştirilen forumlarla olabileceği doğrudur; fakat müzakereci demokrasi için meşruiyeti sağlayan, müzakereci süreçteki karşılıklı iletişim, temsiliyet, yetkilendirme ve sorumluluk alma gibi bağlardır.”

Temsilcilik bağlamla ilgilidir. Bireylerin konuyla ilgili gördükleri üyelikler, temsilciler ile temsil edilenler arasındaki roller, seçim süreci, orantılılık meselesi vs. temsilci heyetin amaçlarına ve söz konusu konuya bağlıdır. Bu nedenle bir bağlam içerisinde meşru olarak nitelenen uygulama diğer bağlam içerisinde meşruluk sorunu ile karşı karşıya kalmış olabilir.

Müzakereci forumlarda, bazen üyelerin belirli ilgi alanları ya da grupların ‘temsilcileri’ olarak görülmek istememeleri söz konusu olabilmekte; böyle durumlarda bir tercih olarak kamuya açıklık sınırlandırılmaktadır. Örneğin, yurttaş jürilerinde halka açık olma temel bir özellik olmasına rağmen medya temsilcileri dahil olmak üzere az sayıda gözlemcinin bulundurulduğu hatta bazı küçük gruplarda bazı müzakerelerin tamamen kamuya kapalı gerçekleştirildiği görülmektedir (Smith ve Wales, 2000: 59). Yurttaş jürilerinin uygulanması sırasında karşılaşılan “temsil”e ilişkin bir diğer sorun da, zaman sınırlamasının olmamasından dolayı jüriye katılan yurttaşların bu iş için gerek duyulan ölçüde zaman ayırabilen gönüllülerden oluşması sonucu ortaya çıkmasıdır. Böylece, sınırsız zamanı bulunan ve konu hakkında ilgi, beceri ya da bilgisi olanların dikkatini çeken bu uygulamalarda diğer bireyler forum dışında kalmakta, bu da katılımın eşitlik ilkesine ters düşmektedir.

Ayrıca karar almanın uzun zaman gerektiriyor olması, tartışma konusunun uzun zamana yayılması sonucu konunun kişiselleşmesine de neden olmaktadır (Mansbridge, 1973: 355).

Müzakereci anlayış, çoğulcu toplum yapısı varlığını benimser. Buna bağlı olarak, temsil edilen yani etkilenen insanlar klasik liberal kuramdaki gibi birleşmiş bireylerden oluşmaz. Bu durumda farklılıkları temsil edecek olan bireylerin nasıl seçileceği ve rollerinin ne olacağı önemli bir konudur. Asiller temsilcilerini belirli talimatları takip etmeleri konusunda zorlayabilir; bu temsilciliğin yetkilendirmemodelidir ya da temsilcilerini karar verme ve anlaşma yapma konusunda serbest bırakabilirler; bu da vekâlet yöntemidir. Her iki model de Pitkin’in sorumluluk verme ve yetkilendirme modelleriyle benzeşmektedir. Sorumluluk verme modelinde, temsilciler, asillerin isteklerine yanıt vermek zorundadır; yetkilendirme modelinde ise

temsilcilere belirli bir alanda uygun gördükleri şekilde davranma özgürlüğü verilmektedir ve temsilcinin o alan içerisindeki eylemleri asilleri bağlamaktadır. Hangi modelin daha geçerli olduğu üzerine yüzyıllardır tartışılmaktadır; fakat belirli bir karar verme anında, temsilciliğin türü temsilcilerden beklenen işlevlere göre belirlendiğinden bu tarz genel terimler kullanılarak bir çözüme ulaşılamamıştır. Epistemik düşüncelerin baskın olduğu alanlarda vekâlet modeli daha sık tercih edilmektedir; ‘doğru cevapların’ katılımı garantileyen süreçlerin bir işlevi olarak görüldüğü durumlarda ise sadece temsilciliğin yetkilendirme modeli tercih edilmektedir. Ancak, hemen ardından müzakereci demokrasinin meşruiyet sorunu tekrar ortaya çıkmaktadır. Müzakereci demokrasinin en iyi şekilde çalıştığı model, katılımcıların ikna etmeye/edilmeye açık olduğu müzakere koşulu sebebiyle vekâlet modelidir (Parkinson, 2003: 187-188).

Temsilcilerin seçimi de iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi, bireylerin kendi temsilcilerini doğrudan seçmeleri (election), ikincisi ise belirli dış kriterler doğrultusunda müzakere sürecini düzenleyenlerin (bürokratlar, bilim adamları vs.) temsilcileri seçmesi (selection) şeklindedir. Yurttaşların temsilcilerini seçtikleri yöntem, liberal demokrasideki gibi toplu oylama yöntemi değil; müzakereci yöntemlerdir. Sürecin düzenleyicileri tarafından ise genellikle rastgele örnekleme ile seçilmektedirler. Seçmen kütükleri, telefon rehberleri ve posta adresleri bu seçim yönteminin evrenini oluşturmaktadır. Bu şekilde yapılan bir seçim sürecinde eksik olan şey, katılanlar ve katılmayanlar arasında sağlanması gereken sorumluluk ve yetki bağlarıdır (Parkinson, 2003: 188).

Seçim yöntemiyle ilgili önemli bir husus, farklı grupların ayrı ayrı olarak mı yoksa orantılı olarak mı temsil edileceği sorusuyla bağlantılıdır. Orantılılık ile ilgili görüşler istatistikî temsilcilik ile benzerdir: müzakereci taraf tüm nüfusu yansıtmalıdır. Fakat orantılılık müzakerenin temel gerekliliklerinden biri olan eşitlik ile zıttır. Meşru olan bir müzakere karar verme grubu ilgili farklılıkların eşit bir şekilde – nüfus içerisindeki gerçek sayıları farketmeksizin erkeklerle eşit sayıda kadın, eşit sayıda farklı etnik gruplar ve benzeri olmak üzere – temsil edilmesini gerektirir (Parkinson, 2003: 189).

Müzakereci demokrasinin ideallerini gerçekleştirmek için yurttaşlar diğer katılımcıların bakış açılarına ortak bir saygı anlayışı geliştirmelidir. Örneğin, Birleşik Krallık'taki yurttaş jürilerinin pek çoğunda genellikle diğerlerinin savlarını dinlemeyi ve onlara saygı duymayı vurgulayan 'davranış kuralları' oluşturmak için zaman kavramı bir kenara bırakılır. Bu teknik, sürece dahil olan herkesin farklılıklarına saygılı olmayı teşvik eden bir jüri kültürü yaratmak için kullanılmaktadır (Smith ve Wales, 2000: 58-59).

Button ve Mattson (1999: 612-613), yedi müzakereci forumu inceledikleri çalışmalarında, günümüzde müzakereci uygulamaların dört yönelime sahip olduğu sonucuna ulaşmaktadırlar. Bu sonuca göre müzakereci uygulamalar, eğitici, ortaklıkçı, eylemci/aracı ya da çelişkili olabilirler. Eğitici bir müzakerecinin öncelikli amacı bireylere daha fazla bilgi sağlamaktır. Yurttaşlar arasında gerçekleştirilecek olan müzakereyi bir konu ya da sorun hakkında siyasi öğrenmeyi teşvik etmenin bir yolu olarak gören bu bakış açısı yoğun bir eğitici içeriğe sahip müzakere aracılığıyla yurttaşların ortak siyasi kararlar alabilmesi ve gelecekte karar verme sürecine katılmaları gibi daha büyük beklentileri de kapsamaktadır. Müzakereci deneyimin ortaklıkçı yönelimli olması katılımcıların bir konu, değerler ya da gelecekte izlenecek bir yolun hangi yönde olacağı üzerine ortak bir anlaşmaya varabileceği süreçleri vurgulamaktadır. Kamu tartışmalarına yönelik bu yönelimde kullanılan dil, genellikle farklı bakış açılarının ifade edilmesi aracılığıyla ortaya çıkan bir "ortak nokta" bulma arzusu ile anlatılır. Bu yolu tercih eden yurttaşlar ve düzenleyiciler, kendileri için elde edilebilir görünen bu ortak amacı en kapsamlı haliyle anlamak için çaba sarf ederler. Tam bir mutabakata varmanın pek muhtemel olmadığına farkında olan bu yönelimdeki düzenleyiciler, yurttaşlardan sık sık "Bununla yaşayabilirim" kuralını kullanmasını isterler. Bunun amacı kendi görüşleri ile yakın olan ve kabul edebilecekleri önergeler ile kabul edemeyecekleri arasında bir ayrım yapmaktır. Üçüncü yaklaşım eylemci/aracı yaklaşımdır. Bu müzakere yaklaşımı, doğrudan siyasi olan ya da yasamayla ilgili sonuçları (ya da kazançları) kamusal tartışmanın amacı olarak vurgulamaktadır. Bu forumlardaki süreçler belirlenmiş siyasi çıkarların bir araya getirilmesi ve iletişimi çerçevesinde düzenlenir. Böylece müzakereci oturumlar geçerlik, yeterlik ve etki koşullarıyla değerlendirilebilir. Eylemci bir bakış açısı, seçilen yetkilileri kamu taleplerinden sorumlu ve bu talepleri gerçekleştirme sürecinde aracı olarak ele

almaktadır. İkinci ve üçüncü yaklaşımların aksine çelişkili müzakere yaklaşımı ise bireysel bakış açılarının kamusal müzakerenin ilgili diğer talepler ile sınırlandırılmadan ifade edilmesi ve geliştirilmesi için olabilecek en geniş mesafenin verilmesi üzerine odaklanmaktadır. Bu kavram çözüm ve anlaşma üzerine çatışmaları ve farklılıkları vurgulamaktadır. Böyle bir müzakere yöneliminin sonuçları eğitici olabilir ve ayrıca gelecek karar verme süreçlerinin temelini oluşturabilir. Fakat temel odak noktası sınırlanmayan söylemdir.

Birbirlerine bağlı olan bu farklı yaklaşımlar çoğunlukla birlikte ya da ardıl olarak uygulamalarda hayat bulurlar. Ancak yine de farklı beklentileri yansıtırlar ve farklı sonuçlar doğururlar. Örneğin Button ve Mattson (1999: 621-622)'un incelediği müzakereci forumlardan Kadın Seçmenler Cemiyeti, katılımcılara okuma materyalleri sunmuş; El Paso forumu ise hukuk yargılaması reformu üzerine bir video göstermiştir. Yurttaşlara söz konusu meseleyi tartışabilmeleri için daha fazla bilgi sağlayan bu materyaller, forumların bilgi sağlama özelliğinin olumlu sonuçlarına birer örnek teşkil etmektedir. Bu forumlara katılan yurttaşlar, müzakere sürecinde edindikleri bilgileri siyasete daha aktif bir şekilde katılabilmek için kullanmayı planladıklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılar, destekledikleri adaylar için bağış toplama, tartışma grupları oluşturma gibi pek çok siyasi katılım türünü forumlardan edindikleri bilgi ve deneyim sayesinde destekleyeceklerini söylemişlerdir. Ancak, bu önemli kazanımların birtakım dezavantajları görülmüştür; müzakerenin eğitici çerçevesi yurttaşları uyumlu/itaatkâr ve bazen de pasif bir role kilitlemiştir. Odak noktası siyasi öğrenme de olsa, yurttaşlar katılımcıdan ziyade birer öğrenciye dönüşmüştür.

Müzakereci forumlarda eşitsizliği doğuran bir diğer faktör de fiziksel alanın özelliğidir. Kimi forumların fiziksel anlamda düzenlenişi sunum yapanlar/siyasetçiler/temsilciler ile yurttaşlar arasındaki hiyerarşik yapıyı güçlendirmektedir. Toplantılara katılan temsilcilerin konuşmalarını yurttaşlardan ayrı bir yerde yapmaları örneğin sunumları/konuşmaları sırasında sahne kullanmaları gibi fiziksel düzenlemeler yurttaşların “izleyici kitle”ye dönüşmelerine sebep olmaktadır.

Yerel düzeydeki uygulamalar da benzer sorunlar içermekle beraber, yerelliğe özgü sorunları da barındırmaktadır. Örneğin, bu uygulamalardan kent konseylerinin

demokratik katılım bağlamında karşı karşıya kaldığı başlıca iki sorun söz konusudur. Birincisi, süreci bir demokratik katılım süreci olarak görmek yerine bir yetki paylaşımı sorunu olarak gören yaklaşımdır. Bu yaklaşım, kent konseylerinin denetim altına alınması gibi bir sonuç doğurmaktadır. Genellikle belediye başkanlarının veya belediyede görev yapan diğer kişilerin kent konseyi başkanı olması bu yaklaşıma zemin oluşturan bir unsurdur. İkincisi, kent konseylerinin belediyelere bağlı bir müdürlük gibi işletilmesidir. Bunun sonucunda katılımcılığın sözde uygulanması durumu ortaya çıkmaktadır (Dolu, 2014: 105-106).

Kent Konseylerinde katılım ile ilgili bir takım sınırlılıkların mevcut olduğunu dile getiren Demirci (2010: 35-39), bu sınırlılıkları şu şekilde sıralamaktadır:

1.Kent konseylerinde devlet dışı aktörlerin sürece katılımı sınırlı tutulmakta ve oluşturulan konsey sadece bir danışma heyeti olarak görev yapmaktadır. 2.Belediye meclisine görüş bildiren bu konsey aynı zamanda resmi kurum ve kuruluşların temsilcileri ile sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinden oluşturulmaktadır. Bu yapıyı itibariyle kent konseyleri katılımcı bir özellik göstermekten öte temsili bir yapıya sahiptir. Bu da “sembolik katılım” olarak adlandırılabilir. 3.Çoğu durumda yönetici elit, halka yönelik bir yetki devrinde bulunmak istememektedirler. Birçok konseyde başkanının belediye başkanından veya belediye başkanıyla yakın ilişkisi bulunan kişiler arasından seçilmesi bu görüşü yansıtmaktadır. 4.Kent konseylerinde tüm farklı çıkar gruplarının seslerini duyurmaları mümkün olmamaktadır. Katılım, “kurumsal katılım”, çalışma gruplarına katılım ise özel ilgi ve uzmanlığa dayalı “bireysel katılım” ile sınırlıdır. 5.Katılım için gerekli kaynaklar (bilgi, insan, finansman, teknoloji, örgüt vb.) bakımından önkoşulların sağlanması zordur. 6.Kent konseylerine katılım yönünde bireyler genellikle çekimser bir tavır sergilemektedirler.

Düşünürlerin müzakereci forumlara yönelik eleştirilerini kısaca özetlemek gerekirse, kamuda müzakerenin oldukça yaygın olmasına rağmen kamu tarafından gerçekleştirilen müzakerenin gerçekleştirilmesinin oldukça güç olduğunu ve bu nedenle de nadiren görülen etkinlikler olduğunu söyleyebiliriz.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DEMOKRATİK AÇILIM SÜRECİ VE AKIL İNSANLAR HEYETİ (AİH)

I. Türkiye’de Demokratikleşme Süreci

Liberal demokrasinin krizi, farklı boyutları bulunan çok yönlü bir süreçtir. Böyle bir krizin varlığını kabul ederek, onu aşmaya çalışan ülkeler farklı yöntemler denemektedirler. İçerisinde Türkiye’nin de bulunduğu bazı ülkeler, demokratikleşmeyi hükümet sistemi ile bağlantılı olarak değerlendirmekte ve rejim sorunu odaklı bir bakış açısıyla çözüm arayışı içerisine girmektedirler. Ancak, siyasal katılımı yalnızca seçimlere indirgeyen ve çözümü birtakım kurumsal düzenlemeler yaparak gerçekleştireceği sonucuna varan bu yaklaşım, söz konusu ülkelerin geçmişlerindeki siyasal, sosyal ve ekonomik eşitsizlikler ile küreselleşmenin etkilerini göz ardı etmektedir (Gills vd., 1995: 10; Köker, 1995: 15-16). Bu çalışmada, Türkiye’nin demokratikleşmesinin önündeki zorluklar, iç çevre faktörleri ve dış çevre faktörleri olmak üzere iki açıdan ele alınacaktır.

A. İç Çevre Faktörleri

Çalışmanın bu bölümünde iç çevre faktörleri, siyasal kültür ve darbeler olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmektedir.

1. Siyasal Kültür

Türkiye’deki demokratikleşme arayışlarını ele alan tartışmaların önemli bir kısmı, demokratikleşmenin önündeki engelleri siyasal kültürümüz ve onun içerisinde yer alan seçkinlerin rollerini göz önünde bulundurarak alana katkı sağlama gayreti göstermektedir.

Konuyla ilgili çalışma yapan araştırmacılardan Ergun Özbudun (1999: 7; 1999: 14), Türkiye’nin demokratikleşmesinin önündeki en önemli engelin, Türk siyasal yaşamının bir ögesi olan kamu bürokrasisinin konumuna bağlamaktadır. Devletin

toplumun üzerinde ve ondan bağımsız bir varlık olarak algılanması yolundaki temel eğilim, elit ve kitle kültürleri arasındaki derin farklılaşma, Osmanlı-Türk siyasal hayatında, izleri günümüze kadar süren güçlü seçkin ve vesayetçi yönelimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Osmanlı siyasal yaşamında mutlak bir sultanın elinde toplanan otoritenin geniş bir bürokratik askeri aygıt (saray ve ordu mensupları, kamu görevlileri ve ulemalar) yardımıyla kullanılması sonucu kendilerini “*toplumun üzerinde ve ondan özerk olan bir devletin gerçek hizmetkârları, kamu yararının tek koruyucusu ve modernleşmenin başlıca aracı*” olarak gören kamu bürokrasisinin oluşmasına yol açmıştır. Özbudun, bu durumun uzun yıllar siyasal seçkinler ile farklı kesimleri temsil eden grupların ve farklı çıkarların rekabet edebileceği bir ortamın doğmasına engel olduğunu ifade etmektedir.

Osmanlı Devletinden Cumhuriyet’e geçiş siyasal kültür açısından “*radikal bir kopuş*” olarak değerlendirilse de birçok süreklilik unsuru da araştırmalarla ortaya konulmaktadır. Çünkü siyasal kültürü oluşturan değer ve inançlar sistemi, siyasal yapılardan çok daha yavaş değişmektedir (Özbudun, 1999: 63). Siyasal kültürün Cumhuriyet’e aktardığı bu unsurlardan en önemlisi, devlet seçkinlerinin süregelen hâkimiyetidir (Özbudun, 1999: 12). Bu dönemde bürokratik seçkinler ile siyasal seçkinler arasındaki anlaşmazlık ve karşılıklı suçlama, her iki kesimin de demokrasinin gelişmesi önündeki engel olarak birbirlerini göstermeleri ile görünür kılınmaktadır.

Ancak, Osmanlı toplumunda görülen bu sorun, sadece sultan ve resmi görevlileri ile toplum arasında izlenen bir karşı karşıya gelmeden çok daha ötesidir. Karşı karşıya gelme, toplumun kendi unsurları arasında da oldukça belirgindir. *Bölük pörçük* bir yapıya sahip Osmanlı Anadolusunun, modern Türkiye’nin toprak açısından kurucu ögesi olması, bu yapının izlerinin günümüze dek sürmesine neden olmuştur (Mardin, 2009: 123-125).

Bununla birlikte, iki kesim arasındaki farklılığın sadece simgesel değil, aynı zamanda statüsel bir farklılık olduğunu söylemek mümkündür. Büyük çoğunluğunu gayrimüslimlerin oluşturduğu resmi görevlilerin Sultan’ın emrinde çalışan bireyler olarak görüldüğü bürokrat örüntü söz konusu farklılıklardan birini oluşturmaktadır. Bir

diğer farklılık ise, iki kesim arasındaki ekonomik değişkenlere dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, resmi görevlilerden vergi alınmaması, ülkenin önde gelen yurttaşlarının tüccarlar değil de, politik iktidarı elinde tutanlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlara ilaveten, toplumda üstün sınıf olarak görülen ‘askeri sınıf’ adlandırmasının resmi seçkinler için kullanılışı ve bu seçkinler ile halk arasındaki mülkiyet hakları açısından izlenen karşıtlık iki kesim arasındaki ayrışmanın temel nedenleri olarak gösterilmektedir (Mardin, 2009: 125-127).

Devlet seçkinlerinin süregelen kudreti ve sahip olduğu toplumsal itibar, Cumhuriyet Türkiyesinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin bürokratlaşması sonucunu doğururken, diğer yandan modernleşme çabalarının bir çıktısı olarak görülen toplumsal farklılaşmaya bağlı olarak tüccarlar, iş adamları, serbest meslek sahipleri ve yerel nüfuzlulardan oluşan karşıt bir seçkinler zümresinin oluşmasına olanak tanımıştır. Devlet ve toplum anlayışı bürokratik seçkinlerinkinden tamamen farklı olan bu yeni zümre, “*bürokrasiye karşı halkı temsil ettikleri iddiasıyla*” Demokrat Parti (DP) çatısı altında toplanmış ve 1950 yılında iktidara gelmiştir. Osmanlı’daki devletçi geleneğin toplumu devletin karşısında konumlandığı gibi, çok partili dönemde de devlet toplumun karşısındaki bir noktaya yerleştirilmiştir. DP’nin temsil ettiği siyasal seçkinlerle, CHP ile güçlü ideolojik ve duygusal bağları olan ve kendini toplumdan ayrı bir yerde konumlandırarak, toplumdan farklı çıkarlara sahip olan resmi seçkinler arasında birlikten söz etme imkânı bulunmamaktadır (Özbudun, 1999: 19-20; Heper, 2012: 133). Toplumda bürokrasinin yaygın rolünü milli iradenin engellenmesi olarak gören DP ve buna karşın iktidara gelen yeni siyasal topluluğun, çoğunluk tarafından seçilmiş yönetim konusunda yeteneği olmayan politikacılar (Özbudun, 1999: 22) olduğunu düşünen CHP arasındaki bu gerilim, devlet-toplum karşıtlığını doğurmuştur.

Şerif Mardin (2009), bu iki kesim arasındaki karşıtlığı, Edward Shils⁷’in önerdiği bir biçimde “*merkez-çevre*” ilişkisi ile açıklamakta ve modelin, Türk siyasal yaşamının sırlarını çözmek için bir *anahtar* rolü üstlenebileceğini ileri sürmektedir.

⁷Merkez-çevre ilişkisi hakkında detaylı bilgi için bkz. Shils, Edward (1975), *Center and Periphery Essays in Macrosociology*, Chicago and London: University of Chicago Press.

Mardin’e göre, merkez, bürokrasi ve devletin işleyişinde rol oynayan “öz”dür. Çevre ise, merkez dışında yer alan toplumsal alan ile kurumlar ve coğrafi alanı temsil etmektedir.

Mardin, merkez-çevre ilişkisini Türkiye ile Batı toplumlarını kıyaslayarak elde ettiği bulgularla açıklamaktadır. Buna göre, merkez ile çevreyi birbirinden farklı kılan, sahip oldukları değerler sistemi ve kullandıkları üsluptur. Türk siyaseti bakımından “*merkez, otoriter, merkeziyetçi, batıcı, laikçi, bütüncül, milliyetçi ve inşacı bir değerler sistemi ve siyaset yapma üslubuna sahipken; çevre liberal, adem-i merkeziyetçi, uzlaşmacı, din ve inanç özgürlüklerine daha değer veren ve gelenekçi bir yapıya sahip olmuştur.*” (Gülener, 2007: 62).

Merkez-çevre ilişkisi Osmanlı Devleti’nin klasik döneminde önemli bir problem kaynağı değildir. Ancak, modernleşme ile birlikte bir sorun olarak belirmiş, tek parti döneminde çatışmacı bir duruma ulaşmış ve çok partili yaşama geçiş ile farklı bir boyuta ulaşmıştır (Gülener, 2007: 63).

İki kesim arasındaki ayrışma ve anlaşmazlık, “*toplumun uzun dönemli çıkarlarının bekçisiolan*”(Köker, 1999: 68) merkez ile çevre arasında, yönetimin nasıl olması konusunda da bir ayrışmaya zemin hazırlamıştır. Söz konusu ayrılıklar, zaman zaman ülkede askeri güçlerin yönetime el koyması ile bir süreliğine sessizliğe bürünmüş ya da kutuplaşmanın farklılaşması ile karşı karşıya kalmıştır.

Örneğin, 1950’lerin temel çatışma eksenini olan “bürokratik merkez” ile “demokratik çevre”, ikincinin 1960’daki askeri darbeye büyük yenilgisiyle noktalanmıştır (Kalaycıoğlu, 2009: 561-562). 60’lı yıllarda iki kesim arasında devam eden çatışma, yerini Eski Cumhuriyetçi düzeni koruyanlar ile değişim isteyenler arasındaki çatışmaya bırakmıştır (Mardin, 2009: 152).

1960 darbesi sonrasında kendisini 1961 Anayasası ile moral olarak bağlı saymayan, seçim günü seçmenden aldığı vekâlet ile seçmenin istediği gibi hareket etmek hakkını kendinde gören bir siyasal seçkinler topluluğu oluşmuştur. Bunun

karşındaysa, 1961 Anayasası'na tam bağılılığı tek meşru politik otorite ilkesi olarak kabul eden bir seçilmiş siyasal seçkinler (daha çok CHP'liler), devlet bürokrasisi ve aydınlar grubu vardır. 1961-1980 yılları arasındaki siyasal çatışmaların ekseninde yer alan bu yapılaşma, Türkiye'nin yaşadığı demokrasi krizinin temelinde yatan önemli bir sorundur (Kalaycıoğlu, 2009: 563).

Kalaycıoğlu (1999: 52), bir ülkede demokrasinin gelişebilmesini özel bir siyasal kültür ortamının varlığına dayandırmaktadır. Buna göre, adaylar veya siyasal partilerin rekabet edebileceği; kaybedenin bu “kaybedişi” bir dahaki sefere daha iyi hazırlanmak ve kazanmak için motivasyon olarak kabul edebileceği, bireylerin kendilerine farklı veya aykırı gelen fikirlere tahammülünün olduğu bir hoşgörü ortamı demokrasinin ilk temel ve kültürel ögesidir. Kalaycıoğlu (2009: 585), siyasal yaşamımızda gözlemlediğimiz “seçim kaybetmenin zorluğu”nu Türk demokrasisinin gelişimi önündeki en önemli engellerden birisi olarak görmektedir.

1960'lı yıllarda başlayan endüstriyelleşme merkez-çevre ikileminin yanı sıra kentlere geniş çaplı göçlerin gerçekleştirilmesi sonucu kır-kent ayrımını da doğurmuştur. Aynı zamanda 1960-1980 yılları arasında yoğun bir biçimde izlenen, toplumdaki ekonomik dengesizlikler ‘orta sınıf’ olarak adlandırılan yeni bir zümrenin oluşmasına yol açmıştır. İşadamları, sanayici ve kamu bürokrasisinin önde gelenlerinden oluşan bu sınıf, Batı'dakinin aksine politik ve sosyo-ekonomik hak talebinde bulunmak yerine geleneksel devletçi düşüncenin koruyucusu ve devam ettiricisi olmuştur (Kalaycıoğlu, 2009: 565-566). Kalaycıoğlu, bu sosyo-politik yapıyı “neo-patrimonyal”⁸ olarak nitelendirmektedir.

1980'li yıllarda ise Anavatan Partisi (ANAP) iktidarının ekonomi üzerine kurulu politikalarını hayata geçirmesiyle bürokratik seçkinler ve siyasal seçkinler arasındaki uzlaşmazcı tavrın çözülmeye başlandığı izlenmektedir. Bu dönemde, eski bürokratik

⁸ Neo-patrimonyalizm kavramı, Batı dışı toplumların modernleşmetecrübelerinin moderniteyi üretmek yerine onu tahrif ettiklerini ortaya koymak üzere S. N. Eisenstadt tarafından geliştirilmiştir. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Nişancı, E. (2001). Geleneksel Patrimonyalizmden Modern Neo-patrimonyalizme Bir Modernleşme Denemesi. İstanbul: Haliç Üniversitesi.

merkezin reformcu, laik ve vesayetçi dünya görüşünün zayıflatılması ve beraberinde devlet memurlarının genel statüleri ve gelir düzeylerinde, yapılan düzenlemeler sonucu düşüş görülmesi, serbest mesleğe rağbeti arttırmıştır. Aynı zamanda devlet bürokrasisini kamu yararının tek koruyucusu olarak gören anlayışın zayıflamaya başlaması, liberal değerlere karşı artan ilgi ve sivil topluma yapılan vurgu bu dönemin önemli özellikleri arasındadır.

Türkiye'nin 1923 yılından itibaren yaşadığı üç askeri darbenin ardından 1980'lerde yaşadığı demokrasiye yeniden geçiş süreci, *demokrasinin küresel yükselişi* olarak nitelendirilen uluslararası konjonktüre tesadüf etmiştir. Söz konusu sürecin başlıca ögeleri yukarıda bahsedilen ekonomik reform programının yanı sıra, gelecekteki çok partili siyasal hayatı düzenleyecek olan yeni bir anayasa ve diğer mevzuatın hazırlanmasını ve laiklik ilkesinin yumuşatılması sonucu oluşturulacak yeni bir kültür politikasının belirlenmesini içermekteydi (Köker, 1999: 67).

Buna bağlı olarak, devlet ve toplum ilişkisinin yeniden şekillendiği ANAP iktidarı döneminde, Osmanlı klasik döneminden 1980'li yıllara kadar varlığını sürdüren *bürokrasi/devlet sınıfı* (Keyder, 2008)'nin sahip olduğu otoriter devlet anlayışının yerine güçlü siyasal iktidar anlayışı yerleşmiştir. Ancak, bu gelişmeler ışığındaki demokratikleşme çabaları iki kesim arasındaki anlaşmazlığı nihai çözüme ulaştıramamıştır (Öngen, 2003. 174). İlk bakışta değiştiği izlenimi veren yeni siyasal yapı, güçlü bir merkez karşısında, türdeş olmayan, ilkel, geleneksel bağlarla örülmüş, sanayileşmekte ve çok daha hızlı bir biçimde kentleşmekte ve hızla nüfusu artmakta olan bir toplumun neo-patrimonyal politik yapısını gözler önüne sermiştir (Kalaycıoğlu, 2009. 578). Devletin bu kez burjuva sınıfını oluşturan kesimin hizmetine girdiği yeni dönemde, burjuvaziye devletin desteği ve imkânlarıyla geliştirmeye (Kahraman, 1995. 204) yönelik uygulamaları hayata geçirmeyi önceleyen siyasal anlayış, mevcut demokrasi krizinin derinleşmesine sebep olmuştur.

Türkiye demokrasisi ile ilgili çalışmalara hâkim olan ikinci yaklaşım, demokratikleşmeyi, demokrasi ve meşruluk ilişkisi ile bağlantılı bir biçimde ele almaktadır. Söz konusu çalışmaların üzerinde durduğu en önemli noktalardan biri,

yurttaşların siyasi arenada temsiliyetinin bulunmamasına bağlı olarak siyasetten uzaklaşmaları ve devletle toplum arasındaki ilişkinin zayıflamasıdır. Demokratikleşme üzerine yapılan araştırmalar içerisinde bu yaklaşımla konuyu ele alan çalışmaların demokrasilerde yurttaşların rolüne değinmesi açısından ayrı bir önemi mevcuttur.

2. Darbeler

Cumhuriyet tarihinde darbeler sürecinin başlangıcı 27 Mayıs 1960 darbesi ile gerçekleşmiştir. 1960 darbesi, demokratikleşme için atılan en önemli adımlardan biri olan çok partili hayata geçişin ardından gerçekleşen ilk darbedir. Ayrıca çok partili yaşamın henüz onuncu yılında vatandaşların oyu ile iktidara gelmiş hükümeti devirmesi ve sonraki darbelere örnek teşkil etmesi açısından önemlidir. 1960 darbesi, Türkiye’de demokrasiyi sekteye uğratmasının yanı sıra Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasete ve sivil iradeye müdahale eden bir yapıya bürünmesine sebep olmuştur (Yılmaz, 2000: 362). Demokrasinin temel gereklerinden biri halk oyunun yönetimidir. Bu nedenle, askeri elitlerin yönetimiyle demokratik bir ortam sağlanmaya kalkışıldığında, demokratik bir yönetim beklemek mümkün olmayacaktır. Tanilli (2007: 66), *“Bir demokraside, askeri müdahaleden yana olunamaz kuskusuz: Çünkü demokraside oyunun kuralları arasında, temelde halkın oyu vardır; toplumu yönetecek olanlar halkın oyundan gelirler, kışlalardan değil; siyasal iktidarın kapısı silahların gücüyle değil, oyların gücüyle açılır”* demektedir. Hazindir ki, darbecilerin tümü demokrasiyi getirmek amacıyla darbe yaptıklarını ileri sürmüş (Kemal, 1986: 141), böylece demokrasinin ruhuna aykırı bir eylemde bulunmuşlardır.

DP’nin kurulması, demokratik bir topluma ulaşmanın aracı olarak görülmüştü. Çünkü ülkede yoğun bir biçimde mevcut olan özgürlük talebi, başta aydınlar, köylüler ve işçiler olmak üzere tek parti rejiminde yeterince temsil edilmediğini düşünen kesimlerce desteklenmekteydi. Ancak 1960 yılına gelindiğinde, bu beklentilerin gerçekleşmediği, siyasal iktidarın keyfi uygulamaları ile birlikte yeni bir kaos ortamının oluşmasına yol açtı. İktidarın muhalefet üzerindeki baskısı, özellikle gençlerin ve halkın gergin tavrı ve DP’nin böyle bir ortamda “Tahkikat Komisyonu” oluşturarak, faaliyetlerini basına kapalı bir biçimde gerçekleştirmesi Milli Birlik Komitesi’nin yönetime el koyması ile sonuçlandı. 1960 darbesi, nitelikleri bakımından yalnızca bir

askeri darbe olarak algılanmamalı, bu darbeye halk hareketleri özellikle de gençlerin hareketlerinin yer aldığı göz ardı edilmemelidir. Darbe sonrası hayata geçirilen 1961 Anayasası, asker, üniversite gençliği ve basın “*demokrasiyi devrimci temellere oturtma girişimi*” olarak değerlendirilmektedir (Tanilli, 2007: 66-67).

1960 yılında başlayan darbe geleneğini, sırasıyla 1971’de muhtıra, ardından 1980 darbesi ve daha sonra da ‘8 Şubat’taki “post modern” olarak adlandırılan askeri darbe izlemiştir. Bunun dışında yalnızca bir girişim olarak kalan ve sonuçlandırılmayan darbeler de Türk siyasal yaşamının bir parçası haline gelmiştir.

1970’ler işçi sınıfının verdiği ekonomik mücadeleye tanıklık etmiştir. Ekonomik tekelleşmeye son vermek amacıyla gerçekleştirilen hareketler, bürokratlar ve kamu hizmetlilerinin de desteğini almakla beraber ne yazık ki kanlı eylemlere sahne olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkede izlenen şiddet olayları ve iç huzursuzluğa işaret ederek, 1971 yılında parlamento ve hükümeti Türkiye Cumhuriyeti’ni tehlikeye atmakla suçlamış ve bir muhtıra yayınlayarak, hükümetin yönetimden çekilmesini istemiştir. Çekilmemesi durumunda ise Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yönetime el koyacağı bildirilmiştir.

Görüldüğü üzere hiçbir darbe, sorunları kalıcı bir biçimde çözme ve demokrasiyi yerleştirmede başarılı olamamış; aksine sorunlar ve huzursuzluk kesintisiz bir biçimde devam etmiştir. 1971 darbesinin ardında kalan, şiddet olaylarının yanı sıra var olan siyasal dengesizlik, ideolojik ve mezhepsel çatışmaların doruğa ulaşması ve artan faili meçhul cinayetler sivil yönetimin, toplumsal ve siyasal olayları çözümlemedeki başarısızlığı olarak kabul edilmiş ve askeri elitlerin 1980 yılında yönetime el koymasını kaçınılmaz hale getirmiştir.

1980 askeri darbesi ile 1961’de kabul edilen Anayasasına 1982 Anayasası yapılmış ve demokrasi anayasal düzeyde de sekteye uğramıştır. Darbe sonrası çok partili hayata geçiş de yine askerlerin müdahalesiyle gerçekleşmiş böylece darbe sonrası yeni siyasal ve toplumsal düzen de askerler tarafından oluşturulmuştur. Anayasal

düzenlemeler de bu yeni siyasal ve toplumsal yapının destekleyici unsuru olarak görülmüştür.

Özetle, her askeri darbe Türkiye'nin demokratikleşmesinin önünde büyük bir engel oluşturmuş, çok partili siyasal sistemi uzun sürelerle dondurmuş, demokrasinin gerekleri olan insan hak ve özgürlüklerini kısıtlayıcı uygulamalara sebep olmuş, darbe sonrası siyasal düzenin kurulmasında da askeri yönetimin izlerinin varlığını korumasına yol açmıştır. Her darbe, Türkiye'yi ilerleyen zamana karşı geriye götürmüştür.

B. Dış Çevre Faktörleri

Ulus devletler, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından küreselleşmenin de etkisiyle uluslararası kurumların politikaları ve baskılarından büyük ölçüde etkilenmeye başlamıştır. Bu dönemde, Komünist rejimlerin yıkılışını takiben gündeme gelen insan hakları ile ilgili konular uluslararası platformda öncelikli alanlar olarak yer almaya başlamış ve buna bağlı olarak, ulus devletlerin sorunlarından birini oluşturan etnik uyuşmazlıklar da aynı çerçevede değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'de yaşanan "Kürt sorunu" da uluslararası aktörlerin ilgisini çeken bir insan hakları ihlali olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu gelişmelerin izlendiği bu yıllarda, ANAP hükümetinin 1987 yılında AB'ye tam üyelik için başvurması, Türkiye'nin küresel toplumun bir parçası olma isteğini ifade etmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Küresel toplumun ilgisini insan haklarına yöneltmesinin nedeni Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından etnik gerilimlerin artmasıdır. Held (1991: 204)'e göre, "*ülke sınırları, kişilerin hayatlarını etkileyecek konularda karar mekanizmasının bir parçası olma ya da bu mekanizmanın dışında tutulma çizgisini belirler ama verilen kararların sonuçları ulusal sınırların ötesine uzanır.*" Ancak uluslararası toplumun evrensel kurallara uymak konusunda devletler üzerinde bir etkisi olmasına rağmen, bu hakların korunması hala ulus devletlerin egemenliği altındadır. Bu durumda hak ihlalleri, birey uluslararası bir organizasyona başvurarak konuyu bildirmediği sürece, oldukça zor belirlenir.

Türkiye birçok uluslararası belgeye imza atmıştır. Bu belgeler arasında Türkiye'nin Kürtlere yönelik politikalarını etkileyen üç uluslararası oluşumdan birincisi Avrupa Konseyi ve diğerleri Avrupa Birliği ile Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'tir. İlk iki kurum, özellikle etnik uyuşmazlıklardan kaynaklanabilecek sorunların önlenmesi ve çözümü konularına ağırlık vermekte ve insan hakları normlarının uygulanmasını sağlamak için üyeliği ya da üye olabilme şartlarını araçsallaştırmaktadır (Çelik, 2006).

Avrupa Konseyi

1949 yılından bu yana Avrupa Konseyi'nin üyesi olan Türkiye, Konsey bünyesindeki birçok belgeyi imzalamış olmasına rağmen azınlık haklarıyla ilgili iki belge daha imzalaması gerekmektedir. Bunlardan birincisi, “yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Avrupa'daki tarihi, bölgesel ya da azınlık dillerinin korunması”nı öngören “Bölgesel ve Azınlık Dilleri İçin Avrupa Şartı”dır. İkincisi ise, “Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Konvansiyonu”dur. Bu belgede, çoğulcu ve hakiki bir demokratik toplumun her bireyin etnik, kültürel, dilsel ve dini kimliklerine saygı duymakla kalmaması, aynı zamanda bu kişilerin söz konusu kimliklerini ifade etme, koruma ve geliştirme imkânının oluşmasını sağlaması gerektiğini vurgulamakta, böylece azınlıkların korunmasının önemine değinmektedir (Çelik, 2006).

Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Konvansiyonu, 1948 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde belirlenmiş olan bazı hakların uygulanmasını hedeflemektedir. Konvansiyon sonucunda yetkileri Türkiye tarafından da kabul edilen üç kurum oluşturulmuştur. Bunlar:

- Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'dir.

Özellikle Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Kürt sorunu bağlamında haklarının ihlal edildiğini düşünen Kürtler tarafından sıkça kullanılmaktadır.

Avrupa Birliği (AB)

AB Helsinki Konseyi 11 Aralık 1999 tarihinde Türkiye'nin adaylığını ilan etmiştir. Ancak AB'nin aday ülkelerle müzakereye başlaması Kopenhag Kriterlerinde ifade edilen standartlara ulaşılmış olmasına bağlıdır. AB'nin insan hakları konusundaki hassasiyetinin bilinmesi Türkiye'yi bu yönde çalışmalar yapmaya itmiştir. Ancak yapılan çalışmalar 2000 yılı ilerleme raporunda şu şekilde ifade edilmiştir: "... Kopenhag siyasi kriterlerine uygunluk üyelik müzakerelerine başlayabilmek için bir ön koşuldur. Şimdiye kadar Türkiye bu siyasi kriterlere uygunluğu sağlamamıştır" (Commission of the European Communities, 1997: 7). Bu kararda bahsi geçen siyasi kriterler, demokrasinin sürdürülebilmesi için istikrarlı ve işleyen kurumlar, hukuk devleti ve insan haklarına saygıdır.

AB, Türkiye'nin adaylığını yeniden değerlendirmek için Türkiye'nin Kürt kökenli vatandaşlarına karşı olan politikasını değiştirmesi konusunda baskı yapmaktadır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

AGİT, egemen devletler içindeki azınlıkların haklarını temin etmek için çalışan uluslararası bir kurumdur.

Soğuk Savaş'taki temel hedefi Avrupa'nın güvenliğini temin etmek olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde, insan haklarını korumak temel görevlerinden biri haline gelmiştir. Türkiye'nin imzaladığı tüm AGİT belgeleri kapsamında ayrı bir öneme sahip olan üç belge şunlardır: 1. Kopenhag Toplantısı'nın AGİT'in İnsani Boyutu Konferansı'nın Belgesi (1990), 2. Paris Bildirgesi (1990), 3. İstanbul Bildirgesi (1999).

Türkiye tarafından da imzalanan Kopenhag Belgesi, insan haklarının korunması bakımından ilk ve en önemli uluslararası belgedir. Bu belgenin 5.9 numaralı maddesi

“Bütün insanlar hukuk karşısında eşittirler ve hiçbir ayırım gözetmeksizin hukuk tarafından korunma hakkına sahiptirler. Bu bakımdan, hukuki her tür ayrımcılığı yasaklayacak ve tüm insanlara her alandaki ayrımcılığa karşı eşit ve etkin korumayı garanti edecektir.” der. Ayrıca Kopenhag Belgesi’nde, katılımcı devletlerin milli azınlıkların kendi dillerini kullanma haklarına, kendi dinlerinin gereklerini yerine getirme haklarına, kendi okul ve kurumlarını kurma haklarına saygı göstermelerini ve bu hakların kanun ve özel hükümler aracılığıyla garanti altına alınması gerektiğine işaret edilmektedir (Çelik, 2006).

Diğer iki belge, Türkiye’nin azınlık politikalarına olan etkileri bakımından önemlidir: Paris Toplantısı’nın katılımcı devletleri, milli azınlıkların, **etnik**, kültürel, dilsel ve dini kimliklerinin korunacağını ve milli azınlıkların üyesi olan insanların kimliklerini, hiçbir ayırım olmaksızın, kanun karşısında tam bir eşitlikle, özgürce ifade etme, koruma ve geliştirme haklarına sahip olduklarını taahhüt ettiler. İstanbul Bildirgesi’nde ise, katılımcı devletler içindeki ve arasındaki demokrasi, barış, adalet ve istikrarın temini için milli azınlıkların haklarının korunması ve bu hakların teşvik edilmesinin temel etmen olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca milli azınlıklarla ilgili sorunların hukukun üstünlüğü temeli üzerinde kurulan demokratik bir çerçevede çözülebileceğini vurgulamaktadırlar (Çelik, 2006).

II. Birey Merkezli Demokratikleşme Anlayışına Geçiş

Günümüzde Türkiye demokrasisinin krizini meşruluk bağlamında ele alan yaklaşımlar, söz konusu krize yol açan ana problemin sivil toplumu dışlayan bir yönetim anlayışı olduğunu düşünmektedirler. Çünkü bu görüşlere göre, “*güçlü bir demokrasinin zorunlu koşulu, güçlü bir sivil toplumdur*” (Sarıbay, 2000a: 55) Bu bağlamda, yurttaş etkinliğini demokratik meşruiyetin merkezine yerleştirirken iki noktadan hareket ederler. Bunlardan birincisi yeni muhafazakâr akımın getirdiği sivil toplum kavrayışı diğeri ise Türkiye’deki radikal demokrasi tartışmaları tarafından ortaya konan anlayıştır.

Düşünsel temelleri Antik Yunan'a kadar uzanan sivil toplum kavramı, bu dönemde devlet ile aynı anlamda kullanılmaktadır ve bir karşıtlığı ifade etmekten oldukça uzaktır. Devlet ve sivil topluma ilişkin bu anlayış, on sekizinci yüzyıla kadar sürmüştür; barışın ve uzlaşmanın hüküm sürdüğü bir toplumun ifadesi olmuştur (Karadağ, 2005: 66-67). Ancak, on sekizinci yüzyıl, devlet ve sivil toplum ilişkisinde farklı yaklaşımların gündeme geldiği bir döneme işaret etmektedir.

Sivil topluma kuramsal açıdan bakış iki yaklaşım çerçevesinde ele alınmaktadır. Bunlar, sivil toplum savunuculuğunu yapan liberal demokratik yaklaşım ile hem sivil topluma hem de onun devletle olan ayrımına yönelik eleştirisini dile getiren Marksist yaklaşımdır.

Sivil toplumun demokrasinin gelişmesine katkı sağladığına inananlara göre, bu katkı ancak onun devlet karşısında yer alan bir yapısının mevcut olması ile mümkündür. Onlara göre, sivil toplum, toplumu tahakküm altında tutan devletin karşısındadır. Bu inanca sahip olan J. Keane, L. Cohen, A. Arato ve E. Gellner gibi günümüz düşünürleri, devletin toplum üzerindeki baskısını sınırlandırmanın ancak sivil toplum sayesinde mümkün olabilecek, devletin etkinlik alanının sınırlandırılması ile gerçekleşebilir olduğunu ileri sürerler. Sivil toplum içerisindeki örgütlenmeler ile etkinlik alanı sınırlandırılan siyasal iktidar böylece kontrol altına alınabilecek ve aynı zamanda toplumsal rızaya dayalı bir hal alacaktır (Ozan, 2013: 101-102).

Türkiye'deki sivil toplum anlayışını göstermesi açısından Savaş Akat'ın yaptığı tanım önem arz etmektedir. Buna göre, sivil kavramı, bireyin devletten izin almadan girebildiği toplumsal ilişkiler ve gerçekleştirebildiği toplumsal etkinliklerdir (Akat, 1991: 215). Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere sivil toplum ile genellikle devlete ait olmayan bir alandaki faaliyetler ve örgütlenme biçimi kastedilmektedir (Köker, 2008b: 165). John Keane (1994: 36) aynı zamanda sivil toplum ile söz konusu faaliyetler dolayısıyla devlet kurumları üzerinde her çeşit baskı ve denetimi uygulayarak kendi kimliklerini koruyan ve dönüştüren kurumların oluşturduğu bir bütüne işaret etmektedir.

Buna bağılı olarak, sivil toplum kavramının devlet-toplum ilişkisine denk düşen bir boyutunun bulunduğunu söylemek mümkündür (Köker, 2008b: 165). Çünkü sivil toplum ile demokrasi arasındaki ilişkinin ortaya koyduğu düşünceler, devletle toplum arasındaki ilişkiyi düzenleme ve bu ikisi arasındaki karşılıklı etkileşimi sunma ve açma olanaklarını gündeme getirmektedir (Tosun, 2008: 125).

A. Yeni Muhafazakâr Akım Ekseninde Devlet-Toplum İlişkisi

Bir önceki bölümde açıklandığı üzere, Türkiye demokrasisinin gelişmesi yönünde gösterilen mücadelenin “*toplumdan yana olanlar ile devletten yana olanlar*” arasındaki bir çatışmaya indirgenmiş olması demokrasinin gelişmesinin önündeki en büyük engeldir (Sarıbay, 2000b: 57-58). Devlet, Osmanlı’dan günümüze, toplumu, yönetilecek bir varlık, bireyleri de vergi ödeyecek ve askere alınacak kişiler olarak gören bir anlayışa sahip olmuştur (Sarıbay, 2000b: 63-64). Ancak, zaman içerisinde çeşitlenen toplumsal, ekonomik ve politik sorunlara, Osmanlı’dan miras olarak aldığımız geleneksel bakış açısının çözüm sunmaktan hayli uzak olduğu 80’li yıllarda tüm politik akımlar tarafından kabul edilmiştir.

1980 sonrası Türkiye’de izlenen siyasal kültür değişimi, üç farklı düzeyde ele alınabilir. Birincisi, değişen siyasal söylemdir. İkincisi, toplumsal aktörlerin devletle kendi aralarındaki ilişkilerin niteliği ve bunun siyasal mediasyonunda görülen değişimdir. Üçüncü olarak ise, toplum devlet arasındaki değişimlerin ne ölçüde politik partiler tarafından ifade edildiği ile ilgilidir (Göle, 2009: 609).

Bu dönemde politik söylemdeki değişim, ideolojik kavgaların yerini yumuşama, hoşgörü, uzlaşma kavramlarının alması; diğer yandan da sistem sorgulamaları ve rejime karşı çıkışların yerini icraat üzerine yapılan tartışmaların alması ile kendini göstermiştir (Göle, 2009: 610).

1980 sonrası jakoben devletçi gelenekten “homoeconomicus” profiline geçiş politik kültüre de pragmatik değerlerin ağırlık kazanmasıyla yansımıştır. “Dava adamı” yerine “iş bitirici” politikacıların yeğlenmesi, popülerite kazanması da bunun bir

göstergesidir. Burada üzerinde durulması gereken, sözü edilen liberal ideoloji ve hareketlerin özgürlük ve bireycilik geleneğini değil, devlet ile toplumu ayırıştıran geleneği takip ettiğidir. Bu bağlamda, Türkiye’de liberalizm, Batı ülkelerinin tersine bireycilik doğrultusunda değil, daha çok ekonomik alanın politikadan ve devletten ayırışması doğrultusunda gelişmektedir (Göle, 2009: 617).

ANAP’ın izlediği yumuşak politik söylem ve toplumsal hareketlere karşı gösterdiği hoşgörü, toplumda farklı fikirlerin bir arada barındırılabilceği inancının hâkim olmasını sağlamıştır (Göle, 2009: 619-620).

1980 askeri rejimi siyasal hayatta bir baskı dönemi yarattığı kadar bir boşluk da oluşturmuştu. Geleneksel olarak sağ-sol eksenini çevresinde yerlerini belirlemiş olan siyasal güçlerin sindirilmesi ile ortaya çıkan boşluk siyasal hayatta yeni parametrelerin belirlenmesini yeni söylemlerin oluşmasını mümkün kılıyordu. Bu dönem toplumsal konsensusun oluşturulabilmesi için gerekli kavramların yeniden tanımına olanak yaratıyordu (kadın hareketleri gibi) (Arat, 1995: 528).

1980 sonrasında bürokrasi siyasal iradenin karşısında zinde bir güç oluşturmaktan çok, siyasal iradenin yörüngesine girmeye başlamıştır. Bürokrasideki bu değişimin en önemli sonucu, bürokrasinin Demokrat Parti’den beri sivil siyasete karşı direnen bir güç olmaktan çıkıp, sivil siyasetin hizmetine girmiş olmasıdır. Bu da doğal olarak demokratik siyaset alanının genişlemesine hizmet etmiştir (Arat, 1995: 570).

Sivil toplumun, askeri toplumun karşıtı olarak kullanılmaya başlandığı 1980’li yıllarda, dönemin siyasal ve sosyal şartlarına bağlı olarak, sivil toplum kavramı, toplumun askerler tarafından değil, siviller tarafından yönetilmesi isteğini dile getirmek amacıyla kullanılmıştır (Dursun, 1999: 101). Buna bağlı olarak, ülkemizde, sivil toplumun olmayışının, devlet-toplum ilişkisinin ana problemi olduğu düşüncesi, 1983 genel seçimlerinin ardından tüm ana politik akımlar tarafından kabul edilmiştir (Sarıbay, 2000b: 62). 1983 genel seçimleriyle iktidara gelen ANAP, bireyin devlet için değil, devletin birey için varolduğu şeklindeki bir söylemi seslendirmiştir. Böylece Osmanlı’dan günümüze miras kalan “Devlet Baba” algısını yıkmayı amaç edinmiştir.

12 Eylül darbesi ile çatışan ideolojilerin tasfiyesinin ardından 1980’li yıllardaki demokrasiye yeniden geçiş sürecinde kadın hareketi, çevreci hareket, insan hakları yönündeki arayışlar, düşünce kulüpleri Türkiye’deki kamusal alanda yer alan yeni sosyal hareketler oldu. Böylece söz konusu sosyal gruplar, ülkede ideolojik bir kamusal alandan sivil bir kamusal alana geçişi sağlamışlardır. 1980’lerde gelişen sivil kamusal alan üzerine çok sayıda sivil toplum kuruluşunun nüvelenerek kamusal alanda boy göstermesi böylece mümkün oldu (Çaha, 2011: 573).

Toplumsal ve politik istikrarın devamlılığının ancak ekonomik büyüme temelinde gerçekleşebileceğine inanan yeni muhafazakârlık (Safi, 2007: 64), ülkemizde Özal dönemiyle gündeme gelmiştir. ANAP iktidarı, demokratikleşme sürecinde özel girişimciliği toplumsal bir değer olarak yaygınlaştıracı politikaları ülkenin gündemine yerleştirirken aynı zamanda bir sivil toplum inşa etmeye girişmiştir. Demokratik hayatın 12 Eylül darbesi ile kesintiye uğradığı bu dönemde demokratikleşme sürecinde en etkin yol olarak görülen sivilleşme, *piyasa ekseninde* (Çaha, 2003: 249) oluşturulmaya çalışılmıştır.

Özal’ın iktidarıyla birlikte Türkiye’de serbest piyasa ekonomisine dayalı liberal bir ekonomik model gelişmeye başlamıştır. Bu ekonomik modelin sivil toplum açısından iki önemli sonucundan söz etmek mümkündür. Bunlardan biri devlete herhangi bir bağımlılığı olmayan ve ona karşı giderek güç kazanan bir orta sınıfın gelişmesidir. Diğerisi ise devletin neredeyse ülkede kıpırdayan her şeyin altında bulunan eli yavaş yavaş çekilerek, başka bir deyişle devletin ekonominin en ince ayrıntısına kadar hükmeden rolü azalarak devlet kendi alanına çekilmeye başlamıştır. Devletten boşalan yeri doğal olarak ekonomik gruplar almaya başlamışlardır. Bu da devlet karşısında sivil bir alanın gelişmesi ve genişlemesinin yanı sıra işadamları ve sanayicinin devletle göbek bağıyla bağlılığını bir zorunluluk olmaktan çıkaran zemini hazırlamıştır (Çaha, 2011: 568-569).

Sivil toplum bağlamında izlenen değişiklikleri şu şekilde özetlemek mümkündür: Birincisi, 24 Ocak kararlarının ardından liberal ekonomik politikalara geçilmesi, ikincisi farklı görüşlere sahip ancak devletçi kimlikleri ile tanınan siyasetçiler

ve aydınların 1960-1980 yılları arasında savundukları devletçi politikalarından vazgeçmeleri ve yerine sivil toplum merkezli politikaların uygulanmasının gerekliliğine dair fikir birliğine sahip olmalarıdır (Çaha, 2003: 249). Diğer, köyden kente doğru yaşanan göç hareketiyle birlikte “köyleşen” kentlerin oluşumu ve cemaatlerin yapılanmasıdır. Osmanlı geleneğindeki devlet dışı unsurlardan esinlenerek ortaya çıkan cemaat modeli, İslami dernekler, vakıflar ve tarikatlar şeklinde somutlaşmıştır. Sonuncu olarak, siyasal süreçten dışlanan “öteki”lerin taleplerini, iletişim teknolojilerindeki gelişmeyle birlikte kurumsallaşmamış bir biçimde seslendirmelerine olanak tanınmasıdır.

Her tür düşünce ve inancın örgütlenebilme, aynı zamanda ekonomik, siyasal ve kültürel yaşama katılabilme hakkı olduğu düşüncesinin yaygınlaştığı 80’li yıllarda, önceki dönemlerde kamusal alandan dışlanmış olan kesimler, sivil toplum örgütü adı altında kamusal alanda görünür olmaya başlamışlardır.

ANAP, “Demokrat Parti ile başlayan, Adalet Partisi ile devam eden “kalkınmacı-büyümece dili” geliştirerek, onu “iktisadi rasyonalite”yi toplumsal hayatın her alanında eksen alan şekle soktu” (Sarıbay, 2000b: 69). Mesut Yılmaz ve Tansu Çiller de aynı çizgiyi sürdürdü. Piyasa ile sivil toplumu özdeşleştiren bu anlayış; demokratik sivil toplum fikrinin içerdiği katılımcı normatif standartlara ve çoğulculuğa gereken önemi vermedi.

Bu bağlamda merkez sağıın sivil toplum kavramlaştırmasının genelde DP-AP geleneğinin “milli iradeci” söylemini sürdürdüğü söylenebilir. Refah Partisi (RP)’nin de “milli iradeci” söylemiyle malul olduğu açıktır. Çünkü RP de son tahlilde demokrasiyi çoğunluğun doğruyu ve haklıyı gösterdiği bir rejim olarak kavramlaştırmakta; “%99’u Müslüman millet” deyişinde bu kavramlaştırmayı somutlaştırmaktadır. Benzer şekilde, milliyetçilik de “millet” kavramını sivil toplumla değiştirerek hem liberal söyleme eklemlendi, hem de o söylemin “iktisadi rasyonalite” ye dayanan dilini edindi (Sarıbay, 2000b: 69).

Öte yandan 1980’lerden sonra sağıın liberal söyleminin yelpazenin soluna da bulaşmış olduğu gözlenmektedir. Bu kanatta ilk önce Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) daha sonra CHP ve Demokratik Sol Parti (DSP) her ne kadar son tahlilde “devletçi” yanları ağır basıyor görünseler de; “iktisadi rasyonalite”nin somut aracı olarak sunulan “özelleştirme” politikalarını temelde reddetmedikleri gibi, piyasa ekonomisinin yerleşmesine de yandaştırlar. Bununla beraber, sözkonusu partilerin, sağa göre sivil toplumun normatif boyutuna daha duyarlı oldukları da açıktır (Sarıbay, 2000b: 70).

1983-1991 yılları arasında döneme hâkim olan düşünce, devletin ekonomik alanda alt yapı hizmetlerini, politik alanda da bireylerin özgürlüğünü, haklarını ve kamusal güvenliğini sağlayarak toplumun hizmetine giren bir kurum olması gerektiği idi (Çaha, 2011: 569).

Çaha (2011: 584), Türkiye’de sivil toplumun, 1980’lerde yakaladığı ivmeyi 1990’larda arttırarak sürdürdüğünü ifade etmektedir. Ona göre, özellikle sosyalist rejimlerin 1980’lerin sonunda yıkılmasıyla birlikte tüm dünyada dikkatler “devlet”ten çok “sivil toplum” üzerinde yoğunlaşmasının, Türkiye’de de derin ve yoğun yansımaları olmuştur. 1990’lardan itibaren sivil toplum konusu yoğun olarak Türk akademyasının ve medyasının da gündemine girmeye başlamıştır. Demokratikleşmede, sivilleşmede, kalkınmada, gelişmede, hizmetlerin yaygınlaştırılmasında sivil toplumun rolüyle ilgili tartışmalar yoğun biçimde işlenmiştir. Bu tartışmaların, değişik tür ve çeşitlilikte sivil toplum kuruluşlarının gelişimiyle paralel gittiğini belirtmek gerekir, 1990’ların başında özel televizyon kanallarının ve radyoların devreye girişiyle birlikte Türkiye, giderek çok sesliliğin hâkim olduğu bir toplum haline gelmiştir.

Sonuç olarak, 1980’li yılların başından itibaren, aşama aşama gelişen, kamusal yaşamda sesini duyuran, devlet üzerinde denetim kurmak amacıyla Türkiye çapında kampanyalar yürüten ve kamusal yaşama farklı talepleri, değerleri, kimlikleri, yaşam biçimlerini aktaran canlı, dinamik ve farklılaşmış bir sivil toplum oluşumuyla karşı karşıya bulunmakta olduğumuzu söyleyebiliriz. 1980’li ve 90’lı yıllarda ülkemizde, siyasal dinamikler 1970’lerdeki gibi şiddet içeren bir noktadan, plüralist bir noktaya

kaymış, bunun sonucunda zengin bir kamusal alan ortaya çıkmıştır. Türkiye’de toplum “sistemi” sorgulayan siyasal doktrinlerden kurtularak “siyasaları” sorgulayan bir duruma gelmiştir. Demokrasi, cumhuriyet, laiklik gibi değerler değişik kesimler tarafından genel kabul görmekte; bunun yerine siyaset üzerinde etkinlik kurmaya, hükümetleri ve politikaları kendi değerleri doğrultusunda etkilemeye ve demokratik hakları yaygınlaştırmaya çalışan canlı, farklılaşmış, dinamik bir sivil toplum profili ortaya çıkmıştır (Çaha, 2011: 584).

B. Radikal Demokrasi Tartışmaları Ekseninde Devlet-Toplum İlişkisi

Devlet ve toplum arasındaki ilişki üç şekilde oluşmaktadır. Bu oluşumların ilki, söz konusu ülkede yaşayan seçkinlerin demokrasiye geçiş talepleri ile gerçekleşirken ikincisinde, sivil toplumun başlattığı demokrasi hareketi mevcuttur. Bu hareket aşağıdan yukarıya doğru bir yöne sahiptir. Üçüncüsünde ise, demokratikleşmenin devlet tarafından ve onun kurumları aracılığıyla gerçekleştiği bir oluşum açığa çıkar. Son yaklaşımdaki hareketlilik ikincisinin aksine yukarıdan aşağıya doğrudur (Tosun, 2008: 125-126).

Türkiye’de görülen demokratikleşme hareketi de, patrimonyal ilişkinin egemenliğindeki devlet-toplum bağı nedeniyle yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşmekte böylece söz konusu dönüşüm, devlet endeksli bir toplumsal mühendislik yoluyla sağlanmaya çalışılmaktadır (Tosun, 2008: 126). Toplumdan soyutlanmış bir merkezin ilgisiz ve tepeden bakan yönetim tarzı ile yerel güçlerin koalisyonuna dayanan, patron-müşteri ilişkisi üzerine kurulu bir yönetim biçiminin varlığı (Kalaycıoğlu, 2009: 562), demokratikleşme konusunda başarısızlığımızın önemli nedenlerinden birisidir.

Oysa siyasal alanın toplumsal alan üzerindeki baskısının azaltılması ve toplumun siyasal kurumlar üzerindeki etki ve denetim aracı olma işlevini yerine getirmesi ancak sivil toplumun varlığı ile mümkündür. Bu nedenle, devlet-sivil toplum etkileşimi sayesinde bireyleri pasif yurttaşlıktan çıkararak aktif birer yurttaş dönüştüren sivilleşme hareketi ile kamu yararı adına ne varsa onu devletin ellerine bırakan değil, bu

konuda toplumun kendisinin tayin hakkına sahip olacağı bir düzen oluşturulmak istenmektedir.

Bu görüş doğrultusunda, demokratik meşruluğun temel ilkesi olarak “katılım”ı gören ve “*sivil toplumu da devlet/parti gibi bir siyasal özne olarak düşünen*” (Keyman, 1999: 11) radikal demokrasi anlayışı, demokrasinin araçsalcı yorumu ve yeni muhafazakârlik yaklaşımının savunularının yetersizliğini gidermeye çalışmaktadır. Ona göre, bireysel özgürlük kamusal yurttaş özgürlüğünün varlığı ile tam anlamıyla gerçekleşmektedir. Sivil toplumun varlığı ise söz konusu yurttaş özgürlüğünün politik kullanımına bağlıdır. Çünkü o özgürlüklerin güvencesi, politik olarak yurttaşın kendi özgürlüğünü güvence altına alacak bir yurttaş davranışını gösterebilmesi imkânının varlığında yatmaktadır (Köker, 2008b: 169-170). Birey, kendi kaderini belirleme gücüne sahip olabilmelidir.

Radikal demokrasi yaklaşımına göre, sivil toplum ve demokrasi arasındaki kurulacak bağlantı, toplumda sesini duyuramayanların siyasal etkide bulunabilmelerine olanak tanıyacak mekanizmaların kurulmasıyla mümkün olabilir. Diğer bir deyişle, “*sivil toplumun demokratikleşmesinin ön koşulu, topluluklar arası ilişkide avantajlı ya da susturulmuş kimliklerin kendilerine özgü sorunları ya da talepleri gündeme getirme olanağına sahip olmasıdır*”(Keyman, 1999: 120). Bu yaklaşımda, sivil toplum, demokrasinin öncelikli şartlarından biri olarak görülen kamusal alan ile eşit kabul edilmektedir.

III. Kürt Sorununun Çözümünde Politik Yaklaşımlar

Bu bölümde, Kürt sorununun çözümüne yönelik politikalar iki başlık altında ele alınacaktır. Bunlardan birincisi, Demokratik Açılım Süreci’ne kadar Cumhuriyet tarihi boyunca uygulanan politikalar; ikincisi ise Demokratik Açılım Süreci’dir.

A. Demokratik Açılım Süreci Öncesi Dönem

Kürt sorununun toplumsal yankıları ve bu sorunun çözümüne yönelik yaklaşımlar Cumhuriyet tarihi boyunca değişiklik göstermektedir. Sorunun ortaya çıkışı ile ilgili iki temel görüş mevcuttur. Bu konudaki birinci görüş, sorunun kaynağını Osmanlı Devleti'ne kadar dayandırır. Bu görüşü ileri sürenlere göre, daha o dönemde, Kürtlerin dış güçlerin desteği ile Türklere ihaneti söz konusudur (Davutoğlu, 2004: 134; Yavi, 2007: 249-251; Kaynak, 2009: 49-50). İkinci görüş ise, Kürt sorununun zemininde Türk Milliyetçiliğinin yattığını ileri sürer. Bu yaklaşıma göre, ulus devletin tek millet yaratma projesi Kürt sorununu doğurmuştur (Sambur, 2014: 408; Oran, 2014: 19-21) ve Kürtler, Türkler tarafından asimile edilmiştir. Bu ikinci görüşle bağlantılı olarak, özellikle herhangi bir etnik kimliğe dayalı olmayan ve Kürtlerin özerklik haklarını kabul eden 1921 Anayasasının, vatandaşlığı Türklükle tanımlayan ve özerkliği reddeden 1924 Anayasası ile değiştirilmesinin (Çelik vd., 2015; 3) de sorunun doğmasında önemli rolü olduğu düşünülmektedir.

Soruna yaklaşımdaki dönemsel farklılıklar onun farklı şekilde adlandırılmasına da yol açmıştır. Bu konudaki resmi ve yarı resmi tezler onun bir terör sorunu yahut ekonomik geri kalmışlık sorunu olduğunu söylemekte iken sivil yaklaşım, sorunun bu boyutlarını göz ardı etmemekle birlikte kültürel ve kimlik haklardan yoksun oluş gibi hususları da öne çıkarmaktadır (Sambur, 2014: 408). İlk ortaya çıkışından günümüze dek kullanılan Vilayat-ı Şarkiye/Şark meselesi, doğu sorunu, güneydoğu sorunu gibi isimler ekonomik geri kalmışlık ve bölgeler arası eşitsizliklere vurgu yaparken; terör sorunu terörizmi vurgulamakta; Kürt sorunu, Kürt ve Kürdistan sorunu gibi isimler ise sivil yaklaşım çerçevesinde soruna yaklaşmaktadır.

Yayman (2016: 40), Cumhuriyet'in Kürt politikasını beş döneme ayırır:

Birincisi, Kurtuluş mücadelesinin verildiği ve Kürt varlığının kabul edildiği 1918-1925 dönemidir. İkincisi 1925-1950 arasını kapsayan, devletin resmi tezlerinin oluştuğu "inkâr ve asimilasyon" dönemidir. Üçüncüsü, DP iktidarıyla başlayan ve 1970'lere kadar devam eden "bekleyiş" devresidir. Dördüncüsü, 1970-1980 arasını kapsayan "farkındalık" dönemidir. Beşincisi ise PKK'nın

ortaya çıkmasıyla başlayan ve daha çok 1990'larda temel karakteristiklerini kazanan yeni dönemdir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yani "inkâr ve asimilasyon" döneminde, irtica, aşiret direnci, eşkıyalık, ecnebi kışkırtması olarak da ifade edilen (Yeğen, 2013: 39) ve bir güvenlik sorunu olarak görülen Kürt sorunu, özellikle Şeyh Said İsyanı ve uzun yıllar süren Kürt isyanlarının ardından daha büyük bir tehdit olarak algılanmaya başlamış; bu algı, demokratik yaklaşımdan uzak bir bakış açısıyla çözüm yolları arayışlarına gidilmesine yol açmıştır.

Maliye Müfettişi Burhan Ulutan'ın 1947 tarihli raporu devletin Kürt sorununa yaklaşımını ortaya koymaktadır (Yayman, 2016: 182):

Doğu Anadolu'da yeni bir anlayışla işe girişmek, evvela devlet teşkilatını ıslah ederek, planlı ve iyi işleyen bir devlet teşkilatı kurmak icap etmektedir. Türkiye henüz Doğu'nun sahibi değildir. İyi idare, halka benliğini iade ve halkla kaynaşma, devleti bu toprakların sahibi yapacaktır. Gerek köylü ve gerek ağaların, Irak ve İran'la yakın alaka ve akrabalıkları vardır. Bu itibarla, aradaki hudutlar, göreceli ve yapaydır. Halen bölge halkı devlet teşkilatına inanmamaktadır. Bilhassa jandarma tahsildar, tembel ve hırsız memurlar dolayısıyla idareden nefret ettiği görülmektedir; fakat yine de yarı korku ve yarı ümitte bağlanmaya çalışmaktadır. Halk devletten iyi idare, güler yüz ve yardımdan başka bir şey beklememektedir. Hiçbir devlet halk kitleleri üzerinde birkaç bin kişilik jandarma ve ordu mevcuduyla sonsuza kadar hâkim olamaz. Bu nedenle, yerli halkla anlaşmak gerekir. Doğu'da muhatap kim olursa olsun, şiddet siyasetine artık son verilmelidir. Adalet, iyi idare, köylüyü kalkındırmak ve devlete bağlamak yegâne hedef olmalıdır.

İlki 1923 yılında görülen ve tam 28 yıl süren Kürt İsyanları (Sambur, 2014: 408) birbirinin bitişini takip edencesine gerçekleşmiş; 1937'deki Dersim İsyanının ardından ise uzun bir sessizliğe bürünmüştür. İlerleyen yıllarda çok partili sisteme geçişle beraber DP iktidarının yönetimi ele geçirmesi ve daha ılımlı bir Kürt politikası izlemesi de bu duraksamanın süresini uzatmıştır. DP, sorunu bir güvenlik sorunu olarak değil; ekonomik ve sosyal bir sorun olarak görmektedir.

Zira DP hükümetinin soruna yaklaşımındaki farklılık ve çözüm çabaları da Kürtler için yeterli olmamıştır. Uzun bir sessizlikten sonra 1968 yılında kurulan Türkiye Kürdistan'ı Demokrat Partisi (TKDP) bunun bir göstergesidir (Miroğlu, 2005: 29-42). Kürt hareketinin bu yeni oluşumuyla birlikte laikliği benimsemesi ve kendini sol görüş içerisinde konumlandırması, ona yeni bir çehre kazandırırken Türkiye İşçi Partisi (TİP)'nin desteğini de kazanmasına yol açmıştır. Ancak, burada belirtilmesi gereken önemli bir husus, TİP'in TKDP'ye destek vermesinin tek nedeninin bu olmadığıdır. Çünkü TİP'in üç kurucu grubundan birini zaten Kürtler oluşturmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, TİP'in, kongresinde “Türkiye’de Kürt halkı vardır” kararını almış olması, tanıma siyasetinin de başlangıcını oluşturmuştur (Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, 2013: 45; Çelik vd., 2015: 3).

Bu yaşananlarla birlikte 1970’ler Kürt hareketi içerisindeki birtakım örgütlenmelere (kültürel örgütlenmeler, öğrenci örgütlenmeleri gibi) sahne olmuştur. Hatta bu dönemde, söz konusu örgütler arasında önemli bir yere sahip olan ve içlerinde Abdullah Öcalan’ın da bulunduğu bir grup öğrenci tarafından kurulan Kürdistan İşçi Partisi (PKK) de bulunmaktadır. Zira PKK kuruluşundan bir süre sonra diğer örgütler üzerinde üstünlük sağlamayı tercih etmiş ve onların tasfiyesini gerçekleştirmiştir.

PKK’nın kurulması Kürt sorununa yönelik yaklaşımlarda çok önemli değişikliklere neden olmuştur. Onu diğer örgütlerden ayıran en önemli özelliği, eylemlerinde silahı merkezine almış olmasıdır (Yayman, 2016: 48). Birleşik bir Kürdistan kurma ideali doğrultusunda çalışmaya başlayan PKK, ilk eylemini 15 Ağustos 1984’te Eruh ve Şemdinli’de gerçekleştirmiştir. Bu eylemi birçok kanlı eylemin izlemesi ve çok sayıda can kaybına neden olması Kürt sorununun “PKK sorunu” ile özdeşleştirilmesine yol açmıştır. Bunun sonucu olarak, Kürt sorununun çözümü, hükümet nezdinde PKK’yı etkisiz hale getirmeye endekslenmiştir (Özhan ve Ete, 2008: 10). 1980’lerde, soruna dair resmi görüş, onun bir terör sorunu olduğudur.

Mücadeleyle geçen yılların ardından sorunun bertaraf edilememesi üstelik 1990 Körfez krizi ile yeni bir boyuta taşınmış olması, ona yönelik yeni bir paradigmal değişimi doğurmuştur. Çünkü Körfez Krizi sonucunda Irak’ta ortaya çıkan kaos, istikrarsızlık ve PKK’nın Irak’ın kuzeyinde edindiği özerk konumu, Türkiye açısından

göz ardı edilemeyecek derecede önem arz etmektedir. Irak'ta yaşananlar sonucu binlerce Kürt göçmen bu süreçte ülkemize yerleşmiştir.

1990'larda güvenlik güçleri savunma pozisyonundan saldırı pozisyonuna geçmiş, ordu "düşük yoğunluklu savaş" stratejisini benimsemiştir (Yayman, 2016: 24). Bu yıllar aynı zamanda Kürtleri temsil eden siyasal partilerin varlık göstermeye başladıkları yıllar olmuştur. Ancak, kurulan siyasal partiler uzun süreli varlık gösterememiş; 1990'lardan 2000'li yıllara kadar geçen zaman zarfında Kürt siyasal yaşamı, Kürt sorununa odaklı partilerin açılması ve bu partilerin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması sürecine seyirci olmuştur. Buna rağmen Kürt sorununun artık inkâr edilemeyeceği hatta demokratik yollarla çözümünün gerekliliği birçok siyasi parti, siyasetçi ve sivil aktörler tarafından dillendirilmeye başlanmıştır. Örneğin (Araştırma Komisyonu Raporu, 2013: 48):

- "Kürtçe televizyon ve radyo yayını yapılmasının önündeki yasaklar kaldırılmalıdır. Anadil yasağı kaldırılmalı, Kürtler kendilerini hayatın her alanında özgürce ifade edebilmelidir." (SHP Raporu, 1990), • "Kürt sorunu etnik duyarlılıklara karşı demokratik yaklaşımla çözülür." (CHP Raporu, 1999), • "Kürtlerin kendilerini ifade edebilecekleri düzenlemelere gidilmeli." (Anavatan Partisi Raporu, 1993), • "Demokrasi Türkün de, Kürdün de hakkıdır." (ANAP Raporu, 1993), • "Kürt realitesi, Kürt kimliği ve dili kabul edilerek Kürtlerin siyasal hakları verilmelidir." (Adnan Kahveci Raporu, 1992).

Bu gelişmelerle birlikte ülkemizin Kürt sorununa yaklaşımındaki asıl değişim Turgut Özal ile başlamıştır. Özal, "Kürt meselesini mutlaka çözeceğim. Bu benim milletime yapacağım son hizmet olacaktır." diyerek devletin Kürt sorununun varlığını kabul ettiğini ve çözümü için uğraş vereceğini göstermektedir.

Aynı zamanda mevcut DYP-SHP Koalisyon hükümeti de, sorunun çözümü için demokratik bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermiştir. Ancak bu yaklaşımın somut sonuçları izlenememiştir. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel Diyarbakır'da yaptığı bir konuşmada Kürt gerçeğini tanıdığını söylemiş; Güneydoğu gezisi sırasında da İnönü ile birlikte kardeşlik mesajları vermiştir: "Ne istiyorsunuz? Baraj mı? Yapalım. Üniversite mi? Kuralım. Elektrik mi? Getirelim. Su mu? Getirelim. Fabrika mı?

Kuralım. Kürt kimliği mi? Kabul edelim. Kürt enstitüsü mü? Kuralım. Söyleyin ne istiyorsunuz? Hepsini yapalım. Yeter ki üniter yapı dışında bir şey istemeyin” (Yayman, 2016: 210).

Bu gelişmelere rağmen şiddetli eylemlerini sürdüren PKK, ilk kez 20 Mart 1993’te tek taraflı ateşkes ilan etmiş, aradan bir ay geçtikten sonra ateşkesi iki ay daha uzatmıştır. Ancak, Özal’ın yaşamını yitirmesi ve ardından PKK’lılar tarafından, teskere almış 33 askerin Bingöl’de kurşuna dizilmesi ilişkilerin yönünü tekrar değiştirmiştir (Âkil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Raporu, 2013: 13). Sorunun çözümündeki inisiyatif Demirel’e geçmiştir (Yayman, 2016: 221).

Özal’ın Kürt sorununa yaklaşımına benzer bir duruş sergileyen sonraki dönemin Başbakanı Tansu Çiller ise, ilk başta Bask modelinden bahsedecek (Yayman, 2016: 221) kadar yenilikçi bir adım atmış; ancak görüşlerine Cumhurbaşkanı Demirel ve Genelkurmay’dan destek bulamayınca çözüme yönelik demokratik adımları atamamış, ardından da terörle mücadele odaklı bir siyaset izlemiştir. Çiller, Kürt sorununu inkâr etmekte; terör sorununun varlığını kabul etmektedir. Bu süreçte, Cumhuriyet Halk Partisi, demokratik çözümden yana bir duruş sergilemiş; Refah Partisi ise din birliğinin bölgedeki sorunu çözebileceğini ifade etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP) Genel Başkanı Bülent Ecevit başkanlığı sırasında, sorunu, bir “*aşiret sorunu*” olarak tanımlamakta; Mesut Yılmaz ise “*Avrupa Birliği (AB)’nin yolu Diyarbakır’dan geçer.*” diyerek, AB üyeliği için bu sorunun çözülmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Bu gelişmelerin ardından, 1999 yılında Abdullah Öcalan’ın yakalanmasından sonra zaman zaman PKK, ateşkesler ilan etmiş; bu ateşkesleri sonlandırmış; barış istekleri dile getirilmiş; ancak kalıcı bir çözüm sağlanamamıştır.

Yaşananlar, can ve mal kayıpları sorunun çözümü için demokratik yaklaşımı kaçınılmaz kılmıştır. 2000’li yıllar demokratik çözüm çabalarının izlendiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

B. Demokratik Açılım Süreci

2000’li yıllarda devletin Kürt sorununa yaklaşımı ve çözümüne yönelik girişimleri AK Parti iktidarının politikalarıyla özdeşir. AK Parti, %34.3 (www.ysk.gov.tr) oyla iktidara geldiği 2002 yılından itibaren demokratikleşme söylemine önem vermiştir. Zira Hükümetin AB’ye tam üyeliği konusunda ısrarlı davranışı da bu çerçevede siyasi bir çizgi belirlemesine yol açmıştır.

Ancak, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın Kürt sorunu ile karşılaşmasının başlangıcını bu tarihten itibaren ele almak yanlış olacaktır. Çünkü 1991 yılında Recep Tayyip Erdoğan’ın Refah Partisi (RP) İstanbul İl Başkanı iken RP Genel Merkezine ve Partinin Genel Başkanı Necmettin Erbakan’a sunduğu “Kürt Sorunu ve Çözüm Önerileri Raporu” AK Parti’nin Kürt sorununun çözümünde izlediği politikanın da temelini oluşturmaktadır. AK Parti soruna bakışını parti programı (www.akparti.org)’nda şu şekilde ortaya koymaktadır:

Kimimizin Güneydoğu, kimimizin Kürt, kimimizin terör sorunu dediğimiz olay, maalesef Türkiye’nin bir gerçeğidir. Partimiz bu sorunun toplum hayatımızda neden olduğu olumsuzlukların bilinciyle, bölge halkının mutluluğunu, refahını, hak ve özgürlüklerini gözeten, Türkiye’nin bütünlüğü ve üniter devlet yapısıyla birlikte bölgeyi tehdit eden terörün önlenmesinde zaaf yaratmayacak bir şekilde; kalıcı, tüm toplumun duyarlılıklarına saygılı, etkili ve sorunları kökünden çözmeye yönelik bir politika izleyecektir.

Bu konuda, 2000’li yıllarda atılan önemli adımlardan biri, Başbakan Erdoğan’ın 12 Ağustos 2005 tarihinde Diyarbakır’da yaptığı konuşma olmuştur. Erdoğan’ın konuşmasındaki “Kürt sorunu” vurgusu, hükümetin “Kürt sorunu”nu kabulüne işaret ettiğinden büyük önem arz etmektedir:

... Her sorunu daha çok demokrasi, daha çok vatandaşlık hukuku ve daha çok refah ile çözeriz ve bu anlayışla da çözüyoruz ve çözeceğiz de. Büyük devlet ve güçlü millet kendisiyle yüzleşerek hatalarını ve sevaplarını masaya yatıran, geleceğe yürüme özgüvenine sahip devlet ve millettir. Kürt sorunu da bu milletin bir parçasının değil; hepsinin sorunudur. Benim de sorunumdur. Sorunların parça parça adresi olmaz. Bütün sorunlar Türk

olsun, Kürt olsun, Çerkez olsun, Abaza olsun, Laz olsun bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ortak sorunudur. Türkiye'nin geldiği noktadan geri adım atılmayacağını; demokrasinin bütün vatandaşlarımız tarafından hissedilerek derinleşeceğini herkesin bilmesi gerekir. Demokratik sürecin geriye doğru yürütmesine izin vermeyeceğim (Youtube, 10 Mayıs 2016).

Burada belirtilmesi gereken bir husus, siyasal iktidarın konuya çoğulcu perspektiften bakışının aynı zamanda Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana devleti yöneten seçkinlerin Kürt sorununun çözümüne yaklaşımlarındaki kırılma noktasını oluşturduğudur.

Parti programında terörle mücadelenin devam etmesi gerektiğini belirten AK Parti, şiddeti normalleştiren tüm sosyal ve siyasi sorunların demokratik bir zeminde çözülmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Partinin, 2002 yılındaki parti programında yer alan Kürt sorununun çözümüne yönelik önerileri ve uygulayacağı politikalar aşağıdaki gibidir (www.tbmm.gov.tr):

Bölge halkının mutluluğu, refahı ve özgürlüklerin gözetileceği, farklılıkların zenginlik olarak kabul edileceği, Türkçe'nin dışındaki dillerde de yayın dâhil kültürel faaliyetlerin yapılabileceği, başta OHAL olmak üzere halkı rahatsız eden uygulamaların kaldırılacağı, suçlular karşısında caydırıcı ama masumları koruyucu bir devlet tavrının sergileneceği, suçsuz, günlük hayatını yaşayan halkımıza şefkatle muamele edileceği, bölgeler arası farklılıkların ortadan kaldırılması için çaba harcanacağı, terörle mücadele esnasında zarar gören vatandaşların mağduriyetlerinin giderileceği, bölgenin ticari ekonomik faaliyetler açısından cazip hale getirileceği, terörle baskının karşılıklı olarak birbirini besleyeceği gerçeğinden hareketle baskıların ortadan kaldırılacağı belirtilmiştir.

AK Parti'nin 2002 yılından 2009 yılına kadar uyguladığı politikalar ve reformlar genel demokratikleşme kapsamında değerlendirilirken, 2009'un ortalarından itibaren izlenen tüm çalışmalar demokratik açılım sürecinin bir parçası (Akdoğan, 2010: 27) olarak gerçekleştirilmiştir. Demokratik Açılım sürecinin amacı, ülkede birlik ve beraberliğin güçlendirilmesi, temel hak ve özgürlükler alanında beklentilerle uyumlu yeni adımların atılması ve uzun yıllar boyunca süregelen terörün sonlandırılması olarak

ifade edilmiştir (Akyürek, 2011: 17). Birçok değişikliğe uğradıktan sonra son haliyle ismi “Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi” olan Demokratik Açılım çalışmaları, İçişleri Bakanı Beşir Atalay koordinatörlüğünde 2009 yılı Temmuz ayından itibaren yoğunlaşmış ve uzun soluklu bir süreç olarak tanımlanmıştır (Akdoğan, 2010: 27). Açılım sürecinin temel tezi Hükümet tarafından “*analar ağlamasın*” (Yayman, 2016: 453) olarak belirlenmiş ve bir “*hedef*” olarak sunulmuştur.

Demokratik Açılım Süreci hükümet tarafından üç aşamalı bir süreç olarak ifade edilmiştir. Buna göre, Kürtçenin kullanımına dair yapılacak düzenlemeler kısa vadede, Türk Ceza Kanununda yapılacak değişikliklerle, terör örgütü PKK’nın tasfiye edilmesi orta vadede, anayasal düzeyde gerçekleştirilecek değişiklikler ise sürecin uzun vadede hayata geçireceği amaçlarıdır.

Sürecin başlangıcı Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün açıklamaları ile gerçekleşmiştir. Cumhurbaşkanı Gül, Kürt sorunuyla ilgili önümüzdeki günlerde çok iyi şeyler olacağını söyleyerek, “Bu meseleyi sadece sınır dışına yüklemek yanlış olur” şeklinde beyan vermiştir (Akdoğan, 2010: 30). Ardından, Gül’ün, Kuzey Irak için “Kürdistan” ifadesini kullanması (www.haberturk.com: 24 Mart 2009); kısa bir süre sonra Kürt sorununun Türkiye’nin birinci sorunu olduğunu söyleyip, mutlaka halledilmesi gerektiğini vurgulaması (www.milliyet.com.tr, 9 Mayıs 2009) ve Bitlis ziyareti sırasında Güroymak için Kürtçe ‘Norşin’ ismini kullanması (http://www.milliyet.com.tr, 8 Ağustos 2009) devletin süreçle ilgili kararlılığını gösteren adımlardır.

Hükümet sürecin en başından itibaren toplumun farklı kesimleriyle toplantılar gerçekleştirmiş böylece konuyu kamuoyunun gündemine taşmayı hedeflemiştir. Başta Başbakan Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere hükümet yetkilileri, aydınlar, meslek kuruluşları, STK’lar, üniversiteler, sanatçılar ve kanaat önderleri ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu toplantıların birinde sanatçılarla bir araya gelen Erdoğan, “*Sanatınızla, sanatçı duyarlılığınızla değişim hareketine omuz vermenizi sizlerden bilhassa rica ediyorum. Siz olmazsanız, sizin duyarlılığınız olmazsa, sizin öncü rolünüz olmazsa bu süreç eksik kalır.*” (www.milliyet.com.tr, 10 Ağustos 2010) demiştir. Başbakan’ın İstanbul Büyükkada’da dini cemaat temsilcileri, işadamları ve gazetecilerle;

İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın Ankara'da bir grup şehit ve gazi derneğiyle bir araya gelmesi bu toplantılara örnektir. Atalay, DİSK, TÜSİAD, TESK, Memur-Sen, KESK, Kamu-Sen, Türk Ocakları Genel Merkezi ile bir araya gelmiş; Başbakan gazete ve televizyonların genel yayın yönetmenleri ve köşe yazarları ile toplantılar düzenlemiştir (Akdoğan, 2010). Sürecin başından itibaren kamuoyu yoklamaları yapılmış, ulusa sesleniş konuşmalarında Başbakan Erdoğan demokratik açılım ile ilgili görüşlerini dile getirmiştir. Ayrıca Demokratik açılım süreci ile ilgili merak edilen sorulara yanıtlar veren bir kitapçık (www.akparti.org.tr) hazırlanmıştır.

“Soruları ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci-Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi” isimli kitapçıkta, süreçle ilgili 30 soru ve bu sorulara verilen cevaplar yer almaktadır. Bu bağlamda, *“Demokratik Açılım Süreci nedir? Hangi amaca hizmet etmektedir?”* şeklindeki soruya yanıt olarak, demokrasinin günümüzde başta ekonomik kalkınma olmak üzere her alandaki ilerleme ve gelişmenin zemini haline geldiği, ekonomi, iç politika, dış politika, sosyal yaşamın demokratik hak ve özgürlüklerle iç içe geçtiği ve birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturduğu; Türkiye'nin ne kadar demokratikleşirse, demokrasi standartlarını ne kadar yükseltirse, uluslararası camiada da o kadar güçlü bir hale geleceğini, sorunlara yüz çevirmenin o sorunları ortadan kaldırmayacağını ifade etmekte ve Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi'nin yıllardır çözilemeyen, çözümü için çaba sarfedilmeyen meselelerin çözümünü hedeflediğinin altını çizmektedir (Demokratik Açılım Kitapçığı, 2010: 8-10).

Kitapçıkta Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi'nin kapsamı da şu şekilde ifade edilmektedir (2010: 25):

Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi adını verdiğimiz süreç, sadece Demokratik Açılım, sadece Kürt Meselesi gibi kavramlara indirgenemeyecek kadar geniştir. Nitekim süreçte Alevi vatandaşlarımızın, azınlık gruplarının sorunları, hatta başta işsizlik olmak üzere ülkemizdeki ekonomik meselelerin çözüm yoluna konulması, minimize edilmesi hedeflenmiştir. Doğu ve Güneydoğu'daki sorunlara çözüm arayışı, Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi'nin hedeflerinden yalnızca biridir.

Açılım kitapçığındaki önemli sorulardan biri, “*Bu sürecin muhatabı kimdir? Terör örgütünün muhatap alınması söz konusu mudur?*” şeklindeki sorudur. Bu sürecin muhatabının 72 milyon Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve tüm halk olduğu belirtilerek, soruya, hükümetin çözüm konusunda söyleyecek sözü olan tüm siyasi partilerin, sivil toplum örgütlerinin, bilim adamlarının, medya mensuplarının ve kanaat önderlerinin desteğini aldığı ancak CHP ve MHP ile bazı siyasal partilerin desteğini alamadıkları, AK Parti hükümetinin bugüne dek hiçbir illegal örgüt ya da oluşumu muhatap almadığı, bundan sonra da muhatap almasının, müzakere yapmasının asla söz konusu olamayacağı şeklinde cevap verilmiştir (Demokratik Açılım Kitapçığı, 2010: 72). Bir diğer önemli soru ise, Abdullah Öcalan’ın affedilmesi veya yeniden yargılanmasının söz konusu olup olmadığıdır. Bu soruya da, Abdullah Öcalan’ın affedilmesi veya yeniden yargılanmasının söz konusu olmadığı ve olmayacağı, böyle bir sürecin hukuki olarak da gerçekleşmesinin mümkün olmadığı şeklinde cevap verilmiştir (Demokratik Açılım Kitapçığı, 2010: 74).

Kapsamı ve sınırları bu şekilde çizilen Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi çerçevesinde atılan adımlardan bazıları şöyle sıralanabilir (Demokratik Açılım Kitapçığı, 2010: 115-121; Akdoğan, 2010: 16-17):

- Olağanüstü Hal Uygulaması (OHAL)’nın kaldırılması,
- Farklı dil ve lehçelerin kullanılmasının önünün açılması ve 24 saat yayın yapacak olan TRT Şeş’in kurulması,
- Farklı dil ve lehçelerde enstitüler kurulması,
- Cezaevi görüşmelerinde dil yasağının kaldırılması,
- Terörle Mücadele Kanununda değişiklik yapılması,
- 5253 Sayılı Dernekler Kanununun yürürlüğe konulması,
- Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kapatılması.

Açılım sürecinin iki kırılma noktasından biri, 19 Ekim’de yaşanan Habur olayıdır. Bir grup PKK’nın Habur’dan Türkiye’ye girerek teslim olması sürecin devamlılığı adına yaşanmış kritik bir olaydır. Pişmanlık yasası çerçevesinde serbest bırakılan örgüt üyelerinin, yaklaşık 50 bin kişi (<http://www.milliyet.com.tr>, 19 Ekim

2009) tarafından karşılanmasının adeta siyasi bir şov niteliğinde olması, sürece yönelik toplumsal desteği zayıflatmıştır. Bu olay üzerine eve dönüşlere ara verilmiştir.

Bu süreçte tartışılan diğer olaylar arasında 2009 yılının Eylül ayından itibaren başlayan KCK operasyonlarıyla birçok belediye başkanı ve DTP yöneticisinin tutuklanması, 7 Aralık'ta Reşadiye'de gerçekleşen terörist saldırıda 7 şehit verilmesi, 11 Aralık'ta Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla DTP'nin kapatılması sayılabilir. Ayrıca Habur'dan giriş yapan örgüt üyelerinden bazılarının 2010 yılının Haziran ayında tekrar yargılanarak tutuklanmaları, 31 Mayıs'tan sonra terör örgütünün saldırılara hız vermesi sonucu şehit sayısının artmaya başlaması, açılım sürecini olumsuz yönde etkileyen olaylardır (Akdoğan, 2010: 18-19).

Bunlarla birlikte, açılım sürecinin kamuoyunda tepkilere yol açan çalışmalarından biri de devletin, MİT aracılığıyla Öcalan ve PKK ile yaptığı görüşmeler oldu. Kamuoyuna “Oslo Süreci” olarak yansıyan bu görüşmeler, başlangıçta tepkiyle karşılanırsa da, devletin terör örgütü ve Öcalan'la görüşmesini normalleştiren bir sürecin yaşanmasına sebep oldu. Özellikle görüşmelerin kesintiye uğramasının ardından, bu görüşmelerden birinin ses kaydının internete düşmesi, söz konusu muhataplığın, kamuoyunda aleniyet kazanmasına yol açtı. Ancak tüm yaşananlara rağmen, 2012 yılının sonlarına doğru PKK'nın şiddetin dozunu iyice arttırmış olması, devletin de askeri operasyonlarla mücadeleyi sürdürmesine sebep olmuştu. Bir süre sonra Başbakan Erdoğan'ın “*Gerekirse devletin Öcalan'la yeniden görüşebileceğini*” açıklaması üzerine BDP'li milletvekilleri Öcalan'la görüştü. 3 Ocak 2013 günü yapılan bu görüşme ile son “çözüm süreci” başlamış oldu (Âkil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Raporu, 2013: 15-16).

BDP yetkilileri ile Öcalan arasında gerçekleşen bir dizi görüşmenin ardından 21 Mart Diyarbakır Nevruz töreninde Öcalan'ın mesajı okunmuş; ardından Kandil bu mesaja olumlu yanıt vererek, silahlı güçlerini geri çekeceğini, geri çekilmenin başlayacağı günün ise 8 Mayıs olduğunu ilan etmiştir (Âkil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Raporu, 2013: 16). Bu gelişmelerin ardından 4 Nisan 2013 tarihinde Âkil İnsanlar Heyeti kurularak, çalışmalarına başlamıştır.

1. Çözüm Sürecinin Katalizörü Olarak Akil İnsanlar Heyeti (AİH)

Demokratik açılım sürecinin projelerinden biri olan Âkil İnsanlar Heyeti (AİH), çözüm süreci ile ilgili toplumsal algı oluşturmak amacıyla kuruldu. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından, “*Bugün burada bulunan heyet, Türkiye’nin elbette ki tüm Âkil İnsanlarından oluşan heyet değildir. Bu heyeti bir özet, bir örnek, temsili bir grup olarak görmek belki daha doğru olacaktır.*” (<http://aa.com.tr>, 4 Nisan 2013) sözleriyle kamuoyuna açıklanan AİH’nin, tüm yurttaşları temsil eden bir yapıya sahip olduğu vurgusunda bulunuldu.

Heyetin göreve başlaması 4 Nisan 2013 tarihinde Başbakan Erdoğan başkanlığında Dolmabahçe Sarayı Başbakanlık Ofisi’nde yapılan toplantının ardından gerçekleşti. AİH, Ege Bölgesinde 8, diğer bölgelerde ise 9’ar kişi olmak üzere toplam 62 kişiden oluşmaktaydı.

AİH’de sanat dünyasından Hülya Koçyiğit, Orhan Gencebay, Kadir İnanır, Lale Mansur ve Yılmaz Erdoğan’dan oluşan 5 kişi yer alırken, iş dünyasını eski TÜSİAD Başkanı Arzuhan Doğan Yalçındağ ve TOBB Başkanı Rıfat Hisarcıklioğlu temsil etmekteydi. Heyette işçileri temsilen ise Türk-İş Başkanı Mustafa Kumlu ile Hak-İş Başkanı Mahmut Arslan; memurları KESK Başkanı Lami Özgen; çiftçileri TZOB Başkanı Şemsi Bayraktar ve Alevi kesimi temsilen ise Cem Vakfı Başkanı İzzettin Doğan yer aldı. Ayrıca insan hakları dernekleri temsilcilerinin de bulunduğu AİH’de aralarında Fuat Keyman, Deniz Ülke Arıboğan, Baskın Oran, Murat Belge ve Etyen Mahçupyan’ın da bulunduğu çok sayıda akademisyene yer verildi. Aynı zamanda üyelerin birçoğu çeşitli yayın organlarında yazan kişilerden oluşmaktaydı (Kızılkaya, 2014: 17-18).

Üyelerin bölgelere göre dağılımı ve mesleklerine/bulundukları göreve ilişkin bilgi aşağıdaki gibidir:

Tablo 2.1
Âkil İnsanlar Heyeti Akdeniz Grubu Üyeleri

Âkil İnsanlar Heyeti Akdeniz Grubu Üyeleri	Meslek/Görev
Rıfat Hisarcıklioğlu	TOBB Başkanı
Lale Mansur	Sanatçı
Tarık Çelenk	Ekopolitik Düşünce Kurulu Üyesi, stratejist
Kadir İnandır	Sanatçı
Nihal Bengisu Karaca	Habertürk yazarı
Şükrü Karatepe	Akademisyen, Kayseri Büyükşehir Belediyesi eski başkanı
Muhsin Kızılkaya	Gazeteci, yazar
Öztürk Türkdogan	İHD Genel Başkanı
Hüseyin Yayman	Akademisyen

Tablo 2.2
Âkil İnsanlar Heyeti Doğu Anadolu Grubu Üyeleri

Âkil İnsanlar Heyeti Doğu Anadolu Grubu Üyeleri	Meslek/Görev
Can Paker	TESEV Başkanı
Sibel Eraslan	Star gazetesi yazarı
Ayhan Oğan	Sivil Dayanışma Platformu Başkanı
Mahmut Arslan	Hak-İş Başkanı
Abdurrahman Dilipak	Yeni Akit gazetesi yazarı
İzzettin Doğan	Cem Vakfı Genel Başkanı
Abdurrahman Kurt	Diyarbakır eski milletvekili
Zübeyde Teker	Tutuklu Hükümlü Aileleri Hukuk Dayanışma Dernekleri Federasyonu Başkanı
Mehmet Uçum	Hukukçu

Tablo 2.3
Âkil İnsanlar Heyeti Ege Grubu Üyeleri

Âkil İnsanlar Heyeti Ege Grubu Üyeleri	Meslek/Görev
Tarhan Erdem	KONDA Araştırma Şirketi Başkanı
Avni Özgürel	Radikal gazetesi yazarı
Arzuhan Doğan Yalçındağ	Doğan TV Holding Yönetim Kurulu Başkanı
Hasan Karakaya	Yeni Akit gazetesi yazarı
Hilal Kaplan	Yeni Şafak gazetesi yazarı
Fuat Keyman	Akademisyen, yazar
Fehmi Kuru	Star gazetesi yazarı
Baskın Oran	Akademisyen

Tablo 2.4
Âkil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Anadolu Grubu Üyeleri

Âkil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Anadolu Grubu Üyeleri	Meslek/Görev
Yılmaz Ensaroğlu	SETA Vakfı Hukuk Direktörü
Kezban Hatemi	Hukukçu
Mehmet Emin Ekmen	AK Parti eski milletvekili
Murat Belge	Taraf gazetesi yazarı
Fazıl Hüsni Erdem	Akademisyen, hukukçu
Yılmaz Erdoğan	Sanatçı
Etyen Mahçupyan	Zaman gazetesi yazarı
Lami Özgen	KESK Başkanı
Ahmet Faruk Ünsal	AK Parti eski milletvekili, MAZLUMDER Başkanı

Tablo 2.5
Âkil İnsanlar Heyeti İç Anadolu Grubu Üyeleri

Âkil İnsanlar Heyeti İç Anadolu Grubu Üyeleri	Meslek/Görev
Ahmet Taşgetiren	Bugün gazetesi yazarı
Beril Dedeoğlu	Akademisyen, YÖK üyesi
Cemal Uşşak	Gazeteci, yazar
Vahap Coşkun	Akademisyen, yazar
Doğu Ergil	Akademisyen
Erol Göka	Akademisyen
Mustafa Kumlu	Türk-İş Genel Başkanı
Fadime Özkan	Star gazetesi yazarı
Celalettin Can	78'liler Vakfı başkanı, Özgür Gündem gazetesi yazarı

Tablo 2.6
Âkil İnsanlar Heyeti Marmara Grubu Üyeleri

Âkil İnsanlar Heyeti Marmara Grubu Üyeleri	Meslek/Görev
Deniz Ülke Arıboğan	Akademisyen
Mithat Sancar	Akademisyen, yazar
Levent Korkut	Akademisyen
Mustafa Armağan	Araştırmacı-yazar
Ali Bayramoğlu	Yeni Şafak gazetesi
Ahmet Gündoğdu	Memur-Sen Başkanı
Hayrettin Karaman	Yazar
Hülya Koçyiğit	Sanatçı
Yücel Sayman	Akademisyen, yazar

Tablo 2.7
Âkil İnsanlar Heyeti Karadeniz Grubu Üyeleri

Âkil İnsanlar Heyeti Karadeniz Grubu Üyeleri	Meslek/Görev
Yusuf Şevki Hakyemez	Akademisyen
Vedat Bilgin	Akademisyen
Fatma Benli	Hukukçu
Şemsi Bayraktar	Türkiye Ziraat Odaları Birliği Başkanı
Kürşat Bumin	Yeni Şafak gazetesi yazarı
Oral Çalışlar	Taraf gazetesi yazarı
Orhan Gencebay	Sanatçı
Yıldıray Oğur	Taraf gazetesi yazarı
Bendeve Palandöken	Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Başkanı

Kaynak: Demir, Z., “Kamusal Alan ve Medya İlişkisi Üzerine Yeniden Düşünmek: “Âkil İnsanlar Heyeti” Örneği”. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi. 4 (3), 2018, s. 95-97.

Heyetin ilk toplantısına, Başbakan yardımcıları Bülent Arınç, Bekir Bozdağ, Beşir Atalay, Adalet Bakanı Sadullah Ergin, İçişleri Bakanı Muammer Güler, Kültür ve Turizm Bakanı Ömer Çelik, AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik ve MİT Müsteşarı Hakan Fidan katılmıştır (Sabah, 4 Nisan 2013). İlk toplantının süresi 7 saat saattir (Keyman, yüz yüze görüşme, 18 Temmuz 2014).

Heyet üyelerine Âkil İnsanlar Heyeti’ne katılmaları için davet, dönemin Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay ve Başbakan Başdanışmanı Yalçın Akdoğan tarafından yapılmıştır (Mahçupyan, yüz yüze görüşme, 01 Eylül 2014; Keyman, yüz yüze görüşme, 18 Temmuz 2014; Hisarcıklıoğlu, e-posta ile görüşme, 1 Aralık 2014). Ayrıca Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın yaptığı davetlerin de olduğu bilinmektedir (Oğan, yüz yüze görüşme, 20 Şubat 2015).

Arslan (e-posta ile görüşme, 18 Mart 2015), kendisine yapılan teklifi şöyle aktarmaktadır: “... *Başbakan Yardımcısı Sayın Beşir Atalay bir akşam aradı. ‘Malum, bir çalışma yapıyoruz. Sayın Başbakan’ın da bu konuda bir teklifi var. Sizin Âkil İnsanlar Heyeti’nde yer almanızı istiyoruz’ dedi.*”

Üyelerin kimler tarafından belirlendiği konusunda kamuoyuna herhangi bir açıklama yapılmadı. Heyet üyelerinden Mahçupyan (yüz yüze görüşme, 01 Eylül 2014), üyelerin isimlerinin belirlenmesi aşamasına Abdullah Öcalan’ın da müdahil olduğunu, bununla birlikte AK Parti içerisinde çözüm süreci ile ilgili çalışmaları yürüten ekibin

listeyi oluşturduğunu belirtmekte ve bu listenin en son aşamada da Başbakan Erdoğan'ın kontrolünden geçtiğini ifade etmektedir. Bayramoğlu, *“Benim bildiğim kadarıyla bu heyetin oluşmasında bir istişare mekanizması çalıştı yani hükümetle HDP arasında bazı görüşmeler yapıldı. HDP'lilerin özel olarak istedikleri, altını çizdikleri isimler oldu. Bir tür mutabakat listesi denebilir. Tabi bu mutabakat listesi eşit koşullarda oluşmuş bir liste olmayabilir, onun ayrıntılarını bilmiyorum ama son kısımda hükümetin tabi özellikle Tayyip Erdoğan'ın başbakan olarak tek tek isimler üstünde etkili olduğunu biliyorum.”* demiştir (Bayramoğlu, telefonla görüşme, 11 Mayıs 2015).

Heyet üyelerinin seçiminde, üyelerin *“Daha çok farklı kesimlerle, daha ziyade hükümetle Kürt meselesi arasında tampon olabilecek soğukkanlılığa sahip olan, Kürt meselesine kafa yormuş olan ama(bu konuda)taraf olmamaya da çalışmış olan kişiler”* (Dedeoğlu, yüz yüze görüşme, 24 Haziran 2014) olmaları göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca, *“hükümetin açılım projesini sabote etmeyecek kişiler de bu konuda âkil olarak kabul edilmişti”* (Dedeoğlu, yüz yüze görüşme, 24 Haziran 2014).

Üyelerin tespiti sırasında her grubun başkanı, başkan vekili ve sekreteri de belirlenmiştir. Bazı üyeler bu görevlendirmeye sıcak bakmamaktadır. Heyet üyesi Belge bu konudaki düşüncesini şöyle açıklamaktadır: *“İlk görevlendirildiğimizde her grubun başkanı, başkan vekili, sekreteri önceden belirlenmişti. Buna birçok kişi tepki gösterdi. Ben de tepki gösterdim. Başkanımızı, başkan vekilini ve sekreteri biz seçmeliydik diye. Hükümet bize buna karşılık, işinizi kolaylaştırmak için böyle yaptık cevabını verdi.”* (yüz yüze görüşme, 26 Ağustos 2014). Dedeoğlu (yüz yüze görüşme, 24 Haziran 2014) gibi üyelerin bir kısmı ise bu tür bir görevlendirmeyi çok da önemsememektedir: *“(Başkanlık), gittiğimiz yerlerde düzenlenen toplantılarda açılış konuşmasını yapmakla ilgili bir başkanlıktı”*.

Heyetin çalışmaları süresince Başbakanlıkta üç kez toplantı yapıldı. İlk toplantının ardından bir aylık çalışma süresinin değerlendirildiği ara toplantıya sadece grup başkanları, başkan vekilleri ve sekreterler katıldı. Üçüncü toplantı ise yine tüm

üyelere açık yapılan ve yaklaşık 3 saat süren (Keyman, yüz yüze görüşme, 18 Temmuz 2014) kapanış ve değerlendirme toplantısıydı.

AİH'nin çalışmaları süresince yapmış olduğu harcamaları Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı karşıladı. Bu harcamalar, üyelerin evlerinden araçlarla alınması, uçak biletleri, kalınan oteller ve çalışmalar sırasında sağlanan güvenlik hizmetlerini içermektedir (Keyman, yüz yüze görüşme, 18 Temmuz 2014).

AİH'nin çalışmaları birçok kez protesto ile karşılaştı. Tartışmaların yaşandığı yerler daha çok Kürtlerin yoğun olarak yaşamadığı yerlerdi. Örneğin, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde sadece iki kez protesto gösterileri ile karşılaşıldı. Bunlardan biri Şanlıurfa diğeri Kilis'te yaşanan olaylardı (Belge, yüz yüze görüşme, 26 Ağustos 2014).

a. Âkil İnsan Terimi

Türk Dil Kurumu'na göre “âkil”, “akıllı” demektir. “Âkil İnsan” olarak kullanıldığında “akıllı kimse” anlamını taşımaktadır. İngilizcede ise “wise people” veya “wise men” olarak kullanılan terim, “bilge insanlar” anlamına gelir.

Âkil İnsanlar Heyeti'nin kurulmasının ardından heyete yönelik ilk eleştiriler onun ismi ile ilgiliydi. Bu eleştiriler genellikle “Onlar âkil de biz değil miyiz?” ve “Âkil değil sakil İnsanlar” şeklindeydi.

Ali Saydam (Yıldız, 2013: 50) da bu eleştirileri haklı görmektedir. O da birilerine “âkil” demenin diğerlerine “âkil değil” demek anlamına geldiğini söyleyerek; ismin hatalı oluşunu içerisinde sıfat barındırmasına bağlamaktadır. AİH üyelerinin bir kısmı da bu görüşe katılır. Örneğin, Mahmut Arslan (e-posta ile görüşme, 18 Mart 2015), toplumun kendilerine “*Barış Elçisi*” demeyi tercih ettiğini söylemekte; Muhsin Kızılkaya (2014: 74) da bu işin akıl ile değil; duyguyla alakalı olduğunu düşünmekte ve ismin uygun olmadığı görüşünü ifade etmektedirler.

“*Âkil İnsan, başkalarının akıl bulduğu insandır.*” (Mahcupyan, yüz yüze görüşme, 1 Eylül 2014), ancak hükümet tarafından AİH'ye seçilmiş üyelere yönelik olumsuz eleştiriler süreç boyunca olumsuz bir havanın yaşanmasına yol açmıştır,

“âkillik”lerinin kabulü bazı çevreler tarafından gerçekleşmemiştir. “*Evet, her şeyden önce adımız iyi seçilmemiş; bunun sıkıntılarını iki ay boyunca çekeceğiz zaten.*” (Oran, 2014: 57).

Âkil İnsanın tanımı, daha çok Âkil İnsan gruplarının özelliklerine bağlı olarak yapılmaktadır. Bu nedenle, tek geçerli bir tanımının olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin, kimilerine göre Âkil İnsan, “*yaşı biraz ilerlemiş kimse*” iken (Dedeoğlu, yüz yüze görüşme, 24 Haziran 2014), kimilerine göre ise saygınlık, onun en önemli özelliğidir. “*Âkil İnsan, toplumda belli bir saygınlığı olan kanaat önderi diyebileceğimiz kişilere denir. Bunun en temel belirleyici özelliği gerek şahsı, yaşantısı, yaptığı işlerle ilgili saygınlığıdır.*” (Oğan, yüz yüze görüşme, 20 Şubat 2015).

Terim, yazılışı ve telaffuzundaki farklılıklara göre de değişik anlamlara gelmektedir. Bu konuda Dilbilimci Güner Serinikli şu açıklamayı (Kızılkaya, 2014: 10) yapmaktadır:

Türkçe 'de Arapçadan gelen binlerce sözcük var. Bu sözcükleri kullanırken giderilmesi olanaksız yanlışlar yapabiliriz. İş ortağınıza, “Karımı seninle paylaşmak istiyorum.” diyebilir misiniz? (“Kârımı” demek varken). Arkadaşınıza, “Ben her kahvaltıda bir adet ‘şâir’ yerim.” diyemezsiniz. (“şair” [arpa ekmeği] demek varken). “Tanrı ‘bâki’dir,” derken eğer amacımız Tanrı’nın ebedi olduğunu söylemekse “bâki” sözcüğündeki (k) harfini kalın telaffuz etmeliyiz. Eğer ince telaffuz edersek “bâki” sözcüğünün anlamı “ağlayan” olur. İşte tıpkı bunun gibi “âkil” sözcüğündeki (k) harfini ard damak (k)sıyla telaffuz etmeliyiz ki sözcük “entelektüel” akıllı, akıl üreten anlamını versin. Eğer ön damak (k)siyle telaffuz edersek “yiyici” anlamına gelir. Çünkü ard damak (k)sı (ön damak olması gerekir), Arap alfabesinin (kef) harfine tekabül eder.

Arap alfabesinde iki çeşit k harfi mevcuttur. Bunlardan bir tanesi kalın sıradan ünlülerle kullanılan kaf "ق" harfi; Türkçe transkripsiyonda "k" işareti ile gösterilir ve telaffuzda bu harf kalın söylenir. Diğer k harfi ise ince sıradan ünlülerle birlikte kullanılan kef "ك" harfidir ki bu da ince telaffuz edilir. Türkler, tarih sahnesinde bulundukları yaklaşık bin yıl gibi bir süre boyunca Arap alfabesi kullanmışlardır.

İslamiyetle birlikte tanıştıkları bu alfabe, Türkçenin ses sistemine uygun olmayan özelliklere sahipti. Örneğin, Türkçede tek bir sesle karşılanan k sesi, Arap alfabesinde iki tane "kaf" (ك) ve "kef" (ك) sesiyle karşılanıyordu. Bu sebeple Türkçede bir tane "k" harfi olması, söylenişte karışıklığa sebep olmuştur. Bu karışıklık dilimize Arapçadan giren kelimelerde de halen kendini göstermektedir.

İnceleme alanımız içerisindeki dilimize Arapçadan giren عقل kelimesi sözlük anlamlarında “bilgiyi almaya hazır olan kuvveye' denir.” şeklinde tanımlanmıştır (Türker, 2007: 32). "âkıl-âkil" kelimesinin kökeni akıl kelimesidir. عقل "A. 'akıl" 1. Düşünme, anlama, kavrama ve davranışlarını ayarlama melekesi, us. 2. Hâfıza, hatır. 3. Fikir, düşünce. 4. fels. Sâdece insana has bir meleke olarak, (a) kavramlar, olaylar, vâkıalar arasındaki ilişkileri idrak melekesi. (b) Tecrübeden gelmeyen fakat bütün akıl yürütmelerin kendilerine dayandığı temel apriori prensipler sistemi (c) Çıkarım yoluyla fikir yürütme ve doğru hüküm verme yeteneği (Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 2011: 28).

"âkıl-âkil" kelimesinin sözlük anlamına bakacak olursak sıfat ve isim olarak عقل "A. 'akıl" "anlamak, bilmekten "âkil") عقلAkıllı (kimse) olduğunu görürüz (Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 2011: 29).

Âkil İnsanlar, dünyadaki ve ülkemizdeki örneklerle bakıldığında iki şekilde olabilmektedir. Birincisinde, Âkil İnsan, yaşı belli bir seviyeye gelmiş, fikirleri toplum tarafından paylaşılsa da paylaşılmasa da dünyada ve toplumda saygı gören insandır. Örneğin Mandela, Rahip Desmond Tutu ve Türkiye için de Yaşar Kemal gibi. Bu kategori genelde 5, 7 veya 9 kişi gibi az sayıdaki kişiden oluşmaktadır. İkinci türde ise, yaş çok önemli olmamakla beraber toplumun farklı kesimlerinden gelen, farklı ideolojilere sahip, toplumla konuşmada kolaylaştırıcı rolü oynayabilecek tanınırlığa ve etkiye sahip olan insanlardır (Keyman, yüz yüze görüşme, 18 Temmuz 2014).

Ülkemizde 2013 yılında Kürt sorununun çözümünde görev yapmak üzere oluşturulan AİH'nin birçok üyesi gibi Beril Dedeoğlu da heyetin ismi hakkında farklı önerilere sahiptir: "(Bize) Âkil denmesi doğru mu? Emin değilim. Daha çok aracı,

moderatör, görüşmeci denebilir. Ancak “âkil” bizi ifade ediyor mu, tanımlıyor mu, çok emin değilim.” (Dedeoğlu, yüz yüze görüşme, 24 Haziran 2014). AİH üyelerinin “Âkil İnsan” terimi tanımlarında şu özelliklere yer verdikleri görülmektedir:

1. İçinde bulunduğu toplumun kültürünü taşıyan,
2. Sorunlara objektif bakabilen,
3. Saygınlığı olan (Mahçupyan, yüz yüze görüşme, 1 Eylül 2014),
4. Sebebi her ne olursa olsun kavga eden iki kişiyi ayıran (Erdoğan, e-posta ile görüşme, 27 Mayıs 2015),
5. Kendisine danışılan,
6. Yapıcı ve uzlaşmacı (Hisarcıklıoğlu, e-posta ile görüşme, 1 Aralık 2014),
7. Tutum ve davranışlarında adil olan,
8. Bireysel hak ve özgürlüklerden yararlanmaları bakımından insanlar arasında fark gözetmeyen,
9. Egosuz, aklını ve vicdanını dinleyen (Özkan, e-posta ile görüşme, 8 Mayıs 2015),
10. Toplum tarafından tanınan,
11. İkna, iletişim kabiliyeti olan (Bayramoğlu, telefonla görüşme, 11 Mayıs 2015),
12. Devlet ve toplum arasında bir köprü vazifesi gören (Arslan, e-posta ile görüşme, 18 Mart 2015).

AİH’nin ismi ilk başta “Âkil Adamlar” olarak belirlenmişti. Ardından konunun kamuoyuyla paylaşılması beraberinde isme yönelik ilk tepkilerin gelmesine yol açtı. İlk tepkiler “akıl”lıkla alakalı olduğu gibi, cinsel kimlik ve temsille de alakalıydı. “Âkil Adamlar” adındaki bir heyetin erkek egemen bir heyet olduğunun düşünülmesi ve bu nedenle isme yönelik karşı çıkışlar, hükümetin, heyetin ismini “Âkil İnsanlar” olarak değiştirmesine yol açtı. İlk haliyle sadece erkekleri işaret eden bir heyet izlenimi veren AİH, yeni ismiyle heyet içerisindeki kadın üyeleri de içermekteydi. Buna rağmen AİH’de 50 erkek üyeye karşın yalnızca 12 kadın üyenin bulunması, “*Türkiye’nin temsili*” olarak adlandırılan heyetin, kadın ve erkek nüfusunu eşitsiz bir biçimde temsil ettiği yargısının oluşmasına yol açtı.

b. AİH'nin Amacı ve Çalışmaları

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Âkil İnsanlar Heyeti'nin amacı ve çalışmalarının kapsamını genel olarak şu şekilde ifade etmiştir: *“Hem biz bu heyetteki Âkil İnsanların görüş ve önerilerini dinleyecek, onlarla istişarelerde bulunacağız, hem de onlar bölgelerimizde bir kısım etkinlikler gerçekleştirerek halkımızla, kanaat önderleriyle buluşacaklar”* (Radikal, 3 Nisan 2013). Heyet'in esas olarak toplumu çözüm sürecine hazırlama ve farklı kesimlerin talep ve beklentilerini, kaygılarını karar alıcılara taşıma işlevini görmesi öngörülmüştür (Âkil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Raporu, 2013: 17). Benzer şekilde AİH üyeleri de amaçlarını şu şekilde ifade etmektedirler: *“Âkil İnsanların işlevi, toplumda barış fikrinin tartışılması ve meşrulaştırılmasıydı* (Bayramoğlu, telefonla görüşme, 11 Mayıs 2015); *çözüm sürecinin ve arkasındaki barış iradesinin insanlara anlatılıp, uzlaşma ortamının oluşmasına katkı sunmaktı.”* (Erdoğan, e-posta ile görüşme, 27 Mayıs 2015).

AİH üyesi Fuat Keyman (yüz yüze görüşme, 18 Temmuz 2014) ise, Âkil İnsanların, çözüm sürecinin müzakere boyutunun toplumsal destek temelindeki önemli bir aracı olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda AİH, toplumun “konuşma”sını sağlaması açısından bir araç olarak görülmektedir. Bu bakış açısının üyelerin seçiminde de etkili olduğunu belirten Etyen Mahçupyan, heyette yer alan üyelerin orada bulunmalarının nedenini, çok özel vasıflara sahip olmalarından değil, sadece konuşma imkânını yaratmalarının beklenmesinden kaynaklandığını ifade etmektedir.

AİH üyeleri çalışma yöntemlerini ve görüşülecek kişiler listesini kendileri belirlemiştir. Bu nedenle de görüşme yöntemi, görüşülen kişiler, sayıları, toplantı sıklıkları gibi çalışmalara özgü nitelikler her grupta farklılık göstermektedir. İki aylık çalışma sürecinde bulundukları bölgelerde STK'lar, üniversiteler, kanaat önderleri, işçiler, çocuklar, sorundan etkilenen aileler, dini örgütler ve birçok farklı kesimden insanla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sonrasında her grup bölgelerindeki çalışmalara dair gözlemlerini bir rapor halinde hükümete sunmuştur.

AİH hükümete sunulan raporlarda görüştükleri kesimlerin sürece yönelik endişelerini ve aynı zamanda süreçten beklentilerini ifade etmektedirler. Buna göre,

özüm sürecine en çok destek veren bölgelerde, andımız metninin kalkması, anadilde eğitim hakkının tanınması, anayasal vatandaşlığın kabul edilmesi, faili meçhul cinayetlerin ve kayıpların araştırılması, köye dönüş koşullarının sağlanması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, genel bir siyasi af çıkarılması, Âkil İnsanların, KCK yetkilileri ve Öcalan ile görüşmeler yapmalarının sağlanması gibi istekler görüşülen kesimlerin talepleridir (Âkil İnsanlar Güneydoğu Raporu, 2013).

Ayrıca, temel hak ve özgürlükler ile demokratikleşmenin gecikmesi halinde, Kürt siyasetinde ideolojik muhalefetin devam edeceği ve bunun BDP'yi zayıflatırken radikalleri güçlendireceğinin ön görüldüğü endişesi ile olacak olanları bilgilendirmeye dayanan bir rehberlik sisteminin olmasının arzulandığı da raporlarda yer alan talepler arasındadır (Âkil İnsanlar Güneydoğu Raporu, 2013).

Buna karşın, sürece karşı olanların yoğunlukta yaşadığı bölgelerde PKK'nın barıştan sonra tekrar saldırıya geçme olasılığı bir endişe olarak dile getirilmekte; barış için devletin taviz verdiği durumların varlığından şüphe edildiği bilgisi yer almaktadır. Bu bölgelerde yaşayanların en büyük kaygılarından birisini ise Türkiye'nin üniter devlet yapısından vazgeçerek federal devlet yapısına evrileceği yönündeki görüş oluşturmaktadır (Âkil İnsanlar Ege Bölgesi Raporu, 2013).

AİH alışmaları, Mayıs ayında gerçekleşen Reyhanlı'daki patlama ve ardından yaşanan Gezi Olaylarının gölgesinde kalmıştır.

IV. özüm Süreci ve AİH Üzerine Tartışmalar

Çalışmanın bu bölümünde siyasal partiler, Genelkurmay Başkanlığı ve sivil toplum kuruluşlarının görüşleri değerlendirilecektir.

A. Siyasal Partiler

Çalışmanın bu kısmında Âkil İnsanlar Heyeti'nin görev yaptığı 2013 yılı Nisan ve Mayıs aylarında TBMM'de yer alan partilerin görüşlerine yer verilecektir.

1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)

AK Parti, Türkiye'nin mevcut ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlarının bir demokrasi sorunu olduğu iddiasında bulunarak, bu sorunların çözümünün demokratikleşme ile mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda, insan odaklı siyaset anlayışına sahip olduğunu ifade eden AK Parti, demokratik açılımı, ülke sınırları içerisindeki her vatandaşın kendisine adil davranıldığı, aynı zamanda devletin özgür ve eşit bir vatandaşı olarak görüldüğü duygusuna sahip olabilmesinin gerekliliği olarak görmektedir. Ancak demokratikleşme çabaları sürdürülürken terörle mücadelenin devam etmesi gerektiğine inanmaktadır (AK Parti Programı, 2002: 30).

AK Parti'nin demokratik açılım sürecine dair görüşleri özetle şöyledir:

1. AK Parti, Türkçe dışında bir resmi dile sıcak bakmamaktadır.
2. Ülke içindeki sorunların çözümünün küresel düzeyde söz hakkına sahip olmanın destekleyicisi olduğunu,
3. Sürecin muhatabının vatandaşlar olduğunu,
4. Abdullah Öcalan'ın affedilmesi veya yeniden yargılanmasına sıcak bakmadığını,
5. Etnik, bölgesel ve dini milliyetçiliği ve ayrımcılığı reddettiğini,
6. Temel hak ve özgürlüklerin referandum konusu olamayacağı gerekçesini ileri sürerek, Demokratik Açılım Sürecinin sonucunda referandum yapılmaması gerektiğini ifade etmiştir (Demokratik Açılım Kitapçığı, 2010).

İçişleri Bakanı Beşir Atalay, *“Bunu (Demokratik Açılım Sürecini), partiler üstü bir milli mesele olarak gördük.”* (Akdoğan, 2010, s. 67) diyerek, demokratik açılımı sadece AK Parti iktidarının meselesi olarak görmediklerini vurgulamıştır.

Sürecin en çok tartışılan yönü “milliyetçi” hislerle ifade edilen “Türk”lük kavramıdır. Türkiye'nin yeni ve demokratik bir anayasaya ihtiyacı bulunduğunu düşünen AK Parti, sivil anayasa paketinde, mevcut anayasanın 66. maddesinde yer alan *“Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür”* ifadesinin *“Devlete vatandaşlık bağı olan herkese dini ve etnik kökeni gibi ayrımlar gözetilmeksizin Türk denir”* ifadesi ile değiştirilmesini önermektedir (www.yenisafak.com, 6 Ağustos 2007).

Demokratik Açılım Süreci'nin bir ayağı olan Âkil İnsanlar Heyeti'ne ise AK Parti şu şekilde bakmaktadır:

- AİH, 76 milyonun özeti niteliğindedir.
- Görevleri, toplumsal algı oluşturmaktır.
- Vatandaşların kendilerini ilgilendiren önemli bir siyasal olay hakkında konuşmalarına öncülük edeceklerdir.

2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

CHP, Kürt sorununu, eksik demokrasi, hak ihlalleri ve eşitsizliklerden beslenen bir sorun olarak görmekte (t24.com.tr, 10 Mayıs 2013) ve AK Parti hükümeti tarafından başlatılan demokratik açılım sürecine karşı çıkmaktadır (Keyman, yüz yüze görüşme, 18 Temmuz 2014). Süreci, hükümet eliyle başlatılan ulus devlet kimliğini tahrip edecek bir çalışma olarak nitelendirmekte ve Demokratik Açılım Süreci'nin TBMM'de görüşüldüğü günü bu çerçevede “çok acı” bir olay olarak nitelendirmektedir (www.sabah.com.tr, 10 Kasım 2009). CHP Genel Başkanı Deniz Baykal Parti Genel Merkezi'nde düzenlediği basın toplantısında, hükümetin başlattığı ‘demokratik açılım’ ile ilgili değerlendirmelerde bulunarak, *“Terörün kesin, net, inandırıcı bir şekilde ortadan kalkacağını görmeden hiçbir biçimde bir temasa, müzakereye, ilişkiye sakın girmeyin”* şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir (Akdoğan, 2010: 34). Bu sözleriyle Abdullah Öcalan ve PKK ile görüşmelere karşı olduğunu göstermiştir. Baykal, hükümetin genel ifadelerle politikasını sürdürdüğünü belirtmekte bu sürece destek vermelerinin ancak içeriğinin ne olduğunu açıklamaları ile mümkün olabileceğini söylemektedir (Akdoğan, 2010: 38). Bu bağlamda hükümeti açık, şeffaf olmaya davet etmektedir.

CHP, DTP ile görüşmeyi Abdullah Öcalan ya da PKK ile görüşmeyle “aynı” değerlendirmektedir (Akdoğan, 2010: 36). CHP, hükümetin Demokratik Açılım çerçevesinde Öcalan’la pazarlığa oturduğunu iddia etmekte (www.sabah.com.tr), sürecin inançları sömürerek halkı birbirinden ayıştırdığını (Akdoğan, 2010: 179), PKK’nın zayıflatılması için askeri operasyonların gerekli olduğunu, üniter yapı dışında

başka bir yapının kabul edilmeyeceğini ifade etmekte (t24.com.tr, 10 Mayıs 2013) buna karşın yerel yönetimleri güçlendirecek yasal düzenlemeleri destekleyeceğini belirtmektedir. Demokratik Açılım Süreci çerçevesinde PKK'ya yönelik bir affın ya da Abdullah Öcalan'ın muhatap alınmasına şiddetle karşı çıkmaktadır.

Buna rağmen CHP, Kürt sorununun çözümünde görev alacak bir Âkil İnsanlar Heyeti'ne destek vermekte; hatta heyetin nasıl oluşturulması gerektiği yönünde önerilerde bulunmaktaydı. Ancak 4 Nisan 2013 tarihinde göreve başlayan Âkil İnsanlar Heyeti'ni desteklemedi. CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, heyetle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmekteydi (yeniçaggazetesi.com.tr, 10 Mayıs 2013):

AKP'nin akil adamları, AKP iktidarına Öcalan'la pazarlık sürdürmesi için zaman kazandırmakta ve halkın tepkilerini hafifletme görevi yapmaktadırlar. AKP'nin akil adamlarının işlevi halkın beklenti ve taleplerini anlamak değil, Hükümetin gizli gündemine halkı ısındırmaktır.

CHP, kendilerinin önerdiği Âkil İnsanlar ile hükümet tarafından görevlendirilen Âkil İnsanlar arasındaki tek benzerliğin isim benzerliği olduğunu düşünmekte, heyetin TBMM'de temsil olunan siyasi partilerin belirleyeceği eşit sayıdaki temsilciden oluşması, meclisin dışında ancak Toplumsal Mutabakat Komisyonu'na bağlı olarak çalışması ve hükümete değil meclise karşı sorumlu olması gerektiğini savunmaktadır. AİH'nin belirsiz bir süreci halka kabul ettirme gayreti içerisinde olduğunu, gösteri yönünün ağır bastığını iddia ederek, AİH'ye karşı bir tavır sergilemekte ve AİH'yi meşru kabul etmemektedir (Cumhuriyet, 11 Mayıs 2013: 6).

3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

Bilindiği üzere, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), resmi ideolojisi Türk Milliyetçiliğine dayalı bir siyasal partidir. “Dokuz ışıık” olarak adlandırılan ilkelerinden milliyetçilik ilkesini, Türk milletinin; çağın kudretli, itibarlı ve güçlü toplumlarından biri olarak milletler camiasının en ileri safında yer almasını sağlamada gerekli olan sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelerin fikri temelini ve itici gücünü oluşturan bir

ilke olarak tanımlamaktadır (MHP Parti programı, 2009). Bu nedenle MHP, zaten parti ideolojisiyle uyumlu olmayan demokratik açılım sürecine, sürecin en başından itibaren karşıdır. Zira MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, süreç hakkındaki konuşmalarında da süreci bir “*yıkım projesi*” olarak adlandırır.

MHP’nin Kürt sorununa bakışı da yine bu çerçevede şekillenmiştir. MHP’ye göre ülkemizde Kürt sorunu yoktur ve ülkemizde bulunan tüm farklı gruplar, farklılıklarının temeli ister etnik, ister dini, isterse kültürel olsun hepsi Türk kimliği çatısı altında var olmaktan rahatsızlık duymamaktadırlar. Eğer bir sorun varsa, o da dış güçlerin stratejileridir. Sorunu, böyle tanımlayan MHP, süreci, milli birlik ve bütünlüğe bir tehdit olarak kabul etmekte; bu konuda Hükümet ile işbirliğine kapalı olduğunu ve sürecin hiçbir aşamasında yer almayacağını vurgulamaktadır (Bahçeli, 2009-14 Eylül 2009).

MHP, “dil” konusunda da önemli derecede hassasiyete sahiptir. Kürtçenin yayın dili olarak kullanılmasına ve öğretilmesine karşıdır. Dil sayesinde “*Türklük bilinci*”nin yıkılarak yerine “*Türkiyelilik bilinci*”nin kurulabileceğini iddia etmekte ve bunu büyük bir tehdit olarak algılamaktadır (Bahçeli, 2005-11 Kasım 2005).

MHP, demokratik açılım sürecinin AK Parti ve PKK işbirliğine dayandığını ileri sürmekte ve bu süreci “*Milli beka, milli kimlik, milli varlık ve kardeşlik*” için kaygı verici olarak değerlendirmektedir (Bahçeli, 2009). Aynı zamanda, federal devlet yapısına karşı duran MHP, demokratik açılım sürecinin federal devlet yapısı ve bunun sonucunda da Kürtlerin tamamen bağımsızlığı ile son bulacağı endişesini taşımaktadır.

Sürecin tümüne olumsuz yaklaşan MHP, Âkil İnsanlar Heyeti ve heyetin çalışmalarına da olumsuz yaklaşmaktadır. Âkil İnsanlar Heyetini, hükümetin “*kötüyü ve ayrılığı*” kabullendirmek için kullandığı bir yöntem olarak gören Bahçeli, “*Başbakan Erdoğan, İmralı Canisi ve PKK arasındaki yoğun pazarlıklarla; akademisyenlerden, sanatçılardan, medyadan, sivil toplum kuruluşlarından, iş dünyasından alınan temsilcilerle bir araya gelen 63 kişi milletimizi PKK tezlerine ikna etmek üzere görevlendirilmiştir.*” demekte (Bahçeli, 2013-5 Nisan 2013) ve “*Sözde Âkil İnsanlar*

Heyeti” (Bahçeli, 5 Nisan 2013) ifadesini kullanarak heyet üyelerinin “akıllığını” kabul etmemektedir.

MHP’nin sürece karşı en sert çıkışı ise, Bursa Mitingi sırasında olmuştur. Heyetin çalışmalarının henüz devam ettiği sırada MHP’lilere seslenen Bahçeli, “*Vur de vuralım, öl de ölelim*” şeklinde atılan sloganlara, “*Merak etmeyin onun da zamanı gelecektir*” (Youtube, 24.08.2016) şeklinde yanıt vermiştir. Keyman (yüz yüze görüşme, 18 Temmuz 2014), bu mitingin ardından hükümetin, heyetin çalışmaları sırasında güvenlik önlemlerini arttırdığını ve bazı küçük yerleşim yerlerinde CHP ve MHP’li grupların birleşerek birtakım protestolar gerçekleştirdiklerini dile getirmektedir.

Bazı illerde MHP’li yöneticilerin tavrı da genel merkezle uyum içerisindedir. Kızılkaya (2014: 119) kendisinin de aralarında bulunduğu Âkil İnsanlar Heyeti üyelerinin bu konudaki bir anısını şöyle paylaşmaktadır:

Valilikten çıktığımızda amacımız belediyeyi de ziyaret etmektir. Ama MHP’li belediye başkanı biz gelmeden bir gün önce şehri terk edip gitmişti. Oysa birkaç gün önce Akdeniz’de çıkan bir yerel gazete, ‘Âkil İnsanlar Isparta’ya gelmesin.’ demişti. Biz gittik, o yoktu. Demek ki gidişimizi engelleyemeyince kendisi gitmeye karar vermişti.

MHP, terörle mücadelenin askeri operasyonlarla olması gerektiğine olan inancıyla askeri operasyonların sürmesini istemektedir.

4. Demokratik Toplum Partisi (DTP)/Barış ve Demokrasi Partisi (BDP)

DTP Genel Başkan Yardımcısı Emine Ayna, DTP’nin Demokratik Açılım Süreci’nde kimi muhatap aldığını şu sözlerle açıklamaktadır (Akdoğan, 2010: 38):

Biz, Kürt sorununun çözümünde Abdullah Öcalan’ı muhatap alıyoruz. PKK ve Öcalan’sız bir barış süreci olmaz, 15 Ağustos’ta Öcalan’ın açıklayacağı yol haritasını önemsiyoruz.

DTP Genel Başkanı Ahmet Türk yaptığı açıklamayla, terör örgütü PKK'nın demokratik açılım sürecine dâhil edilmesi konusunda ısrarını yineleyerek, *“DTP illa ki muhataptır ama bu işin içindeki aktörleri görmeden DTP ne yapabilir? Biz, PKK'nın siyasi kanadı değil, Kürt sorununun çözümünü isteyen ve Türkiye'nin bütünlüğü içinde bu sorunun çözümünü esas alan bir mantığa sahibiz”*(Akdoğan, 2010: 46) şeklindeki ifadesiyle DTP'nin muhataplık konusundaki görüşünü dile getirmiştir.

Süreç devam ederken 11 Aralık 2009 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından DTP'nin, *“eylemleri yanında, terör örgütüyle olan bağlantıları da değerlendirildiğinde devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiği”* gerekçesiyle oy birliğiyle kapatılmasına karar verildi (Akdoğan, 2010: 93). DTP, Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) adı altında siyaseti sürdürme kararı aldı.

DTP/BDP, Kürt halkını temsil ettiğini iddia eden bir parti olarak, Kürt kimliğinin inkâr edildiği ve Türkler tarafından Kürtlere yönelik asimilasyon politikaları uygulandığı fikrini savunmaktadır. Bu bağlamda, Kürt sorununun ortaya çıkışının devletin hatalarıyla bağlantılı olduğunu iddia etmekte ancak uluslararası sistem ve güç dengelerinin de sorunun büyümesi, derinleşmesi ve çözümsüz bir hal almasında etkili olduğunu söylemektedir.

Bu çerçevede DTP/BDP, Demokratik Açılım Süreci'nin hedeflerinden biri olarak sunulan yeni bir anayasa idealine sıcak bakmaktadır. Yeni anayasanın yeni devlet yapısını içermesi ve *“Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığı”*nı içermesi gerektiğini öne sürmektedir(Anayasa Taslak Metni, tarihsiz, https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/tam_metin.docx). Bu talebin, Anayasa'nın 66. maddesindeki *“Vatandaşlıkla Türkiye'ye bağlı herkes Türk'tür”* ibaresi yerine *“Herkes Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır”* ifadesinin konulması ile gerçekleştirilmesi önerisinde bulunmaktadır (Akdoğan, 2010: 144).

Bunlarla birlikte, DTP/BDP yetkilileri özerklik taleplerini dile getirmektedir (t24.com.tr, 2 Aralık 2013). Bu anlamda talep edilen özerklik, adem-i merkeziyetçiliğe dayanan bir yerel yönetim anlayışına tekabül etmektedir.

DTP/BDP'nin Demokratik Açılım Süreci kapsamında öncelikli talepleri arasında eğitimde, kamuda ve medyada Kürtçe'nin anadil olarak kullanılması yer almaktadır. İlkokuldan üniversiteye kadar ve tüm kamu işleri sırasında Kürtçe kullanımının serbest bırakılması gerektiğini savunan Parti, bu taleplerini “*dillerin ve kültürel hakların yasal güvenceye kavuşturulması, radyo, TV ve basın üzerinde hiç bir kısıtlama olmaması, Türkçe radyo, TV hangi hukuki kurala bağlıysa, Kürtçe ve diğer dillerdeki yayınların da aynı prosedüre bağlı olarak faaliyet yürütebilmesi, kültürel faaliyetler için de aynı hukuki kurallar ve prosedürün işletilmesi*” şeklindeki ifadesiyle Kürtçenin medyada kullanımına dek uzatmaktadır.

Demokratik açılım sürecini destekleyen DTP/BDP, askeri güvenlik güçleri ile PKK arasındaki çatışmanın son bulması ve silahsızlanma talebini dile getirmektedir. Diğer yandan DTP/BDP, Kürt sorununun çözümü konusunda görev yapmak üzere bir Âkil İnsanlar Heyeti'nin kurulmasına sıcak bakmaktadır. Bu konuda PKK ve Abdullah Öcalan da bir Âkil İnsanlar heyetinin kurulmasını geri çekilmenin başlaması için öncelikli şart olarak göstermektedir (Akdoğan, 2010: 144-145; www.ntv.com.tr, 28 Şubat 2013).

DTP/BDP, AİH'nin Abdullah Öcalan'la görüşmesini (www.hurriyet.com.tr, 20 Haziran 2013) ve arabuluculuk işlevi görmesi gerektiğini ifade etmektedir.

B. Genelkurmay Başkanlığı

Genelkurmay Başkanlığı, terörü, silahlı mücadelenin yanında ekonomik, psikolojik, sosyal ve eğitim boyutu bulunan çok boyutlu bir olay olarak görmektedir. Bu nedenle de, terörle mücadelenin, silahlı mücadeleyle güvenlik ortamının sağlanmasına öncelik verilmek suretiyle diğer yaratıcı sebeplerinin de göz önünde bulundurulmasını öngörmekte ve yalnızca silahlı mücadeleyle istenilen sonuçların elde edilemeyeceği

görüşünü savunmaktadır (Çitlioğlu, 2010: 69). Bu bağlamda, devletin, Demokratik Açılım Süreci kapsamında özellikle eğitim ve işsizlik sorunlarına yönelik iyileştirme politikaları oluşturması gerektiğine inanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinin, Türkiye Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunmasını hedeflediğini, bu kuruluş felsefesinin temel unsurlarının ulus devlet, üniter devlet ve laik devlet olduğunu vurgulayan Genelkurmay eski Başkanı İlker Başbuğ, etnik milliyetçilik temelindeki hareketlerin temel unsurlarımızı kaldırmaya yönelik birer tehdit olarak algılamaktadır (Çitlioğlu, 2010: 74-75).

Genelkurmay Başkanlığı, genel affa kesinlikle karşıdır (Çitlioğlu, 2010: 84-85). Demokratik Açılım Süreci'nde Abdullah Öcalan'ın muhatap alınması konusunda taviz vermemektedir.

C. Sivil Toplum Kuruluşları

AK Parti, Demokratik Açılım ve Çözüm Süreci çalışmaları çerçevesinde DİSK, TÜSİAD, Memur-Sen, KESK, Kamu-Sen gibi birçok sivil toplum kuruluşu ile bir araya gelerek, sürece destek istemiştir. Bu kapsamda çözüm sürecinin bir aktörü olarak oluşturulan AİH'de de sivil toplum kuruluşlarını temsilen üyeler bulunmaktadır. Buna bağlı olarak, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), İnsan Hakları Derneği (İHD), Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), Sivil Dayanışma Platformu, Hak-İş Konfederasyonu, Cem Vakfı, Tutuklu Hükümlü Aileleri Hukuk Dayanışma Dernekleri Federasyonu, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş), 78'liler Vakfı, Memur Sendikaları Konfederasyonu (Memur-Sen), Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB), Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK)'in çözüm süreci ve AİH oluşumunu destekleyen sivil toplum kuruluşları olduğunu söylemek mümkündür.

Devrimci İşçi Sendikaları (DİSK) Başkanı Erol Ekici, AİH üyesi olması konusunda hükümetten teklif almış ve bunun üzerine Ege bölgesi grubunun listesinde bulunduğu bilgisi kamuoyu ile paylaşılmıştır. Buna rağmen, DİSK genel başkanlığından ayrıldığını gerekçe göstererek AİH’de yer almayacağını belirtmiştir. Türkiye Barolar Birliği de AİH’de temsil edilmeyi reddetmiştir. Bu bağlamda, DİSK ve Türkiye Barolar Birliği’nin AİH oluşumunu desteklemediğini söylemek mümkündür.

V. Çözüm Süreci’nin Sonlandırılması

Türkiye’deki Kürt sorununa kalıcı çözüm bulma çabalarının karşılıksız kalması ya da bir anlamda bu çabaların tıkanıklığa uğraması, yerel ve bölgesel dinamiklere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmanın bu kısmında söz konusu dinamikler ele alınacaktır.

A. Yerel Dinamikler

Barışın sağlanması, silahlı çatışmaların sonlandırılmasından çok daha ötesini ifade eder. Çünkü çatışmaların sosyal, ekonomik, psikolojik ve güvenlikle alakalı birçok yönü vardır. Bu nedenle barışın var olabilmesi için yalnızca şiddetin durdurulması yeterli olmamakla birlikte, diğer alanlarda ilerlemesağlayabilmek için zorunlu bir ilk aşama olarak ortaya konulmaktadır.

PKK, demokratik açılım sürecinin başladığı 2009 yılına kadar 5 kez (Çelik vd., 2015: 7), 2009 yılından itibaren ise 3 kez ateşkes ilan etmiştir. 2013 yılında ilan edilen son ateşkes, 22 Temmuz 2015’teki Ceylanpınar saldırısıyla son bulmuş ve yerini çatışmalı bir sürece bırakmıştır.

Zaten 8 Mayıs 2013 tarihinde başlayan geri çekilme de, PKK’nın çok sınırlı bir bölümünün Türkiye’den çekilmesi ile sonuçlanmış; hükümetin reformlar konusunda beklenen şekilde hızlı ve yeterli olmadığı bahanesiyle Eylül 2013’te sonlandırılmıştı. Sürecin tamamlanabilmesi için gerekli olan üç aşamanın (1. Aşama: PKK’nın Türkiye topraklarından tedrici çekilmesi, 2. Aşama: Hükümet tarafından yapılacak demokratik reformlar, 3. Aşama: Silahsızlanma ve sonrasında PKK’lıların politik ve sivil hayata uyumu) ilki böylece gerçekleşmemiştir (Köse, 2017).

Çözüm sürecini zayıflatan ya da donduran sebepler bunlarla sınırlı değildir. Süreç boyunca Kürt hareketinin beklentilerini sürekli arttırması, Gezi eylemleri ve 17-25 Aralık süreci çözüm sürecini olumsuz yönde etkileyen faktörler arasındaydı (Köse, 2017: 22).

Çözüm sürecini zedeleyen bir diğer unsur da HDP'nin 2014'teki Cumhurbaşkanlığı seçim kampanyasından itibaren Recep Tayyip Erdoğan'a yönelik stratejik muhalefet dili kullanarak, sürecin aktörlerinden birini gayri meşru hale getirme çabasıdır. Bu durum, sürecin aktörleri arasındaki güven bunalımını derinleştirmiştir (Köse, 2017: 23).

Çözüm sürecinde hükümet ile Kürt hareketi arasında güven açığının genişlemesine yol açan diğer olay ise “Dolmabahçe Mutabakatı”dır. Recep Tayyip Erdoğan'ın, Başbakan Yardımcısı Yalçın Akdoğan ile HDP heyeti arasında gerçekleştirilen Dolmabahçe Mutabakatı'nı hiç tanımaması, sahiplenmemesi ve okunan birbirinden farklı iki metnin yanlış olduğunu söylemesi sürecin aktörleri arasında bir krize neden olmuştur (Köse, 2017: 31-32). Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın “Dolmabahçe Mutabakatı” hakkında söylediği olumsuz sözler ve “Artık Kürt sorunu yok” gibi beyanları, HDP ve bazı sol kesimlerde çözüm sürecini bozan ve PKK'nın silahlı eylemleri başlatmasına yol açan temel sebep olarak gösterilmektedir (Akyol, Hürriyet, 3 Ağustos 2015).

Bu sebeplerin ortaya çıkardığı yeni durum karşısında, Başbakan Binali Yıldırım, çözüm süreciyle ilgili kendisine yöneltilen “Çözüm sürecinin buzdolabından inme ihtimali var mı ve tekrar bu süreçle ilgili bir gelişme beklenebilir mi?” şeklindeki soruya “Çözüm süreci diye bir şey yok. Öyle bir şey yok. Çözüm milletle. Vatandaşlarımızla çözüm, terör örgütüyle çözüm olmaz.” sözleriyle cevap vermiş, bundan sonra İmralı ve HDP⁹ ile bu konuda muhatap olunmayacağını ve muhataplarının yalnızca millet olduğunu dile getirmiştir. Yıldırım, “Yani insanları acımasızca öldüren, toplu olarak katleden, bombalar patlatan, yol kesen, askeri şehit eden, polisi şehit eden

⁹HDP, 27 Ekim 2013'te kurulmuştur. Nisan 2014'te BDP milletvekilleri HDP'ye katılarak; HDP çatısı altında siyaseti sürdürme kararı almışlardır.

canilerle neyi çözeceksiniz?” sözleri ile hükümetin sürece yaklaşımındaki değişimi ortaya koymuştur (Youtube, 26 Ağustos 2016).

Başbakan Binali Yıldırım’ın, Diyarbakır’da yaptığı konuşma, hükümetin soruna yaklaşımındaki yeni bir paradigmal değişikliği daha belirgin biçimde göstermektedir. Hükümet, Türkiye’de Kürt sorununun olmadığını, sorununterör sorunu olduğunu düşünmektedir. Çözüm süreci ile ilgili yeni yaklaşımı ise şu cümle net ve kesin bir biçimde ortaya koymaktadır: “Çözüm mözüm yok!” (BBC, 2 Eylül 2016).

B. Bölgesel Dinamikler

Çözüm sürecini olumsuz etkileyen dış faktörlerin başında ise Suriye’de devam eden iç savaş gelmektedir. Suriye iç savaşında değişen güç dengesi ve PKK’nın Suriye kolunun ilerleyişi, çözüm sürecinin taraflarından biri olan Kürt hareketinin beklentilerini yükseltmiştir. Suriye’deki iç savaş sayesinde silah temin imkânı ve DAİŞ’le mücadele sayesinde PYD’nin kazandığı uluslararası meşruiyet, başka alternatiflerin düşünülmesine yol açmıştır. Kürt hareketinin beklentileri, arttırılmış bölgesel özerklikten öz yönetime dayalı kanton yapısına yükselmiştir (Köse, 2017: 22-23).

Üstelik Suriyeli Kürtlerin Kobani’de DAİŞ’le mücadelesinde hükümeti “net tutum” almamakla suçlayanKürt hareketi, çözüm sürecini bu bölgedeki gelişmelerle birlikte değerlendirmektedir (Aljazeera, 26 Eylül 2014). Aynı zamanda bu düşüncesini propaganda malzemesi olarak kullanması, Kürtlerin AK Parti’den uzaklaşmasına ve AK Parti’ye yönelik güven kaybına sebep olmuştur. Batının DAİŞ konusunda duyduğu kaygıyı bir fırsat olarak gören PKK, stratejik önceliğini Ortadoğu’da etkili bir bölgesel aktör olma yönünde değiştirmiştir (Köse, 2017: 21-23).

Suriye’de DAİŞ’le YPG arasında süren çatışmanın Türkiye’deki yansımalarından biri de 6-8 Ekim olayları olmuştur. Çatışmaların sürdüğü dönemde HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş’ın Kobani ziyareti sonrası “*Bu bir yalvarma değildir. Bu bir minnet değildir. Tarihi direnişe hep birlikte katılalım, tarihi direnişi hep birlikte yapalım ki tarihi ittifakı da tarihi birliği de oluşturma fırsatımız olsun.*”

Şeklindeki konuşması 6-8 Ekim olaylarının fitilini ateşlemiştir. HDP Genel Merkezinden “*Halklarımızı sokağa çıkmaya, çıkmış olanlara destek vermeye çalışıyoruz*” şeklinde yapılan çağrı sonrası 5 ilde önce taşlı, sopalı ardından silahlı çatışmaların yaşanmasıyla 53 kişi yaşamını yitirmiştir (Hürriyet, 17 Haziran 2018). Bu yaşananlar, çözüm sürecinin sonlandırılmasına sebep olan olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.BÖLÜM

AKİL İNSANLAR HEYETİ KONULU HABER METİNLERİNİN ANALİZİ

I. Araştırmada Kullanılan Metodoloji

Bu araştırmada Cumhuriyet, Hürriyet ve Sabah gazetelerinde yayımlanan Âkil İnsanlar Heyeti konulu haber metinleri üzerinde Teun A. Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi tekniği kullanılmıştır.

A. Teun A. Van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizi

İletişim bilimlerinde haber metinleri üzerine yapılan çalışmalarda öne çıkan yöntemlerden birisi olarak eleştirel söylem analizi (ESA), içerik analizinin aksine yazılı ya da sözlü söylemin dilsel ve anlatsal düzenlenişiyile ilgilidir (Günay, 2013: 161). Söylemi, toplumsal güç ve iktidar ilişkilerinin kurulduğu yer olarak gören yaklaşımla, dilsel özelliklerden hareketle toplumsal olguları açıklamaya çalışan eleştirel söylem analizi çok disiplinli bir yapıya sahiptir.

Eleştirel söylem analizinde, dilin (söylemin) toplum içinde biçimlenen yanı ile toplumsal açıdan kurgulanan yanları arasındaki bağıntı ve ilişki sorgulanır. Bunu yaparken de ESA, söylemi, tarihsel ve toplumsal bağlamından soyutlamadan ele alır.

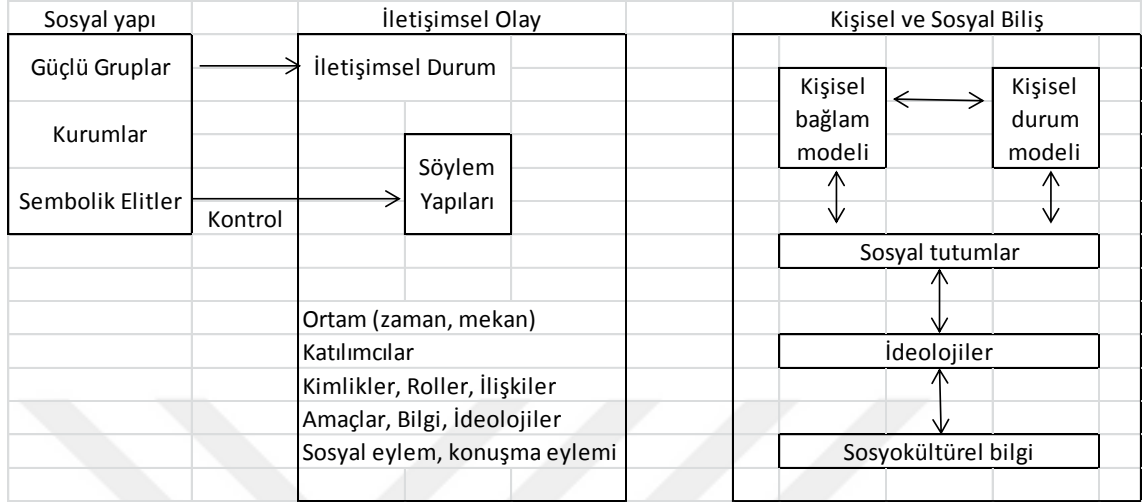
ESA, söylemsel uygulamalar, olgular ve metinlerle, daha geniş toplumsal ve kültürel yapılar, ilişkiler ve süreçler arasında örtük olan nedensellik ve belirleyicilik bağıntılarını açığa çıkarmayı; bu pratiklerin, olguların ve metinlerin nasıl oluştuğu, güç ilişkileri ve güç mücadelesiyle düşünsel olarak nasıl şekillendiğini araştırmayı; söylemle toplum arasındaki ilişkilerin bu örtüklüğün kendisinin bir güç ve hegemonya aracı olduğunu açıklamayı hedeflemektedir (Oktar, 2001: 74).

Ancak, bunu yaparken de varolan güç/iktidar ilişkilerinin eleştirisinden yola çıkmaktadır (İnal, 1996: .96). Dolayısıyla haberi bir söylem olarak ele alan eleştirel

söylem analizi, haber söylemini üretildiği toplumun politik, ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerinden ayrı düşünmez (Karaduman, 2017: 38).

Toplumsal uygulamalar, haber merkezinin dışında varlığını sürdürmesine rağmen, gazetecilikle ilgili eylem ve ürünlerin içine işleyip onları şekillendiren yapıları, kurumları ve değerleri kapsamaktadır. Bu bağlamda, söylemin toplumsal uygulamalarını incelerken, şunları göz önünde bulundurmamız gerekir: üretimin yönetimi ve ilişkileri, okurun sınıf yapısı ve reklamverenler gibi diğer taraflara ilişkin göreceli değerleri gibi iktisadi uygulamalar; siyasi ve yasal kurumların nüfuzlarını şekillendirmek gibi siyasi uygulamalar ve gazeteciliğin toplumsal değerleri yayıp desteklemedeki rolü ve bu değerlerin daha geniş kapsamlı toplumsal eşitsizliklerle ilişkisi gibi ideolojik uygulamalar. Söz konusu bu toplumsal uygulamalar gazetecilerin ürettikleri haber metinlerini şekillendirmektedir. Buna göre, gazeteciler toplumsal inanışları ya koruyarak ya da devam ettirerek toplumsal gerçekliği yaratmakta ve dünyayı etkilemektedirler. ESA, bu doğrultuda, söylemin toplumsal eşitsizlikleri üretme, yeniden üretme ya da onlara direnmedeki rolüyle ilgilenmektedir (Richardson, 2005: 114-115). Kişi ya da grupların ne yapabileceği ya da ne yapması gerektiği vb. hususlarda etkili olan iktidar, çoğunlukla söylemler yoluyla kurulur ve işler (Van Dijk, 2015). Bu nedenden dolayı ESA, haber söylemini, toplumdaki güç/iktidar sahibi kişi ve kuruluşlardan ayrı tutmamaktadır. İnsanların edindikleri bilgilerin ve kanaat oluşumlarının çoğunlukla medya tarafından verilen haberler doğrultusunda gerçekleştiğini ifade eden Van Dijk (2015), bir medya çalışanının ideolojileri ve çıkarlarının, hiçbir zaman maaşlarını ödeyen kurum sahibi ya da o kurumu finanse eden güçlerden bağımsız olamayacağını söylemektedir (Van Dijk, 2015).

Tablo 4.1
Gücün Söylemsel Yeniden Üretiminin Şeması

Kaynak: Teun A. Van Dijk, Critical Discourse Analysis. The Handbook of Discourse Analysis, Second Edition içinde, 2015, s.474.

Fairclough ve Wodak eleştirel söylem çözümlemesinin temel ilkelerini aşağıdaki biçimde sıralamaktadır (Günay, 2013: 81):

- 1.ESA toplumsal sorunlara yönelir, 2.Güç ilişkileri söylemseldir, 3.Söylem toplumu ve kültürü oluşturur, 4.Söylem ideolojik çalışmadır, 5.Söylem tarihseldir, 6.Metin ve toplum arasındaki ilişki dolaylıdır, 7.Söylem çözümlemesi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır, 8.Söylem bir toplumsal davranış biçimidir.

ESA konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu yaklaşımlar arasında bulunan ve Van Dijk'ın da aralarında yer aldığı Hollanda Okulu temsilcilerinin ortaya koyduğu bilişsel yaklaşımda, bireysel ve toplumsal bilişsel yapının toplumsal ve dilsel yapılarla bağlantısı ön plandadır (Günay, 2013: 80-81). Bu modele göre, ideolojiler toplumsal aktörlerin zihinlerinde belli temsil şemaları oluştururlar. Bu bilişsel temsil şemalarına göre, toplumsal ya da etnik kimliklere, davranış, algılama ve değerlendirme biçimlerine, amaçlar ve diğer pratiklere ilişkin normlar oluşarak bireysel ve toplumsal tutumları belirler. Tutumlar da söylemde yansır. Dolayısıyla bireyin bilişsel düzeyde yapılandığı ideolojik çerçeve, söylemin niteliği için temel çıkış noktası oluşturur. Söylemin çözülmesi, bu bilişsel yapılanmayı ortaya koymalıdır (Karaduman, 2017:

40). Özetle, Van Dijk ve arkadaşları, iktidarın toplumsal gruplar arasında ortaya çıktığına ve zihinler aracılığıyla işlendiğine dikkat çekmektedirler.

Bu yöntembilimsel yaklaşım içinde ne pozitivist yöntembilimin soyut “nesnellik” anlayışına dayanan bilimsellik iddiasının, ne de yapısalcı dilbilimin, metinlerin yapısındaki ortak özellikleri bulmaya yönelik yapısal çözümlemesinin yeri vardır. Söylem çözümlemesi, bağlamı içinde metinlerdeki yapılaşmayı inceler ve post yapısalcı bir anlayış içinde metinlerin farklılıklarına duyarlı bir çözümleme gerçekleştirmeyi amaçlar (İnal, 1996: 134).

Teun A. Van Dijk çalışmalarında, tematik ve şematik yapılardan söz eder. Haber çözümlemelerini bu iki yapı üzerinden kurmaya çalışır.

Tematik anlayış, makro ve mikro yapılar olmak üzere ikiye ayrılır. Tematik çözümlemede en önemli unsur olan hiyerarşik yapılar ön plandadır. Dolayısıyla, burada karşımıza ana ya da üst başlık, başlık, alt başlık, spot, haber girişleri (özet niteliğindedir), haberler (başlıkların birbirleriyle olan bağlantılarına bakılır, başlık metin ilişkisi sorgulanır, başlık ve metnin uzunluğu önemlidir, haber girişinde özet var mıdır ve ne uzunluktadır gibi soruları yanıtlar) hikâyeler ya da olaylar zinciri birbirini hiyerarşik olarak takip eder. Van Dijk, şematik çözümlemede daha çok durumsallığa ve yorumlara yer vermektedir. Dolayısıyla da, hikâye ya da olayın örgüsü ve yapısı değerlendirilir. Durumsallığa ilişkin bilgi verilir ve haberin verildiği tarih, haberin gerçekleştiği tarih, haberin işleniş biçimi, bilgisellik (gerekli bilgilerin yerinde kullanılması durumudur) ve art alan bilgileri de ele alınıp değerlendirilir. Van Dijk mikro yapı çözümlemelerinde ise, haberin cümle yapıları üzerinde durmaktadır. Cümle yapılarında, basit cümleler ve karmaşık cümleler, çatısı bakımından etken çatılı/edilgen çatılı cümleler, haberin kip ve zaman olarak incelenmesinde (-di’li geçmiş zaman ya da -miş’li geçmiş zaman gibi) cümlelerin uzun ya da kısa yapıları, sözcük ve sözcük öbeklerinin seçimi, retorik (resim, fotoğraf, rakamsal veriler, alıntılar gibi) sistematik ve hiyerarşik olarak yapılandırılır (İnceoğlu ve Çomak, 2009, s. 32).

Tablo 4.2**Teun A. Van Dijk’ın Eleştirel Söylem Analizi Modeli**

Makro Yapı		
Tematik Yapı	Başlıklar	
	Haber Girişi	Spot (Spot olmadığında haber metninin ilk paragrafı alınmalıdır. Haber tek paragraftan oluşuyorsa ilk cümle haber girişi olarak değerlendirilebilir.)
	Fotoğraf	
Şematik Yapı	Durum	Ana Olayın Sunumu
		Sonuçlar
		Ardalan Bilgisi
		Bağlam Bilgisi
	Yorum	Haber Kaynakları-Alıntı Kullanımı
		Olay Taraflarının Olaya Getirdikleri Yorumlar
Mikro Yapı		
Sentaktik Çözümleme	Cümle Yapılarının Aktif ya da Pasif Olması	
	Cümle Yapılarının Basit ya da Karmaşık Olması	
Sözcük Seçimleri	Eş Anlamlı Kelimelerin Kullanılması	
	Tekrarlamaların Yapılması	
	Stereotiplerin Kullanımı	
Haber Retoriği	Fotoğraf	
	İnandırıcı Bilgiler	
	Görgü Tanıklarının İfadeleri	

Kaynak:ÖmerÖzer, Haber Söylem İdeoloji, Eleştirel Söylem Çözümlemeleri, 2011, s.85.

Söylem analizinde, analiz ögesi metindir (bir bütün olarak) ve bu yüzden analizin teker teker cümleler yerine, metnin temsil ettiği şeyle, dışarıda bıraktığı şeyin (ya da metinsel anlamın mevcudiyet ve yokluk ilişkileri aracılığıyla nasıl aktarıldığı) tartışmasını bir arada sunması gerekmektedir (Richardson, 2005: 58).

Çalışmamızda eleştirel söylem analizi yöntemi ile ele alınan haber metnlerinin açık dilsel yapılarından örtük ideolojik yapılarına ulaşmak amaçlanmaktadır. Bu tür bir araştırmaya gerek duyulmasının nedeni, medyanın, kamusal bilgiye dayalı kamusal tartışmanın gerçekleşebilmesi için gerekli her tür bilgiyi sunan araçlar olması gerektiği görüşünden hareketle, medya metnlerini oluşturanların dil kullanımını öne çıkararak bu metnlerin gerçek anlamda kamusal alan oluşumuna katkı sunup sunmadıklarını açığa çıkarmaktır.

II. Araştırma Soruları ve Hipotezleri

Bu çalışmada, Habermasçı müzakereci demokrasi yaklaşımı çerçevesinde geleneksel medyanın kamusal alan oluşturma potansiyeli incelenmektedir. Çalışmanın temel iddiası geleneksel medya olarak gazetelerin müzakereci anlayışın öne sürdüğü ideal kamusal alanı çeşitli potansiyellere sahip olmasına rağmen bu potansiyellerin siyasal ve ekonomik güçlerin etkisi sebebi ile gerçekleştirilemediğidir. Başka bir ifadeyle, gazeteler, müzakereci demokrasinin ilkelerinden birisi olan, içerisinde rasyonel düşünceye dayalı kısıtlanmamış bir tarzda tartışmanın yapıldığı, çoğulcu bakış açısını yansıtan, ekonomik ve siyasi alanlardan özerk, kapsayıcı, yurttaşların her tür bilgiye ulaşabildikleri bir kamusal alan oluşturma bakımından çeşitli potansiyellere sahiptir; ancak bu potansiyellerin gerçekleşme düzeyi çeşitli güçlerin manipülasyonu nedeniyle gerçekleşmemektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde araştırma soruları, hipotezler ve araştırma bulgularına yer verilmiştir. Araştırma soruları, gazetelerin, Habermasçı müzakereci demokrasi yaklaşımı çerçevesinde kamusal alan oluşumuna katkı sunup sunmadığı ile ilgilidir. Bu kapsamda geliştirilen araştırma soruları şu şekildedir:

1. Ele alınan örnek siyasal olayla ilgili olarak haber yapan ulusal gazeteler çoğulcu bir bakış açısına sahip midirler?
2. Gazetelerin örnek olay ile ilgili yapmış olduğu haberler rasyonel tartışmanın gerçekleşmesi için uygun bir içeriğe sahip midir?
3. Gazeteler örnek olayla ilgili haberleri sunarken ideolojik yapılanma ile siyasi ve ekonomik güçlerin etkisi altında kalmakta mıdır?
4. Türkiye’de yayımlanan ulusal gazeteler kamusal alan oluşumu için gerekli olan her tür bilgiyi yurttaşlara iletmede midirler?

Çalışmamızda, “Geleneksel medya, kamusal alan oluşturma potansiyeline sahiptir ancak çeşitli güç odaklarının manipülasyonu nedeniyle bu potansiyeli gerçekleştirilememektedir.” ana hipotezlerinden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Çalışmanın yan hipotezleri ise şu şekildedir:

H1: Türk geleneksel medyası, Âkil İnsanlar Heyeti oluşumunu haberleştirirken çoğulcu bakış açısından uzak bir tavır sergilemiştir.

H2: Türk geleneksel medyası, Âkil İnsanlar Heyeti ile ilgili haberlerinde rasyonel tartışmanın gerçekleşmesi için gerekli olan içerikten yoksundur.

H3: Türk geleneksel medyası, Âkil İnsanlar Heyeti ile ilgili haberlerinde taraflı bir tavır sergilemiştir.

H4: Türk geleneksel medyası kamusal alan oluşumu için gerekli olan her tür bilginin yurttaşlara iletilmesi hususunda yetersizdir.

III. Örneklem Seçimi

Araştırmanın kapsamında yer alan Âkil İnsanlar Heyeti haberlerinin medya temsilinde eleştirel söylem analizinin uygulanması için, ideolojik temsilleri göz önüne alınarak üç gazete seçilmiştir. Buna bağlı olarak, Cumhuriyet gazetesi laik/Kemalist sol çizgiyi; Hürriyet gazetesi liberal akımı ve Sabah gazetesi liberal demokrat, merkez sağ çizgiyi temsilen araştırmaya dâhil edilmiştir. Çalışma, Cumhuriyet, Hürriyet ve Sabah gazetelerinde 4 Nisan 2013-4 Haziran 2013 tarihlerinde yayımlanan haber metinlerinin çözümlenmesi üzerine temellendirilmiştir.

IV. Bulgular

Araştırma bulguları makro ve mikro yapı olmak üzere iki bölümde değerlendirilmektedir.

A. Makro yapı

Makro yapı, tematik ve şematik çözümleme olmak üzere iki aşamada ele alınacaktır.

1. Tematik Çözümleme

Burada haber metinlerinin ana ya da üst başlık, başlık, alt başlık, spot ve haber girişleri incelenecektir. Haber metninin bu unsurlarının en önemli işlevi durumu tanımlamaktır.

a. Başlıklar Açısından Değerlendirme

Haber metinlerinin hedef kitle tarafından okunmasının sağlanmasında iki unsur belirgin bir biçimde etkili olmaktadır. Bunlardan ilki haberin başlığı, ikincisi ise haber metnini özetleyen giriştir. Van Dijk'a göre, konunun en belirgin biçimde ortaya konduğu yer, haberin başlığı ve girişidir. Van Dijk tarafından öznel olarak nitelendirilen ve söylemin anlamsal bütünlüğünü yansıtan haber başlığı ve girişi, insanların neyi metnin en önemli ögesi olarak gördüklerini belirlemektedir. Ana olayı duyuran ve onun içeriğine dair okuyucuya ipucu veren başlıklar, okurun bir haber metnini okumak ya da okumamak konusundaki kararı üzerinde belirleyicidir.

Bu kabul doğrultusunda, “ters piramit” olarak isimlendirilen ve habere konu olan olayı, en önemli noktasından başlayarak en önemsiz doğru sıralayan haber yazma tekniği, günümüzde habercilik uygulamaları içerisinde en çok kullanılan teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teknikte, okuyucunun haberi okuma sırasını, haberin başlığı ya da spotunu oluşturan cümleler belirlemektedir. En az sayıdaki kelimeyle, en yüksek etkiyi yaratmayı hedefleyerek yapılandırılan başlıklar, aynı zamanda gazetelerin ideolojik görüşlerini yansıtan birer araç vazifesi görmektedir. Böylece, ideoloji söylemde ifade edilmekte ve yeniden üretilmektedir (Van Dijk, 1988: 61- 63).

Dolayısıyla okuyucunun zihninde kurulan ilk anlam, başlıklar sayesinde gerçekleşmektedir. Haber okuma sürecine hizmet eden kavramsal makro yapının bir biçimi olan başlıklarda, söylemden elde edilen makro kurallar işlemektedir. Bu kurallar, başlıkta yer, zaman, dönem gibi bilgilere yer verilmemesi anlamına gelen enformasyon eksiltilimi, genelleştirme ve kurgulamadır. Başlıkta enformasyon eksiltilimi, neyin haber

verildiğinin, ne söylendiğinin okurlar tarafından anlaşılmasını zorlaştırdığı gibi onları haberin okuması konusunda manipüle etmektedir.

Araştırma kapsamında ele alınan gazetelerin başlıklarına ilişkin değerlendirmeler aşağıda yer almaktadır.

(1) Cumhuriyet Gazetesi: “AKP’nin Akili”

Âkil İnsanlar Heyeti oluşumunun kamuoyuna açıklandığı 4 Nisan 2013 tarihinden heyetin çalışmalarının son bulduğu 4 Haziran 2013 tarihine kadar konuyla ilgili Cumhuriyet gazetesinde toplam 68 haber yayımlanmıştır. Bu haberlerin 2’si birinci sayfada manşetten verilmiş, 12’si ise birinci sayfadan anonslanmıştır. Gazete, haberlerin 23’ünü üst kuşak, 18’ini göbek, 27’sini alt kuşaktan vermiştir.

Tablo 4.3

Cumhuriyet Gazetesinde Yer Alan AİH ile ilgili Haber Başlıkları

Haberin tarihi: 4 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa manşet Üst başlık: Erdoğan’ın listesinde toplumda kabul gören kişiler az. Ağırlık iktidara yakın isimlerde Başlık: Böyle olur AKP akili Spot: Akil gazeteci rekoru Kürt sorununun çözüm sürecinin bir parçası olarak “kamuoyunu ikna” amaçlı oluşturulan 63 kişilik Âkil İnsanlar Komisyonu ağırlıklı olarak AKP’ye ideolojik açıdan yakın ve Başbakan’ı kızdırmayacak isimlerden oluştu. Erdoğan 9’ar kişilik grupların başkanlarını bile kendisi belirledi. Akil gazeteci rekorunu 5 isimle Taraf kırdı. Yeni Şafak’tan 4, Star’dan 4, Bugün’den 4, Radikal ve Akit’ten 2 isim listede yer aldı. Ara başlık: SİMGE İSİMLER YOK
Haberin tarihi: 4 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: DİSK VE TBB AKİL İNSAN ÖNERİSİNİ REDDETTİ
Haberin tarihi: 4 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, alt kuşak Başlık: Ege sancılı başladı! Giriş: Hükümetin akil adamlar listesinin Ege ayağı sancılı başladı.
Haberin tarihi: 4 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, üst kuşak Üst başlık: Âkil İnsanlar hükümete yakın kişilerden oluştu. Komisyon başkanlarını bile Erdoğan belirledi. BDP’nin istekleri karşılandı. Başlık: Listeye AKP damgası Giriş: Kürt sorununun çözüm sürecinin bir parçası olarak “kamuoyunu ikna” amaçlı oluşturulan 63 kişilik Âkil İnsanlar Komisyonu, “AKP görüşüne yakın” isimlerden oluşurken “komisyonun işlevi ve temsili” konusunda kaygılarını dile getiren BDP’nin önerdiği isimlerden 10’a yakını listeye eklendi. Ara başlık 1: Yakın isimler Ara başlık 2: BDP’nin önerdikleri
Haberin tarihi: 4 Nisan 2013

Konum: 4. sayfa, alt kuşak Başlık: DİSK ve TBB reddetti Giriş: DİSK, hükümetin açıkladığı “Âkil İnsanlar” komisyonuna isim bildirmemesine karşın Genel-İş Sendikası Başkanı Erol Ekici’nin adı listede yer aldı.
Haberin tarihi: 4 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, göbek Başlık: ‘Akil adamlar değil pazarlamacı heyeti’ Giriş: CHP Sözcüsü Haluk Koç, Âkil İnsanlar heyetinin Başbakan Tayyip Erdoğan’ın fikirlerini topluma köprü olarak götürmekle görevlendirilen bir memur kadrosu olduğuna işaret ederken BDP’li Ahmet Tan, listede Hülya Koçyiğit ve Hülya Avşar gibi isimlerin bulunmasını “Cüneyt Arkın’ı da eklemeleri lazım” diye eleştirdi. Alt başlık: ‘Neye ikna edecekleri belli olsun’
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anons Başlık: AKİLLERLE İLK TOPLANTI YAPILDI Giriş: Âkil İnsanlar Heyeti’nin Dolmabahçe’deki ilk toplantısı 5 saat sürdü.
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, üst kuşak Üst başlık: Alevi örgütleri, AKP’nin hazırladığı akil adamlar listesinde yine yok sayıldıkları görüşünde Başlık: ‘Teslim adamlar listesi’ Üst başlık: Alevi örgütleri, AKP’nin hazırladığı akil adamlar listesinde yine yok sayıldıkları görüşünde Spot: Alevi örgütleri Kürt sorununun çözümü konusunda açıklanan Âkil İnsanlar listesini eksik ve yetersiz buldu. Liste için ‘Aleviler yine yok sayıldı’ değerlendirmesi yapan STÖ temsilcileri Ankara’da Cem Vakfı hariç geniş katılımlı bir toplantı yaparak süreci değerlendirme kararı aldı.
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 7. sayfa, üst kuşak Başlık: Akillere akıl verdi Spot: Heyetle yapılan ilk toplantıda çalışma süresi iki aya uzatıldı. Erdoğan süreci eleştirenleri faşizmle suçladı, terör örgütünden fazla tahribat yarattıklarını söyledi. Ara başlık 1: Yoğun önlemler Ara başlık 2: Helalleşme zamanı Ara başlık 3: ‘Kuruluştaki öz kayıp’ Ara başlık 4: Yeni bir rol bekliyorum
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 7. sayfa, göbek Başlık: Dolmabahçe’de protesto Giriş: İşçi Partisi Gençlik Kolları üyeleri dün Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın başkanlığında Âkil İnsanlar Heyeti’nin üyeleriyle yaptığı toplantı sırasında protesto gösterisi yaptı.
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 7. sayfa, üst kuşak Üst başlık: TEKLİFİ KABUL ETMEYEN COŞAR: Başlık: ‘Sivil ile iktidar karıştı’ Giriş: Türkiye Barolar Birliği (TBB) Başkanı Vedat Ahsen Coşar, çözüm sürecinin bir parçası olarak gündeme getirilen Âkil İnsanlar Komisyonunda yer alma önerisini reddetme gerekçesini “Sivil alan ile iktidar alanı birbirine karışmış gibi. Biz sivil yapıyız ama bir ucunda da iktidar, devlet var. Bu yönüyle ters geldi” sözleriyle açıkladı.
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 7. sayfa, alt kuşak Üst başlık: CUMHURBAŞKANI GÜL: Başlık: Karışmak istemem Giriş: Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Âkil İnsanlar komisyonunda yer alan isimlere ilişkin “Kimler seçilir? Komiteler mi kurulur? Bunlar doğrusu benim karışmak istemediğim konular. Şu anda bunları yürüten bir hükümet var. Onların bileceği iş dedi.”
Haberin tarihi: 6 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, üst kuşak Üst başlık: CHP’ye göre akil adamlar oluşumu hükümetin halkla ilişkiler firması gibi çalışacak

Başlık: ‘Aklama komisyonu’ Giriş: CHP Genel Başkan Yardımcısı Faruk Loğoğlu, Âkil İnsanlar Komisyonu için ‘hükümetin halkla ilişkiler firması’ nitelemesinde bulunurken CHP’nin önerdiği komisyon ile AKP’nin komisyonunun hiçbir benzerlik taşımadığını söyledi. Ara başlık: ‘Ahlaksız teklifi’
Haberin tarihi: 6 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, alt kuşak Üst başlık: BAHÇELİ’DEN AKP’NİN ‘AKİL’LERİNE ÇAĞRI: Başlık: Yanlıştan dönmek için vakit var Spot: MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, ‘63 karanlık yüz’ ve ‘63 aklı karışık’ diye tanımladığı Âkil İnsanların yanlıştan dönmesini istedi. Ara başlık 1: ‘Yanlıştan dönmek için vakit var’ Ara başlık 2: ‘Akgiller tiyatrosu galasını yaptı’
Haberin tarihi: 7 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: AKİL DEDİĞİN ÖZERK OLUR Giriş: Âkil İnsanlar listesindeki bazı isimlere “böyle bir heyette ne işi var” diyerek tepki gösteren eski TBB Başkanı Prof. Dr. Gençay Gürsoy, heyetin bağımsız ve özerk bir yapıya sahip olmadığını söyledi.
Haberin tarihi: 7 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, üst kuşak Üst başlık: Erdoğan, muhalefetten tepki toplayan Âkil İnsanlar Heyeti’ni savundu Başlık: ‘Kıskanıyorlar’ Ara başlık 1: Gökdelen uyarısı Ara başlık 2: ‘Bismillah’ ile cami yıkımı
Haberin tarihi: 7 Nisan 2013 Konum: 6. sayfa, üst kuşak Üst başlık: Gençay Gürsoy ve Celal Doğan Başbakan’ın ‘heyet’ini değerlendirdi Başlık: ‘Akil’ler yetkisiz Spot: ‘Bağımsız ve özerk değil’ Kürt sorununun çözüm sürecinde rol alması için Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından oluşturulan 63 kişilik Âkil İnsanlar Heyetine tepkiler sürüyor. Eski Türk Tabipleri Birliği Başkanı Prof. Dr. Gençay Gürsoy, heyette çok önemli isimler yer aldığını ancak ‘bağımsız ve özerk’ bir yapıya sahip olmadığını söyledi. Eski Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Celal Doğan da heyetin hiçbir yetkisinin bulunmadığını belirterek “Teklif gelse de işlevi eksik olduğu için yer almazdım” dedi. Alt başlık 1: O isimlerin işi ne? Alt başlık 2: Psikolojik hazırlık Ara başlık 1: ‘Her şeye rağmen başarılar’ Ara başlık 2: Hükümetin politikaları tutmuyor...
Haberin tarihi: 7 Nisan 2013 Konum: 6. sayfa, üst kuşak Başlık: Dikkat çeken benzerlik Giriş: Türkiye, Âkil İnsanları tartışırken AKP’nin 2009 yılında başlattığı açılım süreci boyunca iki ayrı “Âkil İnsan” grubunun Kürt sorunu üzerine getirdiği çözüm önerilerinin hükümetin bugünkü yaklaşımıyla birebir örtüşmesi dikkat çekti. Ara başlık: Endonezya’da yerel özerklik
Haberin tarihi: 8 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, göbek Başlık: BAHÇELİ: NEREYE GİDİYORSUN EMMİ OĞLU Giriş: MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, Osmaniye’de Âkil İnsanlar Heyeti ve AKP’ye sert eleştirilerde bulundu.
Haberin tarihi: 8 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, alt kuşak Başlık: GÜZEL: AKİL İNSANLARIN BİR FAYDASI OLMAZ Giriş: AKP Milletvekili Ülker Güzel’in eşi eski bakan Hasan Celal Güzel, Akil Adamlar olayını eleştirerek ‘Bu Akil Adamlar olayı lüzumsuz bir iş. Politik bakımdan da yanlış. Başbakan bundan politik kazanım içinde. Ancak bu Akil Adamların bir faydası olmaz.’ dedi.

Haberin tarihi: 9 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: MEMUR-SEN KENDİNE AKİL Giriş: Âkil İnsanlardan Memur-Sen Başkanı Gündoğdu, Başbakan'a verdiği çözüm süreciyle ilgili raporda karma eğitimin kaldırılmasını, türbanın serbest bırakılmasını istedi.
Haberin tarihi: 9 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, üst kuşak Üst başlık: Memur-Sen Kürt sorununun çözümü için türbanın kamuda serbest olmasını istiyor Başlık: 'Akil'in derdi başka Giriş: Genel Başkan Ahmet Gündoğdu'nun 63 kişilik Âkil İnsanlar Komisyonunda yer aldığı Memur-Sen, hazırladığı "çözüm süreci ön raporunda" karma eğitimin kaldırılması, eğitim kurumlarında namaz kılacak yer açılması, kamuda türbana olanak sağlayan kılık kıyafet serbestisi gibi önerilerde bulundu.
Haberin tarihi: 9 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, üst kuşak Başlık: MHP'Lİ YALÇIN: ERDOĞAN BÖLÜNMEYİ YAYIYOR Giriş: MHP Genel Başkan Yardımcısı Edip Semih Yalçın, "Türkiye'nin eyalet sistemine geçmesiyle bölünme salgını toplumumuzdaki en küçük ve kapalı etnik yapıları bile tesiri altına alacak, mikro milliyetçiliği tetikleyecektir" değerlendirmesinde bulundu.
Haberin tarihi: 9 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, alt kuşak Üst başlık: MHP'Lİ ŞANDIR'DAN FEHMİ KORU'YA SERT YANIT Başlık: Adam olmak daha önemli Giriş: MHP Grup Başkanvekili Mehmet Şandır, MHP'nin içinde bulunduğu iktidarların terörü sonlandırmak yerine daha fazla silahlanmayı tercih ettiğini yazan Âkil İnsanlar heyetinde yer alan gazeteci Fehmi Kuru'ya sert tepki gösterdi.
Haberin tarihi: 11 Nisan 2013 Konum: 1. Sayfa anonsu Üst başlık: KESK davası başladı Başlık: Akil sanığa akil avukat Giriş: KESK davası protestolar arasında başladı. Başbakan'ın seçtiği Âkil İnsanlar Heyetinde bulunan KESK Başkanı Özgen'i savunan avukatlar arasında bir başka Âkil İnsan Türkoğlu'nun da bulunması dikkat çekti.
Haberin tarihi: 11 Nisan 2013 Konum: 6. sayfa, göbek Üst başlık: Akillerin bölgedeki ilk toplantılarında fikir ayrılıkları yaşandı Başlık: Tartışmayla başladılar Spot: Doğu Anadolu Bölgesi'nde ilk toplantılarını gerçekleştiren heyette fikir ayrılığı nedeniyle sert bir tartışma yaşandı.
Haberin tarihi: 11 Nisan 2013 Konum: 6. sayfa, üst kuşak Üst başlık: KESK davasında esas itibarıyla sendikal faaliyetlerin yargılandığına dikkat çekildi Başlık: Hakkımız gasp edildi Spot: KESK Başkanı Lami Özgen, "Demokratik ve barışçıl eylemlerimiz terör suçu sayıldı" dedi. Ara başlık: Akil adamlar ironisi
Haberin tarihi: 12 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, alt kuşak Başlık: 'Akil'ler Diyarbakır'da Spot: Heyet Başkanı Yılmaz Ensaroğlu, "Çözümü en çok isteyenler Kürtler başta olmak üzere bu bölgede yaşayan insanlar" dedi. Ara başlık: Malatya'da protesto
Haberin tarihi: 13 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, alt kuşak Üst başlık: SÜRECE İKNA TURLARI SÜRÜYOR Başlık: Akil'e en rahat yer Güneydoğu Giriş: Âkil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Anadolu Bölgesi Grubu dün Diyarbakır'daki temaslarına siyasi partileri ziyaret ederek devam etti.

Ara başlık: Oran’a protesto Haberin tarihi: 14 Nisan 2013 Konum: 9. sayfa, alt kuşak Üst başlık: İzmir’de çatlak Başlık: Heyet ilk gün bölündü Giriş: Âkil İnsanlar Komisyonu, sürece en fazla karşı çıkılan Ege Bölgesi’ndeki iki günlük programına dün İzmir’de başlarken ilk gün bölündü. Ara başlık: İnanır: Bu topraklar barışa layık
Haberin tarihi: 14 Nisan 2013 Konum: 9. sayfa, alt kuşak Üst başlık: KILIÇDAROĞLU, ZONGULDAK’TA BAŞKANLIK SİSTEMİNİ VE SÜRECİ YORUMLADI: Başlık: Sevsinler Akil Adamlığımızı Giriş: CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, başkanlık sistemi tartışmalarına ilişkin “Bu parlamento, rejim eğişikliğinin altına imza atacak parlamento değildir” dedi. Fotoğraf altı: CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu çay içtiği kahvehanede soruları yanıtladı.
Haberin tarihi: 14 Nisan 2013 Konum: 9. sayfa, alt kuşak Üst başlık: Âkil İnsanlar Marmara Bölgesi Heyeti ilk geniş katılımlı toplantısını Esenler’de yaptı Başlık: ‘Adımız simgesel, halka inanıyoruz’ Giriş: Âkil İnsanlar Marmara Bölgesi Heyeti dün Memur-Sen’e bağlı sendikaların 12 ildeki yaklaşık 400 şube yöneticisi ile İstanbul’da bir araya geldi.
Haberin tarihi: 14 Nisan 2013 Konum: 9. sayfa, alt kuşak Üst başlık: ÖZGEN’İN ÇEKİLMESİ İSTENDİ Başlık: ‘KESK’e zarar veriyor’ Giriş: KESK Genel Başkanı Lami Özgen’in “Âkil İnsanlar” heyetinde yer alması KESK yönetiminde görüş ayrılığı yarattı.
Haberin tarihi: 15 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, alt kuşak Üst başlık: ‘BARIŞ SÜRECİ NEDİR?’ Başlık: Akiller de bilmiyor Giriş: Âkil İnsanlar komisyonlarının Ege Bölgesi için oluşturulan heyetinde yer alan Fadime Özkan, Fehmi Kuru ve Prof. Dr. Baskın Oran, sürecin ne olduğunu bilmediklerini sadece halkı dinleyerek rapor hazırlayacaklarını söyledi. Ara başlık: Oran: Huzursuzum
Haberin tarihi: 15 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, alt kuşak Üst başlık: Urla’daki kahvaltılı buluşmada Oran ile Tınaztepe tartıştı Başlık: Heyette yine çatlak Giriş: AKP’nin çözüm sürecine desteğin yüzde 43’lerde kaldığı İzmir’de Âkil İnsanlar Heyeti’ne yüzde 60’lar düzeyinde destek olduğu öne sürüldü. Alt başlık: 3 Milyon Türk ile Kürt birbiriyle akraba Fotoğraf altı: Âkil İnsanlar komisyonlarının Ege Bölgesi için oluşturulan heyet Kemalpaşa’da yurttaşlarla görüştü.
Haberin tarihi: 16 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Üst başlık: BDP’DEN CİDDİ ELEŞTİRİLER VAR Başlık: Her akıl heyeti başka telden Giriş: Demirtaş, Âkil İnsanların faaliyetlerinin Erdoğan’ın çizdiği misyonla sınırlı kalmaması gerektiğini belirterek “İmralı’ya gidebilmeliler, arabuluculuk yapabilmeliler. Ayrıca ortak bir dil kullanmıyorlar” dedi.
Haberin tarihi: 16 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, alt kuşak Üst başlık: AKİLLERE “DAĞDAKİ 2 BİN KİŞİ İÇİN TOPLANTI YAPIYORUZ” DEDİLER Başlık: Karadeniz’de tepki

Giriş: Âkil İnsanlar Karadeniz Bölgesi Heyeti, Düzce’de çalışmalarına başladı. Ara başlık: ‘Yaptığımıza bakın’
Haberin tarihi: 16 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, alt kuşak Üst başlık: KESK’TE AKİL İNSAN SIKINTISI Başlık: ‘Özgen’in tercihi doğru değil’ Giriş: KESK Genel Başkanı Lami Özgen’in Âkil İnsanlar Heyetinde yer almasına KESK içinden eleştiriler devam ediyor.
Haberin tarihi: 16 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, alt kuşak Üst başlık: İÇ ANADOLU HEYETİ’NDEN PROF. DEDEOĞLU: Başlık: İki anneye de gittik Giriş: İç Anadolu Bölgesi Âkil İnsanlar Heyetinden Prof. Dr. Beril Dedeoğlu, “Gittiğimiz illerde çocuğunu dağda kaybetmiş aileyle de şehit ailesiyle de görüşeceğiz. Dügünlere de katılacağız esnafa da gideceğiz” dedi.
Haberin tarihi: 18 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, üst kuşak Üst başlık: Şehit ailelerinin heyete tepkisi sivil polislerce engellenmeye çalışılınca ortam gerildi Başlık: Akillere Kayseri’de tepki Giriş: Konya ve Karaman’ın ardından Kayseri’ye gelen Âkil İnsanlar İç Anadolu Grubu, şehit ve gazi ailelerinin sert tepkisiyle karşılaştı.
Haberin tarihi: 18 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, üst kuşak Üst başlık: MARDİN Başlık: Bu da şeyhin çözüm paketi Giriş: Âkil İnsanlar Güneydoğu Anadolu bölgesi heyeti, heyet başkanı Yılmaz Ensaroğlu ile Mehmet Emin Ekmen Mardin’in Kızıltepe ilçesinde eski milletvekili ve Kikan aşireti reisi Abdülkadir Timurağaoğlu ile görüştü.
Haberin tarihi: 18 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, üst kuşak Başlık: AKİL İNSANLAR HEYETLERİNE ÜST DÜZEY KORUMA Giriş: içişleri Bakanlığı tarafından “gizli” ve “çok acele” ibaresiyle valilikler, emniyet müdürlükleri, jandarma komutanlıkları ve MİT bölge temsilciliklerine gönderilen genelge ile çözüm sürecinde 7 bölgede temaslarda bulunan Âkil İnsanlar heyetlerinin korunması istendi.
Haberin tarihi: 18 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, göbek Üst başlık: Âkil İnsanların temaları Başlık: Hakkari’de çiçekli karşılama Giriş: Âkil İnsanlar Doğu Anadolu Heyeti, çözüm sürecine ilişkin bölge illerinde yürüttüğü görüşmeler kapsamında Hakkari’de halkla bir araya geldi. Ara başlık: Polislerden çiçek
Haberin tarihi: 19 Nisan 2013 Konum: 6. sayfa, göbek Üst başlık: Heyet Mardin ve Hakkâri’de Başlık: Barış akıl değil gönül işi Giriş: Âkil İnsanlar Heyetinin Güneydoğu Anadolu Grubu, Mardin’de Süryanilerin Deyrulzaferan Manastırı’nı ziyaret ederek Mardin Diyarbakır Metropolitisi Saliba Özmen ile görüştü.
Haberin tarihi: 19 Nisan 2013 Konum: 6. sayfa, alt kuşak Başlık: Akiller Öcalan’la görüşmeyecek Giriş: Âkil İnsanlar Doğu Anadolu Heyeti, Hakkari’deki temalarının ikinci gününde sivil toplum örgütleri ve kanaat önderleriyle buluştu. Taleplerini anlatan kanaat önderleri, özellikle anadilinde eğitim istediklerini kaydetti.
Haberin tarihi: 20 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Üst başlık: ERDOĞAN:

Başlık: ‘Bir avuç densiz çapulcu’ Giriş: Başbakan Erdoğan, çözüm sürecinden sonra CHP, MHP ve BDP’nin tarih olacağını ileri sürdü.
Haberin tarihi: 20 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: AKİL’LERE KOCAELİ’NDE DE PROTESTO
Haberin tarihi: 20 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, üst kuşak Üst başlık: Kayseri’deki protestonun ardından dün de Kocaeli’nde esnaf ziyareti sırasında arbeye yaşandı. Başlık: Akilin işi batıda zor Spot: Âkil İnsanlar Heyetinin Marmara Grubu üyeleri Kocaeli’nde esnaf ziyareti yaparken MHP’liler ellerinde Türk bayrakları ile protesto gösterisi yaptı. Yaşanan arbeye güçlükle yatıştırılırken heyet programını tamamlayamadan otele dönmek zorunda kaldı. Âkil İnsanlar Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi heyetleri ise ziyaretlerinde oldukça sıcak karşılandı. Ara başlık 1: İşkenceyi anlattı Ara başlık 2: Sivil polislerin kasetini aldı
Haberin tarihi: 20 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, üst kuşak Başlık: ‘Akıllarda soru işaretleri var’ Spot: Karadeniz Âkil İnsanlar Heyeti’nden TESK Başkanı Palandöken, yurttaşların cevabını en çok merak ettikleri sorunun “pazarlıkta ne var?” olduğunu söyledi.
Haberin tarihi: 21 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, üst kuşak Üst başlık: “Atanmadık, teklif edildik” diyen akiller tepki çektiklerini dile getirdi. Başlık: ‘Hakaret görüyoruz’ Giriş: Barış sürecine katkı için oluşturulan ve her bölgeyi dolaşan Akil Adamlar Heyetinin Akdeniz Bölgesi sorumluları Hatay’da gazetecileri dinledi.
Haberin tarihi: 21 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, üst kuşak Başlık: Cumartesi annelerinden ‘akil’lere tepki Giriş: Kayıp yakınlarının Galatasaray Meydanında her hafta gerçekleştirdiği oturma eylemine katılan Âkil İnsanlar Heyeti Marmara Grubu’na tepki vardı.
Haberin Tarihi: 22 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, göbek Başlık: Akiller barış için mum yaktı Giriş: Âkil İnsanlar Akdeniz Bölgesi Heyeti, Samandağ ilçesine bağlı Hıdırbey ve Ermeni asıllı Türk vatandaşların yaşadığı Vakıflı Köyü’nü ziyaret etti.
Haberin tarihi: 22 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, alt kuşak Başlık: ŞAHİN: AKİLLERİN BAŞINA BİR HAL GELİRSE SORUMLUSU BAHÇELİ’DİR Giriş: AKP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin, çözüm sürecine ilişkin, “Bu Âkil İnsanlardan birinin başına bir hal gelirse sorumlusu Devlet Bahçeli’dir.” dedi.
Haberin tarihi: 22 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, alt kuşak Başlık: MARMARA BÖLGESİ HEYETİ DİVRİĞİ KÜLTÜR DERNEĞİ’Nİ ZİYARET ETTİ Giriş: Âkil İnsanlar Marmara Bölgesi Heyeti önceki akşam Divriği Kültür Derneği’ni ziyaret etti.
Haberin tarihi: 23 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Üst başlık: AKİLLERE PROTESTO ÖNLEMİ Başlık: ‘Husumeti’ olan giremez Giriş: BDP milletvekillerinin saldırıya uğradığı Samsun’da protestoyla karşılanan Âkil İnsanlar Heyetinin toplantısında tepki alan bir uygulamaya imza atıldı. Fotoğraf altı: Toplantının yapılacağı Canik Kültür Merkezi’nin önünde toplanan yaklaşık 30 kişilik grup, “Atatürk’ten başkası çıkamaz Samsun’a”, “Mustafa Kemal’in askerleriyiz” sloganları attı.
Haberin tarihi: 23 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, üst kuşak

Üst başlık: Samsun'daki toplantıda polis, davetsiz misafirlere 'heyetle husumetiniz var mı?' sorusunu yöneltti Başlık: 'Akil'i seven gelsin Spot 1: Âkil İnsanlar Heyetinin Samsun'daki toplantısı yoğun güvenlik önlemleri altında gerçekleştirildi. Davetsiz misafirler için heyetle husumeti olmamak koşulu aranırken, barış süreci konusunda görüşleri sorulan Samsunlular "Ne olduğunu bilebilseydik bir şeyler söyledik" diyerek belirsizliğe dikkat çektiler. Spot 2: Karadeniz Âkil İnsanlar Heyeti Samsun'daki toplantının yapılacağı salona yoğun güvenlik önlemleri ve protestolar eşliğinde girdi.
Haberin tarihi: 24 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, alt kuşak Üst başlık: Sinop'taki Akil Adamlar toplantısı için alınan güvenlik önlemleri katılımcıların tepkisini çekti Başlık: Barikatlı barış arayışı Giriş: Karadeniz Akil Heyetinin Sinop toplantısı için kent dışındaki bir otelin seçilmesi, otele ulaşan yolun yaya ve araç trafiğine kapatılıp üç ayrı polis noktasından sonra toplantı salonuna ulaşılabilmesi tartışmalara neden oldu. Fotoğraf altı: Sinop'taki Âkil İnsanlar Heyeti toplantısı için şehir dışında bir otel seçildi. Katılımcılar üç ayrı polis (Sözcüğü doğru mu diye kontrol et) noktasından geçerek toplantıya katılabildiler.
Haberin tarihi: 24 Nisan 2013 Konum: 5. sayfa, alt kuşak Başlık: Şerzan Kurt'un ailesine ziyaret Giriş: Güneydoğu Âkil İnsanlar Heyeti, Muğla Üniversitesi'nde 2010'da çıkan olaylarda polis tarafından vurularak öldürülen Şerzan Kurt'un annesi Nejla Kurt ve babası Ömer Kurt ile görüştü.
Haberin tarihi: 25 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, alt kuşak Üst başlık: KARADENİZ AKİL ADAMLAR HEYETİ'NİN SAMSUN VE SİNOP TOPLANTILARINDAN İZLENİMLER Başlık: 'Kim ister ki savaşı?' Spot: BDP'li vekillerin süreci anlatmak için gittikleri ve zor anlar yaşadıkları kentlerde akiller daha rahattı. Akiller ayrıntıya girmeyip "kan akmasın, barış gelsin" in ötesine geçmedi, böylece gerilim de yükselmedi.
Haberin tarihi: 25 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, alt kuşak Üst başlık: AKİL ADAMLAR HEYETİ KARABÜK'TE BASIN TOPLANTISI DÜZENLEDİ Başlık: 'PKK dostlarını kaybetti' Giriş: Âkil İnsanlar Karadeniz Bölgesi Heyeti, dün Karabük'te de protesto edildi.
Haberin tarihi: 29 Nisan 2013 Konum: 4. sayfa, göbek Başlık: Akşener: Akiller emekli kedi Giriş: Balıkesir'in Bandırma ilçesinde temaslarda bulunan TBMM Başkanvekili ve MHP Milletvekili Meral Akşener, Âkil İnsan Komisyonlarının ilginç kişilerden oluştuğunu savunarak "Çok merak ediyorum bu insanlar halka ne söylüyorlar? Süreç hakkında bilgi yok. Âkil İnsanlar benim gözümde sıçan tutamaz, ekmek yutamaz, emekli kedim şeklinde bir grup" dedi.
Haberin tarihi: 29 Nisan 2013 Konum: 4. Sayfa, alt kuşak Başlık: 'Akiller'i protesto etmek istedi beceremedi Giriş: Âkil İnsanlar Marmara Heyeti Çanakkale'de sivil toplum örgütü temsilcileriyle buluştu.
Haberin tarihi: 1 Mayıs 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: AKİLLERE YİNE PROTESTO
Haberin tarihi: 1 Mayıs 2013 Konum: 8. sayfa, üst kuşak Üst başlık: Âkil İnsanlar Amasya'da şehit ve gazi yakınları tarafından sert tepkiyle karşılandı Başlık: İçeride dışarıda protesto Giriş: Âkil İnsanlar Karadeniz Bölgesi Heyeti, Amasya'da şehit ve gazi yakınlarının da aralarında bulunduğu kalabalık bir grup tarafından Türk bayraklarıyla protesto edildi.

Ara başlık: Dışarıda gazlı coplu müdahale Haberin tarihi: 2 Mayıs 2013 Konum: 7. sayfa, göbek Başlık: Âkil İnsanlar Heyeti Tunceli'yi ziyaret etti Giriş: Âkil İnsanlar Heyeti Doğu Anadolu Grubu dün Tunceli'yi ziyaret etti. Fotoğraf altı: Âkil İnsanlar Doğu Anadolu Heyeti Tunceli'de Kışla Meydanı'ndaki 1 Mayıs kutlamalarına katılan vatandaşlarla bir araya geldi.
Haberin tarihi: 4 Mayıs 2013 Konum: 5. sayfa, göbek Başlık: Balıkesir de karıştı Spot: Âkil İnsanlar Marmara Bölgesi üyelerinin yapacağı toplantıyı protesto eden MHP'li gruba polis biber gazıyla müdahale etti.
Haberin tarihi: 7 Mayıs 2013 Konum: 5. sayfa, göbek Başlık: Akillere içeride tepki dışarıda protesto Giriş: Âkil İnsanlar Heyeti Karadeniz Grubu, Trabzon kent merkezine 12 kilometre uzaklıktaki bir otelde bazı sivil toplum örgütlerinin temsilcileriyle bir araya geldi.
Haberin tarihi: 8 Mayıs 2013 Konum: 6. sayfa, göbek Üst başlık: AKİLLER, İLK RAPORLARINI YARIN ERDOĞAN'A VERECEK Başlık: Protestoya biber gazı Giriş: Âkil İnsanlar heyetinin İç Anadolu grubunun Ankara toplantısında da olaylar çıktı.
Haberin tarihi: 9 Mayıs 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Üst başlık: En çok sorulan soru Başlık: 'Karşılığında ne verilecek?' Giriş: Âkil İnsanlar Başbakan'a ön raporlarını sunacak.
Haberin tarihi: 9 Mayıs 2013 Konum: 6. sayfa, göbek Üst başlık: AKİLLERİN İLK RAPORU Başlık: Yurttaş pazarlığı soruyor Giriş: Çözüm süreciyle ilgili olarak yaklaşık 1 aydır çalışmalarını sürdüren Âkil İnsanlar Heyetleri Başbakan Tayyip Erdoğan'a ön raporlarını sunacaklar. Ara başlık 1: Cemevleri sorunu çözülsün Ara başlık 2: Siyaset dili düzelmeli Ara başlık 3: Gündem başkanlık değil, anayasa Ara başlık 4: Pazarlık yapıldı mı?
Haberin tarihi: 10 Mayıs 2013 Konum: 5. sayfa, göbek Başlık: Akiller Başbakan'la buluştu Giriş: İki aylık çalışma sürelerinin ilk ayını tamamlayan Âkil İnsanlar heyetinin bölge başkan, başkanvekili ve sekreterlerinin dün Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile bir araya gelerek gözlem ve izlenimlerini aktardılar. Fotoğraf altı: Toplantıyı protesto etmek isteyen Türkiye Gençlik Birliği (TGB) üyelerine polis biber gazı ile müdahale etti, 3 kişi gözaltına alındı.
Haberin tarihi: 11 Mayıs 2013 Konum: 4. sayfa, göbek Üst başlık: AKİLLER TOPLANTISI Başlık: 'Başbakan 6,5 saat not tuttu' Spot: Ahmet Taşgetiren, Erdoğan'ın akiller heyeti ile yaptığı toplantıda sadece sorular sorup not tuttuğunu belirtti. Çözüm sürecine ilişkin tepkileri sağlıklı bulmadığını dile getiren Taşgetiren, "Çünkü 'bu olmasın, ne olsun' sorusunun cevabı yok. Anaların ağlaması insanlık tarihi açısından kural değil" dedi. Ara başlık: 'Ölüseviciliğini bırakalım'
Haberin tarihi: 17 Mayıs 2013 Konum: 4. sayfa, göbek

Üst başlık: Kezban Hatemi, akıl heyetlerine yönelik protestolara isyan etti: Başlık: Barışsa, sonuna kadar... Spot: Âkil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Anadolu Bölgesi Grubu, Gaziantep'teki toplantısı sırasında İşçi Partililer tarafından protesto edildi. Toplantı salonuna da yansıyan tartışmalara tepki gösteren heyet üyesi Kezban Hatemi, "Bizim üzerimizden muhalefet yapmayın. Ben işimi, gücümü, felçli annemi bırakıp geliyorum" dedi.
Haberin tarihi: 21 Mayıs 2013 Konum: 1. sayfa manşeti Üst başlık: Âkil İnsanlar toplantısında Erdoğan'a 'İsteğinizi gözden geçirin' denildi. Başlık: Halk da akıl de başkanlığa karşı Giriş: Erdoğan ve AKP sözcülerinin 'Olmazsa olmazımız değil' açıklamalarına karşın başkanlık sistemini istemeyi sürdürdüğünü söyleyen Âkil İnsanlar İç Anadolu Bölge Başkanı Taşgetiren, çözüm sürecinde 'karşılığında bir şeyler verileceği algısı yarattığını' belirterek Erdoğan'ı uyardı.
Haberin tarihi: 21 Mayıs 2013 Konum: 4. sayfa, üst kuşak Üst başlık: İç Anadolu Heyeti Başkanı Taşgetiren'den, Erdoğan'a 'Başkanlık sisteminden vazgeç' çağrısı Başlık: Akiller de karşı çıktı Spot: İç Anadolu Bölgesi'nde yaptıkları çalışmalarda başkanlık sisteminin çözüm sürecinde bir şeylerin karşılığı gibi algılandığını saptadıklarını belirten gazeteci yazar Ahmet Taşgetiren, 'Ben özellikle çözüm sürecinde başkanlığın gündemde olmasının sıkıntı yarattığını düşünüyorum. Başbakan, başkanlık sistemi isteğini yeniden düşünmeli, gözden geçirmeli' diye konuştu. Ara başlık 1: Başbakan'a da ilettim Ara başlık 2: Erdoğan ısrarlı
Haberin tarihi: 24 Mayıs 2013 Konum: 4. sayfa, göbek Başlık: 'Mezhepsel fay hatları hareketlenmeye başladı' Giriş: Türkiye Kadın Girişimciler Derneği'nin (KAGİDER) düzenlediği Mayıs ayı kahvaltı toplantılarına Âkil İnsanlar Komisyonu Marmara Grubundan oyuncu Hülya Koçyiğit, İstanbul Bilgi Üniversitesi Mtevelli Heyeti Üyesi Deniz Ülke Arıboğan ve STGM Başkanı Levent Korkut katıldı.
Haberin tarihi: 25 Mayıs 2013 Konum: 6. sayfa, üst kuşak Üst başlık: 'HAYVAN ANLADI' Başlık: AKP'nin 'akıl'ı ağızını bozdu Giriş: Kürt sorununun çözümüne ilişkin oluşturulan Âkil İnsanlar heyetinden Memur-Sen Genel Başkanı Ahmet Gündoğdu, çözüm sürecinde hükümetin izlediği politikayı eleştirenlere yönelik şaşırtıcı açıklamalarda bulundu.
Haberin tarihi: 26 Mayıs 2013 Konum: 7. sayfa, alt kuşak Başlık: Akillere protesto Giriş: Ege bölgesinde sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, siyasi partiler ve şehit yakınları ile görüşen Âkil İnsanlar Heyeti Ege Bölgesi Grubu son durağı Muğla'da protesto edildi.
Haberin tarihi: 29 Mayıs 2013 Konum: 8. sayfa, göbek Başlık: Akillere protesto Giriş: Âkil İnsanlar Heyeti Ege Bölgesi Grubu'nda yer alan gazeteci Fadime Özkan, İzmir'de katıldığı 'Küçük Millet Meclisi' toplantısı öncesinde ve toplantı sırasında protesto edildi. Alt başlık: 'İzmir'in akile ihtiyacı yok' diyerek tepki gösterdiler
Haberin tarihi: 2 Haziran 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: AKİLLER DE İSYAN ETTİ
Haberin tarihi: 2 Haziran 2013 Konum: 6. sayfa, üst kuşak Üst başlık: Celalettin Can, 'Direniş meşrudur' derken Bendeve Palandöken 'Demokratikleşme zarar görüyor' dedi. Başlık: Akiller de isyan etti

Giriş: Tüm Türkiye’yi ayağa kaldıran polis şiddeti Âkil İnsanları da isyan ettirdi.
Haberin tarihi: 4 Haziran 2013
Konum: 5. sayfa, alt kuşak
Üst başlık: Ege Bölgesi Akillerinden araştırmacı Tarhan Erdem, Erdoğan’ı sert eleştirdi.
Başlık: ‘Yüzde 50 koz olamaz’
Giriş: Ege Bölgesi Âkil İnsanlar Heyeti üyesi, araştırmacı Tarhan Erdem, Gezi Parkı eylemleri konusunda Başbakan Tayyip Erdoğan’ın tutumunu sert bir dille eleştirdi.
Ara başlık: İktidarla meseleydi
Kaynak: Yazar tarafından basılı gazetelerde yapılan tarama sonucu oluşturulmuştur.

Cumhuriyet gazetesi AİH ile ilgili haberlerinde tek tip başlık kullanmamıştır. Gazetenin kullandığı başlıkların genel özelliklerine bakıldığında, başlıkların genellikle yoruma dayalı olduğu (“*Listeye AKP damgası*”, “*Akillere akıl verdi*”, “*Memur-Sen kendine akıl*”, “*Barikatlı barış arayışı*”) görülmektedir. Bir diğer başlık tipi de alıntılardan oluşan başlıklardır. Haber metni içerisinde yapılan alıntılar, haberin konusu ve habere konu olan kişilerin yorumlanması ve okurların algılarının yönlendirilmesinde güçlü ideolojik araçlar olarak görülmektedir. Haber metinlerinde alıntı üç şekilde yapılır. Bunlardan birincisi konuşmaların tırnak işareti içerisinde olduğu gibi aktarılmasıdır. İkincisi dolaylı alıntıdır ki, konuşmalar tırnak işareti olmadan aktarılır. Üçüncüsü ise alıntılanan önerme ve sözcüğün metnin kendi sesine dönüşmesi ile ortaya çıkan örtük alıntıdır. Cumhuriyet gazetesi alıntı yaparak oluşturduğu başlıklarda kimi zaman tırnak işareti kullanırken “*Akil adamlar değil pazarlamacı heyeti*” (4 Nisan 2013), “*Güzel: Âkil İnsanların bir faydası olmaz*” (8 Nisan 2013); kimi zaman da alıntılanan sözü tırnak işareti olmadan aktarmış, böylece söylemi, metnin kendi sesine dönüştürmüştür. “*Barış akıl değil gönül işi*”(19 Nisan 2013).

Gazete, haber metinlerinde kullandığı başlıkları genellikle üst başlık ve ara başlıklarla desteklemektedir. Başlıklarda büyük punto kullanmakta, üst ve ara başlıklarda daha küçük punto kullanmayı tercih etmektedir.

Cumhuriyet gazetesi, AİH oluşumunu Türkiye bağlamında 4 Nisan 2013 tarihinde “*Erdoğan’ın listesinde toplumda kabul gören kişiler az. Ağırlık iktidara yakın isimlerde*” üst başlığı ve “*Böyle olur AKP Akili*” başlığı ile manşetten duyurmuştur. Bu haberde, başlık ve üst başlık gazetenin yorumunu içermektedir. Kullanılan başlıktan, haberin, heyetin AK Parti yandaşı olduğu ön varsayımına dayalı olarak kurulduğu

anlaşılmaktadır. Başlığın tam olarak neyi ifade ettiğini anlayabilmek için üst başlıkla beraber okunması gerekmektedir. Başlık ima içermekte ve AİH'yi AK Parti'yi temsil eden bir heyet olarak görmektedir. TDK'ya göre “kabul görmek”, kabul edilmek, onaylanmak anlamına gelmektedir. “Yakınlık” ise duygusal bağ ve yakın olma durumuna işaret etmektedir. Buna bağlı olarak, üst başlıkta yer alan ifade, heyet üyelerinin çoğunun toplum tarafından onaylanmayan, kabul edilmeyen ve AK Parti ile duygusal bağları bulunan kimselerden oluştuğunu ifade etmektedir. Üst başlıkta yer alan “*Erdoğan'ın listesi*” ifadesi ile başlıktaki, heyetin Başbakan Erdoğan'ın seçimini temsil ettiği vurgusu güçlendirilmiştir. Haber metinlerinde kullanılan başlıklar arasında genellikle uyum söz konusudur.

6 Nisan 2013 tarihli haberin üst başlığını “*CHP'ye göre akil adamlar oluşumu hükümetin halkla ilişkiler firması gibi çalışacak*” ifadesi oluşturmuştur. Ana başlık ise “*Aklama Komisyonu*” şeklinde yapılandırılmıştır. Halkla ilişkiler, yönetimin bilgi ihtiyacını karşılayıcı, halkın yönetimi tanımasını kolaylaştırıcı, kuruluşlarla halk arasındaki ilişkileri karşılıklı güvene dayalı olarak geliştirmeye yönelik, iletişim üzerine kurulu bir yönetim fonksiyonudur. “Aklamak” ise TDK'ya göre, “suçsuz veya borçsuz olduğu yargısına vararak birini temize çıkarmak, tebriye etmek, ibra” anlamlarına gelmektedir. Halkla ilişkiler firması gibi çalışacak bir heyetin aklama işlevini yerine getirmesi mümkün değildir. Burada okuyucunun algısını yönlendirme amaçlı kurulan başlık, üst başlıkla zayıflatılmıştır.

Gazetenin başlıklar konusundaki tercihleri ideolojik duruşu ile doğru orantılıdır. AİH, gazete tarafından iktidarın heyeti olarak görülmekte ve gazetenin hükümetle uyum göstermeyen ideolojik duruşu doğrultusunda olumsuzlanmaktadır. Benzer şekilde, laik çizgide yer alan gazete, Memur-Sen'in çözüm süreci ön raporunda ifade ettiği laiklik karşıtı talepleri, “*Memur-Sen Kürt sorununun çözümü için türbanın kamuda serbest olmasını istiyor*” üst başlığı ve “*Akilin derdi başka*” başlığı ile kamuoyuna duyurmuş ve laiklik konusundaki hassasiyetini korumuştur.

Kullandığı başlıklarda enformasyon eksilimine gittiği görülen Cumhuriyet Gazetesi'nin heyetin çalışmalarının başladığı haberlerinin verildiği 11 Nisan 2013

tarihinden itibaren başlıklarda zaman zaman yer bilgisini verdiği izlenmektedir: “*Akiller Diyarbakır’da*”, “*İzmir’de çatlak*”, “*Akillere Kayseri’de Tepki*”, “*Heyet Mardin ve Hakkari’de*”.

Cumhuriyet gazetesinde AİH haberlerinde kullanılan başlıklar değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Başlıklarda genelleştirme kullanılmıştır (“*Ege sancılı başladı!*”, “*Karadeniz’de tepki*”, “*Balıkesir de karıştı*”).
- Başlıklar ön varsayımsaldır (“*Yanlıştan dönmek için vakit var*”, “*Heyette yine çatlak*”).
- Başlıklar genel olarak birbiriyle uyum içerisindedir ve birinde ileri sürülen fikri diğer başlıklar desteklemektedir. Başlıkta verilmek istenen mesaj üst başlıkla beraber okunduğunda anlaşılır olmaktadır.
- Cumhuriyet gazetesinin AİH oluşumunu ve çalışmalarını “bölücülük faaliyetleri”, “hükümet politikası” ve “halkın tepkisi” bağlamlarında tartıştığı görülmektedir.
- Başlıklarda uyarı anlamı taşıyan mesajların öne çıktığı ve bu anlamda da haber aktörlerinin, gazetenin ideolojik görüşü ile uyumlu olan görüşlerinin başlıklara taşındığı görülmektedir.
- Başlıklarda büyük punto kullanımını tercih eden gazete, başlıkları okuyucunun algısını biçimlendirecek bir araç olarak kullanmıştır.
- Cumhuriyet gazetesi, haber başlıkları ve spot cümleleriyle AİH’ye ilişkin ‘itiraz’dan yana bir tavır sergilemiş ve AİH’yi, heyete yönelik protestoları haberleştirerek kamuoyuna sunmuştur. AİH’yi destekleyen görüşlere yer vermeyen gazete, haberlerinde AİH’ye muhalif olan görüşleri dolaşıma sokmuştur.

(2) Hürriyet Gazetesi: “Analar Ağlamasın”

Ele alınan dönem içerisinde Hürriyet gazetesinde AİH’ye ilişkin 63 haber yer almıştır. Bu haberlerin 11’i birinci sayfadan anonslanmıştır. Gazete, konuyla ilgili

haberlere sürmanşet veya manşetinde yer vermemiştir. Hürriyet gazetesi haberlerin 28'ini üst kuşak, 6'sını göbek, 29'unu alt kuşaktan sunmuştur.

Tablo 4.4.

Hürriyet Gazetesinde Yer Alan AİH ile ilgili Haber Başlıkları

Haberin tarihi: 4 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Üst başlık: AKİL İNSANLAR Başlık: 7 bölgede 63 kişiye görev Giriş: Başbakan Erdoğan 7 bölgede görev yapacak 63 Âkil İnsanı belirledi.
Haberin tarihi: 4 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Üst başlık: CHP'Lİ KOÇ Başlık: Başbakan'ın adamları Giriş: CHP'li Haluk Koç: 'Âkil İnsanlar tamamen Başbakan'ın fikirlerini topluma köprü olarak götürmekle görevlendirilen bir memur kadrosu gibi görünüyor.
Haberin tarihi: 4 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Üst başlık: MHP'Lİ VURAL Başlık: Damat Ferit Heyeti Giriş: MHP'li Oktay Vural: "Âkil İnsanlar işgal güçlerine karşı direnişi engellemek amacıyla Damat Ferit'in kurdurduğu heyetin AKP şubesinden başka şey değildir."
Haberin tarihi: 4 Nisan 2013 Konum: 27. sayfa, alt kuşak Başlık: AKİL SAYISI 63 Giriş: Başbakan Tayyip Erdoğan tarafından belirlenen çözüm sürecine destek olacak Âkil İnsanlar heyeti belli oldu. Ara başlık 1: Akdeniz Ara başlık 2: D. Anadolu Ara başlık 3: Ege Ara başlık 4: G.D. Anadolu Ara başlık 5: İç Anadolu Ara başlık 6: Marmara Ara başlık 7: Karadeniz
Haberin tarihi: 4 Nisan 2013 Konum: 27. sayfa, üst kuşak Başlık: Başbakan'ın adamları Giriş: CHP Genel Başkan Yardımcısı Haluk Koç, Âkil İnsanlar Heyeti'ni değerlendirdi: "Başbakan'ın camdan konuşmalarını, metinlerini hazırlayan memurları, seçim kampanyalarını yürüten ajanslar ne görev yapıyorsa oluşturulan bu heyete de aynı görevin tebliğ edileceği anlaşılıyor.
Haberin tarihi: 4 Nisan 2013 Konum: 27. sayfa, alt kuşak Başlık: Damat Ferit Heyeti Giriş: MHP Grup Başkanvekili Oktay Vural, Akil adamların yarısı AKP, yarısı PKK kontenjanından seçildi.
Haberin tarihi: 4 Nisan 2013 Konum: 27. sayfa, alt kuşak Başlık: Ne kadar çok o kadar kolay Giriş: Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, listeye eleştirilerin sorulması üzerine "Büyük sorunların çözümünde ne kadar çok herkes, siyasi kurumlar, ülkenin önemli kurumları bu işe angaje olursa o kadar kolay olabilir.
Haberin tarihi: 4 Nisan 2013

Konum: 27. sayfa, alt kuşak Başlık: ‘Âkil İnsanlığı’ istemediler Giriş: Hükümetin Âkil İnsanlar Ege listesinde yer alan DİSK’e bağlı Genel-İş Sendikası Başkanı Erol Ekici, Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay’a olumsuz yanıt vermesine rağmen adının listede yer almasına tepki göstererek “Hiçbir koşulda bu listede olmam” dedi.
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: Helalleşme Zamanı Spot: Başbakan Erdoğan, Dolmabahçe’de Âkil İnsanlarla buluştu.
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 19. sayfa, üst kuşak Başlık: ‘Akil’ isimler hükümetin bileceği şey Giriş: Resmi temaslarda bulunmak üzere Letonya’nın ardından Litvanya’ya geçen Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, burada gazetecilerle sohbet toplantısında bir araya geldi. Alt başlık 1: Basın özgürlüğü çok önemli Alt başlık 2: Bazı fasıllar açılıyor
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 18. sayfa, üst kuşak, tam sayfa Başlık: Ayrışma değil BAYRAMLAŞMA Spot: Başbakan Erdoğan, “Çözüm Süreci Âkil İnsanlar Heyeti İstişare Toplantısı’nda 61 Âkil İnsanı, dün akşam Dolmabahçe’deki Başbakanlık Çalışma Ofisi’nde ağırladı. Erdoğan, beyaz güvercinli logo önünde yaptığı konuşmada “şimdi ayrıştırmanın değil bayramlaşmanın, müsafahanın (el sıkışma) zamanı, hesaplaşmanın değil helalleşmenin zamanı” dedi. Yeni bir Türkiye kurma çabası içinde olmadıklarını vurgulayan Erdoğan, Cumhuriyeti, özüyle, ruh köküyle buluşturmanın gayreti içinde olduklarını söyledi. Erdoğan’ın mesajları özetle şöyle: Ara başlık 1: MAGAZİNLEŞTİRMEYİN Ara başlık 2: HEYET 76 MİLYONUN ÖZETİ Ara başlık 3: HER BAHANE TEFERRUATTIR Ara başlık 4: SÜREÇTE YALNIZ KALDIK Ara başlık 5: YAZARLARIN FAŞİZMİ Ara başlık 6: HELALLEŞMENİN ZAMANI Ara başlık 7: Cumhuriyeti özü ile buluşturma gayreti Ara başlık 8: BİRLİKTELİK ERZURUM’DA Ara başlık 9: MUSTAFA KEMAL’İN SÖZLERİ İLE Ara başlık 10: ZULMÜ İLİKLERİMİZE KADAR YAŞADIK Ara başlık 11: YENİ TÜRKİYE ÇABASI İÇİNDE DEĞİLİZ Ara başlık 12: DİLLERE, İNANÇLARA KİMSE KARIŞMASIN YASAKLAR OLMASIN Alt başlık: Orhan Baba programa kaçtı
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 18. sayfa, alt kuşak Başlık: Girişte kimlik kontrolü yapıldı Giriş: Dolmabahçe’deki Başbakanlık Çalışma Ofisi’nde gerçekleşen “Çözüm Süreci Âkil İnsanlar Heyeti İstişare Toplantısı” dün saat 18.10’da başladı.
Haberin tarihi: 6 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: Bundan sonrası mutluluk Giriş: Başbakan Erdoğan, Borsa İstanbul’un açılış töreninde ‘Âkil İnsanlar Heyeti’ ile yaptıkları 4,5 saatlik görüşmede, ‘Ne olacak’ sorusuna verdiği cevabı açıkladı.
Haberin tarihi: 6 Nisan 2013 Konum: 21. sayfa, alt kuşak Başlık: Cayma vaktiniz var Spot: MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, Âkil İnsanlar Heyeti’ne, “AKP ve PKK kontenjanından bir araya gelen 63 PKK simyacısı” tepkisini gösterdi. “Cayma vaktiniz var” çağrısında bulunan Bahçeli, yaptığı yazılı açıklamada şunları kaydetti: Ara başlık 1: VEBAL ALTINA GİRDİLER Ara başlık 2: ARTISLER, DÖNEKLER

Ara başlık 3: BOZGUNCULAR
Haberin tarihi: 6 Nisan 2013 Konum: 21. sayfa, alt kuşak Başlık: Âkil İnsanlar bize ne diyecek Giriş: Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği Afyonkarahisar Şubesi'nde bir araya gelen şehit babaları, seçilen kişilerin Âkil İnsan değil, hükümetin adamları olduğunu iddia etti.
Haberin tarihi: 6 Nisan 2013 Konum: 21. sayfa, alt kuşak Başlık: Korkudan akıl adam oldular Giriş: Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkan Yardımcısı ve İstanbul Milletvekili Celal Adan, açılım süreciyle ilgili yaptığı açıklamada, Başbakan'ın ihanet içinde olduğunu iddia etti.
Haberin tarihi: 6 Nisan 2013 Konum: 21. sayfa, üst kuşak Başlık: Bundan sonra mutluluk olacak Giriş: Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Borsa İstanbul'un açılış töreninde yaptığı konuşmada "Âkil İnsanlar Heyeti" ile Başbakanlık Çalışma Ofisi'nde yaptıkları 4,5 saatlik görüşmede, süreci ve neler yapılabileceğini konuştuklarını söyledi.
Haberin tarihi: 7 Nisan 2013 Konum: 20. sayfa, üst kuşak Başlık: AKİL İNSANLAR AKIL FUKARASI Spot: MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, Osmaniye Belediyesi tarafından yaptırılan bazı tesislerin toplu açılışında, AK Parti ve Âkil İnsanlar Heyeti'ne sert eleştirilerde bulundu. "Akıllı karar almış, akıllı fukaraları neye alet olduklarının farkında değiller" diyen Bahçeli, şöyle konuştu: Ara başlık 1: 3 SİYASİ DÖNÜM NOKTASI Ara başlık 2: AKİL İNSANLAR NEYİ ÇÖZECEK
Haberin tarihi: 7 Nisan 2013 Konum: 21. sayfa, üst kuşak Başlık: Plan ve programı akıl'ler yapacak Giriş: Gaziosmanpaşa'daki kentsel dönüşümle ilgili törene katılan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, yoksul mahallelerin terörün istismar ettiği alanlara dönüştüğünü belirterek, "Bataklıkları kurutuyoruz" dedi. Konuşmasında çözüm süreci ve Âkil İnsanlardan da bahseden Erdoğan şunları söyledi: "Bu çözüm sürecine, düşüncesine, inancına bakmadan, yüzlerce insan arasından saygı duyduğumuz, saygı duyulacak 63 Âkil İnsan seçtik. ..." Ara başlık: SEÇİLMEDİLER DİYE ÇATLAYANLAR VAR
Haberin tarihi: 7 Nisan 2013 Konum: 21. sayfa, üst kuşak Başlık: 'Akıl'lere tepkiye AĞIR TEPKİ Giriş: Bursa'da bir yerel televizyon programına katılan Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, Âkil İnsanlar ve çözüm sürecinde muhalefetin tavrı ile ilgili görüşlerini açıkladı. Fotoğraf altı: Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, Bursa'nın fethinin 687. Yıldönümü törenine katılmasının ardından dün sefere başlayan deniz uçağı ile Bursa Gemlik'ten Haliç'e 18 dakikada geldi. Arınç, "keyifli ve güzel bir yolculuktu, ücreti de çok yüksek değil" dedi.
Haberin tarihi: 8 Nisan 2013 Konum: 20. sayfa, alt kuşak Başlık: Esas mesele Türk halkının akıllığı Giriş: Âkil İnsanlar Heyeti Marmara Bölgesi Başkanı Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan, "Hedefimiz toplumsal anlamda bir restorasyon sürecine hizmet etmek ve barış kültürünü insanlara yeniden hatırlatmak" dedi. Ara başlık: ÇOK FAZLA GÜÇ AFFETMEMELİ
Haberin tarihi: 10 Nisan 2013 Konum: 18. sayfa, üst kuşak Başlık: 'Âkil İnsanlar'a suç duyurusu Giriş: Kendilerini 'Gençtürk' olarak adlandıran grup, Âkil İnsanlar Heyeti'ndeki 63 kişi hakkında 'Anayasayı ortadan kaldırmak' suçlamasıyla suç duyurusunda bulundu.
Haberin tarihi: 10 Nisan 2013 Konum: 18. sayfa, üst kuşak

Başlık: GÜNÜ GELİNCE Sen Göreceksin Spot: MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, 2001’de batan bankalarla ilgili, “Yargı ne iş yapar” diyen Başbakan Erdoğan’a, “Yargının ne iş yaptığını günü geldiğinde inşallah bizzat sen göreceksin” yanıtını verdi. Âkil İnsanlar Heyeti’nin sanatçı üyelerine de sert tepki gösteren Bahçeli, “Mükremin Çıtır, herkesi Feriştah, Tirbuşon mu görmektedir?” diyerek, parti grubunda özetle şöyle konuştu: Ara başlık 1: 63’LÜK SANATÇILARA Ara başlık 2: ‘Tirbuşon’ mu sandın Ara başlık 3: ÇİÇEKLİ MEKTUP GÖNDERDİ Mİ? Ara başlık 4: EDEP ÖĞRENECEK HALİMİZ YOK Ara başlık 5: BİR BİR HESAP VERECEKSİN Ara başlık 6: AKP İZİNİ AÇIK ETTİ
Haberin tarihi: 11 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: Âkil İnsanlar ilk mesaide Giriş: Doğu Anadolu’dan sorumlu olan Âkil İnsanlar heyeti ilk toplantıyı Malatya’da Ramada Altın Kayısı Otel’de gerçekleştirdi.
Haberin tarihi: 11 Nisan 2013 Konum: 21. sayfa, üst kuşak Başlık: Terörist ve Âkil İnsan Giriş: KESK ve bağlı sendikaların 72 üye ve yöneticisinin PKK/KCK’ya üyelikten yargılanmasına dün Ankara 13. Ağır Ceza Mahkemesi’nde başlandı. Çözüm sürecine ilişkin oluşturulan 63 Âkil İnsan’dan biri olan KESK Genel Başkanı Lami Özgen de sanıklar arasında yer aldı.
Haberin tarihi: 11 Nisan 2013 Konum: 21. sayfa, üst kuşak Başlık: İLK ‘ÂKİL’ ADIM Spot: Âkil İnsanlar’ın Doğu Anadolu Heyeti, yola Malatya’dan çıktı. İlk toplantıya çok sayıda sivil toplum kuruluşu üyesi katılırken, Başkan Can Paker, silahlar konuşmadığı sürece çözümün çok daha kolay olacağını söyledi. Konuşmaların ardından sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri de söz alarak sürece ilişkin görüşlerini iletti. Ara başlık 1: GÖRÜŞLER ANKARA’YA İLETİLECEK Ara başlık 2: HERKESİN DÜNYA GÖRÜŞÜ AYRI Ara başlık 3: KÜRT’ÜM, KIZILBAŞIM, SOSYALİSTİM Ara başlık 4: BÜTÜN TÜRKİYE’NİN MESELESİ Ara başlık 5: İKNA ETMEK İÇİN GELMEDİK
Haberin tarihi: 12 Nisan 2013 Konum: 20. sayfa, alt kuşak Başlık: Çözüme Destek yüzde 90’larda Giriş: Çözüm süreci kapsamında Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde görev yapacak olan Âkil İnsanlar Heyeti çalışmalarına dün Diyarbakır’dan başladı.
Haberin tarihi: 12 Nisan 2013 Konum: 20. sayfa, alt kuşak Başlık: Cezerye yiyelim tatlı konuşalım Giriş: Âkil İnsanlar Doğu Anadolu Bölgesi Heyeti, Malatya’da Alevi vatandaşlarca kurulan sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle bir araya geldi.
Haberin tarihi: 13 Nisan 2013 Konum: 21. sayfa, üst kuşak Başlık: BEN Mükremin Giriş: Güneydoğu Anadolu Bölgesi 9 kişilik Âkil İnsanlar heyeti, Diyarbakır’da siyasi partiler ve çeşitli kesimlerce sürece ilişkin beklentilerini ve endişelerini görüşmeyi sürdürdü. Ara başlık: HASSASİYET UYARISI
Haberin tarihi: 13 Nisan 2013 Konum: 21. sayfa, göbek Başlık: İçeride dışarıda protesto Giriş: İzmir Küçük Millet Meclisi’ne konuk olan Âkil İnsanlar Heyeti’nin Ege Bölgesi üyesi siyaset bilimci Baskın Oran, “Uzlaşmak barış yapmak zorundayız. Düşmanlıklar ilelebet devam edemez. Son farklılıklar ortadan kalksın. Bakın Fransa ile Almanya düşmanken şimdi dost oldular. Barış tabii ki

düşmanla yapılır. Ayrıca Kürtler düşman değil” dedi.
Haberin tarihi: 13 Nisan 2013 Konum: 21. sayfa, alt kuşak Başlık: En güzeli barış Giriş: Akil Adamlar Doğu Anadolu Heyeti Başkanı Can Paker ile heyette bulunan Sibel Eraslan, Abdurrahman Kurt, Mahmut Arslan, Zübeyde Teker, Mehmet Uçum ve Ayhan Ogan, Harput’ta bulunan tarihi Sara Hatun Camisi’ni gezdi.
Haberin tarihi: 14 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: Kadir abi eli Spot: Âkil İnsanlar heyeti dün Burdur’da, eşi Kıbrıs gazisi olan, oğlu Ayhan’ı da 19 yıl önce Şemdinli’de şehit veren Zekiye Çakır’ı ziyaret etti. Alt başlık: KIMSENİN ÇOCUĞU ÖLMESİN Fotoğraf altı: Kadir İnanır “Özgürlüğün, demokrasinin marşını, türküsünü söyleyelim” dedi.
Haberin tarihi: 14 Nisan 2013 Konum: 18. sayfa, üst kuşak Başlık: ‘AKİL’ aklını kiralamayan ‘ADAM’dır Spot: CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, çözüm sürecinde oluşturulan akil adamlar için, “Akil adam aklını kiraya vermeyen adam demektir. Akil adam, papağanın yaptığı yapmaz” dedi. Kılıçdaroğlu, dün Zonguldak’ta belediyenin 100’üncü Yıl Şehirlerarası Otobüs Terminali’nin açılışına katıldı. Kılıçdaroğlu, daha sonra yine belediye tarafından yaptırılan kanalizasyon ve Atıksu Arıtma Tesisi’nin açılış törenine geçti, özetle şöyle konuştu: Ara başlık 1: BU İKTİDAR KİMİN İKTİDARI Ara başlık 2: ERBAKAN’I HANÇERLEDİLER Ara başlık 3: YALAN SÖYLÜYORSUN ERDOĞAN Ara başlık 4: PAPAĞANIN YAPTIĞINI YAPMA Fotoğraf altı: Zonguldak Belediye Başkanı Muharrem Akdemir, Kılıçdaroğlu’na tel kırma işlemeli Atatürk posterini hediye etti.
Haberin tarihi: 14 Nisan 2013 Konum: 18. sayfa, alt kuşak Başlık: Bize görev veren tanım yapmadı Giriş: Çözüm sürecini halka anlatmaları için hükümetin Ege Bölgesi’nde görevlendirdiği Âkil İnsanlar Heyeti, dün ilk durakları olan İzmir’deydi.
Haberin tarihi: 14 Nisan 2013 Konum: 18. sayfa, alt kuşak Başlık: Akil poşusu Giriş: Güneydoğu’da temaslarını sürdüren 9 kişilik Âkil İnsanlar Heyeti, Diyarbakır Dernekler Platformunun organizasyonu ile dün sabah Kürtçe Ciwegun Kültür Merkezi’nde halkla bir araya geldi.
Haberin tarihi: 14 Nisan 2013 Konum: 18. sayfa, üst kuşak Başlık: İP’e bayrak için teşekkür Giriş: Âkil İnsanlar Heyeti’nin İç Anadolu Bölgesi Grubu, ilk toplantısını Konya’da gerçekleştirdi.
Haberin tarihi: 14 Nisan 2013 Konum: 19. sayfa, üst kuşak Başlık: Âkil İnsanın kayınvalidesini ikna edecek Spot: Akdeniz Grubu Âkil İnsanlarından aktör Kadir İnanır, Burdur’da şehit annesiyle konuştu. İnanır, Âkil İnsan olduğunu öğrendiği damadına, “memleketi bölecekler” diye sitem eden Hüseyin Yayman’ın kayınvalidesi için ise “Ben konuşur ikna ederim” dedi. Ara başlık: ŞEHİT ANNESİ: BÖLÜNMEYELİM
Haberin tarihi: 16 Nisan 2013 Konum: 30 sayfa, alt kuşak Başlık: Şehit babasından akil heyetine: Endişeliyim Giriş: Gazeteci-yazar Ahmet Taşgetiren başkanlığındaki Âkil İnsanlar İç Anadolu Bölgesi heyeti, hafta sonu Konya’da 2 gün süren programlarının ardından çalışmalarına dün Karaman’da devam etti.
Haberin tarihi: 17 Nisan 2013 Konum: 28. sayfa, üst kuşak

Başlık: BU BAYRAĞI ÖPER GEÇERİM Spot 1: Âkil İnsanlar Karadeniz Heyeti dün Zonguldak'ta bayraklarla protesto edildi. Türk Sağlık-Sen Genel Başkan Yardımcısı Abdurrahman Uysal, heyetin Karaelmas Gazeteciler Derneği'ne yaptığı ziyaretin çıkışında, "Türk bayrağının altında eğilerek geçin, saygı duyarak geçin" diye bağırды. Heyet üyesi Bendeve Palandöken de, "Bu bayrağı öpüp geçerim" diyerek bayrağı öptü. Spot 2: Türk Sağlık-Sen Genel Başkan Yardımcısı Abdurrahman Uysal ile Âkil İnsanlar Heyeti üyesi Bendeve Palandöken'in tartışmasının ardından kalabalık, "Ne mutlu Türküm diyene" diye slogan atmaya başladı. Bunun üzerine Palandöken, "Biz de Türküz" dedi. Bendeve Pakandöken'in kalabalığın arasında kalmasının üzerine polisler araya girdi. Palandöken ve diğer heyet üyeleri kalabalığın yanından uzaklaştırılırken, grup, "Ne mutlu Türküm diyene", "Mustafa Kemal'in askerleriyiz" sloganları ile tepkilerini sürdürdü. Ara başlık 1: HÜKÜMETİN ADAMI DEĞİLİZ Ara başlık 2: ATATÜRK FOTOĞRAFI YOK
Haberin tarihi: 18 Nisan 2013 Konum: 28. sayfa, üst kuşak Başlık: İKİ KEZ AĞLADI Giriş: Âkil İnsanlar Doğu Anadolu Heyeti, Hakkari'de toplantı düzenleyecekleri Atatürk Kültür Merkezi'ne giderken, yolda vatandaşlara barış sürecini sordu.
Haberin tarihi: 18 Nisan 2013 Konum: 28. sayfa, alt kuşak Başlık: Âkil İnsanlar aşiret sofrasında Giriş: Güneydoğu illerinde görevlendirilen Âkil İnsanlar Heyeti Güneydoğu grubu geçen hafta Diyarbakır'dan başladığı çalışmalarını dün Mardin'de sürdürdü.
Haberin tarihi: 18 Nisan 2013 Konum: 28. sayfa, alt kuşak Başlık: Lokumla başladı erken bitti Giriş: Âkil İnsanların İç Anadolu Heyeti, dün Kayseri'de Melikşah Vakıf Üniversitesi öğrencileri tarafından kırmızı gül ve lokumlarla karşılandı.
Haberin tarihi: 19 Nisan 2013 Konum: 28. sayfa, göbek Başlık: Keşke Öcalan özgür olabilse Giriş: Âkil İnsanlar Heyeti'nin Doğu Anadolu Bölgesi Grubuyla STK temsilcileri ve işadamları bir araya geldi.
Haberin tarihi: 19 Nisan 2013 Konum: 28. sayfa, alt kuşak Başlık: Akıllı olan adam bir ton küfür yer mi Giriş: Âkil İnsanlar heyetinin Güneydoğu Anadolu Grubu, Mardin'deki ikinci gün temaslarına Süryanilerin Deyrulzafaran Manastırı'nı ziyaret ederek başladı. Fotoğraf altı: Yılmaz Erdoğan ve Metropolit Saliba Özmen hatıra fotoğrafı çekti.
Haberin tarihi: 20 Nisan 2013 Konum: 31. sayfa, üst kuşak Başlık: Biri öldü, diğeri dağda Giriş: Can Paker başkanlığındaki Âkil İnsanlar Doğu Anadolu Heyeti, Hakkari'nin ardından dün Van programına başladı.
Haberin tarihi: 21 Nisan 2013 Konum: 28. Sayfa, alt kuşak Başlık: Âkil İnsanlar Uludere'de Giriş: Şırnak'ta bulunan Güneydoğu Bölgesi Âkil İnsanlar Heyeti dün sabah, 28 Aralık 2011 tarihinde savaş uçaklarının bombalaması sonucu hayatını kaybeden 34 kişinin aileleri ile görüşmek için Uludere ilçesine bağlı Gülyazı köyünü ziyaret etti.
Haberin tarihi: 21 Nisan 2013 Konum: 28. Sayfa, alt kuşak Başlık: Bütün meseleleri böyle çözebiliriz Giriş: Âkil İnsanlar Ege Bölgesi Heyeti, Denizli'de sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle ilk toplantısını yaptı. Ara başlık 1: SİZLERE HAKSIZLIK YAPILIYOR

Ara başlık 2: ŞEHİT ANNESİNE ZİYARET
Haberin tarihi: 21 Nisan 2013 Konum: 27. Sayfa, üst kuşak Başlık: Cumartesi vekilleri Giriş: Âkil İnsanlar Marmara Bölgesi Heyeti, her Cumartesi günü Galatasaray Meydanı'nda eylem yapan ve kamuoyunda "Cumartesi Anneleri" olarak bilinen kayıp yakınlarıyla bir araya geldi.
Haberin tarihi: 22 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: AKİL KORO Spot: Âkil İnsanlar Akdeniz Heyeti, Hatay'da Medeniyetler Korosu'nun verdiği konserdeydi. Spot 2: Samandağ'da Ermeni asıllı Türk vatandaşların yaşadığı Vakıflı Köyünü ziyaret eden heyet üyeleri defne ağacı dallarından yapılan taçları taktı. Alt başlık: Bir başkadır benim memleketim
Haberin tarihi: 22 Nisan 2013 Konum: 29. sayfa, göbek Başlık: Bir başkadır benim memleketim Giriş: Hatay'da üç semavi dinin temsilcileri, sivil toplum örgütleri ve meslek kuruluşları temsilcileriyle görüşmeler yapan Âkil İnsanlar Akdeniz Heyeti için Medeniyetler Korosu, Ottaman Palace Otel'de sahne aldı.
Haberin tarihi: 22 Nisan 2013 Konum: 29. sayfa, alt kuşak Başlık: Bahçeli akileri hedef gösteriyor Giriş: AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin, Şanlıurfa'da AK Parti Siyasi ve Hukuki İşler Başkanlığı 8'inci Bölge Toplantısı'nda konuştu.
Haberin tarihi: 23 Nisan 2013 Konum: 29. sayfa, alt kuşak Başlık: Sorumlu Erdoğan olur Spot: '63 Âkil İnsanın başına bir şey gelirse sorumlusu Bahçeli olur' diyen AK Partili Mehmet Ali Şahin'e yanıt veren MHP Genel Sekreteri İsmet Büyükataman "Şahin ve tüm AKP'liler bilmelidir ki sahnelenen bu çadır tiyatrosunda, 63 aklını yitirmiş adamın başına bir şey gelirse, bunun sorumlusu AKP Genel Başkanı Tayyip Erdoğan'dır" dedi. Alt başlık: DÜZENİ BOZACAĞIZ
Haberin tarihi: 23 Nisan 2013 Konum: 29. sayfa, alt kuşak Başlık: Akillerin Amazon hatırası Giriş: Âkil İnsanlar'ın Karadeniz Grubu dün Samsun'a geldi.
Haberin tarihi: 27 Nisan 2013 Konum: 27. sayfa, üst kuşak Başlık: Akil'den Bahçeli hakkında suç duyurusu Giriş: Âkil İnsanlar Heyeti'nin Güneydoğu Grubunda yer alan AK Parti Batman eski milletvekili Mehmet Emin Ekmen, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli hakkında Âkil İnsanlar Heyeti'ne hakaret ettiği iddiasıyla Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulundu.
Haberin tarihi: 27 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: 'AKİLLER' İLK SAHA RAPORUNU HAZIRLADI
Haberin tarihi: 27 Nisan 2013 Konum: 28. sayfa, alt kuşak Başlık: 'Akiller'den ilk SAHA RAPORU Giriş: Çözüm sürecine yönelik algı yönetimi için hükümet tarafından oluşturulan "Âkil İnsanlar" gruplarının yöneticileri sahada 3'üncü haftasına giren çalışmalarının ilk sonuçlarını Hürriyet ile paylaştı.
Haberin tarihi: 27 Nisan 2013 Konum: 2. sayfa, üst kuşak Başlık: KALBİMİ DÜZELTTİK ama ritmi düzeltmedik Giriş: Âkil İnsanlar Karadeniz Heyeti'nde yer alan Orhan Gencebay'ın sağlık sorunlarını öne sürerek bölge ziyaretlerine katılmaması, ancak televizyon programlarına çıkması tartışmaları da beraberinde getirdi.

Haberin tarihi: 27 Nisan 2013 Konum: 2. sayfa, üst kuşak Başlık: Orhan'ı pamuklara SARIYORUZ Giriş: Gencebay'ın 20 gün önce sağlık sorunları nedeniyle hastaneye kaldırıldığını belirten Sevim Emre, iddiaların sanatçıyı üzdüğünü söyledi: "Orhan Bey, hiçbir şekilde strese girmemeli. Biz aslında onu pamuklara sarıyoruz. Kendisi de çok içine dönük olduğu için bir şey söylemiyor ama bu durum içinde fırtınalar yaratıyor. Bazı devlet büyüklerimizin yaptığı konuşmalar onu üzdü: 'Ben Orhan Baba olarak 40 yıldır kendimi anlatamamışım' dedi. Âkil İnsanlar heyetindeki sanatçılar yersiz yere suçlandı."
Haberin tarihi: 28 Nisan 2013 Konum: 2. sayfa, üst kuşak Başlık: İnsaf edelim DOSTLAR Spot: Âkil İnsanlar Heyeti'nde yer alan ancak bölge ziyaretlerine katılmadığı için eleştirilen Orhan Gencebay, tepkilere Telif Hakları Ödülleri töreninde, Cemal Safi'nin "Gelin Birlik Olalım" şiriyle yanıt verdi. Ara başlık: ÜMİDİMİZ YENİ ANAYASA
Haberin tarihi: 28 Nisan 2013 Konum: 26. sayfa, göbek Başlık: Çocuklar ölmesin Giriş: Âkil İnsanlar Ege Bölgesi Heyeti Başkanı Tarhan Erdem, Avni Özgürel, Arzuhan Doğan Yalçındağ, Fehmi Kuru, Fadime Özkan, Hasan Karakaya ve Fuat Keyman Kütahya'da sivil toplum örgütü temsilcileriyle bir araya geldi. Ara başlık: İNSANİ VE MİLLİ GÖREV
Haberin tarihi: 28 Nisan 2013 Konum: 26. sayfa, üst kuşak Başlık: 'Âkil' sözü rahatsızlık yarattı Spot: Vatandaşla buluşmalarında "Bizim bilmediğimiz, sizin bildiğiniz nedir?" sorusuyla muhatap olduklarını belirten Âkil İnsanlar Heyeti Marmara Grubu üyesi Hülya Koçyiğit, "Âkil İnsanlar" olarak takdim edilmelerinin rahatsızlık yarattığını söyledi. Ara başlık: BİN YILLIK ORTAK TARİHİMİZ VAR
Haberin tarihi: 29 Nisan 2013 Konum: 22. sayfa, alt kuşak Başlık: Akiller halka ne diyor! Giriş: Balıkesir'in Bandırma ilçesinde gazetecilerin sorularını yanıtlayan TBMM Başkanvekili ve MHP İstanbul Milletvekili Meral Akşener, Âkil İnsan heyetlerinin ilginç kişilerden oluştuğunu savunarak, "Çok merak ediyorum bu insanlar halka ne söylüyorlar? Süreç hakkında bilgi yok. Birbirine benzemez bir sistem bu. Âkil İnsanlar benim gözümde 'sıçan tutamaz, ekmek yutamaz, emekli kedim' şeklinde bir grup" dedi.
Haberin tarihi: 30 Nisan 2013 Konum: 28. sayfa, alt kuşak Başlık: Akiller'den ilk saha raporu Giriş: Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay'ın Âkil İnsanlar gruplarının başkanlarıyla önümüzdeki hafta bir araya gelerek çalışmalarına ilişkin ön raporu alıp, önerilerini dinleyeceği bildirildi.
Haberin tarihi: 5 Mayıs 2013 Konum: 29. sayfa, üst kuşak Başlık: 'Bebek katili' demenin anlamı yok Giriş: Kayseri'ye gelen İç Anadolu Âkil İnsanlar Heyeti Sözcüsü Cemal Uşşak, medyanın görevini yerine getirmediğini iddia ederek, "Ne yazık ki, medyadan gereken desteği göremedik" dedi.
Haberin tarihi: 5 Mayıs 2013 Konum: 29. sayfa, üst kuşak Başlık: Polisten sakinleştirme yöntemi: SU Giriş: Âkil İnsanlar Heyeti Ege grubu, çözüm sürecine ilişkin çalışmalarını Afyonkarahisar'da sürdürüyor.
Haberin tarihi: 8 Mayıs 2013 Konum: 2. sayfa, alt kuşak Başlık: ORHAN BABA partiler üstü Giriş: Sevim Emre, önceki gün alışveriş için gittiği Akmerkez'de, muhabirlerin Orhan Gencebay ve

Akil Adamlar heyetiyle ilgili sorularını yanıtladı
Haberin tarihi: 11 Mayıs 2013 Konum: 25. sayfa, göbek Başlık: Tanrı'ya bile iftira atılıyor Giriş: Başbakan Tayyip Erdoğan'ın Âkil İnsanlarla önceki akşamki buluşmasında, Kültür ve Turizm Bakanı Ömer Çelik'in fıkrası dikkat çekti. Ara başlık: ANAYASADA SEÇMENE BAKARIZ
Haberin tarihi: 12 Mayıs 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: 'Barıştan yanayım kavgadan değil' demek çok hayati Giriş: Âkil İnsanlar Ege Bölgesi Heyeti'nde yer alan Doğan TV Holding Yönetim Kurulu Başkanı Arzuhan Doğan Yalçındağ, izlenimlerini yazarımız Taha Akyol'a anlattı.
Haberin tarihi: 12 Mayıs 2013 Konum: 22. Sayfa, üst kuşak, tam sayfa Başlık: Acıların önüne GEÇEBİLİRİZ Spot: Âkil İnsanlar Ege Bölgesi Heyeti'nde yer alan Doğan TV Holding Yönetim Kurulu Başkanı Arzuhan Doğan Yalçındağ, 1 aydır yürütülen toplantılarda bir araya geldikleri tüm vatandaşların, barış ve huzur ortamının sağlanması ortak noktasında buluştuğunu vurguladı. Yalçındağ, birlik ve beraberlik duygusuyla çıkılacağını, "Düello duygusunu geride bırakan bir anlayışa" kavuşulacağını belirterek izlenimlerini şöyle aktardı: Ara başlık 1: İNSANİ VE MİLLİ GÖREVİMİZ Ara başlık 2: FEDERASYONA MI GİDİYORUZ DIYE ENDİŞELİLER Ara başlık 3: SÜRECİ YÜRÜTENLER İYİ NİYETLİ Ara başlık 4: BÖLÜNMEZ BÜTÜNLÜĞE İNANIYORUM Ara başlık 5: DEMOKRASİNİN STANDARDINI YÜKSELTELİM Ara başlık 6: BU BİR DEVLET PROJESİ Alt başlık 1: Duygularımı besleyen ANA RENK SEVGİ Ara başlık 7: VATANSEVERLİK KİMSENİN ELİNDE DEĞİL Ara başlık 8: HUZUR GELİRSE YATIRIM DA GELİR Alt başlık 2: Ortak paydamız ülkemiz Alt başlık 3: Öncelikli meselemiz kanın durması Alt başlık 4: Oğlumu özledim, kokusunu, sesini, ayakkabı tıktısını
Haberin tarihi: 13 Mayıs 2013 Konum: 2. sayfa, alt kuşak Başlık: Artık analar ağlamasın Giriş: Hülya Koçyiğit, Gaziosmanpaşa Belediyesi'nin düzenlediği Anneler Günü etkinliğinde annelerle bir araya geldi.
Haberin tarihi: 21 Mayıs 2013 Konum: 20. sayfa, alt kuşak Başlık: Rize kahvaltısı Giriş: Âkil İnsanlar Karadeniz Heyeti Başkanı Yusuf Şevki Hakyemez ile üyeler Ahmet Gündoğdu, Şemsi Bayraktar, Oral Çalışlar, Yıldırım Oğur, Fatma Benli ve Bendeve Palandöken dün Rize'deydi. Grup üyeleri, ilk olarak gazeteci Yıldırım Oğur'un babası Sinan Oğur'un evinin teras katında kahvaltıda buluştu.
Haberin tarihi: 23 Mayıs 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: Kürsüden sallayana HESAP SORACAĞIM Spot: Âkil İnsanlar Akdeniz heyetindeki Kadir İnanır, hakkındaki ağır eleştirilerle yargı yoluyla hesaplaşacağını söylerken, CHP'yi de çok sert ifadelerle eleştirdi. Alt başlık: NASIL SOSYAL DEMOKRAT
Haberin tarihi: 23 Mayıs 2013 Konum: 21. sayfa, üst kuşak Başlık: 'Erdoğan'ın papağanı'na dava açacağım Giriş: Âkil İnsanlar Akdeniz Bölge Heyeti'nden sanatçı Kadir İnanır, kendisine yönelik bazı eleştirilerin saygı seviyesini aştığını belirtti. Ara başlık 1: KILIÇDAROĞLU İLE GÖRÜŞMEM

Ara başlık 2: ALTIN PORTAKAL'A DA GELMEM
Haberin tarihi: 2 Haziran 2013 Konum: 22. sayfa, göbek Üst Başlık: AKİL'LERDEN TAKSİM YORUMU Başlık: Erdoğan'ın İNADINDAN Spot: Âkil İnsanlar arasında yer alan isimler, Taksim Gezi Parkı için yapılan eylemleri değerlendirdi. Âkil İnsanlar Ege Bölgesi Grubu Başkanı Tarhan Erdem, “Olaylar, Başbakan'ın inadının ürünüdür” dedi. Âkil İnsanların açıklama ve sosyal medyadaki mesajlarıyla yaptıkları değerlendirmeler şöyle: Ara başlık 1: ÇOĞUNLUK YETMEZ Ara başlık 2: ÜZÜLEREK DİNLEDİM Ara başlık 3: BARIŞLA UYUŞMUYOR Ara başlık 4: İÇİMİ ACITIYOR

Kaynak: Yazar tarafından basılı gazetelerde yapılan tarama sonucu oluşturulmuştur.

ÂİH'nin oluşumuna yönelik haberleri 4 Nisan 2013 tarihinde Cumhuriyet ve Sabah gazetesi manşetten verirken, Hürriyet gazetesi sadece birinci sayfasından anonslamıştır. ÂİH, Hürriyet gazetesi tarafından “*Âkil İnsanlar*” üst başlığı ve “*7 Bölgede 63 kişiye görev*” başlığı ile Türkiye bağlamında duyurulmuş, haberin hemen altında ise “*CHP'li Koç*” üst başlığı ve “*Başbakan'ın adamları*” başlığı ile “*MHP'li Vural*” üst başlığı ve “*Damat Ferit Heyeti*” başlığı ile muhalefetin konuyla ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Bu tavrı ile gazetenin, dengeli bir habercilik anlayışına sahip olduğu izlenimi yaratmak istediğini söylemek mümkündür.

5 Nisan 2013 tarihinde birinci sayfadan anonslanan “*Helalleşme zamanı*” başlıklı haber iç sayfalarda “*Ayrışma değil BAYRAMLAŞMA*” başlığı ile verilmiştir. Gazetenin başlıklarda enformasyon eksilimine gittiği ve okuyucuya haberin içeriği ile ilgili herhangi bir bilgi vermediği görülmektedir. Başlıklar, ancak haberin spotuyla beraber okunduğunda anlam kazanmakta ve okuyucuya olay hakkında bilgi sunmaktadır. Gazete, ters piramit haber yazma tekniğini kullanarak, haberin özetini spot ya da giriş cümleleriyle okuyucuya sunmaktadır.

Hürriyet gazetesi, haberlerinde tek tip başlık kullanmamaktadır. Haberin aktörlerine ait söylemleri, doğrudan ya da dolaylı anlatım yolu ile, ancak her iki koşulda da, tırnak içine almadan başlığa yerleştirmekte, böylece aktarılan ifadeyi metnin kendi sesine dönüştürmektedir. Gazetenin, özellikle siyasi parti temsilcilerinin haberin aktörü olduğu durumlarda, bu kişilerin söylemlerini kullanarak haber başlığını oluşturması,

egemen söylemleri kamuoyunda dolaşıma sokmanın ve gündelik yaşamda daha kolay benimsenmesini sağlamanın bir yoludur.

Hürriyet gazetesi başlıklarında işaret zamiri de kullanmaktadır. “Biz” ve “Onlar” kutuplaşmasının oluşturulmasında bir araç olarak kullanılan işaret zamiri AİH’nin popüler ünlülerinden Kadir İnanır’ın çalışmasının konu edildiği haberin başlığına taşınmıştır. 14 Nisan 2013 tarihli gazetede yer alan “*Âkil İnsanın kayınvalidesini ikna edecek*” başlığı, spotla beraber okunduğunda anlam kazanmaktadır. Buna göre, AİH üyesi Kadir İnanır’ın, bir başka AİH üyesi olan Hüseyin Yayman’ın sürece tepki gösteren kayınvalidesini ikna etmek için onunla konuşmak istediği anlamı öne çıkmaktadır. Bu tür bir kullanımla gazete, her iki tarafla da arasına bir mesafe koymakta, “Biz” ve “Onlar” karşıtlığını kurmaktadır. Bu bulgu, gazetenin başlıklarının, haberi nadiren özetlediği ve çoğunun bilgilendiricilikten yoksun olduğu görüşünü desteklemektedir. Bu şekilde oluşturulan başlıklar, önce okurun zihninde çeşitli bakış açıları ve inanç sistemlerini tetiklemekte ardından da söz konusu zamirlerin kime ya da neye atıfta bulunduğunu öğrenmek için onları metni okumaya yönlendirmektedir.

Hürriyet gazetesinin haber başlıkları genellikle büyük puntolar eşliğinde verilmektedir. Van Dijk (1988: 30), başlıkların genelde siyah ve büyük puntolarla, haber girişlerinin de siyah puntolarla verilebileceğini ve metnin tematik cümlesiyle uyumlu olabileceğini ifade etmektedir. Hürriyet gazetesinde büyük punto başlığın tümünde kullanıldığı gibi bazı durumlar da sadece vurgulanmak istenen sözcüklerin yazımında kullanılmaktadır. Başlıkta kırmızı ve sarı gibi renklerin kullanımına da rastlanmaktadır.

Gazetenin haber başlıklarında yoğun bir biçimde maskeleye yapılmıştır. “*Lokumla başladı erken bitti*” (18 Nisan 2013), “*Âkil İnsanlar aşiret sofrasında*” (18 Nisan 2013), “*Cezerye yiyeğim tatlı konuşalım*” (12 Nisan 2013) başlıklarında görüldüğü gibi konunun önemini geride bırakarak, önemsiz noktaların öne çıkarıldığı bir kullanım biçimi söz konusudur. Benzer biçimde gazetenin 21 Mayıs 2013 tarihli sayısında yer alan “*Rize Kahvaltısı*” başlıklı haberde, AİH’nin Rize’de maruz kaldığı protesto gösterisi konu edilirken, başlık konuya dair hiçbir ipucu vermemekte, üstelik olayın vahametini

maskeleymektedir. Bu bağlamda, haber başlıkları ile metinler arasında uyumsuzluğun bulunduğunu söylemek de mümkündür. Hürriyet gazetesi, haber başlıklarında AİH'ye yönelik protestolara yer vermekten kaçınmıştır.

Hürriyet gazetesinin haber başlıkları değerlendirildiğinde şu sonuçlara varılmaktadır:

- Başlıklarda enformasyon eksilimine gidilmiştir.
- Başlıklar, haberin spotu veya girişi ile birlikte okunduğunda anlam kazanmaktadır.
- AİH konusunda AK Parti, CHP ve MHP'nin görüşlerini başlığa taşımış, böylece dengeli yayıncılık yaptığı izlenimi bırakmak istemiştir.
- AİH'ye yönelik protestoların konu edildiği haberlerin başlıklarında maskeleyme söz konusudur.
- Başlıklarda alıntı kullanımı mevcuttur.

(3) Sabah Gazetesi: “Âkil İnsanlar Heyeti: Umut”

Sabah gazetesinde AİH ile ilgili toplam 63 haber yayımlanmıştır. Bu haberlerin 6'sı birinci sayfadan anons edilmiş, 3'ü manşetten verilmiştir. Gazete, haberlerin 21'ini üst kuşak, 8'ini göbek, 34'ünü alt kuşaktan vermiştir.

Tablo 4.5.

Sabah Gazetesinde Yer Alan AİH ile ilgili Haber Başlıkları

Haberin tarihi: 4 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa manşeti Başlık: 63 OMUZ UMUT YÜKLÜ Spot: Çözüm yolunda yeni adım: Merakla beklenen Âkil İnsanlar Komisyonu açıklandı. 63 isim, süreci anlatıp umut aşılayacak. Alt başlık 1: İşte bölge komisyon başkanları Alt başlık 2: Algıya olumlu yön verecek Alt başlık 3: İlk buluşma Erdoğan'la
Haberin tarihi: 4 Nisan 2013 Konum: 25. sayfa, tam sayfa Başlık: SÜRECE 63 AKİL DESTEK Spot 1: Çözüm sürecine omuz verecek akademisyen, yazar, sanatçı, sendikacı ve STK temsilcilerinden oluşan 63 kişilik Âkil İnsanlar Heyeti açıklandı. 9'ar kişilik heyetler, 7 bölgede halka bir ay çözüm sürecini anlatacak Spot 2: Heyette 12 kadın, a6'şar kişilik akademisyenler, gazeteci ve STK temsilcisi yer alıyor. Sanatçılar

Lale Mansur, Kadir İnandır, Orhan Gencebay, Hülya Koçyiğit ile Yılmaz Erdoğan da heyette Ara başlık 1: Uzlaşi listesi Ara başlık 2: 5'te 1'i kadın Ara başlık 3: Dolmabahçe'de bugün Ara başlık 4: Ortak paydaları demokrasi Alt başlık 1: 7 bölgeye 9'ar kişilik heyet Alt başlık 2: TBB ve Kamu-Sen reddetti Alt başlık 3: 'Birlikte yaşam gönüllüsüyüz' Alt başlık 4: 'AKP'li akil adamlar...'
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa manşeti Başlık: Ayırıştırma değil bayramlaşma vakti Spot: Başbakan Erdoğan, 'Âkil İnsanlar' Heyetiyle yaptığı tarihi toplantıda net mesajlar verdi: Bu liste 76 milyonun özetidir. Alt başlık 1: "Sadece akil değil, cesur insanlar" Alt başlık 2: "Buradan Anadolu'ya bahar gelecek" Fotoğraf altı: Yazar, gazeteci, akademisyen ve STK temsilcilerinden oluşan 63 kişilik Âkil İnsanlar Heyeti Dolmabahçe'de bir araya geldi. Başbakan Erdoğan, tüm davetlilerin ellerini tek tek sıkarak sohbet etti.
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 24. sayfa, üst kuşak Başlık: 'Hesaplaşma değil kucaklaşma zamanı' Spot: Erdoğan, Âkil İnsanlar'a seslendi: Bugüne kadar Türkiye'yi notalara döktünüz, şiirler yazdınız. Şimdi sizlerden aktardığınız o sorunların çözümü için destek bekliyoruz. Alt başlık 1: 61 kişi katıldı 4,5 saat sürdü Alt başlık 2: İki ay çalışacak rapor hazırlayacak Alt başlık 3: Vizontele, Tatar Ramazan, Melek Anneler... Ara başlık 1: Teşekkür Ara başlık 2: Magazinleşmemeli Ara başlık 3: 76 Milyonun Özeti Ara başlık 4: Yeni Rol Bekliyoruz Ara başlık 5: Topyekûn kucaklaşma zamanı Ara başlık 6: Erzurum Kongresi metni Ara başlık 7: Mustafa Kemal diyor ki Ara başlık 8: taşın altına elini koyma vakti
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 25. sayfa, alt kuşak Başlık: 'Çözüm için sanatçılar da elinden geleni yapmalı' Giriş: Tiyatro sanatçısı Haldun Dormen, Âkil İnsanlar Heyeti'nde yer alan sanatçıların başarılı olacağına inandığını belirterek, "Kadir (İnandır) bu işte çok ciddidir, Orhan Gencebay çok değerli bir sanatçıdır. Gayet iyi bir şekilde bunu idare edeceklerdir" dedi.
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 24. sayfa, göbek Başlık: Ege'ye özel çalışma Giriş: Erdoğan, KONDA'nın son araştırmasıyla ilgili verdiği bilgiye göre sürece en yüksek destek Güneydoğu, en düşük destek Ege'den geldi.
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 26. sayfa, üst kuşak Başlık: 'Akiller' yorumu: Konuşunca polemik oluyor Giriş: Letonya ve Litvanya'yı kapsayan Balçık ülkeleri gezisinin son gününde gazetecilerle sohbet toplantısı düzenleyen Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, gündeme ilişkin değerlendirmelerde bulundu.
Haberin tarihi: 5 Nisan 2013 Konum: 24. sayfa, üst kuşak Başlık: 'Âkil İnsanlara yardım edin' Giriş: Başbakan Erdoğan partisinin Marmara Bölgesindeki milletvekilleriyle AK Parti Genel Merkezi'nde kapalı toplantıda bir araya geldi.

Haberin tarihi: 6 Nisan 2013 Konum: 3. sayfa, üst kuşak Başlık: Âkil İnsanlar akıllı yöntem Spot: Bakan Öney, “Âkil İnsanların Türkiye’nin farklı bölgelerine gidip çözüm sürecini anlatmaları bence barış sürecini çok iyi yönde etkileyecektir” dedi. Ara başlık: Tek yol ve çözüm barış
Haberin tarihi: 6 Nisan 2013 Konum: 8. Sayfa, göbek Üst başlık: CHP’den “Âkil İnsanlar” Tepkisi Başlık: ‘Plastik Komisyonculuk’ Giriş: AK Parti’nin Meclis’te çözüm süreci değerlendirme komisyonu kurulması yönündeki araştırma önergesini desteklemeyen CHP, Âkil İnsanlar Grubu’na da tepki gösterdi.
Haberin tarihi: 6 Nisan 2013 Konum: 26. sayfa, üst kuşak Başlık: ‘Sonrası huzur ve mutluluk’ Spot: Erdoğan, çözüm süreci ile ilgili “Bundan sonra ne olacak” sorusuna “mutluluk, refah, huzur” yanıtı verdi.
Haberin tarihi: 6 Nisan 2013 Konum: 8. sayfa, alt kuşak Başlık: Bahçeli: Kendini akıllı sanıp milleti aptal yerine koyma Giriş: Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı Devlet Bahçeli, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın dün İstanbul Dolmabahçe’de Âkil İnsanlar Heyetiyle gerçekleştirdikleri görüşmeyi sert bir dille eleştirerek, “Kendilerini akil ya da akıllı sanıp da Türk milletini aptal yerine koymaya ve topyekun 76 milyonu küçümsemeye ve hafife almaya hiç kimsenin haddi yoktur” dedi.
Haberin tarihi: 7 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: ‘Kıskançlıktan çatlayanlar var’ Giriş: Başbakan Erdoğan: “Çözüm süreci için, saygı duyulacak 63 Âkil İnsanı seçtik. Ama baktım ki bazı çevreler çok rahatsız. Kimileri kıskançlıktan çatlıyor... Biz muhalefetin oluşturduğu bataklığı gül bahçesine çevireceğiz”.
Haberin tarihi: 7 Nisan 2013 Konum: 30. sayfa, üst kuşak Başlık: ‘Biz terörü doğuran bataklığı kurutuyoruz’ Spot: Çözüm için Âkil İnsanlarla çalışmalarına yapılan eleştirileri kıskançlık olarak niteleyen Erdoğan, “Terörü doğuran bataklıkları kurutacak, gül bahçesine çevireceğiz” dedi.
Haberin tarihi: 8 Nisan 2013 Konum: 3. sayfa, alt kuşak Başlık: Torunoğulları’ndan ‘Âkil İnsanlar’ sitesi Giriş: Hollandalı işadamı ve DEİK/DTİK Avrupa Bölge Komitesi Başkanı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluğu Danışma Kurulu Onur Üyesi Turgut Torunoğulları, barış sürecinde Âkil İnsanlar grubu oluşturulurken Avrupalı Türklerin unutulduğunu dile getirdi.
Haberin tarihi: 8 Nisan 2013 Konum: 6. sayfa, alt kuşak Başlık: “63’leri gönderin” Giriş: Osmaniye’deki programına dün de devam eden MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, Cevdetiye beldesindeki Reşat Eker Parkı’nın açılışını yaparken halktan Âkil İnsanlar heyetini sorularıyla perişan etmelerini istedi.
Haberin tarihi: 8 Nisan 2013 Konum: 22. sayfa, alt kuşak Başlık: Arıboğan: Barış kültürü canlanacak Giriş: Göbeklitepe’yi tanıtmak üzere aralarında AK Parti İstanbul milletvekili Nimet Baş’ın da olduğu heyetle Şanlıurfa’ya gelen Âkil İnsanlar Heyeti Marmara Bölgesi Başkanı Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan, çözüm süreci için “Hedefimiz barış kültürünü insanlara yeniden hatırlatmak. Burada esas mesele Türk halkının akıllıdır” dedi.
Haberin tarihi: 10 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu

Başlık: ‘Tarihin iki kara lekesi’ Spot: Başbakan Erdoğan, çözüm sürecine karşı çıkan Kılıçdaroğlu ve Bahçeli’yi eleştirdi. Fotoğraf altı: Erdoğan: 63 kişide var olan yürek ve cesaret ne Bahçeli ne de Kılıçdaroğlu’nda mevcut
Haberin tarihi: 10 Nisan 2013 Konum: 25. sayfa, göbek Başlık: ‘63 kişide var olan yürek sizde yok’ Spot: Çözüm sürecine destek vermeyen CHP ve MHP liderlerinin tarihe kara leke olarak geçeceğini söyleyen Erdoğan, Âkil İnsanlara yönelik eleştirileri için de 2 lidere “Onlardaki yürek sizde yok” dedi. Ara başlık: Kenardan izleyenler
Haberin tarihi: 10 Nisan 2013 Konum: 8. sayfa, alt kuşak Başlık: Akillere özel bütçe yok Giriş: Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, Âkil İnsanlar Heyeti’nin sekreterliğini Başbakanlık bünyesindeki bir birim aracılığıyla yaptıracağını belirterek “Özel bir bütçe yok. Varsa oradan bir takım giderler karşılanır” dedi.
Haberin tarihi: 10 Nisan 2013 Konum: 25. sayfa, alt kuşak Başlık: ‘Herkes Feriştah mı?’ Giriş: MHP lideri Devlet Bahçeli, Âkil İnsanlar heyetini film karakterleri üzerinden eleştirdi. Fotoğraf altı: Bahçeli’nin konuşmasını dinleyen küçük kız böyle destek verdi.
Haberin tarihi: 11 Nisan 2013 Konum: 28. sayfa, alt kuşak Başlık: Akiller ilk toplantıyı yaptı Giriş: Âkil İnsanların Doğu Anadolu Çalışma Grubu, ilk toplantısını dün Malatya’da yaptı.
Haberin tarihi: 11 Nisan 2013 Konum: 28. sayfa, göbek Başlık: Sanık da akıl savunan da ... Giriş: KCK soruşturması kapsamında Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) Genel Başkanı Lami Özgen’in de aralarında bulunduğu, 22’si tutuklu toplam 72 sendika üyesi dün hâkim karşısına çıktı. Ara başlık: 22 Sanığa Tahliye
Haberin tarihi: 12 Nisan 2013 Konum: 29. sayfa, alt kuşak Başlık: Âkil İnsanlar ev ev dolaşp barışı anlatıyor Spot: Âkil İnsanlar Komisyonu Güneydoğu Heyeti, Diyarbakır’da terör nedeniyle yakınlarını kaybedenleri dinledi. Barışı anlatıp destek istedi. Fotoğraf altı: Malatya’daki heyet esnafla görüştü.
Haberin tarihi: 13 Nisan 2013 Konum: 27. sayfa, üst kuşak Başlık: ‘Nefse ağır gelende hayır vardır’ Giriş: Diyarbakır’daki Âkil İnsanlar Güneydoğu ekibinin çalışmalarına dün Yılmaz Erdoğan ve Murat Belge de katıldı. Ara başlık 1: CHP’den destek Ara başlık 2: ‘Polemik gereksiz’ Ara başlık 3: Hocalarla toplantı
Haberin tarihi: 14 Nisan 2013 Konum: 31. sayfa, üst kuşak Başlık: Akil ‘Kadirizm’ Spot: Âkil İnsanlar Komisyonu Akdeniz Grubu üyesi Kadir İnanır, Burdur’da “Kardeşliğin şarkılarını, mutluluğun marşlarını söylemek istiyoruz” dedi.
Haberin tarihi: 15 Nisan 2013 Konum: 26. sayfa, alt kuşak Başlık: İzmir’de destek beklenenden fazla Giriş: Tarhan Erdem başkanlığındaki Âkil İnsanlar Ege Bölge Heyeti İzmir’deki temaslarına Urla ilçesinde devam etti.
Haberin tarihi: 16 Nisan 2013

Konum: 22. Sayfa, alt kuşak Başlık: ‘Hesaplaşma mantığı, sürecin başarı ihtimalini zayıflatır’ Giriş: Âkil İnsanlar Karadeniz Bölgesi Heyeti, çalışmalarına dün Düzce’de başladı. Ara başlık: “Biz sivil Türkiye’yiz”
Haberin tarihi: 17 Nisan 2013 Konum: 29. sayfa, alt kuşak Başlık: ‘Yalnız kalacaklar’ Spot: “Âkil İnsanların karşılığı var, CHP ve MHP’nin yok” vurgusu yapan Erdoğan, süreç ilerledikçe bu 2 partinin yalnız kalacağını söyledi.
Haberin tarihi: 17 Nisan 2013 Konum: 30. sayfa, alt kuşak Başlık: “İnsanların kafasında ‘Apo bırakır mı?’ var” Giriş: Çalışmalarına Düzce ve Bolu’dan başlayan Âkil İnsanlar Karadeniz Bölgesi Heyeti, dün de Zonguldak’taydı. Ara başlık: Bayraklı tepki Fotoğraf altı: Âkil İnsanlar heyet başkanı Yusuf Şevki Hakyemez ile sekreter Fatma Benli, ocağa inerek maden işçileriyle görüştü.
Haberin tarihi: 18 Nisan 2013 Konum: 25. sayfa, alt kuşak Başlık: Görevleri iki ayda bitmeyecek Giriş: Kabine üyeleri Âkil İnsanlara destek açıklaması yaptı.
Haberin tarihi: 18 Nisan 2013 Konum: 25. sayfa, alt kuşak Başlık: ‘Hayat bayram olsa’ Giriş: Âkil İnsanlar dün de çalışmalarını sürdürdü.
Haberin tarihi: 19 Nisan 2013 Konum: 28. sayfa, göbek Başlık: ‘Akıllı olan bin ton küfür yer mi’ Spot: Âkil İnsanlar üyesi Yılmaz Erdoğan, liselilere “Âkil İnsan nedir?” diye sorup “Akıllı adam durup dururken bin ton küfür ve hakaret yer mi” dedi. Fotoğraf altı: Güneydoğu Heyeti Mardin’de Deyrulzafaran Manastırı’nı ziyaret etti, Metropolit Saliba Özmen ile görüştü.
Haberin tarihi: 19 Nisan 2013 Konum: 28. sayfa, alt kuşak Başlık: Bağış: Türkiye’de 75 milyon Âkil İnsan var Giriş: İstanbul Ticaret Odası Gençlik Platformu tarafından düzenlenen ve Türkiye’nin her yerinden çok sayıda sivil toplum kuruluşu temsilcisi belediye başkanlarının katıldığı ‘Çözüm Sürecine Destek Platformu’nun toplantısı Üsküdar Belediyesi Kültür Merkezi’nde yapıldı.
Haberin tarihi: 19 Nisan 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: ‘Âkil İnsanlar amacına ulaştı’ Giriş: AK Parti İzmir Milletvekili İlknur Denizli, Âkil İnsanların İzmir’deki çalışmalarını değerlendirdi, “İzmir’deki kamuoyu tepkileri, amacın gerçekleştiğini gösteriyor”dedi.
Haberin tarihi: 19 Nisan 2013 Konum: 6. sayfa, alt kuşak Başlık: ‘Âkil İnsanlara kulak verilmeli’ Giriş: AK Parti İzmir Milletvekili İlknur Denizli, Âkil İnsanların İzmir’deki çalışmalarını değerlendirdi.
Haberin tarihi: 20 Nisan 2013 Konum: 28. sayfa, üst kuşak Başlık: Arıboğan: 85 gündür kan dökülmüyor Giriş: Âkil İnsanlar Marmara Bölgesi Heyeti Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan başkanlığında gazetecilerle buluştu. Fotoğraf altı: Marmara Bölge Heyeti’ni Kocaeli’nde bir grup vatandaş protesto etti. Güneydoğu Bölge Heyeti ise Cizre’de çay ocağında buluştuğu vatandaşları dinledi.
Haberin tarihi: 20 Nisan 2013 Konum: 29. sayfa, üst kuşak

Başlık: Süryani Edvard'ı kim öldürdü? Giriş: Barış süreci çerçevesinde önceki gün Mardin'de Akil Adamlar heyetiyle bir araya gelen Süryaniler, faili meçhul cinayetlerinin çözülmesini talep etti.
Haberin tarihi: 21 Nisan 2013 Konum: 31. sayfa, alt kuşak Başlık: "Uludere'nin gençleri son kurbanlar olacak" Spot: Âkil İnsanlar Güneydoğu Heyeti, bombardıman sonucu 34 kişinin yaşamını yitirdiği Uludere'nin Gülyazı Köyü'nü ziyaret etti. Alt başlık: 'Failler bulunsun'
Haberin tarihi: 21 Nisan 2013 Konum: 31. sayfa, alt kuşak Başlık: 'Orhun Anıtları Türk yapmaz' Giriş: MHP'nin 'Bayrak Mitingi' İzmir Alsancak'ta bulunan Gündoğdu Meydanı'nda dün yapıldı.
Haberin tarihi: 21 Nisan 2013 Konum: 31. sayfa, alt kuşak Başlık: Annelerin acısı akillerle buluşturdu Giriş: Âkil İnsanlar Marmara Bölgesi temsilcilerinden Ali Bayramoğlu, Levent Korkut ve Mithat Sancar, Galatasaray Meydanı'nda kayıplarının bulunması için eylem yapan Cumartesi Anneleri ile buluştu.
Haberin tarihi: 21 Nisan 2013 Konum: 31. sayfa, alt kuşak Başlık: Hatay çıkarması Giriş: Âkil İnsanlar Akdeniz Bölgesi Heyeti Hatay'a gitti.
Haberin tarihi: 21 Nisan 2013 Konum: 31. sayfa, alt kuşak Başlık: Şehit annesi: Daha önce başlasaydı Giriş: Denizli'de bulunan Âkil İnsanlar Heyeti Denizli'de, Siirt'te askeri helikopterin düşmesi sonucu şehit olan Astsubay Üstçavuş Vedat Avcı'nın evine gitti.
Haberin tarihi: 22 Nisan 2013 Konum: 24. sayfa, alt kuşak Başlık: Akillere bir şey olursa sorumlusu Bahçeli'dir Spot: Mehmet Ali Şahin, Âkil İnsanlardan birinin başına bir şey gelirse, sorumlusunun MHP lideri olacağını söyledi.
Haberin tarihi: 22 Nisan 2013 Konum: 24. Sayfa, alt kuşak Başlık: Barış tacıyla halay Giriş: Âkil İnsanlar Akdeniz Bölgesi Heyeti, Hatay'daki temaslarının ikinci gününde Samandağ'a bağlı Hıdırbey Köyü ile Türkiye'nin tek Ermeni Köyü olan Vakıflı'yı ziyaret etti.
Haberin tarihi: 22 Nisan 2013 Konum: 24. sayfa, alt kuşak Başlık: Şehit anası Koçyiğit'i ağlattı Giriş: Âkil İnsanlar Marmara Grubu üyelerinden Hülya Koçyiğit, Ali Bayramoğlu ve Levent Korkut, iki yıl önce Hakkari'nin Çukurca ilçesinde mayınlı saldırıda şehit olan polis Murat Çelikhacı'nın, Sultanbeyli'de yaşayan ailesi ile görüştü.
Haberin tarihi: 23 Nisan 2013 Konum: 26. sayfa, alt kuşak Başlık: 'Türkiye insanları Âkil İnsanlardır' Giriş: Âkil İnsanlar Heyeti Karadeniz Bölgesi Grubu, Samsun'da sivil toplum kuruluşu temsilcileriyle bir araya geldi.
Haberin tarihi: 27 Nisan 2013 Konum: 26. sayfa, alt kuşak Başlık: 'Toplantılara sağlığım düzelince katılacağım' Giriş: Âkil İnsanlar Komisyonu'nda yer alan Orhan Gencebay, bir süredir toplantılara ve seminerlere katılmadığı için eleştirilere maruz kalmıştı.
Haberin tarihi: 28 Nisan 2013 Konum: 31. sayfa, üst kuşak Başlık: 'Olası duygu kopuşuna dikkat!'

Giriş: Âkil İnsanlar dün de çözüm sürecinde bölgelerde vatandaşların nabzını tutmaya devam etti. Ara başlık: Kütahya’da saldırı Fotoğraf altı: Eskişehir’de çalışmalarını sürdüren Âkil İnsanlar İç Anadolu grubundan Celalettin Can, vatandaşlarla sohbet etti.
Haberin tarihi: 29 Nisan 2013 Konum: 23. sayfa, üst kuşak Başlık: Âkil İnsanlara davul zurnalı karşılama Giriş: Âkil İnsanlar Marmara Heyeti Çanakkale’de bir kahvehaneyi ziyaretleri sırasında davul zurna ile karşılandı.
Haberin tarihi: 30 Nisan 2013 Konum: 25. sayfa, alt kuşak Başlık: ‘Terörü darbeciler başımıza bela etti’ Giriş: Âkil İnsanlar bölge heyetleri çalışmalarını sürdürüyor.
Haberin tarihi: 1 Mayıs 2013 Konum: 25. sayfa, alt kuşak Başlık: Âkil İnsanlardan Neşet Ertaş’a dua Giriş: Âkil İnsanlar İç Anadolu Heyeti dün Kırşehir’deydi.
Haberin tarihi: 2 Mayıs 2013 Konum: 23. sayfa, göbek Başlık: ‘4 aylık bebeler bilmesin’ Giriş: Âkil İnsanlar Heyeti Doğu Anadolu Grubu, Tunceli’de 1 Mayıs kutlamasına katılırken Heyet Başkanı Can Paker, “Herhalde, barış süreci kolay olacak” dedi.
Haberin tarihi: 5 Mayıs 2013 Konum: 30. sayfa, üst kuşak Başlık: Terör nerede? Giriş: Çözüm süreci kapsamında dün Afyonkarahisar’a gelen Âkil İnsanlar Heyeti Ege Grubu, ellerinde Türk bayrakları taşıyan çok sayıdaki sivil toplum örgütü ve CHP ile MHP üyesinin protestosundan polis kalkanları ile korunurken, birkaç ay öncesine kadar terörün kol gezdiği Van’da rütbeli subaylar ile halk, Trafik Haftası için düzenlenen etkinlikte el ele halay çekti.
Haberin tarihi: 6 Mayıs 2013 Konum: 26. sayfa, alt kuşak Başlık: ‘3 aylık sükûnet bile heyecanlandırıyor’ Giriş: Âkil İnsanlar heyetleri, hafta sonu da mesailerine devam etti.
Haberin tarihi: 10 Mayıs 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: Akiller’le uzun gece Spot: 5 haftadır bütün Türkiye’nin nabzını tutan Âkil İnsanlar Erdoğan’la ikinci kez buluştu. Alt başlık: HEYETTEKİLERLE TEK TEK KONUŞTU
Haberin tarihi: 10 Mayıs 2013 Konum: 27. sayfa, göbek Başlık: Ortak aklı anlattılar Spot: Akiller, Dolmabahçe’de ikinci kez görüştükleri Başbakan’a çözüm sürecine verilen desteği ve bazı çekinceleri aktardı. Ara başlık 1: ‘DESTEK AĞIR BASIYOR’ Ara başlık 2: RAPOR DEĞİL GÖRÜŞME Fotoğraf altı: Âkil İnsanlar Heyeti’ni protesto etmek için Dolmabahçe’ye gelen Türkiye Gençlik Birliği (TGB) üyesi bir gruba polis, biber gazı ile müdahale etti. 3 protestocu gözaltına alındı.
Haberin tarihi: 11 Mayıs 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: ERDOĞAN’DAN DOSTLARA ÇAĞRI Spot: “Türkiye’de terörü bitirirken tüm dostlarımızdan destek bekliyoruz” Alt başlık: YENİ BİR SAYFA AÇILIYOR
Haberin tarihi: 11 Mayıs 2013 Konum: 33. sayfa, üst kuşak Başlık: ‘Anlaşma yapmadık’ Spot: Akiller ile buluşmasında “Öcalan ile Kürt sorunu değil silahsızlanma konuşuluyor” diyen

Erdoğan, “Anlaşma yapmadık. Barajlar güvenlik amaçlı değil, sınır ötesi su için” dedi.
Haberin tarihi: 15 Mayıs 2013 Konum: 27. sayfa, alt kuşak Başlık: ‘Savcılar ses versin’ Spot: MHP çözüm sürecine ilişkin Başbakan Tayyip Erdoğan, hükümet yetkilileri, kamu görevlileri ve 63 kişilik Âkil İnsanlar Heyetindekiler hakkında suç duyurusunda bulundu. Suç duyurusu dilekçesini MHP Genel Sekreteri İsmet Büyükataman verdi.
Haberin tarihi: 18 Mayıs 2013 Konum: 30. sayfa, alt kuşak Başlık: ‘Protestolar normal, demokrasi böyle bir şey’ Giriş: Âkil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Anadolu Bölgesi Grubu Üyesi Yılmaz Erdoğan, Adıyaman Üniversitesi’nde öğrencilerle yapılan toplantıda “Âkil İnsanlara protestoları çok normal karşılıyorum. Demokrasi de zaten böyle şeylerdir. Sınırları aşmadığı müddetçe bir problem yok” dedi. Ara başlık: ‘TEKKE YASAĞI KALKSIN’
Haberin tarihi: 19 Mayıs 2013 Konum: 30. sayfa, üst kuşak Başlık: Ş. Urfa’da akillere CHP’li ziyareti Spot: Âkil İnsanlar Heyeti’ni kaldıkları otelde ziyaret eden CHP İl Başkanı Karataş “Sürece katkı yapmaya hazırız” dedi. Ara başlık: HEYETE RAPOR SUNACAKLAR Alt başlık: Sonsuza kadar barış diledi
Haberin tarihi: 20 Mayıs 2013 Konum: 26. sayfa, üst kuşak Başlık: Erdoğan: Hafızalar taze ama süreçten memnunlar Giriş: Âkil İnsanlar Güneydoğu heyeti Şanlıurfa ziyaretini sürdürdü. Fotoğraf altı: Beşikçi köylüleri, Âkil İnsanlara “Seçtiğimiz vekiller içerde. Tahliyelerini istiyoruz” dedi.
Haberin tarihi: 20 Mayıs 2013 Konum: 22. sayfa, alt kuşak Başlık: Hükümetin adımları umut pekiştiriyor Giriş: İstanbul’daki Akil Adamlar toplantısında ve Ankara’daki konferansta cemaat vakıflarını temsil eden Lakis Vingas, vakıfların tüzel kişiliğinin kabul edilmemesinin çok büyük bir engel olduğunu, ancak hükümetin açıklamalarıyla bu sorunun giderilmesi için cemaatlerin yaptığı çalışmaların çok anlamlı olduğunu belirtti. Fotoğraf altı: Vingas’la Stelyo Berbarakis konuştu.
Haberin tarihi: 20 Mayıs 2013 Konum: 1. sayfa manşet Başlık: AZINLIKLARIN DİLİ ÇÖZÜLDÜ Spot: Âkil İnsanlar heyetinin dinlediği azınlık temsilcileri, sorun ve taleplerini ilk kez bu kadar özgürce ve cesaretle dile getirdi. Alt başlık 1: BÜYÜK BİR ÖZGÜVENLE ANLATTILAR Alt başlık 2: “GELECEĞE DAHA UMUTLU BAKIYORUZ” Fotoğraf altı: İçlerini döktüler. Âkil İnsanlar heyetinin Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatlerinin temsilcileriyle buluşmasına Stelyo Berbarakis tanıklık etti.
Haberin tarihi: 20 Mayıs 2013 Konum: 22. sayfa, üst kuşak Başlık: Azınlıkların sesi Akil Adamlar oldu Spot: Akil Adamlar, İstanbul’da azınlık temsilcileriyle buluştu. Temsilciler, yıllar sonra ilk kez açıkça ve korkusuzca taleplerini anlattı: Geçmişteki hatalar tekrarlanmasın, sınırlandırmalar kalsın Ara başlık 1: ‘DIŞ OLAYLAR BİZE YANSIYOR’ Ara başlık 2: HÜKÜMETİN ÇABALARI MEMNUN ETTİ
Haberin tarihi: 22 Mayıs 2013 Konum: 1. sayfa anonsu Başlık: Âkil İnsanlar Antalya’da Spot: Âkil İnsanlar Akdeniz Bölgesi heyeti Antalya’da turizmciler ve medya temsilcileri ile bir araya geldi. Çözüm sürecine yönelik konular görüşüldü. Fotoğraf altı: Heyette bulunan Kadir İnanır, “Size akıl vermeye değil, sizden akıl almaya geldik” dedi.

Haberin tarihi: 22 Mayıs 2013 Konum: 3. sayfa, üst kuşak Başlık: Âkil İnsanlar Antalya’da Giriş: Türkiye Odalar Borsalar Birliği Başkanı Rıfat Hisarcıklıoğlu başkanlığında Lale Mansur, Tarık Çelenk, Kadir İnanır, Şükrü Karatepe, Muhsin Kızılkaya, Öztürk Türkdogan, Hüseyin Yayman ve Nihal Bengisu Karaca’nın yer aldığı Âkil İnsanlar Akdeniz Bölge Heyeti 5’inci ziyaretini Antalya’ya gerçekleştirdi. Ara başlık 1: RAPOR HAZIRLANIYOR Ara başlık 2: BİRLEŞTİRİCİ UNSUR Ara başlık 3: SAVAŞ KOLAY BARIŞ ZOR Ara başlık 4: SON HIZLA BARIŞA Fotoğraf altı: Âkil İnsanlar Akdeniz Bölgesi Heyeti Antalya’da turizmciler ve medya temsilcileri ile buluşup çözüm sürecini konuştu.
Haberin tarihi: 23 Mayıs 2013 Konum: 27. sayfa, göbek Başlık: ‘Gerçek sanatçı korkmaz’ Giriş: Âkil İnsanlar Akdeniz Grubu üyesi Kadir İnanır ve Muhsin Kızılkaya, Antalya Hakkarililer Derneği’nde sanatçı, Antalya Hakkarililer Derneği’nde sanatçı Yılmaz Erdoğan’ın babası Nazım Erdoğan ile Hakkari yemeklerinden tattı.
Haberin tarihi: 26 Mayıs 2013 Konum: 30. sayfa, üst kuşak Başlık: Avrupa’daki Türkler Âkil İnsanları istiyor Giriş: AK Parti Dış İlişkiler Başkan Yardımcısı ve İstanbul Milletvekili Metin Külünk, çözüm sürecinin ve Türkiye’nin diğer iç problemlerini çözmesinin, Avrupa’daki Türk vatandaşları nezdinde de pozitif karşılık bulduğunu belirtti.
Haberin tarihi: 1 Haziran 2013 Konum: 30. sayfa, üst kuşak Başlık: Âkil İnsanlara: Mahmur’a da gidin Giriş: Erbil ve Süleymaniye’de bir dizi ziyarette bulunan Diyarbakır Belediye Başkanı Osman Baydemir, Âkil İnsanlar Heyeti’ne Kuzey Irak’taki Mahmur Kampını ziyaret etmelerini önerdi.
Haberin tarihi: 3 Haziran 2013 Konum: 27. sayfa, alt kuşak Başlık: ‘Çözüm sürecine karşı provokasyon’ Giriş: Âkil İnsanlar Heyeti Doğu Anadolu Bölgesi Grubu Başkanı Can Paker, Taksim Gezi Parkı’ndaki olayların çözüm süreciyle ilgili olduğunu savunarak, “Böyle bir sürecin sonunda bugünkü iktidarın elinin daha çok güçleneceğini düşünen bazı odaklar, bir organizasyon ve bununla ilgili bir provokasyon hazırlamışlar gibi geliyor” dedi.
Kaynak: Yazar tarafından basılı gazetelerde yapılan tarama sonucu oluşturulmuştur.

Sabah gazetesi, AİH oluşumunu Türkiye bağlamında “63 OMUZ UMUT YÜKLÜ” manşeti ile duyurmuştur. Gazetenin konuyla ilgili yorumuna dayalı bir biçimde oluşturduğu başlık kullanımını yaygın olarak kullandığı görülmektedir: “*Âkil İnsanlar akıllı yöntem*” (6 Nisan 2013), *Tatar Ramazan’ın Kürt duyarlılığı*” (7 Nisan 2013). Ancak Sabah gazetesinin kullandığı başlık tipi bununla sınırlı değildir. Gazetenin alıntı başlık kullanımına da sıkça yer verdiği görülmektedir. Gazetenin başlığa taşıdığı alıntılar genellikle Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve AİH oluşumunu destekleyenlerin söylemlerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla başlıklarda hükümet/iktidar kaynaklarının söylemlerinin alıntılanması ile egemen söylemler yeniden üretilmekte ve

bu söylemlerin gündelik dile yerleşmesi kolaylaştırılmaktadır. Alıntı başlıklar tırnak içinde verilmesine rağmen çoğu kez tırnak içinde yer alan ifadenin kime ait olduğunun öğrenilmesi için haberin devamını okumak gerekmektedir: “*Kıskançlıktan çatlayanlar var*” (7 Nisan 2013), “*63 Kişide var olan yürek sizde yok*” (10 Nisan 2013). Bazı durumlarda ise haberle verilen fotoğraflar yanıltıcı olabilmekte, gazetenin kendi yorumu çerçevesinde oluşturduğu başlık ifadesi, fotoğrafta yer alan kişi tarafından söylenmiş gibi düşünülebilmektedir.

Gazetenin kullandığı başlıklarda enformasyon eksiltimine gidildiği görülmektedir. Başlıklar ancak haberin spotu veya girişi ile beraber okunduğunda bir anlam kazanmaktadır. Başlıklarda kullanılan büyük puntolar ve haberin başlığına iliştirilmiş “Günün Haberi” kutucuğu okuyucunun ilgisini çekmesi açısından önem taşımaktadır.

Gazete, zaman zaman yönlendirici başlık kullanımına da yer vermektedir. Sabah gazetesinin 5 Nisan 2013 tarihli nüshasında yer alan “*Çözüm için sanatçılar da elinden geleni yapmalı*” ve 19 Nisan 2013 tarihli gazetede yayımlanan “*Âkil İnsanlara kulak verilmeli*” başlıkları okuyucunun algısını yönlendirme amacı taşımaktadır. Genelde yardımcı fiiller ya da zarflar aracılığıyla cümlede yer alan kipler sayesinde sadece olay değil aynı zamanda yazarın yorumu da aktarılır. Kiplerin kullanımı ile daha buyurgan hale gelen ifadeler özellikle duygusal ya da tartışmalı konularda daha sık kullanılırlar. Benzer biçimde uyarıcı başlık kullanımı da gazete tarafından tercih edilmektedir: “*Olası duygu kopuşlarına dikkat!*” (30 Nisan 2013) şeklinde verilen haber başlığı haberin aktörünün söyleminden esinlenerek oluşturulmuştur.

AİH’ye yönelik protestoları haberleştirmeyen gazete, “*Protestolar normal, demokrasi böyle bir şey*” (18 Mayıs 2013) başlıklı haberinde AİH’ye yönelik tepkileri doğal ve meşru olarak sunmakta hatta bu protestoların demokrasinin bir gereği olduğunun altını çizmektedir.

4 Nisan 2013 tarihli gazetede yer alan haber metninde AİH üyesi Hülya Koçyiğit’in “ ... Demokrasiyi hayatımızda ne kadar etkili şekilde gerçekleştirebilirsek,

o kadar huzurlu ve bir arada yaşamaya gönüllü oluruz” şeklindeki sözleri “Birlikte yaşam gönüllüsüyüz” olarak tırnak içinde alt başlığa taşınmıştır.

Bunlarla birlikte, Sabah gazetesi “heyecan, umut, ağlamak, barış, acı, kurban, bayram, huzur ve mutluluk” gibi insanların duygularına hitap eden sözcükleri sık sık haber başlıklarına taşımaktadır.

Sabah gazetesinde AİH ile ilgili haberlerde kullanılan başlıklara bakıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Başlıklarda enformasyon eksilimine gidilmiştir.
- Kurgulama yapılmıştır.
- Bazen gazetenin kendi görüşünü yansıtan ifadeler tırnak içinde sunulmuş, bazen de doğrudan alıntı yapılan ifadeler tırnak içine alınmadan başlığa taşınmıştır.
- Haberin aktörünün söylemlerinden esinlenerek oluşturulmuş başlıklar karşımıza çıkmaktadır.
- Başlıklar tek başına bir bakış açısı yansıtmakta ancak haberin girişiyle beraber okunduğunda bir anlam kazanmaktadır.
- Konuya ilişkin haberler tek taraflı olarak sunulmuş, okuyucuya hükümet kaynakları ve AİH üyelerinin yanında olan bir yaklaşımla olaylar aktarılmıştır.
- Gazetenin haberlerinde çözüm süreci ve AİH oluşumuna karşı olanlar görünmezken, çeşitli kesimlerin verdiği destek gözler önüne serilmektedir.
- Sabah gazetesi, okuyucuya iletmek istediği mesajı başlık olarak vermektedir. Başlıklar, duygusal ifadeye dayalı, yönlendirici ve uyarıcı niteliktedir.
- “Biz” ve “onlar” kutuplaşmasında; “biz”i temsil eden olumlu nitelendirmeler sıkça yer alırken; “onlar”ı temsil eden nitelendirmeleri kullanmaktan kaçınan gazete, “onlar”ı görmezden gelmeyi tercih etmiştir.

b. Haber Girişleri ve Olayın Haber Metninde Sunumu

Gazetelerde haberlerin spotları veya girişleri, haber metninde sunulan ana olayı özetler niteliktedir. Gazetecilik rutininde başlık ve haber girişleri arasında genellikle

uyuma özen gösterildiği izlenir ancak okuyucunun algısını yönlendirmek amacıyla bazen başlıklar ile metnin girişi arasında uyumsuzluğun mevcut olduğu durumlara da rastlanır. Okuyucuda belli bir izlenim yaratmak ve haberi belli bir anlam çerçevesi içinde sunmak amacıyla oluşturulan bu tür başlıklarda yazı karakteri de ilgi çekici bir biçimde oluşturulur.

Haber girişleri haber metnini özetlemenin yanı sıra okura ana fikri de veren bir bölümdür. Haber başlıkları ile beraber haberin şemasını oluşturan ve haberin en önemli unsurunun tespitinde rol oynayan haber girişleri, temaların belirlenmesinde başlıklar gibi değerlendirilmektedir.

(1) Cumhuriyet gazetesi

Cumhuriyet gazetesi, AİH ile ilgili haberlerini heyete yönelik “tepki” çerçevesinde yapılandırmıştır.

Haber girişleri ve metinde yer alan ana olayın sunumu, heyetin hem kuruluş hem de çalışmalarına yönelik tepkiler temelinde oluşturulmuştur. İki taraflı bir yapının kurgulandığı gazetede, taraflardan birini iktidar partisi ile AİH oluştururken, diğer tarafı muhalefet partileri, sivil toplum örgütleri ve halk oluşturmaktadır. Haberin başlıklarıyla, ana olayın sunumu ve haber girişleri birlikte ele alındığında başlıklarda sunulan anlamın, haber metnindeki anlamla uyumlu olduğu görülmektedir. 21 Mayıs 2013 tarihinde gazetenin manşetten verdiği haberle, kurgulamış olduğu bu iki taraflı yapıda değişiklik olduğunu ifade eden bir haber metnine yer verilmiştir. Bu habere göre, iktidar partisinin yanında yer alan AİH de, karşı tarafta yer alanlar gibi iktidarın ‘sistem değişikliği’ politikasına karşıdır. Gazetenin ideolojik görüşüyle uyumlu bir biçimde oluşturduğu bu haber metni, genelleştirme yapılarak manşetten “*Âkil İnsanlar toplantısında Erdoğan’a ‘İsteğinizi gözden geçirin’ denildi*” üst başlığı ve “*Halk da akıl de başkanlığa karşı*” ana başlığı ile verilmiş, iç sayfalarda “*İç Anadolu Bölgesi’nde yaptıkları çalışmalarda başkanlık sisteminin çözüm sürecinde bir şeylerin karşılığı gibi algılandığını saptadıklarını belirten gazeteci yazar Ahmet Taşgetiren, “Ben özellikle çözüm sürecinde başkanlığın gündemde olmasının sıkıntı yarattığını düşünüyorum.*

Başbakan, başkanlık sistemi isteğini yeniden düşünmeli, gözden geçirmeli” diye konuştu.” spotu ile verilmiştir. Haberin spotu ve ardından yapılan giriş, haber metnini özetlemektedir. Haberin devamında haberin aktörünün sözlerinin alıntılanması ile oluşturulmuş, ara başlıklar da yine haberin aktörünün sözlerinden dolayı alıntılama yapılarak oluşturulmuştur.

1 Mayıs 2013 tarihinde “*Âkil İnsanlar Amasya’da şehit ve gazi yakınları tarafından sert tepkiyle karşılandı*” üst başlığı ve “*İçeride dışarıda protesto*” başlığı ile verilen habere “*Âkil İnsanlar Karadeniz Bölgesi Heyeti, Amasya’da şehit ve gazi yakınlarının da aralarında bulunduğu kalabalık bir grup tarafından Türk bayraklarıyla protesto edildi. Polis, protestoculara biber gazı ve copla müdahale etti. İçeride de yurttaşlar heyet üyelerinin konuşmalarına sert tepki gösterdi.*” şeklinde başlanırken, haber metnine bu girişten sonra detaylı bilgi verilerek ve olayın taraflarının konuşmalarından alıntılar yapılarak devam edilmiştir. Kullanılan ara başlık da, girişte sözü edilen polis müdahalesini ifade eder biçimde oluşturulmuştur. Dolayısıyla haber metninin girişi haberin tamamını özetleyecek biçimde oluşturulmuştur.

Cumhuriyet gazetesinde haber girişleri ve haber metni, başlıklarla uyumlu bir yapıya sahiptir ve başlığın anlamını tamamlayan, onu bir zemin üzerine oturtan yapıdadır. AİH’nin iktidarın halk tarafından kabul edilmeyen amaçlarına hizmet eden bir oluşum olduğunu ileri sürmekte ve halkın bu tepkiyi dile getirmeyi sürdürdüğü mesajını vermektedir. Hatta iktidarın yanında yer alan AİH’nin bile kimi konularda hükümete katılmadığı düşüncesi gazete tarafından okuyucuya sunulmaktadır.

Söylem çözümlemesinde en güçlü anlambilimsel kavramlardan biri de imadır. Sözcükler, yan tümceler ve diğer metinsel ifadeler, ancak arka plan bilgi temelinde çıkarsanabilecek kavramlar ya da önermeler ima edebilmektedir. Söylemin ve iletişimin bu özelliği, önemli ideolojik boyutlara sahiptir. Söylenmeyenin çözülmesi, bazen metinde gerçekte söylenenin araştırılmasından daha açıklayıcı olabilmektedir (van Dijk, 2007: 170). Heyete yönelik protestoları konu edinen haberlerin girişlerinde polisin eylemcilere biber gazı ve copla müdahalesinin özellikle vurgulandığı, bu müdahalenin aşırı olduğunun ima edilmesi, gazdan etkilenenlerin hastaneye kaldırılması ve hatta

eylemcilerin polisle görüştükleri sıra da dahi polisin şiddetine maruz kaldığının (İçeride dışarıda protesto, 1 Mayıs 2013) belirtilmesi, mağduriyetin ve kurbanlığın vurgulanması anlamına da gelmektedir. Olayın tamamen dışında yer alan mahalle sakinlerinin evlerine kadar sızan gazların verdiği rahatsızlığın da belirtildiği haberde (Balıkesir de karıştı, 4 Mayıs 2013), polis şiddetinin acımasızlığı vurgulanmıştır.

Haber girişleri değerlendirildiğinde;

- Haber metinlerinde ana olay gazete tarafından haberin girişinde sunulmuştur.
- Haber girişleri başlıkta sunulan anlamı bir zemin üzerine oturtmakta ve onu sağlamlaştırmaktadır.
- Gazete, ana olay olarak AİH'ye yönelik tepkileri AİH, iktidar ve muhalefet, sivil toplum, halk ekseninde yapılandırmıştır.
- Gazete, AİH ile ilgili haberlerinde heyet ve iktidar karşıtı bir söylem benimsemiştir.
- Haberin aktörlerinin sözlerinin alıntılanarak oluşturulduğu haber girişlerinde denge unsuru bulunmamaktadır. Buna bağlı olarak Cumhuriyet gazetesinin tek taraflı bir yayıncılık anlayışını benimsediği söylenebilmektedir.

(2) Hürriyet gazetesi

Hürriyet gazetesinde ana olay, haberin girişinde sunulmaktadır. Gazetede haber girişleri ve haber metinleri üzerindeki çözümleme temalar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Birinci tema “analar ağlamasın” dır. Gazete, AİH'nin işlevini, ‘çocuğunu kaybeden annelerin gözyaşlarının dindirilmesi ve gelecekte çocukların teröre kurban gitmemesi için çalışmak’ olarak sunmaktadır.

İkinci tema ise toplumun ‘bölünme’ konusundaki kaygıları doğrultusunda “birlik, beraberlik” üzerine kurulmuştur. Bu sebeple Hürriyet gazetesi, protesto haberlerini bir anlamda okuyucunun gözden kaçırması isteği ile yapılandırmıştır. AİH'nin Samsun'da uğradığı protestoyu konu edinen haber metninin son kısmında, heyet üyelerinin ‘Amazon Adası’na yaptıkları gezi ile ilgili bilgi aktarılmış ve haberin başlığı “*Akillerin Amazon Hatırası*” başlığı ile verilmiştir. Başlıklarda olduğu gibi haber

metinlerinde de maskeleye yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Benzer biçimde 17 Nisan 2013 tarihli Hürriyet'te yer alan *"Bu bayrağı öper geçerim"* başlıklı haberde, gereksiz detayların öne çıkarıldığı görülmektedir. *"... buradan Liman Caddesini takiben Zonguldak Gazeteciler Cemiyeti'ne geçerken, cadde üzerindeki kafeteryada oturan Türk Eğitim-Sen İl Temsilcisi Şahin Ören'in tepkisiyle karşılaştı."*

Hürriyet gazetesi, AİH'ye yönelik protestoların boyutuna dair bilgiler de sunmaktadır: *"İşçi Partisi üyesi Cemil Özdemir'in 'Bu AKP'nin, PKK'nın, ABD'nin projesidir' sözleri ise salondaki az sayıdaki bir grup tarafından alkışlandı."*, *"Heyetin gelişi sırasında yaklaşık 30 kişiden oluşan bir grup, ellerinde Türk bayrakları ile protesto gösterisinde bulundu."* Bu bilgiler, heyeti protesto edenlerin az sayıdaki kişi olduğunu okuyucuya iletmektedir.

Gazete tarafından protestolar tek başına haberleştirilmemiş, heyetin çalışmalarının olumlu bir dille ifade edilmesinin ardından bir iki cümleyle değinilerek bir anlamda geçiştirilmiştir: *"... Sahneye çıkan heyet üyeleri koroyla, 'Memleketim' şarkısını söyledi. Daha sonra Ermeni asıllı Türk vatandaşlarının yaşadığı Vakıflı Köyü'ne giden heyet, Meryem Ana Kilisesi'nde Vakıflı Köyü Ermeni Cemaati Başkanı Cem Çapar'dan bilgi aldı. Heyet üyelerinden Öztürk Türkdoğan, Lale Mansur ve Şükrü Karatepe kilisede 'barış için' mum yaktı. Heyet daha sonra geçtiği İskenderun'da Türkiye Gençlik Birliği (TGB) üyeleri tarafından protesto edildi."* (22 Nisan 2013).

Analar ağlamasın temalı haberlerinde ise gazete, Türk ve Kürt kesimini "biz" ve "onlar" karşıtlığı oluşturmaktan vermiştir. Her iki taraf da "mağdur" ve "kurban" olarak konumlandırılmıştır.

Hürriyet gazetesi haberlerinde, AİH'ye karşı olmayan bir tavır sergilemektedir. Bu tavrın nedenini yalnızca ideolojik duruş içerisinde aramak doğru değildir. Hükümet yetkililerinin açıklamaları ve AİH üyelerinin çalışmaları üzerinde haberi oluşturan kişi tarafından herhangi bir yorum yapılmaması ya da olumsuz bir görüşün ileri sürülmemesinin, "Hürriyet gazetesinin sahibi Aydın Doğan'ın kızı Aslıhan Doğan Yalçındağ'ın da heyet üyeleri arasında bulunması" nedeniyle olduğu düşünülmektedir.

Haber girişleri ve ana olayın sunumu bakımından Hürriyet gazetesi değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Haberler “analar ağlamasın” ve “birlik, beraberlik” temaları çerçevesinde kurulmuştur.
- Konuya ilişkin pozitif bir bakışı açısına sahiptir.
- Okuyucuya iletilmek istenmeyen önemli konuları gizleyebilmek amacıyla gereksiz detaylar öne çıkarılarak maskeleye yapılmıştır.
- Protestoları konu edinen haberlerde dahi protesto sözcüğüne başlıkta rastlamak mümkün değildir.
- Başlığın anlamını kuran, onunla birlikte okunması gereken haber girişidir.
- Haberler ters piramit tekniği ile yazılmış; bilgiler en önemliden en önemsiz doğru sıralanarak sunulmuştur.
- Haber metinlerinde heyet içerisinde yer alan popüler ünlülere haberin aktörü olarak sıkça yer verilmiştir.
- Hürriyet gazetesinin, bir kitle gazetesi olmasının sonuçlarından biri olarak; konuyu sadece ağırlıklı olarak siyasi içerikli konuların ele alındığı “Gündem” sayfasından değil, gazetenin “Magazin” başlıklı ikinci sayfasından da duyurduğu görülmektedir.

(3) Sabah gazetesi

Sabah gazetesinde haber girişleri ve metinde yer alan ana olayın sunumu, AİH’nin çözüm sürecine olumlu katkısı olduğu düşüncesi temelinde oluşturulmuştur. Tek taraflı bir yapının kurgulandığı gazetede, haberler iktidar/hükümet kaynaklarına dayandırılarak ve AİH’ye yönelik pozitif bakış açısı ile oluşturulmuştur. Bu bağlamda gazete, AİH’ye yönelik protestolara nadir bir biçimde yer vermiş ve bu protestoları “saldırı” olarak nitelendirmiştir. Hiçbir zaman ana başlığa taşımadığı protestoları haberin içinde alt başlık ile duyurmuş ya da konuyu önemsiz bir detay olarak göstermiştir: “Kütahya’da saldırı” (28 Nisan 2013). “Türkiye insanları Âkil İnsanlardır” (23 Nisan 2013) başlıklı haberin girişi “Âkil İnsanlar Heyeti Karadeniz Bölgesi Grubu, Samsun’da sivil toplum kuruluşu temsilcileriyle bir araya geldi. Heyet

Başkanı Yusuf Şevki Hakyemez, ‘Türkiye insanları Âkil İnsanlardır, deneyimleri, onların değerlendirmeleri çok önemlidir’ dedi. Bu arada bir grup, heyeti protesto eden sloganlar attı. Heyetten Oral Çalışlar, Yıldray Oğur ve Fatma Benli İkiztepe Tümülslerini gezmek için teleferiğe bindi” şeklindedir. Bu örnekte görüldüğü gibi AİH’ye yönelik protestodan sadece bir cümle ile söz edilmiş, böylece olay geri plana itilerek, diğer detaylar öne çıkarılmıştır. Bu yaklaşımıyla gazetenin, maskeleye yaptığını söylemek mümkündür.

10 Mayıs 2013 tarihli Sabah gazetesinde yer alan haberin ana başlığı “*Ortak akli anlattılar*” şeklindedir. Haberin girişı “*Çözüm süreci çerçevesinde oluşturulan ve bir aydan beri Türkiye’yi dolaşarak, halkın nabzını tutan Âkil İnsanlar Heyeti, dün Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile bir araya gelerek bir aylık gözlemlerini aktardı. Heyet üyeleri Başbakan’a görev yaptıkları bölgelerdeki halkın sürece desteğini ve çekincelerini iletti.*” şeklinde oluşturulmuştur. “*DESTEK AĞIR BASIYOR*” ve “*RAPOR DEĞİL GÖRÜŞME*” ara başlıkları ile verilen haber metninde Başbakan Erdoğan’ın heyet üyeleri ile yaptığı görüşmenin detayları anlatılmaktadır. Haber anlatısının içinde yer alan fotoğraf altında “*Âkil İnsanlar Heyeti’ni protesto etmek için Dolmabahçe’ye gelen Türkiye Gençlik Birliği (TGB) üyesi bir gruba polis biber gazı ile müdahale etti. 3 protestocu gözaltına alındı.*” bilgisi verilmektedir. Protestocular ile polis arasındaki çatışmaları genellikle görmezden gelmeyi tercih eden Sabah gazetesi, konuya değindiği haberlerinde polisin protestoculara yönelik müdahalesini doğal ve meşru bir eylem olarak nitelendirmektedir.

Sabah gazetesinde başlıklarda kurulan anlamın haber girişleri ya da spotlarda desteklendiği ve sağlamlaştırıldığı görülmektedir. Başlıklarda kurulan anlamla okuyucuda bir algı oluşturulduğu anlamına gelen bu uygulama, AİH tarafından yakınlarını kaybedenlere yapılan ziyaretlerde haber girişinin başlıkta kurulan anlamı devam ettirmesi şeklinde kendini göstermektedir. Hükümet kaynaklarına ait söylemlerin haberleştirilmesinde ise haber girişleri başlıkta kurulan anlamın destekleyicisi olarak görülmektedir.

Sabah gazetesinin konuyla ilgili manşetten verdiği haberleri, hükümet/iktidar kaynaklarının açıklamalarına ve AİH'ye verilen desteğe dair beyanlara dayandırılmaktadır. AİH'nin çözüm sürecine sağladığı/sağlayacağı katkının ifade edildiği bu haberlerde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın sözleri doğrudan alıntılanarak aktarılmıştır. Gazetenin kurduğu anlam, ülkenin her kesimini temsil eden heyet üyelerinin, Kürt sorununun çözümü konusunda hükümetle aynı bakış açısına sahip oldukları ve toplum üzerinde etkilerinin güçlü olduğu, toplumun AİH ile sorun hakkında konuşmaya başlayabilmiş olduğudur.

Sabah gazetesi, iç sayfadaki haberlerinde de AİH'ye her kesimden destek verildiği bilgisini öne çıkarmaktadır. Şehit yakınları, sanatçılar, azınlıklar ve gurbetçiler oluşuma destek verdikleri yönündeki beyanlarıyla haberlerde aktör olarak yer almaktadırlar: “Şehit annesi: Daha önce başlasaydı” (21 Nisan 2013), “Çözüm için sanatçılar da elinden geleni yapmalı” (5 Nisan 2013), “Azınlıkların sesi Akil Adamlar oldu” (20 Mayıs 2013).

Haber girişleri ve ana olayın sunuluşu çerçevesinde Sabah gazetesi, başlıklarda olduğu gibi “biz” ve “onlar” kutuplaşması yerine yalnızca “biz”i temsil eden bir anlatımı tercih etmiştir. Bu bağlamda gazetenin anlam çatısını nasıl kurduğuna dair değerlendirme yapıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Sabah gazetesi, konuyla ilgili haberlerinde maskeleye yapmış, kendi görüşüyle paralellik gösteren görüşleri öne çıkarmıştır.
- Olayın özeti haber girişlerinde verilmiştir.
- Hükümet/iktidar kaynakları ve hükümeti destekleyenlerin açıklamalarına dayandırılan haberlerde haber başlığında kurulan anlam metin içerisinde desteklenmektedir.
- Gazete, ana olay olarak çözüm süreci ile AİH'yi bir bütün olarak ele almış, AİH'nin çözüme olan/olacak katkısını ve toplumun AİH'ye desteğini ön plana çıkararak yapılandırmıştır.

- Gazete, haber metinlerinde “biz” ve “onlar” kutuplaşmasını kurmak yerine “onlar”ı görmezden gelmeyi tercih etmiştir.
- Sabah gazetesi ideolojik görüşüne bağlı bir biçimde AİH haberlerini vermiştir. Hükümet/iktidar kaynaklarının söylemlerini yeniden üreterek dolaşıma sokan gazete, tek taraflı bir yayıncılık anlayışı benimsemiştir.

2. Şematik Çözümleme

Şematik çözümleme, haber metninde yer alan ana olayın nasıl sunulduğu, olay hakkında ne tür bilgilerin verildiği, bağlam ve ardalın bilgilerinin olup olmadığı, haber kaynaklarının kimlerden oluştuğu ve olaya taraf olanların yorumlarına ait bilgileri ele almaktadır.

a. Ardalan ve Bağlam Bilgisi Açısından Değerlendirme

Haber metninin konusunu oluşturan olaydan önce o olaya dair yaşanmış gelişmeler, ana olayı daha anlaşılır kılmaktadır. Gazetelerin, AİH konulu haber metinlerinde ardalan ve bağlam bilgisine yer verip vermediklerine ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır.

(1) Cumhuriyet gazetesi

Ardalan ve bağlam bilgisi çerçevesinde Cumhuriyet gazetesi değerlendirildiğinde 4 Nisan 2013 tarihinde manşetten verilen haberin iç sayfalardaki devamında “Kürt sorununun çözüm sürecinin bir parçası olarak ‘*kamuoyunu ikna*’ amaçlı oluşturulan 63 kişilik Âkil İnsanlar Komisyonu, ‘*AKP görüşüne yakın*’ isimlerden oluşurken ‘*komisyonun işlevi ve temsili*’ konusunda kaygılarını dile getiren BDP’nin önerdiği isimlerden 10’a yakını listeye eklendi. Üç eski AKP milletvekili ve hükümete yakın İslamcı yazarların ağırlıklı olduğu komisyonda, aralarında **Orhan Gencebay**, **Kadir İnanır**’ın da bulunduğu beş sanatçı yer aldı. Başbakan **Tayyip Erdoğan**, Âkil İnsanlar Komisyonu üyeleriyle bu akşam Dolmabahçe Sarayı’nda verilecek yemekte bir araya gelecek.” şeklinde bir giriş yapılmıştır. İlk bakışta ardalan

bilgisine yer verildiği izlenimi yaratan bu haber metninde, heyetin neden kurulduğu, ne yapacağına dair bilgilerin varsayımsal olduğu görülmektedir.

8 Mayıs ve 26 Mayıs 2013 tarihlerinde gazetede AİH'ye yönelik protestolar haberleştirilmekte ancak protestocuların neyi protesto ettiğine ilişkin ayrıntı verilmemektedir. Aynı şekilde gazete tarafından AİH'yi korumak adına “çok sıkı güvenlik önlemleri alındığı” çok kez ifade edilmektedir. Ancak, neden böyle bir uygulamanın söz konusu olduğuna dair herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Cumhuriyet gazetesinin ardalan ve bağlam bilgisine yer verme durumuna ilişkin ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

- Gazetenin haber metinlerinde genellikle ardalan ve bağlam bilgisi vermediği izlenmektedir.
- İncelenen haberlerde haber metninin girişinde verilen ardalan ve bağlam bilgisi yeterli olmamakla beraber (ön)varsayımsal olması açısından kabul görmemektedir.
- Gazete, heyetle ilgili haberleri sunarken herhangi bir açıklamaya yer vermemiştir.
- Gazetenin haberlerinde heyetin çalışmalarının detayları, çözüm süreci açısından katkısının bulunup bulunmadığı vb. hususlar yer almazken, AİH sembolik bir şekilde vurgulanmış, asıl vurgu ise heyetin iktidarın heyeti olduğu, bölünmeyi topluma kabul ettirmek amacıyla çalıştığı ve buna karşı çıkanların uğradığı polis şiddeti üzerinden yapılandırılmıştır.

(2) Hürriyet gazetesi

Hürriyet gazetesi ardalan ve bağlam bilgisi açısından değerlendirildiğinde, gazetenin olaya dayalı bir habercilik anlayışını benimsediği görülmektedir. Gazete, nadiren ardalan bilgisi vermekte, bağlam bilgisini ise haber girişlerinde birkaç cümle ile sunmaktadır.

Gazetenin 13 Nisan 2013 tarihli nüshasında yer alan “*Ben Mükremin*” başlıklı haberde “*Heyetin düünkü çalışmalarına katılan sanatçı Yılmaz Erdoğan’ın BDP’ye yapılan ziyarette kendisini, ‘Ben Mükremin’ diye tanıtarak, kendisini Mükremin tiptemesi üzerinden eleştiren MHP lideri Devlet Bahçeli’ye göndermede bulunması dikkat çekti. Bahçeli, ‘Peki bu 63 kişi neyin sürecini kabullendirmeye çalışacaktır? Bunlara göre PKK bir terör örgütü müdür? PKK’lıları kardeş olarak gösteren Tatar Ramazan herkesi Abdurrahman Çavuş mu sanmaktadır? Bunlara ‘şehit’ diyen Mükremin Çıtır herkesi Feriştah mı sanmaktadır?’ demişti.*” ifadelerine yer verilmiştir. Benzer şekilde 21 Nisan 2013 tarihli gazetede yer alan ifade şu şekildedir: “*Şırnak’ta bulunan Güneydoğu bölgesi Âkil İnsanlar heyeti dün sabah, 28 Aralık 2011 tarihinde savaş uçaklarının bombalaması sonucu hayatını kaybeden 34 kişinin aileleri ile görüşmek için Uludere ilçesine bağlı Gülyazı köyünü ziyaret etti.*”

Gazete, haber girişlerinde birkaç cümle ile bağlam bilgisi vermektedir: “*Âkil İnsanlar Marmara Bölgesi Heyeti, her Cumartesi günü Galatasaray Meydanı’nda eylem yapan ve kamuoyunda “Cumartesi Anneleri” olarak bilinen kayıp yakınlarıyla bir araya geldi.*”.

Hürriyet gazetesinin ardaan ve bağlam bilgisine yer verme durumuna ilişkin ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

- Ardaan bilgisine nadiren yer vermektedir. Olayları günlük gelişmeler bazında ele alarak, olay odaklı habercilik anlayışıyla okuyucuya sunmaktadır.
- Haber girişlerinde birkaç cümleyle bağlam bilgisi verilmektedir.
- Haberlerde Kürt sorununun ne olduğu, bulunulan yerdeki yansımaları ve çözüm yolları ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmezken, AİH’nin varlığının ölümlerin son bulması amacıyla gündemde olduğu gösterilmekte, AİH’ye ve hükümete yönelik olumsuz ifadeler kullanılmaktan kaçınılmasına rağmen tüm kesimlere karşı dengeleyici bir tutum izleme çabası gösterilmektedir.

(3) Sabah gazetesi

Sabah gazetesinin haberlerinde ardalan ve bağlam bilgisine yer vermediği görülmektedir. Bu konuda değerlendirme yapıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Sabah gazetesi AİH ile ilgili haberlerinde ardalan ve bağlam bilgisine yer vermemekte, konuyu hükümet/iktidar kaynaklarına ve AİH'yi destekleyen kesimlere dayandırarak günlük gelişmeler bazında ele almıştır.
- AİH'ye neden gereksinim duyulduğu ve çözüm sürecinin ne olduğuna yönelik yer alan bilgiler yalnızca hükümet yetkililerinin söylemlerine dayandırılarak aktarılmıştır.

b. Haber Kaynakları ve Alıntı Kullanımı

Medya haber metinlerinde “alıntılanmış konuşmalara” oldukça yer vermektedir. Bu özellik, haberin egemen söylemlerin yeniden kurulduğu bir metin olduğu olgusunun bir yansıması olarak kabul edilmektedir. Yazılı basında doğrudan alıntılar tırnak işaretleri kullanılarak gerçekleştirilir. Dolaylı alıntılar, tırnakların atıldığı cümlelerle, örtük alıntılar ise alıntılanan önerme veya sözcüğün metnin “kendi” sesine dönüştüğü biçimlerde verilir (İnal, 1996: 101). Ancak zaman zaman bu kuralların dışına çıkıldığı kullanım biçimlerine de rastlanmaktadır. Medya tarafından kullanılan alıntılarının tüm biçimleri, belli bir ideolojiye hizmet etmektedir.

Haber kaynakları da eleştirel söylem analizinde önem taşıyan unsurlardandır. Haberin üretim süreciyle ilgilenen ESA, haberi üretenlerin kimler olduğunu ve onların zihinsel üretim süreçleriyle yakından ilgilenmektedir.

(1) Cumhuriyet gazetesi

Haber kaynağı ve alıntı kullanımı konusunda Cumhuriyet gazetesi incelendiğinde, gazetenin AİH ile ilgili verdiği haberlerinin geneli gazetenin olay

yerinde bulunan muhabirlerine ya da gazetenin editoryal ekibine ait olduğu görülmektedir. Haberin dayandırıldığı kişi ya da habere konu olan kişi ya da kurumlara bakıldığında, haberlerin siyasi parti temsilcilerinin, sivil toplum örgütü temsilcilerinin ve heyeti protesto eden eylemcilerin görüşlerine başvurularak oluşturulduğu görülmektedir.

Haberde alıntı kullanımı açısından haberler incelendiğinde ana başlıklarda alıntı kullanıldığına tanık olunmaktadır. Bu başlıkların bir kısmı alıntılanan sözleri tırnak işareti içerisinde verirken, bir kısmı tırnak işareti olmadan vermiş, bir kısmı ise dolaylı alıntılama yöntemiyle başlığa taşımıştır. Aynı şekilde alt başlık, ara başlık ve bazı haberlerin spotları ya da girişlerinde de her üç türden alıntıya rastlanmaktadır.

Bu alıntıların bir kısmı muhalefet partilerinin temsilcilerinin sözlerinin tırnak işareti içerisinde ve kalın puntolarla yazılmasından oluşmaktadır: “*Akil adamlar değil pazarlamacı heyeti*”, “*Aklama Komisyonu*”. Ana başlıktaki alıntının büyük puntolarla ve tırnak içine alınmadan verildiği, kaynağın kim olduğu bilgisinin ise üst başlıkta yer aldığı başlık biçimi de gazete tarafından sıkça kullanılmıştır. “*BAHÇELİ’DEN AKP ‘AKİL’LERİNE ÇAĞRI:*” üst başlığı ile verilen haberin ana başlığı “*Yanlıştan dönmek için vakit var*” ifadesi tırnak içine alınmadan aktarılmıştır. Benzer şekilde “*CUMHURBAŞKANI GÜL:*” üst başlığı ile verilen “*Karışmak istemem*” başlığı ve “*Gençay Gürsoy ve Celal Doğan Başbakan’ın ‘heyet’ini değerlendirdi*” üst başlığı ile verilen “*Akil’ler yetkisiz*” başlığı tırnak içine alınmadan sunulmuş, böylece okuyucunun algısını yönlendirmek hedeflenmiştir.

Cumhuriyet gazetesinin haber kaynağı ve alıntı kullanımına ilişkin değerlendirmede bulunacak olursak şunları söyleyebiliriz:

- Cumhuriyet gazetesi haberlerinde kaynak olarak kendi muhabirlerini ve editoryal ekibini kullanmıştır.
- Haberindayandırıldığı haber aktörü olarak siyasi parti liderleri ve temsilcileri, sivil toplum örgütleri temsilcileri, oluşuma karşı çıkan yurttaşlar ve AİH üyeleri görülmektedir.

- Gazete, doğrudan alıntı, dolaylı alıntı ve örtük alıntıyı haber metinlerinde kullanmakla beraber tırnak işareti olmadan verilen alıntıların kime ait olduğunun söyleyenin isminin yazılmasıyla bilindiği bir yöntem de uygulamaktadır.
- Cumhuriyet gazetesi, haberin aktörlerinin söylemlerini tırnak içinde vererek, bu söylemlerin yadsınamaz birer gerçek olarak algılanmasına ve egemen görüşlerin haber metinlerinde yeniden üretilmesine yol açmıştır.
- Gazete tarafından dolaylı veya örtük alıntı yapılarak kurulan anlam ise, egemen söylemlerin inandırıcılığını arttıracak bir biçimde haber metinlerinin kendi söylemine dönüştürülerek ve gündelik dile yerleştirilerek verilmiştir.
- Cumhuriyet gazetesi kullandığı alıntılarda farklı görüşleri temsil eden kişilere yer vermesine rağmen bu kişilerin haberi oluşturan söylemlerinin seçimini ideolojik bakış açısıyla gerçekleştirmektedir.

(2) Hürriyet gazetesi

Haber kaynağı ve alıntı kullanımı bakımından Hürriyet gazetesi değerlendirildiğinde, haberi yapılandıran ve oluşturanın gazetenin olay yerindeki muhabirleri ile editoryal ekibi başta olmak üzere Doğan Haber Ajansı ve Anadolu Ajansı olduğu görülmektedir. Haberin dayandırıldığı kişi/kurumlara bakıldığında ağırlıklı olarak hükümet kaynakları ve AİH üyeleri görülmektedir. Daha çok AİH'ye ilişkin hükümet kanadının ve AİH üyelerinin açıklamaları ve değerlendirmeleri Hürriyet gazetesinin haberlerinde yer almaktadır.

Gazete, haberde alıntı kullanımı açısından incelendiğinde, hem haber başlıkları hem de haber metinlerinde alıntı kullanımının olduğu görülmektedir. Başlıklarda tırnak içine alınmadan yapılan alıntılar, metinlerde farklı şekilde kullanılmıştır. Özellikle Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Devlet Bahçeli, Kemal Kılıçdaroğlu ve diğer siyasi parti temsilcilerinin haberin aktörü konumunda olduğu haberlerde, haberin girişi yapıldıktan sonra “şöyle konuştu:”, “sözlerine şöyle devam etti:” şeklindeki ifadelerle haber metni haberin aktörüne devredilmiştir. Bu şekilde yapılan alıntılar konuşmacının sözlerinin hem inkâr edilemez gerçeklik olarak algılanmasına hem de egemen

ideolojinin yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Aynı zamanda bu alıntı biçimi, haber metni üzerinde farklı okumalara izin vermediğinden kapalı metin olarak değerlendirilmektedir.

Hürriyet gazetesinde AİH haberlerinde kaynak ve alıntı kullanımına dair bir değerlendirme yapıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Haberi yapılandıran kaynak olarak muhabirlerini ve Doğan Haber Ajansı ile Anadolu Ajansı'nı kullanmıştır.
- Haberin dayandırıldığı haber aktörü olarak ağırlıklı olarak hükümet yetkilileri ve AİH üyeleri yer almaktadır.
- Hürriyet gazetesi, tırnak içinde yapılan doğrudan alıntılar ve tırnak içinde olmadan yapılan dolaylı alıntılar haber metinlerinde kullanmıştır.
- Hürriyet gazetesi AİH'ye ilişkin hükümet kaynaklarının ve AİH üyelerinin açıklamalarını dolaşımda tutarken, konuya diğer açıdan yaklaşan kesimlerin sesine eşit derecede yer vermemiştir.

(3) Sabah gazetesi

Haber kaynağı ve alıntı kullanımı konusunda Sabah gazetesi incelendiğinde, gazetenin AİH ile ilgili verdiği haberlerin genellikle gazetenin olay yerinde bulunan muhabirlerine ya da gazetenin editoryal ekibine ait olduğu görülmektedir. Haberin dayandırıldığı kişi ya da habere konu olan kişi ya da kurumlara bakıldığında, haberlerin başta Başbakan Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere öncelikle hükümet/iktidar yetkililerinin ve AİH'yi destekleyen her kesimden insanın görüşlerine başvurularak oluşturulduğu görülmektedir.

Haberde alıntı kullanımı açısından haberler incelendiğinde ana başlıklarda alıntı kullanıldığına tanık olunmaktadır. Doğrudan alıntı yapılarak tırnak içinde verilen başlıklarda söyleyenin kim olduğunu öğrenebilmek için haberin girişini okumak gerekmektedir. Başlıkların bir kısmı ise haberin aktörünün sözlerinin aynen ya da değiştirilerek, tırnak içine alınmadan aktarılmasıyla oluşturulmuştur. Bu uygulama ile

gazete, haberin aktörünün söylemlerini metnin kendi sesine dönüştürmekte; bazen de haberin aktörünün söylemlerinden esinlenerek kendi yorumunu başlığa taşımaktadır.

Gazetenin özellikle Başbakan Erdoğan'ın sözlerine dayandırarak oluşturduğu haber metinlerinde "Erdoğan'ın mesajları şöyle:" denilerek, sözleri tırnak içine alınmadan aktarılmıştır.

Sabah gazetesi stratejik uzman kullanımına da sıkça yer vermektedir. AİH oluşumunu destekleyen uzmanların, haber aktörü olarak konumlandırıldığı metinlerde, bu kişilerin sözleri doğrudan alıntı yapılarak aktarılmıştır: "*Hollandalı İşadamı ve DEİK/DTİK Avrupa Bölge Komitesi Başkanı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluğu Danışma Kurulu Onur Üyesi Turgut Torunoğulları ... 'Âkil İnsanlar akıllı yöntem. Âkil İnsanlar kurulurken isterdik ki Avrupa'da yaşayan 5 milyon Türk'ü de bilgilendirsinler. Bunun yanında açılıma katkı verebilmemiz açısından Âkil İnsanlar listesinde Avrupa'dan isimler de olmalıydı' dedi.*" (8 Nisan 2013).

Sabah gazetesinin haber kaynağı ve alıntı kullanımına ilişkin değerlendirme yapıldığında şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Sabah gazetesi haberlerinde kaynak olarak kendi muhabirlerini ve editoryal ekibini kullanmıştır.
- Haberin dayandırıldığı haber aktörü olarak hükümet/iktidar kaynakları, AİH üyeleri ve AİH oluşumunu destekleyenler görülmektedir.
- Gazete, doğrudan alıntı, dolaylı alıntı ve örtük alıntıyı haber metinlerinde kullanmakla beraber kendi yorumuna dayalı ifadeler de sıkça yer vermektedir.
- Sabah gazetesi, haberin aktörlerinin söylemlerini tırnak içinde vererek, bu söylemlerin yadsınamaz birer gerçek olarak algılanmasına ve egemen görüşlerin haber metinlerinde yeniden üretilmesine yol açmıştır.
- Sabah gazetesi, kullandığı alıntılarda AİH'ye yönelik olumsuz bakış açısına sahip kurum ve kişilerin kullanımından uzak durmuştur. Gazetenin bu tavrı ideolojik duruşu ile ilişkilendirilmektedir.

c. Yorum Açısından Değerlendirme

Şematik analizde, olay taraflarının söz konusu olayı değerlendirme şekillerinin belirlenmesi son aşamayı oluşturmaktadır. Yorum, anlaşmazlığın mevcut olduğu konularda tarafların o konuyu nasıl değerlendirdikleri ve ona nasıl baktıklarının tespit edilmesini içermektedir.

(1) Cumhuriyet gazetesi

Cumhuriyet gazetesi AİH oluşumunu haberleştirirken, olayın taraflarının değerlendirmelerine yer vermiştir. Bu çerçevede Cumhuriyet gazetesine göre AİH, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından belirlenmiş, bu belirlemede Abdullah Öcalan ve BDP'nin de önerileri dikkate alınmıştır. Heyet, ülkenin bölünmesi fikrini topluma kabul ettirmek amacıyla çalışan bir ikna heyetidir ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları tarafından kabul edilmemekte, onaylanmamaktadır. Heyet, aynı zamanda AK Parti'nin fikirlerini topluma dikte etme gayretiyle çalışmaktadır. Hem kuruluş sürecinde isimlerin belirlenmesi sırasında hem de çalışmalarını yürüttükleri süreçte toplum tarafından onaylanmayan heyet, kapsayıcı değildir ve başarılı olamayacaktır.

Olayın taraflarından bir diğeri, iktidar partisi olan AK Parti ve AİH üyeleridir. Bu çerçevede iktidar partisinin temsilcisi Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın olaya ilişkin değerlendirmelerini Cumhuriyet gazetesi, AİH üyelerine yönelik eleştiride bulunanların Erdoğan tarafından “kıskanç” olarak nitelendirilmesini, heyetin 76 milyonun özeti niteliğinde olduğunu, Kürt sorununun çözümünde etkin rol alacaklarını ve heyet üyelerinin saygı duyulacak insanlar olduklarını dile getirerek vermiştir. İktidar kanadından yapılan açıklamaların yer aldığı haberlerde, muhalefet partilerine oluşuma destek vermedikleri için gösterilen tepkiler ve özellikle AİH'nin çalışmalarını protesto etmek amacıyla MHP'nin üyelerini örgütlediği bilgilerine rastlanmaktadır.

(2) Hürriyet gazetesi

Hürriyet gazetesi AİH haberlerini günlük gelişmeleri takip ederek, olayın taraflarının görüşleriyle birlikte vermiştir. Gazeteye göre, konunun tarafları hükümet, AİH, farklı dine mensup azınlıklar, üniversite öğrencileri, akademisyenler ve şehit aileleridir. AİH oluşumuna ve çözüm sürecine karşı çıkanlar ise, İşçi Partisi, MHP, CHP, sivil toplum örgütlerinin bir kısmıdır. Heyete yönelik protestolardan ikinci grup özellikle de bu grup içerisinde yer alan MHP, İşçi Partisi ve Türkiye Gençlik Birliği (TGB)'dir: *“Heyet daha sonra geçtiği İskenderun’da Türkiye Gençlik Birliği (TGB) üyeleri tarafından protesto edildi.”* (22 Nisan 2013).

Sivil toplum örgütlerinin oluşuma karşı olduğunu *“... toplantıya katılan 10 sivil toplum kuruluşu temsilcisinin görüşlerini dinledi. 16 kuruluşun davet edildiği toplantıya 10 sivil toplum kuruluşu temsilcisi katıldı.”* (21 Nisan 2013) ifadesiyle belirten Hürriyet gazetesi, AİH oluşumunu destekleyenlerin sesini okuyucuya daha çok iletmiştir: *“Âkil İnsanlar Heyeti’nin Güneydoğu Anadolu Grubu, Mardin’deki ikinci gün temaslarına Süryanilerin Deyrulzafaran Manastırı’nı ziyaret ederek başladı, Metropolit Saliba Özmen ile görüştü. Özmen, Mardin ve Türk vatandaşı olarak Başbakan tarafından başlatılan iç huzura yönelik barış sürecini desteklediklerini belirterek ...”* (19 Nisan 2013); *“Heyet, Denizli’de geçen yıl Kasım ayında Siirt’te askeri helikopterin düşmesi sonucu şehit olan Astsubay Üstçavuş Vedat Avcı’nın ailesini ziyaret etti, anne Cemile Avcı ile görüştü. Avcı, ‘Sürekli, ‘Keşke 6 ay önce olsaydı da benim yavrum o göreve gitmeseydi’ diyorum. İnşallah anneler ağlamasın.’ dedi”* (21 Nisan 2013).

Hürriyet gazetesi AİH haberlerinde taraf olarak kabul edilen kişi ve kurumlara eşit mesafede durmaya çalışmış ancak haberleştirilen aktörlerin daha çok hükümet temsilcileri ve AİH üyeleri olması sebebiyle bu duruşun egemen güçler lehine bozulduğu izlenmektedir.

(3) Sabah gazetesi

Sabah gazetesi, AİH'yi haberleştirirken, olayın karşıt taraflarının değerlendirmelerine yer vermekten kaçınmıştır. Olayın tarafları aslında aynı tarafta yer alan hükümet/iktidar, AİH ve AİH'yi destekleyenlerdir. Buna göre AİH, annelerin gözyaşının dinmesi için çalışan, gönüllü, sivil bir oluşumdur. Gazete, AİH'nin her iki kesimden (Türkler ve Kürtler) de ölümlere 'dur demek' için gönüllü bir biçimde toplumla bir araya geldiklerini ve "barış"ın "iyi"liğini anlatmak için çalıştıklarını vurgulamaktadır.

Konuyla ilgili gelişmeleri daha çok hükümet/iktidar kaynaklarının görüşlerini baz alarak okuyucuya ileten gazeteye göre, birleşme, bütünleşme ve barıştan yana tavır sergileyen hükümet/iktidar güçleridir. Dolayısıyla oluşuma karşı olan gruplardan yalnızca CHP ve MHP'yi vurgulayan Sabah gazetesi, Başbakan Erdoğan'ın CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ve MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'ye hitaben söylediği "*Tarihin iki kara lekesi*" (10 Nisan 2013) ifadesini başlığa taşımıştır. İç sayfalardaki devam haberde ise "63 kişide var olan yürek sizde yok" ifadesini başlığa çıkaran Sabah gazetesi, Erdoğan'ın söylemi üzerinden Kılıçdaroğlu ve Bahçeli'yi "cesaretsiz" olarak tanımlamaktadır.

MHP Genel Başkanı Bahçeli'nin eleştirilerini 'sert' olarak nitelendiren gazete, her iki partinin eleştirilerine yer verdiği az sayıdaki haberde, haberin aktörlerinin konuşmalarını doğrudan vermekte ve yorum yapmaktan kaçınmaktadır. AİH'ye muhalif olan grupların görüşlerinin aktarıldığı birkaç haber dışında, muhalifler Sabah gazetesi tarafından yok sayılmıştır.

B. Mikro Yapı

Mikro analizde haber metinlerinde kullanılan cümlelerin etken/edilgen, basit/karmaşık oluşu ve sözcük seçimleri ele alınmaktadır. Buradaki amaç, söz konusu seçimlerin haber retorikini ve haberin inandırıcılığını arttıracak yapıya nasıl dönüştüğünü tespit etmektir.

1. Sentaktik Çözümleme

Sentaktik çözümlemede haber metnindeki cümle yapıları etken/edilgen ve basit/karmaşık oluşlarına göre değerlendirilecektir. Buradaki amaç, öznenin haber metni içerisinde nasıl konumlandırıldığını ortaya çıkarmaktır. Etkenden edilgen hale geçilerek, öznenin kaldırılması haber metnlerinde sık rastlanan bir durumdur ve bu tür dönüşümler, cümleyi özgünlük ve kesinlik açısından zayıflatmaktadır. Aynı zamanda bir haber metninde bazı kişi ya da kurumların eylemlerinin etken veya edilgen yapıyla verilmesi, haberi veren medyanın ideolojik tercihini göstermektedir. Sentaktik çözümleme çerçevesinde gazetelere ilişkin elde edilen bilgiler aşağıda yer almaktadır.

a. Cumhuriyet gazetesi

Cumhuriyet gazetesi haber metnlerinde basit yapı cümleler kullanmaktadır.

Gazeteler, kimi zaman haberin öznesini gizlemek amacıyla kimi zaman da ideolojilerine ters düşen görüşleri aktarmada edilgen cümle kullanımını tercih ederler.

Genellikle haber metnlerinde aktif cümleler kullanan Cumhuriyet gazetesinin edilgen cümle kullanmayı tercih ettiği durumların kendi ideolojisi ve görüşlerine ters düşen fikirleri içeren haber metnlerinde olduğu izlenmektedir. Gazetenin, AK Parti ve temsilcilerinin BDP'nin istekleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri ileri sürülen faaliyetlerinin ifade edilmesi sırasında edilgen cümleler kullanıldığı görülmektedir. “... *BDP'nin isim önerileri, Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay aracılığıyla eklenerek komisyon genişletildi. Listeye 7'si doğrudan BDP'nin önerdiği olmak üzere 10 dolayındaki ortak isim dahil edildi.*” Aynı zamanda, AİH'ye yönelik olumlu görüş bildirmekten de kaçındığı izlenmektedir. “*AKP'nin çözüm sürecine desteğin yüzde 43'lerde kaldığı İzmir'de, Âkil İnsanlar heyetine yüzde 60'lar düzeyinde destek olduğu öne sürüldü.*”

Cumhuriyet gazetesi laiklik savunucusu bir gazetedir. Bu bağlamda, AİH üyeleri arasında yer alan Memur-Sen Genel Başkanı Ahmet Gündoğdu'nun, AİH toplantısında

sunduğu çözüm süreci ön raporunda laiklik karşıtı taleplerin dile getirilmesini de edilgen ifadelerle vermiştir. “*Raporda eğitim sisteminin toplumun değerleriyle örtüşür bir uygulama içeriği kazanması adına karma eğitim zorunluluğunun kaldırılması istendi.*”, “*Eğitim kurumlarında andımız uygulamasına da son verilmesi talep edilen raporda, ‘Eğitim kurumları başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarında namaz kılanların ihtiyacını karşılayacak yer tahsisi yapılmalıdır’ denildi.*”

Cumhuriyet gazetesi, AİH’ye yönelik protestoları haberleştirdiği metinlerde protestoculara müdahalenin öznesi olarak sunduğu güvenlik güçlerini verirken genelde aktif cümleler kullanmış, zaman zaman da edilgen cümleler kullanmayı tercih etmiştir. “*Toplantının yapılacağı otele giden yol, yaya ve araç trafiğine kapatılırken çevrede yoğun güvenlik önlemi alındı.*”, “*Grup toplantının yapıldığı otele beş yüz metre mesafede durduruldu.*”, “*Yaşanan arbede güçlükle yatıştırılırken ...*” Bu şekildeki kullanım bir özne olarak polisi gizlemek amacıyla değil, polisin uygulamasının desteklenmediğine işaret etmek için kullanılmıştır.

b. Hürriyet gazetesi

Hürriyet gazetesi haberlerinde basit, anlaşılır cümleler kullanmaktadır. Cümle yapıları etken/edilgen oluşlarına göre değerlendirildiğinde ise, genellikle etken cümleler kullanmaktadır. Ancak gazetenin kimi zaman haber metninde özneyi gizlemek için edilgen cümle kullanımını tercih ettiği görülmektedir: “*Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay’ın Âkil İnsanlar gruplarının başkanlarıyla önümüzdeki hafta bir araya gelerek çalışmalarına ilişkin ön raporu alıp, önerilerini dinleyeceği belirtildi. Ardından da Başbakan Erdoğan’ın akıllarla Dolmabahçe’de bir araya geleceği bildirildi. AK Parti’nin dün akşamki MYK toplantısında değerlendirilen heyetlerin çalışmasına ilişkin, ‘çalışmaların beklentilerin de üzerinde olumlu gittiği’ bilgisi verildi.*”. Etkenden edilgen hale geçilerek, öznenin kaldırılması haber metinlerinde sık rastlanan bir durumdur ve bu tür dönüşümler, cümleyi özgünlük ve kesinlik açısından zayıflatmaktadır.

Benzer biçimde Hürriyet gazetesi katılmadığı/desteklemediği bir görüşün ifade edilmesi sırasında da edilgen cümle yapısı kullanmaktadır: “*Bir heyet yöneticisi, ‘Basın,*

şu komşunun evi yansa da ben de yumurtamı pişirsem diye bakar' derken, toplantıda medyada çıkan yazıların iftira boyutuna ulaştığı da savunuldu.”. Yükleme olarak “savunmak” fiilinin seçilmesi aynı zamanda edilgen yapıda kullanılması, Hürriyet gazetesinin bu görüşe katılmadığını okuyucuya aktarmaktadır.

c. Sabah gazetesi

Sabah gazetesi haberlerinde karmaşık cümle yapısı kullanmayı tercih etmemekte, basit ve anlaşılır bir cümle yapısı kullanmaktadır.

Gazete, genel olarak etken cümle yapısı kullanmakla beraber özneyi gizlemek amacıyla ya da öznenin belirsiz olması durumunda edilgen cümle kullanımını da tercih etmektedir. Sabah gazetesinin 4 Nisan 2013 tarihli nüshasında yer alan “*Sürece 63 Akil Destek*” başlıklı haber metnindeki “*Önce heyette yer aldığı belirtilen Hülya Avşar’ın son dakikada liste dışı kaldığı yerine gazeteci Yıldırım Oğur’un eklendiği iddia edildi.*” ifadesi özneyi gizleme amacı taşımaktadır.

Bununla beraber gazetenin karşıt olduğu görüşlerin aktarımında sözcük seçimine özen gösterdiği izlenmektedir: “... *Tarhan, Öcalan’ın talimatıyla uygulamaya konulduğunu iddia ettiği projeden AK Parti’ye oy veren vatandaş ve milletvekillerinin bile kuşkulu olduğunu savundu.*” (6 Nisan 2013). Örnekte görüldüğü gibi CHP Grup Başkanvekili Emine Ülker Tarhan’ın sözleri “iddia” olarak değerlendirilmiş ve “savunmak” yüklemiyle birlikte verilmiştir.

2. “Biz” ve “Onlar” Karşıtlıkları Üzerinden Değerlendirme

Eleştirel söylem analizi yalnızca metinlerin yapılarını incelemeyi, metinlerdeki anlamlar, fikirler ve ideolojileri de açığa çıkarır. Metni üretenlerin zihinsel sürecine ilişkin anlamları açığa çıkaran bu yöntem, Van Dijk tarafından haber metninin ideolojik doğasını ortaya koyma amacıyla daha ince ideolojik analize olanak tanıyacak biçimde formüle edilmiştir. Bu kavramsal araç, ideolojik kare (dördül alan)’dır. Buna göre, Van Dijk, ideolojik karenin pozitif öz-sunum ve aynı anda diğerlerinin negatif sunumu ile

karakterize olduğunu öne sürmektedir. Bu, dünyayı, bilhassa ‘bizim’ ve ‘onların’ eylemlerini, dünyadaki konum ve rollerini algılama ve temsil etmenin bir yoludur. İdeolojik dördül alan, çeşitli türlerde ‘yabancıların’ olumsuz, ‘içeriden olanların’ ise olumlu bir şekilde yansıtıldığını öne sürmektedir. Bu, söz konusu kişilerin ‘olumsuz’ özelliklerini ve toplumsal faaliyetlerini vurgulayarak (ön plana çıkararak) ve ‘onların’ olumlu özelliklerini ve toplumsal faaliyetlerini gölgede bırakarak (arka planda bırakarak) gerçekleştirilmektedir (Richardson, 2005: 53).

a. Cumhuriyet gazetesi

Cumhuriyet gazetesinde biz ve onlar üzerinden kurulan karşıtlıklar aşağıda yer alan kelimelerle gösterilmektedir.

Biz

Laik

Dost

Demokrasi

Demokratik

Özgürlük

Vatansever

Milliyetçi

Onlar

Anti-laik

Düşman

Baskı

Otoriter

Yasakçı zihniyet

İşbirlikçi

Bölücü

Dış güçlere bağımlı

Yukarıda yer alan karşılaştırmalar Teun A. Van Dijk’ın ideolojik dördül alan kavramlaştırmasına dayandırılarak oluşturulmuştur. Gazetenin ideolojik duruşu değerlendirildiğinde ‘biz’ AİH’yi desteklemeyenler olarak konumlandırılırken, ‘onlar’ iktidar partisi ve AİH olarak konumlandırılmaktadır.

b. Hürriyet gazetesi

Hürriyet gazetesi her iki tarafa da mesafeli durmaya özen gösterdiğinden haberlerini “biz” ve “onlar” karşıtlığı yerine onlar-onlar ayrımı üzerinden yapılandırmıştır.

Onlar (Oluşumdan yana olanlar)

İyi niyetli

Kardeş

Türkiyeli

Barış

Sakinlik

Çoğunluk

Onlar (Karşı olanlar)

Tedirgin

Düşman

Türk

Şiddet

Öfke

Azınlık

Hürriyet gazetesinin tüm taraflara mesafeli durma konusundaki hassasiyeti haberlerindeki özellikle siyasi partilere yer ayırma bakımından gösterdiği dengeli yaklaşımla okuyucuya iletilmektedir. Ancak, haber içerikleri göz önüne alındığında, dışarıdan bir gözlemci gibi olayları takip eden gazetenin, “onlar” (oluşumdan yana olanlar)’ı pozitif bir dille sunduğu; genellikle haberin aktörü şeklinde konumlandığı; diğer taraftan “onlar” (karşı olanlar)’ın görüşlerini haberleştirmekten kaçındığı, onları etkisiz, küçük bir topluluk olarak sunduğu izlenmektedir.

c. Sabah gazetesi

Sabah gazetesi, AİH ile ilgili haberlerini hükümet/iktidar kaynaklarına dayandırarak oluşturmuş, muhalif kanadı görmezden gelmiştir. Muhalif kanada yer verdiği az sayıdaki haber metninde kullandığı kavramlar ve sözcüklerden oluşturulan “biz” ve “onlar” kavramlaştırması aşağıdaki gibidir:

Biz

Barış yanlısı
Demokratik
Demokratik
Birlik/bütünlük
Cesur
Hoşgörü
Hoşgörü
İlmli

Onlar

Barış karşıtı
Anti demokratik
Faşist
Bölücülük
Korkak
Tehdit
Kışkırtma
Öfkeli

Gazetenin ideolojik duruşu değerlendirildiğinde “biz” çözüm sürecini ve AİH’yi destekleyenler, hükümet/iktidar güçleri ve AİH üyeleri olarak konumlandırılırken, “onlar” AİH’yi ve çözüm sürecini desteklemeyenler, CHP ve MHP olarak konumlandırılmaktadır.

3. Konuşma Figürleri Açısından Değerlendirme

Medya profesyonelleri, ‘okuru aynı bakış açısını benimsemeye ikna etmeye’ yönelik retorik stratejilerine başvurmaktadırlar. Bunlar: mübalağa, metafor (eğretileme), mecaz-ı mürsel, neolojizm (yeni kelime), cinas (söz oyunları), benzetme, ironi, karşıt anlatım, kanıt sunma, inandırıcılığı arttırma, dramatikleştirme gibi araçları içermektedir.

a. Dramatikleştirme

Haber metinlerinin yazımında kullanılan konuşma figürlerinden birisi dramatikleştirmedir. Dramatikleştirme bir olay/konuyu acıklı hale getirme durumuna denilmektedir.

(1) Cumhuriyet gazetesi

Cumhuriyet gazetesinde dramatikleştirme, AİH’ye yönelik protestolardaki polis müdahalesi üzerinden gerçekleşmektedir. AİH’ye karşı protesto gösterisi yapanlarla

polis arasında yaşananları konu edinen haberlerde “gerilim” (18 Nisan 2013), “husumet” (23 Nisan 2013), “arbede” (20 Nisan 2013), “operasyon” gibi güçlü çağrışımlarla yüklü sözcükler kullanılmaktadır. Benzer şekilde “*Âkil İnsanlar Karadeniz Bölgesi Heyeti, Amasya’da şehit ve gazi yakınlarının da aralarında bulunduğu kalabalık bir grup tarafından Türk bayraklarıyla protesto edildi. Polis, protestoculara biber gazı ve copla müdahale etti. ... Grup sözcüleri ile polis yetkilileri arasındaki görüşmeler sırasında bir polis memurunun biber gazını sıkması üzerine kargaşa yaşandı. Polis gruba biber gazı ve copla müdahale etti.*” (1 Mayıs 2013) şeklindeki ifade gazete tarafından AİH’yi protesto edenleri kurban ve mağdur olarak gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu vurguyu güçlendirecek başka bir ifade ise şu şekildedir: “*Toplantının yapıldığı sırada protesto eylemi yine başladı. Polis ikinci kez biber gazlı operasyon yaptı. Gazdan etkilenen iki kişi hastaneye kaldırıldı. Gazın evlere kadar girdiğini belirten vatandaşlar polise tepki gösterdi.*” (4 Mayıs 2013). Bu ifadenin öncesinde ve ilk ifadede protesto eden grubun içerisinde şehit ve gazi yakınlarının da bulunduğu özellikle vurgulanması mağduriyeti arttırmakta ve polis tarafından uygulanan şiddetin etkisini dramatikleştirmektedir.

Haber metinlerinde kullanılan dramatik vurgu örneklerde görüldüğü gibi bir tarafı kurbanlaştırırken diğer tarafı şeytanlaştırmaktadır. Gazete, bu dramatik unsurları kullanarak protestocuları kurbanlaştırmış, polisi ise şeytanlaştırmıştır. Haber metinlerinde taraflardan birine kurban, diğerine şeytan rolü biçilmesi ile yapılan bu anlatım şekli, olayın altında yatan hukuki, sosyal ve kültürel nedenlerin gözden kaçırılmasına yol açmaktadır.

(2) Hürriyet gazetesi

Dramatikleştirme, Hürriyet gazetesinde yakınlarını kaybedenlerin üzerinden gerçekleşmektedir. Gazetenin, 20 Nisan 2013 tarihli sayısında yer alan “Biri öldü, diğeri dağda” başlıklı haber metninde terör örgütü üyesi kızlarından bahseden bir babanın sözleri dolaylı alıntı ile aktarılmaktadır. Haberde terör örgütü üyesi kızlar için “PKK’ya katılan” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. “Mağdur” olarak gösterilen babanın mağduriyetini güçlendirmek amacıyla zorunlu göçe maruz kaldığı, çocuklarından

birinin öldüğü, baskı gördükleri, 12 kez tutuklandığı, 230 gün işkence gördüğü ve mesane kanseri olduğu ifade edilmiştir. Terör örgütü üyesi kızını kaybeden baba, haber metninde kurbanlaştırılmış, devlet ise şeytanlaştırılmıştır.

Hürriyet gazetesinde, “Âkil İnsanlar Uludere’de” başlıklı haber metninde “*Şırnak’ta bulunan Güneydoğu Bölgesi Âkil İnsanlar heyeti dün sabah, 28 Aralık 2011 tarihinde savaş uçaklarının bombalaması sonucu hayatını kaybeden 34 kişinin aileleri ile görüşmek için Uludere ilçesine bağlı Gülyazı köyünü ziyaret etti.*” ifadesiyle verilen haber girişinde mecaz-ı mürsel kullanılmış, bir nesnenin kullanıcısı nesneyle yer değiştirmiştir. Söylem analizi açısından mecaz-ı mürselin önemi metinde var olmalarında değil, kullanılış şekillerinde yatmaktadır. Mecaz-ı mürsel, haberi oluşturanın ‘sorumlu’, müdahil ya da etkilenen tarafları (ister mağdur olsun ister saldırgan) gizlemesini ya da onları arka planda tutmasını sağlar. Yukarıdaki örnekte de savaş uçağını kullanan ve ona kullanma emrini verenler gizlenmiştir.

Hürriyet gazetesi zaman zaman mübalağa içeren haberlere de yer vermiştir: “... *toplantının yapılacağı salona geçen grubu, salonu hınca hınç dolduran üniversite öğrencileri ve akademisyenler ayakta alkışladı.*” (18 Nisan 2013).

İnsanların haber söyleminde isimlendirilme şekli, nasıl algılandıklarını önemli ölçüde etkiler. Tüm insanlar aynı anda çeşitli kimliklere, rollere ve kendilerini eşit derece doğru tasvir edecek ama aynı anlamı ortaya çıkarmayacak özelliklere sahiptir. Örneğin bir kadın okur olmanın yanı sıra, öğrenci, garson, İngiliz, Müslüman, otistik ve benzeri kategorilere mensup olabilir. Ancak konusu olduğu haberde, haber yapanlar tarafından gerçekleştirilen bir seçim sonucu tek bir kategoriye dâhil edilip diğer kategorilerin dışında bırakılırlar. Bu şekilde yapılan isimlendirme seçeneklerine Reisigl ve Wodak (2001), metnin gönderme stratejileri adını vermiş ve bir bireyi ya da grubu, belli bir şekilde tasvir etmeyi seçmenin, birbirinden farklı psikolojik, toplumsal ve siyasi amaçlara hizmet edebileceğini göstermiştir. Hürriyet gazetesi haber metinlerinde gönderme stratejilerine yer vermiş ve AİH üyeleri arasında yer alan popüler ünlüleri, sanatçı Yılmaz Erdoğan (13 Nisan 2013), aktör Kadir İnanır (14 Nisan 2013),

oyuncuHülya Koçyiğit (13 Mayıs 2013) olarak tasvir etmeyi tercih etmiş, bu isimlendirmeleri AİH üyesi olmalarının önüne çıkarmıştır.

(3) Sabah gazetesi

Sabah gazetesinde dramatikleştirme, terör nedeniyle yaşamını yitirenler ve onların yakınları üzerinden yapılmaktadır. “... polisten kaçarken kendini Dicle Nehri’ne atan ve bir süre sonra cesedi bulunan Murat İzol ...”, “... Eylül 2009’da meydana gelen patlamada ölen Ceylan Önkol ...”, “... Emine Özkan ise 76 yaşındaki eşi ve 2 oğlunun cezaevinde olduğunu, bir kızının ise dağda öldüğünü anlatarak, ...”, “Kamile Peker ise oğlunun askerlik yaptığı sırada dağda olan eşinin öldürüldüğünü söyledi.” ifadelerinde görüldüğü gibi “mağdur” ve “kurban” pozisyonunda konumlandırılan yakınlarını kaybedenlerin, devlet tarafından uğradıkları mağduriyetin altı çizilmektedir. Dolayısıyla sözkonusu dramatik vurgu “biz”i kurbanlaştırmakta; devleti ise şeytanlaştırmaktadır. Bu şekilde yapılan bir anlatım, olayın çeşitli açılardan nedenlerinin gözden kaçırılması ve tartışılmasına engel olmaktadır.

Sabah gazetesinin haberleştirmede kullandığı bir diğer yöntem de abartmadır. Gazetenin “biz” ve “onlar” kutuplaşmasının yaratılmasında kullandığı abartma, “Biz”e ait olumlu özelliklerin ve “onlar”a ait olumsuzlukların vurgulanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

b. Metafor (Eğretileme)

Metafor bir şeyi başka bir şey aracılığıyla anlatmayı içerir. Metaforun iki kullanım biçimi vardır. Bunlar: “sinekdoş” ve “metonimi” (düzdeğişmece) dir. Sinekdoş, bütünü parçasıyla ifade etme biçimidir. Metonimi ise, bir şeyi onun özelliği ya da eklentisiyle anlatmaktır (Çomak, 2004: 41). Metaforlar, iletilerin ideolojik anlamlarının ortaya çıkarılmasında kullanılmaktadırlar.

(1) Cumhuriyet gazetesi

Cumhuriyet gazetesi metonimi ve sinekdoş kullanımı açısından değerlendirildiğinde, gazetenin metonimi ile olguları açıklamaya çalıştığı gözlenmektedir. 6 Nisan 2013 tarihli Cumhuriyet gazetesi, MHP Grup Başkanvekili Oktay Vural'ın AİH'ye yönelik sözlerini haberin ara başlığına “*Akgiller tiyatrosu galasını yaptı*” şeklinde taşımıştır. ‘Akgiller tiyatrosu’ nitelemesi bir metonimi olarak değerlendirilmekte ve gazete tarafından AİH'nin hükümetin amaçlarına hizmet edecek bir heyet olarak işlev göreceğinin ima edilerek, heyeti itibarsızlaştırma çabasında bulunduğu görülmektedir.

Benzer şekilde, gazetenin 24 Mayıs 2013 tarihli nüshasında, “*Mezhepsel fay hatları hareketlenmeye başladı*” şeklinde kullanılan metonimide de AİH üyelerinden Deniz Ülke Arıboğan'ın çözüm sürecinde tek sorunun Kürt sorunu olmadığı, farklı mezheplere mensup topluluklar arasında da açığa çıkan bir anlaşmazlık bulunduğu, bu anlaşmazlıkların göz ardı edilemeyecek boyutta olduğu ve çözümün demokratik bir anayasa ile çözülebileceği görüşüne sahip olduğu belirtilmektedir. Bir AİH üyesi tarafından ifade edilen “Kürt sorununun çözümüne odaklanılarak diğer sorunların unutulmaması gerektiği” uyarısı gazete tarafından desteklenmekte ve olumlu olarak tanımlanmaktadır.

Dolayısıyla, Cumhuriyet gazetesindeki metonimi kullanımı gazetenin ideolojik bakış açısı çerçevesinde ötekinin olumsuzlanması amacıyla kullanıldığı gibi, kendi görüşüne uyan fikirlerin de desteklenmesi amacıyla da kullanılmıştır.

(2) Hürriyet gazetesi

Hürriyet gazetesi, “*Halk kumpanyayı reddetti*” başlıklı haberinde, CHP Grup Başkanvekili Emine Ülker Tarhan'ın ifadesini başlığa taşıyarak dolaşıma sokarken, “*kumpanya*” benzetmesiyle metonimi kullanmıştır. Haber metni okunduğunda Tarhan'ın benzetmesinin 1980'li yıllarda sahnelenen “Hisseli Harikalar Kumpanyası” şeklinde yer aldığı görülmektedir. Metinde yer alan ifade ile gazete tarafından başlığa taşınan sözcük beraber okunduğunda çağrışım yoluyla AİH'nin çalışmalarının

senaryoya bağı bir sahne gösterisi olduğı anlamı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Hürriyet gazetesi egemen tanımlamaların dolaşıma girmesi ve gündelik dile yerleşmesine aracılık etmiştir.

(3) Sabah gazetesi

Eğretileme ve düzdeğişmece kullanımı açısından Sabah gazetesi değerlendirildiğinde gazetenin düzdeğişmece yani çağrışım yoluyla bir olguyu açıklamaya çalıştığı gözlenmektedir. Gazete, AİH'nin Hatay ziyaretini “çıkarma” olarak nitelendirmektedir. TDK'ya göre, “düşman kıyılarına gemi, bot, vb.nden asker indirme, asker çıkarma” anlamına gelen “çıkarma” sözcüğü ile AİH üyelerini birer asker olarak değerlendiren gazete, Hatay'ı da düşmana ait bir yer olarak değerlendirmektedir.

Retorik araçlardan biri olan neolojizm de Sabah gazetesi tarafından kullanılmaktadır: “*Akil 'Kadirizm' ”* (14 Nisan 2013). Yeni yaratılmış ya da uydurulmuş bir kelime ya da yeni anlamlar yüklenmiş mevcut bir kelime ya da kelime öbeği anlamına gelen neolojizm, gerçeklerin üzerini örtmek için gazeteler tarafından sıkça kullanılan araçlardan biridir.

c. İroni

İdeolojik bir işlev gören retorik araçlarından bir diğeri de ironidir. İroni, söylenen sözün tersini kastederek kişiyle veya olayla alay etme anlamına gelmektedir (TDK).

(1) Cumhuriyet gazetesi

Cumhuriyet gazetesinin 4 Nisan 2013 tarihli nüshasının manşeti “*Böyle olur AKP akili*” şeklindedir. Bu başlıkta kullanılan ironi akil sözcüğü üzerinden gerçekleşmektedir. Oluşturulan anlam, AK Parti tarafından seçilen heyet üyelerinin bu ismi taşımaya uygun olmadıklarıdır. Aynı zamanda hem söylenişi ile “akıl”ı çağrıştıran hem de “akıl” anlamına gelen “akıl” sözcüğü “AKP” ile bir tamlama oluşturmuştur.

Asıl alaya alınan yetkin olmadığı düşünölen heyet üyelerini belirlemiş olan “AK Parti’nin aklı” dır.

Gazetenin 5 Nisan 2013 tarihli sayısında yer alan “*Akillere akıl verdi*” başlığı da yine ironi kullanımına bir örnektir. Bu ifade ile “akil” olarak tanımlanan kimselerin bir başkasının yönlendirmesine ve bilgisine ihtiyacı olmaması gerektiğı, ancak heyet üyelerinin Başbakan Erdoğan’ın direktifleri doğrultusunda hareket edecek bir heyet olduğı, gerçek manada “akil” olmadıkları iması verilmektedir. Benzer biçimde 15 Nisan 2013 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yer alan “*Barış süreci nedir?*” üst başlığı ile verilen “*Akiller de bilmiyor*” başlığı ironiye başka bir örnektir. Barış süreci için çalışacak olan ve “akil” olarak adlandırılan bir heyetin, sürece dair hiçbir şey bilmediğini ifade ediyor olması, gazete tarafından alaycı bir üslupla eleştirilmiştir.

(2) Hürriyet gazetesi

Hürriyet gazetesinin ironi kullanımını genellikle AİH’ye yönelik protestoları haberleştirirken tercih ettiğı görölmektedir. Polisin protestoculara karşı tavrını konu edinen “*Polisten sakinleştirme önlemi: SU*” (5 Mayıs 2013) başlıklı haber metninde, ironik bir dille aktarılan “*Sinirlerin gerilmesi üzerine polis yetkilileri, gruptakilere su dağıtarak, ‘Hava çok sıcak, su için, serinleyin. Herkes sakin olsun.’ dedi.*” ifadesi ile polisin protestoculara yönelik şiddet uygulamadığı aksine onlara içmeleri için su dağıttığı bilgisi ile okuyucunun polis algısı olumlu yönde yönlendirilmeye çalışılmaktadır.

İroniye bir başka örnek ise gazetenin 11 Mayıs 2013 tarihli sayısında yer alan “Tanrı’ya bile iftira atılıyor” başlıklı haber metnidir. Bu metinde, toplantı sırasında AİH üyelerinin medyada kendileri ile ilgili iftira boyutuna ulaşan yazılar bulunduğunu ileri sürmeleri üzerine Bakan Ömer Çelik’in anlattığı bir fıkra aktarılmaktadır. Bakan Çelik: “*Adamın biri Allah’a dua ediyormuş, ‘Tanrım bana iftira ediyorlar, beni koru’ diye. O sırada duyulan büyük bir gök gürültüsüyle birlikte Tanrı yukarıdan seslenmiş, ‘İftiraya ben bile bir şey yapamam, bana da İsa’nın babası diyorlar’.*” Haberin kutucuğunda ise “Akil Fıkrası” ifadesi bulunmaktadır. AİH üyelerinin mağduriyetinin dile getirildiğı bir

durumda hükümet kanadından yapılan fıkralı açıklama ile (olduğu söylenen) iftiraları önlemek için herhangi bir şey yapamayacaklarının ifade edilmesi gazete tarafından alaycı bir üslupla kamuoyuna sunulmuştur.

(3) Sabah gazetesi

Sabah gazetesinin bu çerçevede haberleri incelendiğinde ne hükümet/iktidar güçleri ve AİH, ne de oluşuma karşı olan kesim ile ilgili haberlerde ironik bir dil kullanmadığı görülmektedir. Gazetenin bu tutumu, konuyla ilgili haberleri ciddiye almasından ve haberleri kendisinin de desteklediği tek bir kaynağa dayandırmasından kaynaklanmaktadır.

d. İnandırıcılık/Kanıt Gösterme

Haber metinlerinde inandırıcılığı arttırmak, “biz”e ait olumlu olarak yansıtılanlara “diğer”lerinin inanmasını sağlamak açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle medya profesyonelleri, haberlerinde otorite olarak kabul edilen kişilere ya da kurumlara gönderme yaparak ileri sürdükleri görüşlerin daha kabul edilebilir hale gelmesini sağlamak isterler. Bir anlamda onları kanıt olarak sunarlar. İnandırıcılığı arttırmanın yaygın olarak kullanılan bir diğer yolu ise habere konu olan olayın fotoğraf ile birlikte sunulmasıdır. Çalışmamız kapsamında gazetelerin haberle birlikte sundukları fotoğrafların inandırıcılığı arttırma yönündeki etkisi ve verdikleri mesajlar üzerinde durulacaktır.

(1) Cumhuriyet gazetesi

Cumhuriyet gazetesi çözüm sürecinin ve bu çerçevede oluşturulan Âkil İnsanlar heyetlerinin görüş ve önerilerinin, yabancı ülkelerin Âkil İnsanlar gruplarının Türkiye bağlamında öne sürdükleri görüşlerle benzerliğine dikkat çekmiş ve bu sonuçların dış güçlerin bilinçli müdahaleleri sonucu oluşturulduğunu ima etmiştir. Gazete, bu benzerliği ortaya koyabilmek için eski Finlandiya Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari’nin başkanlığında oluşturulan akıl adamlar grubu olan “Bağımsız Türkiye Komisyonu”nun 2009 yılında yayımlanan “Avrupa’da Türkiye” raporunu ve “Uluslararası Kriz Grubu”

adındaki Âkil İnsanlar heyetinin 2012 yılında yayımladığı “Kürt raporu”nu kanıt göstermekte ve “öteki”ni dış güçlere bağlı olarak konumlandırmaktadır.

Haber metinlerinde inandırıcılığı arttırmanın ve okuyucuyu ikna etmenin en etkili yollarından biri fotoğraf kullanımıdır. Fotoğraf kullanımı açısından Cumhuriyet gazetesi değerlendirildiğinde gazetenin, haber metinlerinde nadiren fotoğraf kullanımını tercih ettiğini söylemek mümkündür. Genelde uzman kullanımının söz konusu olduğu haberlerde, uzmanın küçük boy fotoğrafını kullanan gazete, AİH’ye yönelik protesto haberlerinde haber metninin inandırıcılığını arttıracak biçimde fotoğraf kullanımını tercih etmiştir. Cumhuriyet gazetesi tarafından kullanılan fotoğraflarda “biz” ve “onlar” ayrımı ideolojik olarak kurulmaktadır. Gazete, “öteki”ne ait olumsuzlukları fotoğraflarla kanıtlamaktadır. “Mağdur” olarak konumlandığı şehit ve gazi yakınlarının görüntülerine de bu çerçevede yer vermektedir.

Şekil 4.1. “Akillere İçeride Tepki Dışarıda Protesto” Başlıklı Haber

Kaynak: Cumhuriyet, 7 Mayıs 2013, s. 5.

Şekil 4.2. "Akiller Başbakan'la Buluştu" Başlıklı Haber

Kaynak: Cumhuriyet, 10 Mayıs 2013, s. 5.

Şekil 4.3. "Akillere Protesto" Başlıklı Haber

Kaynak: Cumhuriyet, 29 Mayıs 2013, s. 8.

(2) Hürriyet gazetesi

Hürriyet gazetesinin haberlerindeki fotoğraf kullanımı iki amaca hizmet etmektedir. Birincisi, okuyucuların fotoğraflardaki önemsiz detaylar sayesinde gerçek olayı gözden kaçırmaması amaçlıdır. Bunun için sık sık AİH üyelerinin hatıra fotoğraflarına ve yemek yedikleri esnada çekilmiş fotoğraflarına yer verilmiştir.

Şekil 4.4. “Rize Kahvaltısı” Başlıklı Haber

Kaynak: Hürriyet, 21 Mayıs 2013, s. 20.

İkincisi ise, gazetenin okuyucuların duygularına seslenme isteğidir. “Analar ağlamasın” tezi ile bağlantılı bir biçimde şehit ve şehit ailelerinin fotoğrafları haber metinleri ile birlikte okuyucuya sunulmuştur.

Şekil 4.5. “Akil İnsanlar Bize Ne Diyecek” Başlıklı Haber

Kaynak: Hürriyet, 6 Nisan 2013, s. 21.

(3) Sabah gazetesi

Haber metinlerinde “biz” ve “onlar”ın kurulmasında biçem figürü olarak işlev gören inandırıcılık ve kanıt gösterme, Sabah gazetesinde “biz”in görüşlerini destekleyecek şekilde kurulmuştur. AİH’ye yönelik protestolara yer vermeyen gazete, oluşumu destekleyenlerin açıklamalarına sıkça yer vermiştir. Tek kaynaktan okuma yapan bir okuyucuda, herkesin oluşumu desteklediği algısını oluşturmaya yönelik bu tutumla, toplum üzerinde etki yaratabilecek isimler de öne çıkarılmıştır. Bu anlayışla, özellikle AİH’yi ve çözüm sürecini desteklediğini belirten sanatçıların açıklamalarına ve heyet içerisinde yer alan popüler ünlülerin beyanlarına sıkça yer verilmiştir.

Gazete, verdiği haberlerin inandırıcılığını arttırmak için fotoğrafı bir kanıt aracı olarak kullanmıştır. AİH’nin çalışmaları sırasında çekilmiş fotoğraflara sıkça yer veren Sabah gazetesinde, gülen yüzler, mutlu ve umutlu insanlar algısı oluşturulmak istenmiştir. Fotoğraflarda da popüler ünlülerin öne çıkarıldığını söylemek mümkündür.

Şekil 4.6. “Tatar Ramazan’ın Kürt Duyarlılığı” Başlıklı Haber

Kaynak: Sabah, 7 Nisan 2013, s. 19.

Şekil 4.7. “Hayat Bayram Olsa” Başlıklı Haber

Kaynak: Sabah, 18 Nisan 2013, s. 25.

Şekil 4.8. “Âkil İnsanlara Davullu Zurnalı Karşılama” Başlıklı Haber

Kaynak: Sabah, 29 Nisan 2013, s. 23

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Jürgen Habermas tarafından idealize edilen 18. yüzyıl burjuva kamusal alanının özellikleri açıklanmış, ardından 19. ve 20. yüzyıllarda özellikle medyanın etkisi sonucu uğradığı değişiklikler ortaya konulmuştur. Bu bağlamda kamusal alana yöneltilen eleştiriler değerlendirilmiş; kamusal alanın oluşumunda medyayı yönlendiren ekonomik ve siyasal güçlere değinilmiştir.

Habermas, 18. yüzyılda düşünce ve kanaatlerin serbestçe dolaştığı, devlet ve diğer çıkar gruplarından bağımsız bir kültürel alanın kurulduğunu ifade etmektedir. Habermas tarafından “burjuva kamusal alan” olarak adlandırılan bu alan, rasyonel tartışma ve iletişim alanına karşılık gelmektedir. Ancak 19. yüzyılda yaşanan gelişmeler, kamusal alanın zayıflamasını bir sonuç olarak beraberinde getirmiş ve yeni bir “kamuoyu” kavramının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kamusal alanın yaşadığı bu değişim ve dönüşümün sorumlusu, Habermas’a göre medyadır.

Habermas’ın kamusal alan ve medya ilişkisine yönelik fikirleri, kamusal topluluğu oluşturan bireylerin, kendilerini ilgilendiren konulara karşı duyarlı, müzakere becerisine sahip, eğitilmiş, bilgi birikimi olan ve kendilerini ilgilendiren konularda müzakere sonucu akılcı kararlara ulaşabilen kişilerden oluştuğu, medyanın ilk zamanlarda bu kamusal topluluğun oluşumuna katkı sağlarken ticarileşmeyle birlikte bu kamusal topluluğun, kararları, siyasal ve ekonomik güçler tarafından yönlendirilmeye açık birer tüketiciye dönüştüğü şeklindedir.

Habermas’ın bu anlayışının temelinde, medya aracılığı ile iletilen mesajları, bireylerin mesajın kaynağına uygun bir biçimde alımladığı varsayımı bulunmaktadır. Bu bağlamda, medyaya hükmeden siyasal ve ekonomik güçlerin medya kanalıyla ilettiği mesajların, kamusal topluluğa bu güçlerin istediği yönde etki ettiği görüşüne bağlı olarak bu durumun, bireylerin kendilerine yönlendirilen iletilere eleştirel bakışlarını olumsuz yönde etkilediği ve akılcı tartışmaya dayalı müzakere yeteneğine sahip bir kamusal topluluk oluşturma ihtimalini zayıflattığı şeklindeki yeni bir varsayımı doğurmaktadır.

Bu bağlamda çalışmada, geleneksel medya olarak gazetelerin müzakereci demokrasi bağlamında açıklanan özellikleri kapsayan bir kamusal alanın oluşumu için önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen bunu gerçekleştirebilme düzeyinin düşük olduğu iddiası analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada şu sorular irdelenmiştir: Ele alınan örnek siyasal olayla ilgili olarak haber yapan ulusal gazeteler çoğulcu bir bakış açısına sahip midirler? Gazetelerin örnek olay ile ilgili yapmış olduğu haberler rasyonel tartışmanın gerçekleşmesi için uygun bir içeriğe sahip midir? Gazeteler örnek olayla ilgili haberleri sunarken ideolojik yapılanma ile siyasi ve ekonomik güçlerin etkisi altında kalmakta mıdır? Türkiye’de yayımlanan ulusal gazeteler kamusal alan oluşumu için gerekli olan her tür bilgiyi yurttaşlara iletmekte midirler? Bu sorular bağlamında çalışmanın ana hipotezi “Geleneksel medya, kamusal alan oluşturma potansiyeline sahiptir ancak çeşitli güç odaklarının manipülasyonu nedeniyle bu potansiyeli gerçekleştirememektedir.” şeklinde oluşturulmuştur. Bu ana hipotezle bağlantılı olarak ortaya konan çalışmanın yan hipotezleri ise şu şekilde sıralanmıştır: “Türk geleneksel medyası, Âkil İnsanlar Heyeti oluşumunu haberleştirirken çoğulcu bakış açısından uzak bir tavır sergilemiştir.” “Türk geleneksel medyası, Âkil İnsanlar Heyeti ile ilgili haberlerinde rasyonel tartışmanın gerçekleşmesi için gerekli olan içerikten yoksundur.” “Türk geleneksel medyası, Âkil İnsanlar Heyeti ile ilgili haberlerinde taraflı bir tavır sergilemiştir.” “Türk geleneksel medyası kamusal alan oluşumu için gerekli olan her tür bilginin yurttaşlara iletilmesi hususunda yetersizdir.”

Bu bölümde önce yan hipotezlerle ilgili sonuçlara yer verilecek, daha sonra çalışmanın ana hipotezinin müzakereci demokrasi yaklaşımı bağlamında değerlendirmesine yer verilecektir.

“Türk geleneksel medyası, Âkil İnsanlar Heyeti oluşumunu haberleştirirken çoğulcu bakış açısından uzak bir tavır sergilemiştir.” hipotezi çalışmada elde edilen bulgular çerçevesinde şu şekilde değerlendirilmiştir: Cumhuriyet gazetesi, konuyu ağırlıklı olarak, AİH oluşumuna karşı çıkan muhalefet partileri, sendikalar ve gazetenin kendi görüşleri doğrultusunda iletmeyi tercih etmiştir. AİH oluşumunu destekleyenler ve iktidar/hükümet yetkililerinin açıklamalarına yer vermekten kaçınan bir yayın politikası benimsemiştir. Hürriyet gazetesi, konuyu iktidar/hükümet kanadı, muhalefet partileri ve şehit aileleri penceresinden aktarmayı tercih etmiştir. Ancak daha çoğulcu

bir perspektiften olaya baktığı izlenimi vermeye çalışan gazete, bu kesimlerin her birini haber metinlerinde farklı tonlamalarla sunmuştur. Sabah gazetesi ise, AİH oluşumuna yönelik görüşleri yalnızca iktidar/hükümet kanadının ve AİH'ye destek olanların bakışları ile yansıtmış; AİH oluşumuna karşı olan kesimleri görmezden gelmiştir. Görüldüğü gibi, ele alınan gazetelerin tümü ya konuyla ilgili haberlerini tek bir bakış açısıyla sunmuş ya da birden fazla bakış açısının söz konusu olduğu durumlarda her kesime aynı biçimde temsil hakkı tanımamıştır.

“Türk geleneksel medyası, Âkil İnsanlar Heyeti ile ilgili haberlerinde rasyonel tartışmanın gerçekleşmesi için gerekli olan içerikten yoksundur.” hipotezi ile ilgili olarak şunları söylemek mümkündür: Müzakereci demokrasi yaklaşımı bakımından rasyonel tartışmanın gerçekleşebilmesi, öncelikle duygusallık ve önyargılardan arınmış bir iletişim sürecinin varlığına bağlıdır. Yurttaşların bu şekilde bir müzakere sürecine girebilmeleri ise onların eğitilmelerini ve tartışmayı duygusallık ve önyargılardan arındırma gayretlerini gerekli kılmaktadır. Gazeteler aracılığı ile iletilen bilgilerin alıcısı konumundaki yurttaşların tümünün bu yönde eğitilmiş olmadıkları bilinmektedir. Bununla birlikte, çalışmada ele alınan gazeteler, ele alınan siyasal olayı haberleştirirken genellikle ön yargı içeren ifadelerle ve özellikle “şehitlik” mertebesi üzerinden kurulan duygusal tonlamalara yer vermektedirler. Bu bağlamda, Cumhuriyet gazetesinin, AİH'nin başarısız olacağına yönelik inançları haberleştirdiği izlenirken, Hürriyet ve Sabah gazetelerinin ülkede artık hiç kimsenin şehit edilmemesi isteğiyle AİH'ye destek verdikleri algısı oluşturulmaya çalışılmış, haberler, haberin aktörlerinin gözyaşlarının dahi dile getirildiği duygusal içerikteki ifadelerle sunulmuştur. Analiz sonuçlarına bağlı olarak, “Türk geleneksel medyası, Âkil İnsanlar Heyeti ile ilgili haberlerinde rasyonel tartışmanın gerçekleşmesi için gerekli olan içerikten yoksundur.” hipotezi doğrulanmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular çerçevesinde Cumhuriyet gazetesinin AİH oluşumunu desteklemediği ve oluşuma karşı çıktığı, Hürriyet gazetesinin dengeli bir tavır sergileme çabasına rağmen Kürt sorununun çözümü ile ilgili süreç ve AİH oluşumu konusunda hükümet/iktidar partisinin hoşuna gitmeyecek herhangi bir tavır sergilemekten kaçındığı; Sabah gazetesinin ise tamamen hükümet/iktidar partisinin yanında yer alarak, AİH'ye destek olduğunu söyleyebiliriz. Cumhuriyet gazetesi, açık

bir biçimde AK Parti hükümetinin karşısında yer almaktadır. AİH'nin, AK Parti'nin halk tarafından kabul edilmeyen amaçlarına hizmet eden bir oluşum olduğunu ileri sürmekte ve bunu kendisi ile benzer düşünceye sahip olan kişilerin görüşleri ile desteklemektedir. Benzer bir biçimde, AİH'nin çalışmaları sırasında eylem yapan vatandaşlara müdahale eden polis güçlerini de sıkça eleştirmektedir. Bu konuda olaylar sırasında polis şiddetini vurgulayarak mağdur ve kurbanların yaratan gazete, eylemlerle hiçbir şekilde ilgisi bulunmayan vatandaşların dahi bu şiddete maruz kalarak, zarar gördüklerinin de altını çizmektedir. Hürriyet gazetesi, ise AİH ile ilgili pozitif noktaları öne çıkarırken, AİH'ye yönelik protesto gösterilerini çoğu zaman gizlememiş ancak bu protestoları önemsiz göstermeyi tercih etmiştir. Gazeteye göre bu protestolar, küçük, önemsizdir ve gazete, protestocularla aynı ya da benzer düşüncelere sahip değildir. Sabah gazetesi ise AİH'ye iktidar/hükümet kanadının bakış açısıyla bakmaktadır. Sabah gazetesine göre, AİH tüm Türkiye'yi temsil eden, toplum üzerinde etkili, toplum tarafından sevgiyle karşılanan ve toplumun kendilerini ilgilendiren söz konusu önemli siyasal konu hakkında konuşmasını sağlayabilen bir heyettir. Bu bulgulara bağlı olarak, "Türk geleneksel medyası, Âkil İnsanlar Heyeti ile ilgili haberlerinde taraflı bir tavır sergilemiştir." hipotezi doğrulanmıştır.

Ele alınan örneklem bağlamında Cumhuriyet, Hürriyet ve Sabah gazetelerinin yaptıkları özel haberlerle konu ile ilgili haberlerini çeşitlendirdikleri görülmektedir. Bu nedenle, gazetelerden herhangi birinde yayımlanan bir haberin bazen diğer gazetelerde yer almadığına tanık olunmaktadır. Ancak AİH ile ilgili kuruluş bilgileri, ana toplantılar ve heyet üyelerine ait bilgiler gibi temel bilgilerin tüm gazetelerde yer aldığını görmekteyiz. Bu bulgulara dayanarak, geleneksel medyanın araştırma kapsamında ele alınan siyasal olayla ilgili temel bilgileri verdiği ancak zaman zaman konuyla ilgili bazı bilgileri vermekten kaçındığını söyleyebiliriz. Bu çerçevede çalışmanın, "Türk geleneksel medyası kamusal alan oluşumu için gerekli olan her tür bilginin yurttaşlara iletilmesi hususunda yetersizdir." hipotezinin doğrulandığını söylemek mümkündür.

Özetle, çalışmamızın örneklemi bağlamında Türk geleneksel medyasının AİH konusundaki içeriklerinin önemli oranda farklılık gösterdiği söylenebilir. Cumhuriyet gazetesi, uzun yıllardır Türkiye'nin gündeminden düşmeyen Kürt sorununun çözümüne dair oluşturulan AİH'ye yönelik negatif bakış açısını haberlerine yansıtmaktadır. Konu

ile ilgili olumsuz düşünceleri ve heyete yönelik protestoları öne çıkararak haberleştiren gazete, yaptığı haberler ile oluşumu desteklemediğini açıkça göstermektedir. Bu tavrı ile Cumhuriyet gazetesinin AİH oluşumunun karşısındaki tarafta yer almayı tercih ettiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte, Cumhuriyet gazetesinin tarafsızlık izlenimi vermek istediği durumlarda da yine oluşum karşıtı bir algı yarattığını söylemek mümkündür. Bunu, hükümet/iktidar kaynakları ve AİH üyelerinin açıklamaları içerisinden kendisinin katılmadığı görüşleri vurgulayarak/öne çıkararak yaptığını söylemek mümkündür. Bir başka deyişle, “biz” ve “onlar” kutuplaştırmasında “onlar” olarak konumlandığı kesimin olumsuzluklarını vurgulayarak ortaya koymaktadır.

Hürriyet gazetesi, AİH konulu haberlerinde tarafsız görünme isteği ve çabasına rağmen oluşuma yönelik pozitif bakış açısını gizleyemeyen bir yayıncılık gerçekleştirmiştir diyebiliriz. Konuyla ilgili farklı kesimlerin seslerine de yer vererek tarafsız olduğu yönünde bir algı oluşturmak isteyen gazetenin, hükümet/iktidar kanadının kaynak olarak kullanıldığı haberlere daha sık yer verdiği ve okurların gözden kaçırmalarını istediği önemli konuları gereksiz detayları öne çıkararak üzerlerini örttüğünü söylenebiliriz. Aynı zamanda desteğini şehitler ve şehit yakınları üzerinden yapılan haberlerle ortaya koyan ve kanın durması isteğini vurgulayarak, AİH ile aynı görüşü paylaştığının altını çizen Hürriyet gazetesinin bunu kasten yaptığını düşünmekte ve taraflardan birini diğerine tercih ettiğine inanmaktayız. Bu tavrı ile Hürriyet gazetesinin de çoğulcu ve kapsayıcı bakış açısından uzak bir yayıncılık anlayışı benimsediğini söyleyebiliriz.

Sabah gazetesinin ise AİH konulu haberlerinde, AİH oluşumuna karşıt olan kesimleri görmezden gelerek konuyu haberleştirdiği izlenmektedir. Bilgi akışının sıralamasında AİH’ye karşı olanların açıklamaları haberlerde ya hiç yer almamakta ya da aynı güçlü tonda okurlara iletilmemektedir. Bu da okurun, AİH’ye yönelik algısının hükümet/iktidar kaynaklarının ve AİH üyelerinin açıklamaları doğrultusunda oluşmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda kamusal alan oluşumu için her tür bilginin yurttaşlara iletilmesi gerekliliğini göz ardı eden gazetenin de diğer gazeteler gibi çoğulcu ve kapsayıcı bir bakış açısından uzak yayıncılık yaptığını söyleyebiliriz. Haberlerinde duygusal tonlara ağırlık veren ve muhabirin kişisel yorumunu aktarmaktan

kaçınmayan Sabah gazetesinin bu yaklaşımının rasyonel tartışmanın gereklerinden birine cevap vermekten uzak bir anlayış sergilediğini söyleyebiliriz.

İncelenen süreçte gazeteler aracılığı ile gerçekleştirilen iletişimin, müzakereci demokrasi bağlamında öngörülen siyasal iletişim süreçlerine uygunluk bakımından güçlü özelliklerinin bulunduğu ancak bununla birlikte müzakereci demokrasi anlayışı çerçevesinde tam anlamıyla kavramsallaştırılmaya açık olmadığını ifade edebiliriz. Buna karşın, çalışmanın sonuçlarına bağlı olarak, gazetelerin Âkil İnsanlar Heyeti örneğinde görüldüğü gibi, siyasal olay/konuları kamunun gündemine taşıma, siyasal olay/konuları gündemde tutma ve bu olay/konularla ilgili bilgi aktarmak için uygun bir zemin olma özelliklerini taşıdığını söylemek mümkündür.

Ancak ele aldığımız 194 haber metninde açıkça ve kasti bir tarafgirlik algıladığımızı belirtmek gerekmektedir. Değerlendirmemiz, örneklem bağlamında ve habercilik kuralları içerisinde iletilmesi gereken tüm olgu ve verilerin kapsamadığı ve kasıtlı olarak gizlendiği biçimindedir. Bu çerçevede ele alındığında Habermas'ın da belirttiği gibi, günümüz geleneksel medyasının gerçek bir kamusal alan oluşturmaktan uzak olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Müzakereci demokrasi kuramının temelinde, ortak kaygıları doğrultusunda görüşlerini yansıtan kararlar alabilen bağımsız ve eşit yurttaşların oluşturduğu bir toplum fikri yer almaktadır. Müzakereci demokrasi kavramı üzerine kapsamlı pek çok akademik tartışma yapılmasına rağmen, yurttaşların kamu meseleleriyle ilgili birbirleriyle konuşabileceği ve gerçekten konuştukları forumlar düzenleme girişimleri konusuna çok az değinilmiştir. Bu nedenle, müzakereci uygulamaların hatları kesin çizilmiş kuralları yoktur. Bu bağlamda, demokratik kuramın eleştirel bakış açısından faydalanarak, müzakereci demokrasi bağlamında ortaya çıkardığı sorunları ve kuram ile uygulama arasındaki uyum/uyumsuzlukları ortaya koymada Âkil İnsanlar Heyeti (AİH)'ni örnek olarak ele aldığımız bu çalışmada, Âkil İnsanlar Heyeti'ni müzakereci demokrasi bağlamında üç temel çerçevede ele almak mümkündür. Bunlardan birincisi, heyetin oluşumu; ikincisi, heyetin çalışmaları sırasında uyguladığı yöntem ve üçüncüsü heyet tarafından sunulan önerilerin idari kararlara yansımaları sürecidir.

Bu bağlamda, Âkil İnsanlar Heyeti oluşumunu, eşitlik kriteri üzerinden değerlendirmek yararlı olacaktır. Müzakereci süreçte, eşit konuşma bireylerin her açıdan birbirleriyle eşit olmaları ile mümkündür. Buna göre, 12 kadın ve 50 erkek üyeye sahip Âkil İnsanlar Heyeti'nin cinsiyete dayalı bir eşitsizliği barındırdığını söylemek mümkündür. Barışın eşitsizlikler üzerine kurulması onun sürekliliğine yönelik en büyük tehlikedir. Bu nedenle toplumda eşit olmayan ilişkilerle sembolize olmuş kadınlar, LGBTİ bireyler vb. grupların ve mecliste temsil edilen siyasal partilerin barış sürecine aktif bir biçimde katılımlarının sağlanması sürecin sürekliliği açısından büyük önem arz etmektedir. Eşit temsil ile ilgili söz konusu eksiklikler, sürecin kapsayıcılığı konusunda eleştirilere maruz kalmasına yol açmıştır.

Bununla birlikte, eşitlik ilkesi ile ilgili olarak değinilmesi gereken bir diğer husus, AİH üyelerinin hem kendi içlerinde hem de bir araya gelerek Kürt sorununun çözümü konusunda müzakerede bulundukları yurttaşlarla aralarında eğitim, bilgi ve tecrübe farklılığına sahip olmalarıdır. Bu farklılıklar tartışmayı ve diyalogu sınırlayan faktörlerdir. Tartışılan konu hakkında bilgi sahibi olan bireylerin konuyla ilgili herhangi bir bilgisi olmayan ya da az bilgiye sahip olanlar karşısındaki sunumları, dinleyici konumundaki yurttaşları pasifleştirmekte, tartışma ve diyalogu sınırlandırmaktadır. Ayrıca müzakere sürecinde yurttaşların sorular sorması ve üyelerin bu sorulara cevap vermesi görülen tek diyalog biçimi olunca, yurttaşlar sadece seçkinlerin sunduğu bilgileri alan pasif bireylere dönüşmektedir. Bu durum, eşitlik ilkesine dayalı bir müzakerenin gerçekleşmesi bakımından sorun teşkil etmektedir. Söz konusu eşitsizliklerin varlığının yanı sıra müzakereci anlayışın daha baştan tüm bireyleri eşit sayan bir anlayışa sahip olması, sorunun kuramsal düzeydeki çıkmazlarından birine işaret etmektedir.

Müzakereci sürecin aynı zamanda bir öğrenme/bilgi edinme süreci olduğu anımsandığında; eşit olmayan koşullarda gerçekleşen bir tartışmanın yalnızca konu hakkında bilgisi olmayanlara yönelik öğretici/bilgilendirici bir süreç olduğu buna bağlı olarak da öğrenme sürecinin de tek yönlü gerçekleştiği vurgulanabilir.

Müzakereci süreçte, seçilmiş grupların hiçbiri, toplumda mevcut olan tüm bakış açıları ve fikirleri doğru olarak yansıtamaz. Buna rağmen müzakereci anlayışta

temsiliyet bir zorunluluktur. Ancak temsilci grupların devletten bağımsız ve gerektiğinde ona karşı durabilen bir yapıda olması gerekmektedir. AK Parti, merkez-çevre yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, çevreyi temsil eden bir yapı olmasından ötürü Habermas'ın ortaya koyduğu kamusal alan modeliyle uyum göstermektedir.

Aynı zamanda, bazı insanların belirli bir konuda müzakere etmek istememeleri ya da bunun için gerekli yetileri kazanmak konusunda isteksiz olmaları söz konusu olsa bile sorun ve sonuçla ilgilenmeleri; o sorun ve soruna ilişkin sonucun kamunun gündeminde yer edinmesi, müzakereci sürecin olumlu bir çıktısı olarak görülebilir. Âkil İnsanlar Heyeti'nin çalışmaları, Kürt sorununun demokratik yollardan çözümü hakkında insanların düşünmesine ve bu konunun insanların gündemlerinde yer edinmesine yol açmıştır.

Bununla birlikte bireylerin müzakere sürecinde, soruna yönelik kendi bakış açılarının iletişimsel bakımdan yetkin bir temsilci tarafından geliştirilebilir olduğunu düşünmüş olmaları da mümkün görünmektedir.

İkinci olarak, Âkil İnsanlar Heyeti'nin uyguladığı yöntemlere bakıldığında; müzakereci süreçlerde eşitsizliği doğuran önemli bir faktörün fiziksel alanın özelliğine bağlı olduğu görülmektedir. Kimi toplantıların fiziksel anlamda düzenlenişi sunum yapanlar/siyasetçiler/temsilciler ile yurttaşlar arasındaki hiyerarşik yapıyı güçlendirmektedir. Toplantılara katılan temsilcilerin konuşmalarını yurttaşlardan ayrı bir yerde yapmaları örneğin sunumları/konuşmaları sırasında sahne kullanmaları gibi düzenlemeler yurttaşları izler kitleye dönüştürmektedir. Müzakereye katılanlar arasında ortaya çıkacak bu hiyerarşik ve tutarsız ilişkilerin oluşmasını önlemek için uygulanabilecek yöntemlerden birisi yuvarlak masa toplantılarıdır. Âkil İnsanlar Heyeti üyelerinin çalışmaları esnasında yuvarlak masa toplantıları Akdeniz, Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgesi gruplarında uygulanmış; diğer bölge grupları farklı toplantı biçimlerini tercih etmiştir. AİH'nin çalışmalarında yöntemsel bir standardın olmayışı, bu kriter göz önünde bulundurulduğunda, bir dezavantaj olarak değerlendirilebilmektedir.

Müzakereci süreçlerde, bazen üyelerin belirli ilgi alanları ya da grupların temsilcileri olarak görülmek istememeleri söz konusu olabilmekte; böyle durumlarda bir tercih olarak kamuya açıklık sınırlandırılmaktadır. Âkil İnsanlar Heyeti de zaman zaman medya temsilcilerini müzakere sürecinin dışına çıkarmayı tercih etmiştir. Toplantıya katılanların rahatça konuşabilmelerini sağlamak adına gerçekleştirildiği ifade edilen bu uygulama, ‘temsil’e ilişkin bir sorun olarak görülmektedir.

Kürt sorunu çok yönlü bir sorundur ve bu sorunun ortaya çıkardığı sonuçlar itibariyle duygulardan arındırılması mümkün değildir. Buna bağlı olarak, yaşanan terör nedeniyle yakınlarını kaybedenlerin müzakere sürecine katılmaları tartışmanın rasyonelliğine zarar vermektedir. Çünkü duygusal yoğunluk yaşayan bu bireylerin rasyonel bir tartışma gerçekleştirmeleri oldukça zor görünmektedir.

Son olarak kararların idari güce dönüşmesi bağlamında ele alındığında, Âkil İnsanlar Heyeti’nin yaptığı toplantılarda herhangi bir karara varma yönünde bir gayretinya da karar alma konusunda bir görevin bulunmadığı, bu sebeple, yapılan tartışmalar sonunda yasama organına etki edebilecek herhangi bir karara ulaşılmadığı gerçeği ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu durum, müzakereci demokrasi idealine aykırıdır.

Günümüzdeki müzakereci gruplar özü itibariyle “sözde” müzakere süreçleri yaratmaktadır. Bu gruplar liberal sistem içerisine entegre olup, bu sisteme ait çıkarımlar, söylemler ve güç yapılarından etkilenmektedirler. Ancak pek çok eksikliği olmasına rağmen güncel uygulamalardaki bazı ilkeler başarılı sonuçlar doğurmaktadır. Türkiye’de Âkil İnsanlar Heyeti, toplumun tümünü ilgilendiren Kürt sorununun çözümü konusunda bireylerin görüşlerini dile getirmelerine ve bu görüşlerin temsilciler aracılığıyla hükümete iletilmesine olanak tanımıştır. Ancak bu uygulama da, müzakereci demokrasi kuramının sınırlılıklarını bir kez daha ortaya koymuş ve uygulanabilirliğinin zorluğunu gözler önüne sermiştir.

Habermasçı müzakereci demokrasi yaklaşımı, demokrasiyi iyileştirmek için daha çok katılımın gerekli olduğu inancına sahiptir. Bu inancın yarattığı girişimlerin daha demokratik bir politikaya yol açmayacağı inancını taşımakta, ancak kamu

katılımını arttırma girişiminin temelini oluşturan demokratik fikirlerin ve uygulamaların şüphesiz bir biçimde desteklenmeye layık olduğunu düşünmekteyiz.

EKLER

EK 1 Beril Dedeoğlu ile 24 Haziran 2014 Tarihli Yüzyüze Görüşme

1. Sizce Âkil İnsan kimdir?

Âkil İnsan yaşadığı çevrede sözü dinlenen, çeşitli sebeplerle hayat tecrübesi olan, bilgi birikimi olan, sorunları çözerken soğukkanlı davranıp herkesin iyi kötü akıl danıştığı ve genelde de yaşı biraz ilerlemiş kişidir. Dini cemaat önderleri olabilir, toplum içinde o topluma ait değerleri de ifade eden ve sözüne güvenilen kişiler anlamında kullanılır.

Bizim seçimimizde buna dikkat edildiğini söylemek çok mümkün değil daha çok farklı kesimlerle, daha ziyade hükümetle Kürt meselesi arasında tampon olabilecek soğukkanlılığa sahip olan, Kürt meselesine kafa yormuş olan ama taraf olmamaya da çalışmış olan kişiler sanıyorum büyük ölçüde seçildi. Tabi ki, bu seçimde şu da rol oynadı, hükümetin açılım projesini sabote etmeyecek kişiler de bu konuda akıl olarak Kabul edildi. Peki, akıl denmesi doğru mu? Emin değilim. Daha çok aracı, moderatör, görüşmeci denebilir. Ancak “akıl” bizi ifade ediyor mu, tanımlıyor mu, çok emin değilim.

2. Heyet üyelerine Ak Parti hükümeti tarafından davetler nasıl ve kim tarafından yapıldı? Kimler karar verdi heyet üyelerine?

Bu davetler İçişleri Bakanlığı’ndan alındı. Zaten koordinatörlüğünü de İçişleri Bakanlığı yapmıştı. Önce Bakanlar telefonla bildirdiler, sonra Başbakanla bir toplantı yaptık sayın bakanların da katılımıyla. Biz kabul ettiğimizi bildirdikten sonra gerçekleşti bu toplantı.

Kamu Güvenliği Müsteşarlığı saptamış isimleri ve çok geniş bir heyet bu çerçevede çalışmış. En son, listeler hazırlandıktan sonra Başbakan’ın onayı alınmış. Kamu Güvenliği Müsteşarlığı ders çalışmış.

3. Bölgelerinize giderken hükümet tarafından Âkil İnsanlara hükümetin Kürt politikası bağlamında bir bilgilendirme yapıldı mı?

Hayır.

4. Uygulamanın örnek alındığı herhangi bir ülke söz konusu mu? Âkil İnsanlar heyeti ilk kez ülkemizde oluşturulmuş bir heyet midir? Başka isimler altında da olsa dünyadan örnekler vermeniz mümkün mü?

Hayır. İlk kez ülkemizde değil. Terörle mücadele kapsamında Latin Amerika’da, İngiltere’de özellikle IRA örneği gibi.. Bir dizi buna benzer örnek var.

5. Başka örneklerle benzerlikleri ya da farklılıkları nelerdir?

Diğer örneklerin tümünde birden fazla görüşme yapılıyor fakat bizde farklı olan, diğer ülkelerden farklı olan bu görüşmelerde terör örgütü ile hükümet arasında müzakere sağlanıyor. Bizdeki farklılık çözüm sürecine toplumsal destek sağlamaya yönelik görüşmelerdi. Bizimki toplumla toplum arasındaydı. Diğerlerinde devletle örgütler arasındaydı. O açıdan ilk diyebiliriz.

6. Akademisyen üyeler bir eğitcilik misyonu yüklendi mi?

Hayır. Aramızda hiçbirimiz konuşmamıştık ama biz bu toplumu sizden daha iyi biliyoruz, daha iyi eğitiriz anlamında tavır takınmadık hiçbirimiz. Hiç öyle bir niyetimiz yoktu. Çünkü bir şey öğretmeye değil, dinleme amaçlıydı. Yani sorunları nasıl görüyorsunuz, Kürt sorunu nasıl çözülür, nedir derdiniz, var mıdır, yok mudur? Derdimiz bir şey anlatmak değil, dinlemektir.

7. Heyet üyeleri arasında görev dağılımı nasıl yapıldı? (Başkan, Başkan Vekili, Üyeler..)

Onları da Kamu Güvenliği Müsteşarlığı tespit etmişti. Biz böyle öngördük ama siz de isterseniz değiştirebilirsiniz denmişti. Gördüğüm kadarıyla hiçbirimiz değiştirmedik. Üyeler arasında hiyerarşik yapı yoktu. Sadece konuşmalar sırasında sözü kimin başlatacağıyla ilgiliydi. Gittiğimiz yerlerde düzenlenen toplantılarda açılış konuşmasını yapmakla ilgili bir başkanlık yoksa... Daha ziyade Kamu Güvenliği Müsteşarlığı ve İçişleri Bakanlığı’nın birinci derecede raporlarla ilgili muhatap olacağı bir kişi olmasıydı. Yoksa hiyerarşik bir durum katiyen söz konusu değildi.

8. Çalışmalarınızın başlangıcında hedefleriniz nelerdi? Sizden istenen neydi?

İlk yaptığımız toplantıda kamuoyunu dinlemek ve çözüm sürecinin yararları hani kan dökülmemesinin üzerinden siyaset üretilmesinin daha mantıklı olabileceği yönünde bir görüşmeler silsilesi olacağı söylendi. Onun dışında her grup kendi yöntemini kendi belirlesin dendi. Her grup sahaya çıkmadan önce kendi arasında toplandı ve nasıl bir yöntem izleyeceğine karar verdi. Fakat doğrusunu kabul etmek gerekirse hemen her grup yöntemini biraz Alana çıktıktan sonra tespit etti. Çünkü tam olarak ne ile karşılaşacağımızı bilmiyorduk. Daha önce de böyle bir deneyim olmadığı için. Ama sonradan yaptığımız konuşmalardan anladık ki, her grup biz bir şey anlatmayalım dinleyelim demişler. “Türkiye’nin çok farklı siyasi görüşleri, çok farklı etnik, dini çevrelerini bir araya getirdiğimizde buradan Kürt sorunu ve çözüm yolları hakkında acaba insanlar ne düşünüyor” bunun raporlanması istendi bizden. Biz de dinleyecektik dolayısıyla hakikaten dinleme öncelikliydi. Biraz deşarj olmaları öncelikliydi. Fakat ikinci toplantıdan sonra yanılmıyorsam farklı kesimlerin birbirleriyle konuşmalarının sağlandığını fark ettik. Yani şeyde yöntemde öyle bir değişiklik yaptık. Yani hem bize anlatsınlar biz dertleri hükümete aktaralım, hem de farklı kesimler birbirleriyle konuşabilsinler, aynı salonda bir araya gelebilsinler. Çünkü bu memleket hepimizin şeklinde devam ettik yöntem açısından.

İlçeleri belli bir etnik yoğunluğa göre seçtik. Çünkü İç Anadolu’da Güneydoğu Anadolu gibi değil, illerin genel profilleri farklı. Diyelim ki İç Anadolu’da Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı ilçelerdeki tepkiler nasıl? Bunun Güneydoğu Anadolu’dan farkı var mı? şeklinde bir çabayla gitmiştik. Seçtiğimiz ilçelerin sebebi buydu.

9. İki aylık bir süre amaca ulaşmak için yeterli miydi?

Bence yeterliydi. Daha çok uzasaydı daha çok şey öğrenemeyecektik. Çünkü bir de anti kampanyası vardı bu işin ve biz çok ciddi saldırılara maruz kaldık. O yüzden İç Anadolu’da hızlandırdık. Yani ilk bitirenlerden biriyiz. İki ayı da beklemedik bitirmek için. Uzasaydı ve çok daha tatsız olaylar olsaydı amacından şaşardı bu iyi niyetli girişim. Dolayısıyla bence bol bol yeterdi.

10. Sizce raporlar neden tek bir rapor haline getirilerek kamuoyu ile paylaşılmadı?

Onu Kamu Müsteşarlığı yaptı. Ama yayınladılar mı yayınlamadılar mı onu bilmiyorum. Yapacaklardı, o bizim işimiz dediler. Dolayısıyla o bize düşen bir şey değildi. Sonuçta her bölge kendi değişkenlerini hükümete aktardı, bulgularını. Onları bir araya getirip değerlendirdiklerini biliyorum ama niye toplu olarak yayınlamadılar onu anlamak şu açıdan makul Güneydoğu Anadolu'daki yüksek isteklilik ve beklenti çıtasıyla örneğin İç Anadolu beklenti çıtasının aşağıda oluşu belki aynı raporda karşılaştırılabilir bir şekilde sergilenmek istenmemiş olabilir.

11. Bazı heyet üyeleri arasında zaman içerisinde uyuşmazlıklar ortaya çıktı? Bunların nedeni neydi? İç Anadolu Bölgesi için Celalettin Can örneği?

Celalettin'in durumu son derece zordu. Çünkü çok inanılmaz tepkilerle karşılaştı. O tepkileri İç Anadolu'nun dengelerine daha vakıf olan arkadaşlarımız daha muhafazakâr terimlerle ve daha yumuşak ifade etmeyi tercih etti. Celalettin ise Kürt sorununun çok daha ön planda tutulması gerektiğinin yani şöyle söyleyeyim; kim çekmedi ki bu devletten şeklindeki bir anlatımı biz tercih etmiştik. Yani sadece Kürtler çekmedi, aleviler de çekti, gayrimüslimler çekti, başörtülüler çekti yani herkesin devletle bir problemi var. Celalettin Kürt sorununun bunlardan çok daha vahim olduğunu ön plana çıkarmaya çalıştı. Ama bu, aramızda bir anlaşmazlık konusu değildi. Ve şunu söyleyeyim, ekte Celalettin'in olması son derece önemliydi. Çünkü Kürtlerin varlığına itiraz edenlere, ona karşı sert davrananlara Celalettin kendi başından geçenleri anlattı. Ve hapiste MHP'lilerle birlikte kaldığı zaman hayatını bir MHP'linin nasıl kurtardığını anlattı. Bunları biz anlatamazdık. Ayrı bir rapor olarak eklemiş olması sahadaki varlığını değersizleştirmiyor tam tersine çok değerli hale getiriyor.

Raporun nihai halini kaleme ben aldım. Ama ben aldım darken topluca aldık. Birlikte oturuyorduk. İç Anadolu Kürt bölgesi olmadığı için hükümetin esas duymaya çalıştığı şey, muhafazakâr kesimin açılım karşısındaki tepkisiydi. Dolayısıyla oradaki ilçelerin ve Kürt azınlığın tepkisini anlamak için İç Anadolu'ya bakmak gerekmiyordu. Bütün Güneydoğu Anadolu o vaziyetteydi. Hükümetin beklentisi İç Anadolu profile ne diyor... o yüzden burada Kürtler şunu istiyor bunu istiyor demenin hükümete

bilgilendirmek dışında katacağı çok bir şey yoktu. Beni eleştirmeyi tercih ettiğine memnunum sonradan kendisiyle de konuşma imkânımız oldu bunu. Oysa genel bir eleştirisiydi o. samimiyetimize istinaden o, beni eleştirdiğini söylemeyi tercih etti.

12. Âkil İnsanlar heyetini nasıl değerlendirirsiniz?

Çok farklı sosyal grupların, sosyal yaşam biçimlerinin içinden gelen kişiler olarak görmek mümkün.

13. Çalışmalarınız sırasında heyet üyeleri tarafından hükümet politikası ile uyumlu olmayan bireysel görüş ve düşünceler dile getirildi mi?

Fazlasıyla. Hükümet de zaten biz böyle düşünüyoruz gidin onu söyleyin demedi ki. Hiç öyle bir şey demedi.

15. Heyetin kamuoyunu ikna edecek bir heyet olduğu konusunda da vurgu yapıldı. Heyet bu anlamda hangi teknikleri kullandı? (otoriteye transfer, herkes yapıyor, slogan kullanımı –Analar ağlamasın- gibi.)

Eğer tek tek bu tür toplantılara katılsaydık hepimizin taşıdığı değerler olduğu için birileri sizi dinleyecek, birileri size kızacaktı. Fakat çok farklı kimlikler bir araya geldiği için ve dediğimi gibi aynayı topluma tutmakla ilgili bir süreçti. Biz bir şeye ikna etmedik. Amacımız o değildi zaten. Mesele “bu çözüm süreci iyi bir şey, çatışmasızlık iyi bir şey ve Kürtlere devlet bu güne kadar çok haksızlık yaptı, şey zannetmeyin yani Kürtlere ek haklar verilmeyecek, eğer hak verilecekse bu Türkiye’de herkesin çıtaı yukarıya çıkmasına yardımcı olacak.” idi. Yani biz bunu anlatmaya çalıştık. Hep de anlattığımız bir hikâye vardı, onu söyleyeyim: ne anlatıyordunuz, neye ikna ediyordunuz derken; Bir yabancı gazeteci Süleyman Demirel’e soruyor, diyor ki siz Kürtlere çok eziyet etmişsiniz. Süleyman Demirel de dönüyor, “Kürt olmayanlara iyi mi davranmışız?” diyor. Anlattığımız buydu. Bu devletin dönüşmesini istiyorsak, hepimiz taşın altına elimizi koyabiliriz. Yani demokratikleşme için hukuk devleti için lazımı anlatmayı denedik. Onlar da sorunları nasıl gördüklerini ifade ettiler. Yani hangi kesim hangi sorunu öne çıkartıyor. Yoksa biz bir şey anlatmaya gitmedik. Oysa kamuoyu bizim bir şey anlatacağımızı zannetti.

(Propaganda teknikleri hakkında) Önceden çalışmadık biz bunlara. Yani ben kendi grubum için söyleyeyim hiçbir spot bulmadık, hiçbir şey için slogan yaratmak için kafa yormadık, sadece şunu dedik, gençlerimiz ölüyor, iki taraftan da ölüyor, insan kaybı, biz bu ülkede yaşayan insanlar bundan rahatsızız, siz de rahatsızsınız. Yani insanlar ağlamasın diye başladık sonra şehit ailelerinin ziyaretiyle analar ağlamasına döndü. Yani her iki taraftan da kimi dağda kaybetmiş kimi çatışmada kaybetmiş. Oradaki dili keşfettik. Dil şöyle bir dildi, evet ben çocuğumu kaybettim ama başkası kaybetmesin dili vardı. Mesela bu bize çok kullanılabilir, gerçek malzeme geldi. Çünkü bunu biz söylemedik. Oğulları ölmüş insanlar söylediler. Hal böyle olunca sonradan yerleşti. Bilinçli bir tercih söz konusu bile değildi. En azından ben bilincinde değildim.

16. Âkil İnsanlar hedeflerine ulaştı mı?

Benim çok bir hedefim yoktu. Hele ikinci toplantıdan sonra sağ salim evime dönme telaşım vardı. Evet, sağ salim döndüm. Akıl ve beden sağlığını koruyarak. Umduğumdan daha iyi ve dolu döndüm. Hem tepkileri görmek hem bir toplantının başıyla sonu arasındaki farkı salonlarda hissetmek benim için çok öğreticiydi. Dolayısıyla bence biz amacına ulaşmıştık. İkna etmek değildi derdimiz, insanların birbirleriyle konuşmasını, dinlemesi, birini dinlemesi, yer yer hak verdiğini görebilmek önemliydi. Yani başlangıçta bağırıp çağıranlar, bize küfredenler, birbirlerine küfredenler toplantının sonuna doğru konuşur hale geliyorlardı. Bence bu önemli. Ben eşiği orada tutmuştum.

17. Üyeler, herhangi bir ücret aldı mı? Süreç içerisinde yeme, barınma vs. gibi ihtiyaçlarınız hangi kaynaktan karşılandı?

Hepsi Kamu Müsteşarlığından karşılandı. Hiçbir ücret almadık. Tamamen gönüllüydü. Evimizi yuvamızı bıraktık, herhalde para alsaydık yapmazdık, yapamazdık.

18. Size göre Âkil İnsanlar Heyeti ve heyetin çalışmalarının eksikleri var mıydı? Ayrıca neler yapılabilirdi?

Şöyle bir şey yapmadık, bence faydalı olurdu, bir tek yerde yaptık ve çok faydasını gördük. Çok keskin hükümet karşıtı kimselerin olduğu bir şehirdi, MHP'nin kalesi denen şehirlerden biri, erkekler çok çok serttiler salonda. Zaten doğru dürüst kadın

yoktu. Biz de bizim grupta iki kadındık. Dedik ki biz bunların eşleriyle konuşsak. Yani ama siyasetle ilgilenen ilgilenmeyen kadınlar ne diyor bu meseleye. Mesela onu her ilde yapabiliydik. Kadınlar nasıl bakıyor ya da gençler nasıl bakıyor? Ya da yaşlılar? Yani böyle bir Türkiye'nin sosyolojik varlığına yönelik pek bir şey yapamadık. Sadece oradaki siyasi hava içinden yaptık. Kürt, Türk, MHP'li, CHP'li, Ak Partili, şu cemaat bu cemaat şeklinde oldu ama kadınlar ne diyor, gençler ne diyor o konuda yapamadık. Bence gençler için de ayrı seanslar olabilseydi çok daha yararlı olurdu.

19. Diğer heyetlerin deneyimleri ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

Yılmaz Erdoğan Güneydoğu Anadolu'da çocuklarla görüştü.

Teşekkür ederim.

EK 2 Fuat Keyman ile 18 Temmuz 2014 Tarihli Yüzyüze Görüşme

1. Sizce akıl nedir, Âkil İnsan kimdir?

Önce Âkil İnsan iki türlü olabilir. Bir tanesi daha çok Güney Afrika, İrlanda gibi örneklerde gördüğümüz yaşları belli seviyeye gelmiş, toplumun ve dünyanın farklı kesimlerinden yapmış oldukları işler temelinde çok saygı gören, görüşleri paylaşılsa da paylaşılmasa da saygı gören insanlar Âkil İnsan olur. Örneğin buraya vefatından önce Mandela öyleydi, hala yaşayan Rahip Desmond Tutu öyle, Türkiye için de mesela Yaşar Kemal öyledir. Ama burada tabii hepsinin belli bir yaş şeyi de var ve yaptığı uzun dönemlere yayılan çok önemli işler var. Bu anlamda da yani ister fikirleri kabul edilsin ister edilmesin herkes tarafından saygın bir konumları var. Bir de ikincisi toplumun farklı kesimleriyle de tanınan farklı kesimleriyle ilişkiye girebilecek, ilişkiye girmede belli bir konumu olan bir gruba da akıl diyebiliriz. Esasında yaş ve deneyim çok önemlidir. Daha genç insanlar da olabilir ama toplumsal tanınırlık önemli oluyor. Örneğin burada daha önce F tipi cezaevleriyle ilgili olan süreçteki son anda yaşanan o faciayı durdurmak için oraya giden gazeteciler yahut yazarlar yahut da toplum tarafından tanınan bazı konularda imza atan birtakım arkadaşlar, gazeteci olabilir, akademisyen olabilir, sanatçı olabilir. Ve bu son dönemde çözüm sürecindeki akıllıkta gördüğümüz, ki Türkiye’de -bir kişi eksikti- 62 kişi ile yapıldı. Orada toplumun farklı kesimlerinden gelen farklı ideolojilere farklı görüşlere sahip olan fakat hepsinin bir anlamda tanınırlığı olan, yaşın çok fazla önemli olmadığı –aramızda gençler de vardı- fakat toplumla konuşmada kolaylaştırıcı rolü oynayabilecek tanınırlığa ve etkiye de sahip insanlara da akıl diyebiliriz. Bu anlamda örneğin çözüm süreci bu ikinci kategoriye uyuyor.

2. Heyet üyelerine Ak Parti hükümeti tarafından davetler nasıl ve kim tarafından yapıldı? Kimler karar verdi heyet üyelerine?

Genelde heyet üyelerine davetler Başbakan Başdanışmanı Yalçın Akdoğan ve çözüm sürecini götüren Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay Bey tarafından yapıldı. Bana Beşir Atalay Bey telefon etti. Telefon edip, bu teklifi, bu toplantılar yapıldı, benim ismim de konuşuldu ve bu teklifi bana getirmek istedikleri, böyle bir sürecin başlayacağı, toplantıya katılan farklı insanlar tarafından da teklif edildi. Bir karar verildi ve bu

konuda çalışırsanız çok sevinileceği söylendi. Ben de kendim bunu eşimle, üniversitedeki konumum gereği rektörle ve İstanbul politikalar merkezi direktörü olarak Mütevelli Heyeti Başkanımız Güler Sabancı Hanım'la görüştüm. Onlar da çok anlayışla karşıladılar ve kendi açımdan kabul ettim. Sonradan Yalçın Doğan da aradı ama teklif Beşir Atalay'dan geldi. Yapılan toplantılardan çıkardığım ağırlıklı olarak yahut da tüm olarak –benim konuştuğum kişilere- ya Beşir Atalay Bey yahut da Yalçın Akdoğan tarafından teklif gönderildiği idi.

İsimlerimize kimler karar verdiği üzerine bir şey söylenmedi. Ama Başbakan başkanlığında bu bizim Âkil İnsanlarla ilgili olan toplantılarda da –başbakanın başkanlık yaptığı toplantılarda da- örneğin adalet bakanı vardı, içişleri bakanı vardı, kültür bakanı vardı, bazılarında ekonomi bakanı yahut da dışişleri bakanı katılıyordu. Müsteşarlar vardı, başbakan yardımcıları vardı. Bu da herhalde, bu ve buna benzer birkaç kişinin katıldığı bir toplantı sonucunda karar verildi ama bize bu toplantılar yapıldı, bu toplantılarda şu insanlar vardı, şu insanlar konuşarak bu karar alındı sizin isminiz hakkında diye bir bilgi verilmedi. Sadece Başbakanlıktan aranarak, bu anlamda esasen davet biraz Beşir Atalay'dan ziyade Başbakandan gelen bir davet gibiydi. Başbakanlıktan arandı ve o şekilde söylendi ama bir grup bir çalışma ve tartışma sonucunda isimlerin belirlendiği söylendi ama o çalışmaya kimlerin katıldığı, ne kadar sürdüğü gibi yahut da böyle bir tartışma da olmadı aslında kendi açımdan da ben, benim ismime nasıl karar verdiniz diye sormadım Beşir Atalay Bey'e.

3. Bölgelerinize giderken hükümet tarafından Âkil İnsanlara hükümetin Kürt politikası bağlamında bir bilgilendirme yapıldı mı?

Yok, yani bölgelere gitmeden evvel –ben Ege Bölgesindeydim- bölgelere gitmeden evvel uzun bir toplantımız oldu. O toplantıda Başbakan'ın uzun bir konuşması vardı. Detaylı olarak süreci anlatan, bazı bizim bilmemiz gereken, gerçi kamuoyuna da yansdı ama bu şeylerle ilgili, görüşmelerle ilgili. Bizden sorular yanıtlandı. Fakat genel olarak esasında her arkadaşım -diğer bölgelere giden arkadaşlarla da konuşursanız orada da görürsünüz- bizim ne yapacağımız üzerine şunları şunları yapacaksınız diye bir açıklama yahut da bir prosedür yahut da bir yol haritası yoktu. Sadece bölgedeki insanlarla konuşup, o insanlarla bu süreci paylaşmak diye çok genel bir şey vardı. Hatta

biraz da bunun altı çizildi ki, toplum bu çözüm sürecine katılan Âkil İnsanları hükümetin direkt atadığı insanlar ya da hükümetin projesine destek veren insanlar olarak görmesin diye. O yüzden de birkaç kere altı çizilerek bu muğlaklığı –çünkü sorular vardı, biz tam ne yapacağız, kimlerle görüşeceğiz falan diye. Orada sürekli olarak yanıt buna siz karar vereceksiniz grup olarak nasıl çalışacağınıza ve o çalışmaların sonucunu bize iletacaksınız. Biz hiçbir şekilde lojistik haricinde karışmayacağız diye-. Lojistiği de kamu güvenliği kurumu yaptı. Ama lojistik esasında evden arabalarla alma, uçaklar, uçak biletleri, oradaki oteller, oradaki güvenlik, geri gelme şeklinde oldu. Birkaç tanede de esasında benzerlikler olmakla birlikte –ki, benzerlikler bu siyaset bilimi ve demokraside “town meeting” yani mahalle toplantıları diyebileceğimiz -ama tabi orada mahalle, kasaba oluyor- o ildeki siyasi partiler, ekonomik aktörler, sivil toplum aktörleri, yerel medya aktörleri, üniversite öğrencileri artı sokakta ya da meydanda, önemli yerlerde esnafla konuşmalar, bazı gruplarla işte oradaki kasabanın yarattığı ilin özelliğine göre öğle yemeği ya da sabah kahvaltısı yapmalar gibi esasında biraz bu katılımcı demokrasi yahut da müzakereci demokrasiye uyan bir şehirde yahut da bir kasabada mesela biz de Akhisar’a gittik, Bodrum’a gittik, Muğla kadar büyük bu anlamda Akhisar önemli bir kasaba. O anlamda bir kentte, bir kasabada, o kasabanın işleyişinde, yönetiminde, hareketinde etkili ve önemli olabilecek örgütsel yapıya sahip –kişilerle de konuştuk ama- o yüzden mesela farklı sivil toplum aktörlerinden insanlar geliyordu, farklı ekonomik aktörlerden insanlar geliyordu, onları temsilen farklı yerel medya temsilcileri geliyorlardı. O yüzden böyle hani o kasabanın yahut da o mekânın önemli gruplarıyla müzakere şeklinde oldu. Esasında bu her bölge tarafından paylaşıldı. Biraz muğlak olması biraz bu ortak şekilde, herkes böyle yapacağı için genel pratikte herkes üç aşağı beş yukarı böyle yaptı. O yüzden de mesela çözüm sürecinin içinde Âkil İnsanlar grubunun başarılı olmasının nedeni biraz bu muğlaklıktan da kaynaklı. Çünkü ilk başta biz çok eleştiri de aldık. Gelince, efendim anlatın bize diye. Biz bilmiyoruz, biz sizinle konuşmak istiyoruz diye. Fakat ilk başta tepki görenler ondan sonra bu konuştukça toplum mesela ben kendi yazılarımda toplum ilk defa bu konuda konuşmaya başladı gibi şey yaptım. Bir müzakere süreciydi. O yüzden Âkil İnsanların görevi son kertede bu çözüm sürecinin müzakere boyutunun toplumsal destek temelindeki önemli bir aracı oldular. Yani, Erdoğan’la Öcalan diyelim veyahut da Erdoğan’ı temsilen ve Öcalan’ı da temsilen pazarlık oluyor orada, bargain dediğimiz.

Orada konuşuyorlar ediyorlar, sonra oradan heyetler gidiyor, oradaki direkt aktörlerle, direkt insanlara bilgiler veriliyor. İkinci katman müzakere katmanı. Toplumsal destek için çok önemli. Orada aynı insanlar o toplumsal desteği sağlama bağlamında sonuca vardılar ama yöntem olarak müzakere yöntemi oldu çünkü toplum konuşmaya başladı. Ve Her toplantıda farklı insanlar olunca bu farklı insanların birbiri ile konuşması bu olumlu bir sonucu yarattı. Bu yüzden bu çok önemliydi. 3. Aşaması da bu paketler, demokratikleşme paketleri. O yüzden ben çözüm sürecini zaten ben parantez olarak pazarlık, müzakere ve demokratikleşme olarakonun o müzakeresi yapıldı. Yani bir tek benim bildiğim Antalya bölgesinde Rifat Hisarcıklıoğlu TOBB'dan oradaydı. TOBB'un düşünce kuruluşu olan TEPAV'ın belli bir toplantı yapma stilleri falan var, orada galiba o yöntemler de uygulandı. Yani o yüzden de bu şeyi de gösteriyor, farklı kararlar bizler tarafından alındı.

4. Raporlarınızda da farklılık söz konusu....

Raporlarımızda ortak noktalar ortaya çıkıyor fakat raporlar farklı.

5. Uygulamanın örnek alındığı herhangi bir ülke söz konusu mu?

Bu konuda mesela ben akademisyen olarak biraz ilgilendim ama Âkil İnsanlar içinde biraz evvel ilk sorudaki ikinci kategoriye uyma yani bizde direkt olarak siyaset ya da bu süreçlerle bağlantısı olmayan sanatçılar, gazeteciler, iş dünyasından insanlar filan vardı o yüzden hani bu konuda hükümetin de esasında bu kararı almasında bunu böyle çok büyük bir akademik, teorik yahut da dünya pratikleriyle bağlantılı çalışmanın sonucunda bir model olarak oluşturduğunu düşünmüyorum. Biraz et koklayarak bunun böyle olmasının daha iyi olacağı düşünüldü herhalde. Ve orada peki ne yapalım denilince çok ufak bir grubun dar olacağı düşünüldü. Grup fazlaştıkça da, o insanları koyunca da en doğru kararlardan biri ki, onu aldılar, farklı bölgelere insanları o bölgelere dönük olarak yolladılar. Mesela ben kendim, Ege Bölgesinde çalışmayı tercih etmedim. O bize söylendi, siz Ege Bölgesinde çalışacaksınız diye ama Ege Bölgesindeki insanlara baktığım zaman o bölgedeki –biraz sorunlu bir bölgeydi Ege Bölgesi- biz Başbakan'dan aldığımız bilgi ışığında Ege Bölgesinde %41'lik, 42'lik bir destek vardı. Biz başladığımızda %60'a çıktı o destek. Ama yani orada da tabi Ege Bölgesinde olan arkadaşların o bölgeyle ilişkilerinde ya da formasyonlarındaki nitelikler

biraz rol oynamış gibi geldi bana. Ama biz tercih etmedik fakat, yani bu doku sayısı 5 olabilirdi, 9 olabilirdi ama herhalde belki bazı arkadaşlar gelemeyebilirdi. Çünkü çok yoğun bir çalışma yaptık 2,5 aya kadar. Yani bu anlamda ikinci kategoriye Âkil İnsanlar kurma bu doğru bir karardı ve fakat benim bilgim dahilinde bu biraz etok olduğu için Türkiye’ye özgü bir şeydi bu. Biraz Guatemala’da buna benzer, Guatemala örneğinde buna benzer bir şey var. Fakat tabi çözüm süreci devam ediyor. Çözüm süreci devam etmekle birlikte tabi hükümetin çözüm süreciyle ilişkisi ve toplumun çözüm süreciyle ilişkisinde önemli kırılmalar oldu. Örneğin tam çözüm süreci devam ederken Gezi Olaylarının olması, gezi olaylarında hükümetin aldığı tavır, arkasından Mısır darbesi olması, arkasından cemaatle olan kavgalar, 17 Aralık, 25 Aralık süreçleri filan, bence ki bana o tür teklifler de geliyordu bence esasında başarılı olduğu için bu bir müzakere yoluyla ben esasında Âkil İnsanlar grubunun işlevini kendimin biraz yazmaya başladım düşünüyorum biraz, kendimin görüşü içinde akademik olarak bu çatışma çözümleri ve uzlaşma dediğimiz yani “conflict resolution and reconciliation” dediğimiz alanda aslında bir müzakere yoluyla çatışma çözümü modeli oluşturabilir diye. Fakat burada çözüm sürecindeki Âkil İnsanlara hükümet değer verdi ama Âkil İnsanların oynadığı role bu tür bir değer verilmedi. Biraz da tabi biraz evvel söylemiş olduğum bu Türkiye’yi 180 derece ters döndüren olayların sürecinde de esasında çözüm sürecindeki Âkil İnsanlar ne yaptılar bu nasıl daha... o yüzden sizin bu yaptığınız çalışmalar çok önemli bence, akademik olarak tartışmalar, çalışmalar.. Türkiye birden bire farklı bir alana ve farklı bir yöne doğru gitmeye başladı. Öyle olunca da bu model olma, nereden geliyor bu nasıl düşünüldü? Burada bir muğlaklık var. Biraz da şeye benziyor, tekrar edeyim Guatemala’ya benziyor ama kendi içinde çok düşünülmeyen ortaya konmuş bir şey. Fakat içi dolduruldu Âkil İnsanlar tarafından. Biraz daha teorik, akademik, analitik, karşılaştırmalı çalışılsaydı böyle bir uzlaşma, çatışma çözümü modeline doğru gidebilirdi. Ona da ben kendi çalışmalarımda ‘müzakere yoluyla çatışma çözümü’ modeli en azından best practice dediğimiz iyi örnek olabilirdi. Çünkü hakikaten Âkil İnsanların rolü bir, toplumun müzakere ederek sorunlara çözüm bulmada çünkü ona benzer bir şeyi de şeyde yaşadığımız için biz, orada da bir durgunluk var. Yeni anayasayı kutsayacak kadar aktif olarak katılmıştı. Esasında orada da bir sürü sivil toplumun katılımlarıyla ilerleyen süreç en azından ilk aşaması olarak bireyselliğe kadar da müzakere yapıldı. Yani hakikaten toplum yeni anayasa ve anayasanın 5-6

maddesinin ana hatlarını ortaya koydu. O yüzden biraz siyasetçinin önüne geçti. Ya burada da bence toplum bence bu müzakereyi yaptı, biraz toplumsal desteğin sağlanması fikri çatışma çözümünün önemli boyutlarından biri. Yani müzakere yoluyla toplumsal destek sağlamak ve olarak bir müzakere çözümü modeli yaratmak deneyimi, örneği olarak anılabilir.

6. Akademisyen üyeler bir eğitcilik misyonu yüklendi mi?

Bizde, Ege Bölgesinde Baskın Oran vardı o da akademisyendir, ben vardım, Fehmi Kuru vardı, Doğan grubundan arkadaş vardı, Akit Gazetesinden önce Hilal Kaplan vardı fakat o akit Gazetesindeki arkadaş gidince orasını tam hatırlamıyorum Arzuhan Doğan vardı, bir de genç arkadaş Fadime Özkan vardı. Mesela ben onu daha evvelden gazetelerde benimle de röportaj yapmıştı Star gazetesinde çalışıyordu. Esasında bu insanlar nasıl Âkil İnsan olur filan gibi birşeyler oldu.. “genç” diye. Ben mesela Fadime Özkan’ın performansını çok başarılı bulmuştum. Âkil İnsanlar sürecinde çok kapsayıcı. Tabi benim daha kapsayıcı, daha yumuşatıcı söylemim olduğu için –Baskın Oran’da bir kitap yazdı Ben Egede Akilken diye- onun başında o da bahsediyor, benim rolüm biraz daha dengeli, kapsayıcı, yumuşatıcı. Tarhan Erdem Bey vardı ama Tarhan Erdem Bey üçüncüsünde biraz rahatsızlandı. Avni Özgürel vardı. Yani o olunca ben daha böyle biraz hoca, biraz yumuşatıcı söylemi olan ama Baskın Oran hoca daha sertti. Onun söylediklerini yumuşatma işlemleri filan görüyordum. Yani öyle bir şeylerimiz vardı. Beril Dedeoğlu’nun da herhalde orada vardır ama bence esasında Arzuhan Hanım da şey yaptı. Avni Özgürel belli insanların belli gözle baktıkları deneyimleri çok olan bir insan. O yüzden hani o anlamda rol dağılımı oluyordu ama ben biraz daha böyle onu yumuşatmak insanları biraz daha kapsayıcı, kucak altına almak gibi bir işlevim olmuştu. Yani arkadaşların sürekli olarak söylemesinden bunu söylüyorum. Kendim olarak tanımlamak değil de.

7. Çalışmalarınızın başlangıcında hedefleriniz nelerdi? Sizden istenen neydi?

Hükümetten bizden bir şey istenmedi. Hükümetin bizim örgütlenmeyle ilgili de bir şey söylenmedi. O yüzden esasında bir muğlaklık vardı başta. Fakat örgütlenmeyi biz yaptık. Ama benim anladığım kadarıyla ilk baştaki tabi tepki de biz geldik Âkil İnsan, akil öyle veya böyle saygın ve bilgili insan görüldüğü için bize anlatın dendi. Biz de size anlatmayacağız, siz konuşacaksınız biz de sizinle beraber konuşacağız deyince ilk önce biraz tepkiler oldu ama esasında insanlar bunu sevdiler. Katılım mesela çok yüksekti bizim gittiğimiz yerlerde. Bütün o insanlar gelip katılıyorlardı. Tepkiler de oluyordu dışarıda bazen katılım sayısı tepkiden daha az oluyordu ama tepkiler bana göre doğal, olağan ve çok ufak sayıdaydı. O yüzden belki hükümet kendi kafasında Âkil İnsanlar grubundan bu toplumsal desteği sağlamak, toplumla bu konuda paylaşmayı düşünmüştür. Düşündüyse o zaman başarılı oldu. Çünkü hakikaten Âkil İnsanlar, topluma tabi bizim gibi insanların konuşması belli şeylerde bilgi şey yaptığımız için hani hükümetten şu şu şu şöyle değil de biz kendimiz bunları izleyen insanlar aramızda her gruptan insanlar olduğu için o yüzden bazı açılış konuşmalarını ben yapıyordum bazı kapanış şeylerini ben yapıyordum öyle olduğu için Avni Bey'in mesela bu süreçleri bilmesi, Tarhan Erdem'in bu süreçlerdeki deneyimi yani burada Baskın Oran'ın... Burada hem toplumsal destek arttırıldı hem de toplumun bu sürece katılımı sağlandı hem de toplum müzakere yapmayı öğrenerek esasında bunun çözüm sürecinin esasında yasal düzenlenmesi yapıldı ama böyle bir korunma altına da alındı çünkü toplum sahiplenme noktasına geldi. Ve biraz da hani bizim yaptığımız konuşmalar anlattıklarımız için de toplum bilgilenmiş oldu. Bu yüzden ben onu böyle, bir toplumsal desteğin artması, toplumun müzakereyi öğrenip bunun bu şekilde gitmesine el vermesi yani müzakereyi öne koyması üçüncüsü toplumun çözüm sürecinin temel alt yapısını güçlendirmesi, onun sağlanması dördüncüsü toplumun bilgilendirilmesi gibi. Tabi hükümet bunu bize bu şekilde söylemedi. Bu biraz spontane olarak sürecin kendi ürettiği sonuçları oldu.

8. Toplantılarda en çok hangi başlıklar üzerinde duruldu?

Toplantılarda 3-4 başlık vardı. Bunlardan bir tanesi tabi bilgi eksikliği olduğu için muğlaklık da olduğu için ne oluyor, yani bir pazarlık mı var, yani ne yapılıyor gibi bir endişeydi. Ondan sonra ikincisi yani Kürt sorunu çok ciddi bir sorun ve çok

travmayaratan bir sorun olduğu için yani Türkiye gidecek mi, Türklük gidecek mi, ne oluyor, Türklere ne oluyor gibi şüpheli olanların çok sorduğu bir soru vardı. Üçüncüsü bunu gerçekten hükümet hakikaten istiyor mu yoksa başka nedenlerle mi kullanıyor. Peki bu olunca sırf Kürtlere mi bir şey olacak, bize ne olacak gibi Alevilerden, kadınlardan, gayrimüslimlerden, sakatlardan, özürlülerden çok şey oldu. Öyle bir hani hükümetin buradaki niyetiyle ilgili. Dördüncüsü de mesela bazen işte Abdullah Öcalan serbest bırakılacak mı, bazen mesela Türkiye'ye ne olacak gibi daha spesifik şeyler. Bir de tabi belki benim de görüşüm şeydi Türkiye zayıflayacak mı, güçlenecek mi bunun gibi şeyler ana başlık gibi her yerde ortaya çıktı. Zaten tekrarlanıyordu. Ben de onu bazı yazılarımda toplumun endişeleri ve olasılıklar filan diye yazdım. Biraz tabi endişeleri konuşmak esasında tabi desteği ve uzlaşmayı sağlama açısından bence çok önemliydi. Destek vardı ama tabi o desteğin olması da çözülebilir gibi olduğuydu. Esasında tüm sorunlarına rağmen işte ciddi biçimde hükümet konuşuyor Âkil İnsanlar oluyor o ara PKK Türkiye'den ayrılacak mı diye süreç başlıyor, ölüm olmuyor ben mesela şehit anneleri ile görüştük çünkü çok şehit var Ege'de. Ama o ara ben şeye de gittim 5-6 tane Kürt sorununu çok aktif yaşayan Güneydoğu, Van, Hakkari, Siirt, Batman, Diyarbakır oralara gittim, orada da mesela PKK anneleri yani çocukları ölmüşler o anlamda zordu fakat yani bunlar şey yapıldı.

9. Toplantılar basına kapalı bir şekilde yapıldı değil mi?

Genel bir basına yapılıyordu ilk başta hepsi basına kapalı yapıldı çünkü insanlar konuşsunlar diye. Yani her şeyde ilk önce böyle bir genel konuşmayı basına, ilk konuşma yapılanlar basın orada oluyordu. O konuşmada. İşte o konuşmayı bazen Tarhan Erdem yapıyordu bazen Avni Özgürel bazen de ben yapıyordum. Yani o ilk konuşmalardan sonra basın dışarı çıkartılıyordu.

10. Demokratikleşme yolunda atılan bu adımın şeffaflığı ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Daha şeffaf olsaydı insanların kafalarındaki soru işaretleri azalmaz mıydı?

Olabilirdi ama basının süreç içinde artıları eksileri var. O da tartışıldı esasında. Bence şeffaflı toplantılar çünkü esasında halk oradaydı, örgütler oradaydı, basın anlamında mesela yerel basınla ayrı toplantılar yapıldı. Yerel basın tabi Anadolu kentlerinde bir

sürü güçlü yahut da güçsüz televizyon kuruluşlarından yerel gazetelere kadar bir sürü şey var. Hepsi davet edildi. Fakat basına kapalı olması insanlar orada konuşacak ondan sonra gidecek konuşmalarının gazetede çıkması falan çok hoş olmayabilir. İnsanların daha rahat konuşmalarının basına kapalı, ki dünya pratiği öyledir, yani o anlamda bir şey olabilir. İkincisi de tabi basında biraz biz esasında konuşmak, müzakere etmek, bilgi alışverişinde bulunmak istiyorduk. Ama basın biraz daha reytingler, şeyler filan o anlamda mesela bu şeyi de fazla abartarak verdiler. Bu tepkileri mepkileri. Bazen çok kötü şeyler olmuş da oluyordu ama ben mesela olumlu şey yapıyordum olumlu ve olabilir gibi karşılıyordum. Çünkü salonlarda bayraklarla şeylerle, yani o gösteriler de olacaktı. Böyle birkaç tane ufak şey vardı bizimkinde ama böyle aşırı bazen hani ne yapıyorsunuz nasıl yapıyorsunuz şudur budur falan yani fiziki bir filan saldırı yoktu. O yüzden bence meşru, yapılabilir. Mesela basın onları çok abartıyordu. Basın onu abarttığı zaman mesela bir keresinde yüz küsur kişi öyleyse o zaman bütün o güzel konuşulanlar, güzel eleştiriler, kaygıların dillendirilmesi onlar basında olacağına o öndeki insanlar olunca o zaman ertesi gün iki yüz kişi olarak geliyorlardı. Basının öyle bir negatif etkisi de var. O yüzden bence basına açık bir giriş ondan sonra basına kapalı konuşmalar fakat onun içinde muhakkak yerel medyayla beraber basın hem bir tanışma hem bir konuşma. O yüzden bence bu daha sağlıklı ve yararlı olardı.

11. Ege Bölgesi Raporunda Afyon, Uşak illerinde MHP ve CHP İl Başkanlarının “Âkil İnsanlara karşı Güç Birliği kurdukları” ifade ediliyor. Nasıl bir güç birliğiydi bu hocam, biraz anlatabilir misiniz?

Orada esasında CHP ve MHP zaten bu sürece karşı çıktılar. Ama mesela illere gittiğimiz zaman genelde esasında TKP gibi şeyler daha çok, gösteri yapanlar ama işte MHP’nin Sayın Bahçeli’nin mitinginden sonra hükümet biraz korktu. O yüzden de güvenlik şeyleri bence çok gerekli olmayan şeyde arttırıldı. O yüzden de böyle bazı yerlerde bu iki grup, iki parti, ikisi de karşı olduğu için büyük yerlerde olmaz o ama daha ufak yerlerde çünkü herkes birbirini de tanıyor öyle bir ittifak oldu ama bence onlar esasında olabilecek, olan ama çok da fazla önemsenmesi gerekmeyen yani mesela çözüm sürecinin başarısı, Âkil İnsanların yaptıkları, bugün cumhurbaşkanlığı seçiminde bunları yaşamamız çok daha önemli. Çok önemli olarak biz görmedik ama rapora tabi

ilginçti o izlenim yazıldı. Raporu esasında herkes raporu onayladı. Öyle bir rapor herkesin, bu bizim raporumuz dediği bir rapor.

12. Kim kaleme aldı raporu?

Kaleme ilk başta Tarhan Erdem'in KONDA'dan asistanı benim de tanıdığım. Onlar öyle bir topladı. Bizler yazı gönderdik, oradan alıp sonra bizler revize ettik. Son halini böyle aldı.

13. İki aylık bir süre amaca ulaşmak için yeterli miydi?

İlk önce esasında bir ay düşünüyordu hükümet. Sonra bazı arkadaşlar bunu 4-5 ay yapalım dedi. Fakat hükümetin –benim de fikrim öyleydi, bir ay biraz kısaydı- ama 3 ay 4 ay da uzundu. Çünkü onlar Yani kendi Âkil İnsanlar kurulu olarak deneyimlerimden değil de başka sivil toplum çalışmalarından toplantılardan bunlar uzadıkça tavsiye edilebilecek yani benim kendi özelimde yani uçakta yaşıyorum gibi bir durum oldu. Çünkü kendi işimden de, bu arada iki kere Amerika'ya gittim, iki kere Avrupa'ya farklı ülkeye gittim yani aksatmadık o yüzden bence iki küsur ay yani başıyla sonuyla birlikte 2,5 ay bence doğru olandı. Kararı doğru olarak alındı. Sonra şey dendi, çalışmak isteyenler devam edebilirler kendi başka formatlarında. Ama tabi devam edilebilirdi de daha her gruptan bazı insanlar bir araya gelip şey yapıp. Fakat bence şey yani gezi olaylarının gezideki o ilk bir ayındaki o insanlarımızın, o öğrencilerimizin, çocuklarımızın, oradaki o şey esasında biraz da bana göre çözüm sürecinin de bir sonucuydu. Yani şehitlerin olduğu, kavgaların olduğu bir yerde gezi parkı olayları bir günde yaşanamazdı. Yani o yüzden ben örneğin, o dönemdeki bir yazımda burada çözüm sürecinin olumlu sonuçlarından biri de bu oldu çünkü o da esasında bana göre yeni anayasa çalışmaları, çözüm süreci gibi yani bir ilin bir merkezinde olan bir park ve etrafına AVM yapılsın mı yapılmasın mı üzerine bir şeyden çıktı o da. O da bir müzakereydi esasında. Ki, bana göre ki onu da ben başka çalışmamda, o ilk, sonradan bazı sorunlar olabilir ama esas gezi dediğimiz şey bana göre biraz gösteri yoluyla müzakereydi. Bütün o güvenlikler şunlar bunlar filan.. Yani o anlamda benzerlik vardı fakat maalesef ki ondan sonra ki biraz yön değiştirerek gezi olayları, çözüm süreci ve bu Âkil İnsan olaylarını bitirdi. O yüzden de yani ondan sonra hükümet ne düşünüyordu ondan sonra ne oluyordu ne bitiyordu ama yani başarının nedenlerinden biri de esasında

bunu geçen hafta da televizyonda da galiba söyledim. Çözüm sürecinin başarılarından birisi hala ölümler yok, hala müzakere devam ediyor ve dediğim gibi Türkiye Cumhurbaşkanlığı seçimine gidiyor. Mesela Cumhurbaşkanlığı seçimine giden Türkiye’de bir cumhurbaşkanı adayı başbakan Erdoğan, çözüm süreci, onun vizyonunun cumhurbaşkanı vizyon projesinin en önemli ayaklarından birini oluşturuyor. Öbür üç adaydan bir tanesinde de esasında Kürt sorunundan gelen BDP’nin çıkardığı, şimdilik performansı çok iyi giden Selahattin Demirtaş. Bunlar çözüm süreci yaşanmasaydı, Âkil İnsanlar çalışmaları toplumun o şeyleri olmasaydı bunlar mümkün olamazdı yani. O yüzden de bence çok önemli bir fırsat hala devam ediyor ama yani daha da iyi şeyler yapılabilir. Ama kendi halinde devamını sağladık.

14. Sizce raporlar neden tek bir rapor haline getirilerek kamuoyu ile paylaşılmadı?

O işte biraz gezi olayları yüzünden herhalde olmadı. Biz son toplantıyı yaptık, son toplantı biraz gezi olaylarının gölgesinde geçti. Başbakan biraz çok iyi götürdü ama sinirliydi. O yüzden çok uzun bir toplantı olmadı. İlk toplantı yedi saatken bu toplantı 3 saatte falan bitti. Fakat benim bütün o toplantılardan ve raporlardan çıkardığım ortak noktaları çok fazlaydı. Yeni anayasa, gibi şeyler yani onlar birleştirilecekti. Fakat öyle tek bir rapor hala çıkmadı. Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra ben kendim de tekrardan bu çözüm sürecine etkileri üzerine illerdeki ekiplerle proje yapmak istiyorum. O zaman biraz daha bakacağım ama şu ana kadar benim bildiğim bütün bu raporlar harmanlanmış onlardan bir hükümetin pozisyonu çıkmış bir şey yok. Ama yani yeni anayasa örneğin şu an üç cumhurbaşkanı adayı da söylüyor, o raporların da şeyi gibiydi yani yeni anayasanın çözüm sürecini sürdürebilir kılmak için olduğu hep vurgulanmıştı.

15. Bazı heyet üyeleri arasında zaman içerisinde uyuşmazlıklar ortaya çıktı? Bunların nedeni neydi? İç Anadolu Bölgesi için Celalettin Can örneği? Ya da süreç içerisinde kopuşlar oldu.. Murat Belge gibi... Ege grubunda buna benzer olaylar yaşandı mı ?

Ege bölgesi uyumlu çalıştı. O bizim kendi raporumuzda da var, kendimizde de var. Mesela Akit Gazetesinin genel yayın yönetmeni olan arkadaş geldi, geldiği gün dedi ki ben bugünden itibaren yalnızca bunun için çalışıyorum. Destekliyorum ve kendi

gazetemle de konuştum bu süreç bitene kadar gazetemden hiçbir olumsuz, hiçbir provokatif bir manşet hatta şey yayınlanmayacak dendi. Hakikaten de yayınlanmadı. Ve bu iki buçuk ay zarfında çok olumlu tavırla çalıştı. Ondan sonra, o yüzden bizde şey vardı uyum. Gerilim falan yoktu. Ama tabi eleştiriler de vardı. Mesela Arzuhan Hanım, Fadime Hanım zordu şeydi biz biraz daha öne şey yapıyorduk. Fakat bizim tarafta yoktu, bazı yerlerde tabi daha fazla oldu o şeyi biliyorum İç Anadolu bölgesinde veyahut da diğer bölgelerde bazı şeyler oldu. Fakat bu tabi doğal. Çünkü buradaki işte yani yine o iki –daha da fazla kategori eklenebilir ama- kategorideki akıl tanımının ilkinde tam öyle olmuyor. İlkinde bu sorunu atıyorsunuz, çünkü daha ufaklar. Onlar genelde beş kişi, yedi kişi, dokuz kişi gibi oluyorlar. Zaten onlar, kendi aralarında çalışıyorlar. O yüzden zaten kendileri beraber çalışılacak insanlardan oluşuyor. Sadece yani her insanın çok uzun deneyim ve saygınlığı değil bu çok az kişilik bir sayı. Tabi 60 küsur kişi olunca muhakkak bu tür şeyler oldu. Murat Belge sonlarda ayrıldı. Ama burada gezi olayları, oradaki hükümetin tutumu herkesin kafasını karıştırdı ama o dönemde zaten bizim yani ondan sonra devam edebileceği bir yerler olabilirdi, devam edecekti ama aktif olarak yani şeyimiz bitmişti. Hem her hafta sonu ben çünkü Cuma günü gidip Pazar akşamı dönüp, her gittiğimde illa il içindeki kasabalar yani 200’e yakın insanla görüşmeler falan çok yoğun çalıştık. O yüzden o yoğunluk bittiğinde raporlar yazılmıştı. Ondan sonra başka formlarda belki gruplar halinde bir şeyler denendi, o yüzden hani arkadaşlar içinde de eleştirenler vardı ama yani artık bitmişti o süreç. O yüzden bence 60 küsur kişi de yani biraz evvel söylemiş olduğum iyi örnek, deneyim filan ona uygun bir çalışma oldu o. Yani o yüzden bence o öyle büyük-yani 60 küsur kişi büyüktü- grupla çalışıyorsak o da olacaktır.

16. Âkil İnsanlar heyetini nasıl değerlendirirsiniz?

Âkil İnsanlar esasında bir kolaylaştırıcı müzakere grubu, uzlaşma grubu diye tanımlayabilirim ben. Fakat yani bu her zaman uygulanabilir mi onu da bilemem, örneğin ondan sonra bazı akıl arkadaşlar biz kendimiz akıl olarak şunları yapmak istiyoruz deyince tabi benim açımdan da mesela sorunlar yarattı çünkü öyle bir 60 kişilik konsensusa gitmek mümkün değil, yani böyle bir durumda ancak bölgelere ayrılıp herkes bir yerde çalışıp ondan sonra onların çıkardığı raporların bunun bir üst komisyon değerlendirir filan. O anlamda görevi bitmiş olabilir ama o Âkil İnsanlar için

hükümet bazıları ile çalışabilir. Ama onların tekrardan tartışılması gerekiyor. Bunu, o yüzden en fazla uzlaşma grubu diye tanımlayabiliriz. Görevlerini yaptılar ve bitti o anlamda. Yani ondan sonra neler yapılabileceği ancak üzerinde çalışıp görülebilir. Örneğin bir grup Âkil İnsan aramızda bunu yapmak istiyoruz filan gibi şeyler yaptılar. Bence onlar internette şeyler çıkınca bir sürü o eleştiriyor bu eleştiriyor öyle bir konsensüs, uzlaşma 60 kişiden çıkmaz bence o bitmişti, arkadaşların yaptığı da hatalıydı. Mesela ben onların fikirlerini çok kabul eden bir insan olmayabilirim. O yüzden ben öyle Âkil İnsan isminin de kullanılmaması gerekir. Kullanılacaksa o gruba yani vesaire o gruba başka insanlar girebilirler. Oradan belki insanlar birinci tür akıllar daha ufak şeyler yapabilirler. O yüzden şey bizim grup uyumluydu ama öyle bir farklı görüşleri olan insanlar olduğu için başarılı bir şekilde o görev bitti ama artık bence hani artık o şekilde bir akıl demek yanlış olur bence çatışma çözümünde uzlaşma grubu, çatışma süreci çözümünde görev yapan uzlaşma grubu olarak, müzakere grubu.

17. Çalışmalarınız sırasında heyet üyeleri tarafından hükümet politikası ile uyumlu olmayan bireysel görüş ve düşünceler dile getirildi mi?

Evet..

Örnek verebilir misiniz?

Ben mesela kendim başkanlık sistemine karşı olduğumu, çünkü şey de söyledi başkanlık sistemine geçilecek, onu söylüyordum. Hatta Baskın Oran örneğin ben de hükümeti şu konularda, azınlık konusunda eleştiriyorum diyordu. Ben zaten kendi özelimde bunu bir devlet projesi olarak gördüğüm için Ak Parti ya da hükümet projesi değil de devlet projesi olarak gördüğüm için hakikaten de Kürt sorunun çözümü için önemli olduğunu gördüğüm için bunu kabul ettim. Yoksa yani benim de başka zamanlarda bir araya, yan yana gelmeyeceğim insanlarla çok çalıştık ama çalıştık yani. O yüzden onlar dile getirildi.

18. Heyetin kamuoyunu ikna edecek bir heyet olduğu konusunda da vurgu yapıldı. Heyet bu anlamda hangi teknikleri kullandı?

Bu tabi eleştirel bakanlardı, muğlaklıklar olan. Ben hepsini doğal karşıladım ama bir ikna grubu değildi çünkü biz iknadan ziyade ben daha çok endişelerin altını çizerek

yazdım. Endişeleri de dile getirmenin önemli olduğunu söyleyerekten. Ki ne kadar endişeler dile getirildiyse, ne kadar endişeler konuşulduysa esasında o kadar uzlaşma çıktı. Ama biz ikna edici bir grup değildik, çünkü zaten yani ikna etme gibi gitseydik oraya zaten o zaman kutuplaşma olurdu. Yani o zaman niye ikna olsun insanlar. Toplumsal desteğin Ege’de daha zayıfken daha güçlü olması sürecin sonucudur. Yani süreç dediğin zaman esasında bütün o iller, kasabalarda yüzlerce kişiyle ve yapılan yüzlerce toplantılardan bahsediyorsunuz. O yüzden de hani hakikaten yoğun çalışmanın sonucunda bence de toplum ilk başta aaa diyordu ama sonra alışmaya başladı, evet ben konuşuyorum dedi. Ve biz o konuşmanın sonuçlarını hükümete kendi raporumuzda yazdık, ki orada da esasında farklı yerlerde de çıktı işte yeni anayasa olsun, demokratikleşme olsun, sürece güven olgusunu arttırması filan..

19. Üyeler, herhangi bir ücret aldı mı?

Hayır, hatta cebimizden harcadık. Zaten ücret olsaydı herhalde diğer arkadaşlar da öyledir ben kabul etmezdim zaten.

**20. Size göre Âkil İnsanlar Heyeti ve heyetin çalışmalarının eksikleri var mıydı?
Ayrıca neler yapılabilirdi?**

Bir kere bunun daha uzun dönemli olabileceği, heyetin çalışmalarının değil de mesela her gruptan iki üç kişi tekrar dönüp mesela iki-üç ay sonra bu insanlarla yaa toplumsal destek sürekli çalışması gerek, o tür çalışma olabilirdi. Hükümet bence bunu uzun dönemli ve teorik olarak çok fazla düşünmedi, başarılı oldu, başarısı devam da ediyor, ondan sonra onun dışında ben çok fazla görmedim, bizim kendi içimizde sorun olduğunu hatta daha neler yapılabilir diye. Çünkü görebildiğimiz, konuşabildiğimiz herkesle konuştuk. Ama tabi bu çok hızlı başladı ve hızlı bir şekilde bitti. O yüzden de hani ilk gittiğimiz gün mesela biraz sorunluydu. Biz tam ne yapacağımızı bilmiyorduk. Toplum da bizden ne beklediğini tam bilmiyordu. O yüzden de ilk gittiğimizde İzmir’le başlamıştık, İzmir’de ilk günde bir sürü yahut da o çalışmanın ilk şeylerinde hep şey oldu: o zaman siz niye akilsiniz? Madem bilmiyorsunuz.. Filan gibi çok hızlı oldu ama bence overall yani genel anlamda başarılı bir deneyimdi.

21. Hocam, bürokrasinin tutumundan bahsederken polis korumasında aşırıya kaçılan yerlerin çok olduğu belirtilmiş raporda, bu durumun ne gibi sakıncaları olduğunu düşündünüz? Nasıl olmalıydı?

Biz son zamanlarda Bodrum’a gittik. Bodrum büyük bir yer. Yani oraya 7-8 tane polis arabası, tomalar falan böyle olunca biz kendimiz sanki oraya terör götürdük gibi oldu. Bütün her taraf, ufak yer çünkü. Polis arkadaşlara teşekkür ettik, çünkü onlar çok çalıştılar, sabahlara kadar oturuyorlardı. Bazen biz gerek yok diyorduk ama böyle şey yapıyorlardı. O yüzden de bu asayiş ve polis tabi güvenlik temelinde önemliydi ama çok fazla olunca toplum korkmaya da başladı. Ama hükümette tam ne yapabiliirdi bilmiyorum çünkü Kürt sorununda farklı yerlere gittik, bizim de mesela tanımadığımız, ben oraları geziyordum ama ne bileyim Kütahya’ya Akhisar’a da ilk defa gitmiş oldum. Tam da bilmiyorsun filan. Fakat mesela medya daha sorumlu davranıyordu içeride olanları, oradan çıkanlarla röportajları, çünkü bence daha olumluydu onlar, yazıyordu, yani sürekli olarak dışarıda olanları tercih etmeseydi, dışarıdaki 100 kişiyi saldırı yapanları filan.. Basının şeyi iyi olmadı ama orada tabi ama yani polise gerek vardı. Biraz da tabi orada başıyla sonu şey yapmak lazım. Orada da şey oldu şu MHP’nin Bahçeli’nin Bursa mitinginden sonra biraz hükümet korktu galiba, ondan sonra biraz daha arttı. Daha arttıkça bu sefer destek de artıyordu aslında daha rahat konuşabileceğimiz şeyler de o şeyler. Yani ben yolda yürürken filan sivil polisler filan etrafımızda vardı ama ben kendime de güveniyordum kimseyle öyle bir şey olmayacağına ve hatta herkesle kucaklaşarak benim şeyim gitti. Ama bayrak sallayanlar, saldırgan olanlar falan vardı tabi. O da orantıladığınız zaman çok düşüktü bence.

22. Diğer heyetlerin deneyimleri ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

Akdeniz Bölgesi TEPAV’ın yaptığı bir modelle yaptı. Ondan sonra bir grupta Başbakanla diyaloga geçti ama gruplar arasında fikir diyalogu olabilirdi. Yani fikir paylaşımı. Televizyonlarda daha fazla oldu. Ben de televizyona çıktım Habertürkte Türkiye’nin Nabızı programına. Esasında kendi içinde de o diyalog olabilirdi heyetler arası. Ama diğer heyetlerin hem arkadaşlardan hem bu tür programlardan neler

yaptığını, başlarına neler geldiğini biliyordum. Onu biz kendimiz karşılamış olduk ama... Ama böyle bir mekanizma yoktu yani.

Teşekkür ederim.

EK 3: Etyen Mahcupyan ile 1 Eylül 2014 Tarihli Yüzyüze Görüşme

1. Sizce Âkil İnsan kimdir?

Bu şu andaki siyasetin dışında bir durum. Eğer gerçekçi olarak bakmak gerekirse başkalarının akil bulduğu insandır. Çünkü bir insanın kendi kendisine akilim demesinin bir mantığı yok. Dolayısıyla her toplum, her zaman ve mekân kendine göre bir kültür üretir. O kültürün belirli özelliklerini taşıyan, onu derinliğine götürdüğü varsayılan ve o kültürün üzerinden belki bir gelecek tahayyülü anlatabilen, sorunlar çıktığı zaman objektif baktığı varsayılan insanlardan bahsediyoruz. Çok böyle özel insanlar da değil. Mesela böyle yani dediğim gibi her zaman ve mekâna, kültüre ait göreceli bir hikâye yani.

2. Süreç içerisinde bazı heyet üyeleri de dahil olmak üzere terminolojiyle ilgili sıkıntı olduğu dile getirildi. Siz ne düşünüyorsunuz, heyet için bu doğru bir isim miydi?

Terminolojinin önemli olduğu bir olay değildi bu, bu siyasi bir olay ve de siyasi bir amaçla yapılıyor. Nötr bir isim bulunması ama saygınlığı olan bir isim bulunması gerekiyor. Yani hükümet bunu bulmuş. Başka bir şey de bulabilirdi. Dolayısıyla kelime çok kritik değil, fonksiyonun yanında.

3. Heyet üyelerine Ak Parti hükümeti tarafından davetler nasıl ve kim tarafından yapıldı?

Bir iş bölümü yapılmıştı anladığım kadarıyla. 8-10 kişi ayrı ayrı ellerindeki listeyi aradılar.

Kimlerdi bu kişiler, isim verebilir misiniz?

Beni Beşir Bey aradı, ben onu biliyorum. Ama başkalarını başka insanlar aramış ama... Yalçın Akdoğan da aradı ama hiç sormadım diğerlerine.

4. Heyet üyelerinin isimlerine kimlerin karar verdiği ile ilgili bir bilgi verildi mi size?

Yok ama üç aşağı beş yukarı bir fikir bir kanaat vardı zaten çözüm süreci ile uğraşan bir grup var Ak Parti içinde 6-7 kişilik. Onların tabi oluşturdukları bir liste. Bu listeye Öcalan'ın da bir şekilde müdahil olduğu biliniyor. Dolayısıyla bütün bu listeler ve öneriler geldikten sonra bir denge gözetildiği de çok açık. Hani her kesimden insan olsun vesaire gibi. Sonuçta da çok fazla sayıda insan olmasın bitarafıyla... Ekleme çıkarmalarla herhalde en son da Tayyip Erdoğan'ın kontrolünde olan bir listeydi.

5. Bölgelerinize giderken hükümet tarafından Âkil İnsanlara hükümetin Kürt politikası bağlamında bir bilgilendirme yapıldı mı?

Yoo, hayır öyle bir tarafı yoktu bunun. Bu tamamen serbest bir olaydı.

6. Uygulamanın örnek alındığı herhangi bir ülke söz konusu mu?

Bizim aldığımız bir örnek yoktu. Öyle bir şey düşünülmedi ve hiçbir zaman konu olmadı.

7. Akademisyen üyeler bir eğitcilik misyonu yüklendi mi?

Diğer grupları bilemem ama öyle bir şey olacağını pek sanmıyorum. Burada yani her biri kendi çapında kendisinden emin olan, özgüveni yüksek olan bireylerdi sonuç olarak. Akademide olunca çok fazla şey bilinmiyor yani.

8. Çalışmalarınızın başlangıcında hedefleriniz nelerdi? Sizden istenen neydi?

Bir kere kapsayıcılık olarak koyduk biz, yani her yere gidebilme, herkesle konuşabilme, her kesimle konuşabilme, her kesimle aynı anda mümkünse konuşabilme, onları birbiri ile konuşturabilme ve de çok açık olabilmesi bu konuşmaların. Herkesin istediğini söylemesi, sorabilmesi, dinleyebilmesi.. Esas zihnim buydu. Ondan sonrası biraz gidilen yerlerin özelliğine bağlı. Kimle karşılaşabileceğinize göre bir şey konuşuyorsunuz doğal olarak.

9. Toplantılarda en çok hangi başlıklar üzerinde duruldu?

Muhtemelen bu terör, silah bırakılması meselesi bir, siyasi çözümden ne anlaşıldığı ve geçmişin nasıl bir şekilde temizleneceği, yani hem af, hem tazminat, hem yeniden inşa vs. herhalde bu üç mesele hemen hemen her yerde ana meseleler diye hatırlıyorum.

10. Bazı bölgelerde birtakım sorunlar yaşandı sizin bölgenizde buna benzer olaylar oldu mu olduysa hangi konuda tepkiler geldi?

Sadece Kilis'te küçük bir grubun gelip toplantı salonu dışında işte ellerde bayraklarla hani bir tür protesto gibi bir şey yapmaları söz konusu oldu ama yani hiçbir zaman çok anlamlı bir şey olmadı.

11. İki aylık bir süre amaca ulaşmak için yeterli miydi?

Yani amacınızın ne olduğuna bağlı. Sonuçta zaten sınırlı bir hedef verilmişti, önüne konmuştu. İnsanlar bila bedel yaptılar bu işleri, herkesin işi gücü var daha uzun süreli olması mümkün değil. Çünkü sadece yol paraları falan verilmiş oldu. İnsanlar bir sürü de kendi ceplerinden para harcadılar doğal olarak. Onun için de iki aydan falan uzun sürmesi çok gerçekçi değildi. İki ayda da herkes kendi aldığı bölgeyi ne kadar yaptıysa ama Bizim Güneydoğu'da yani ilçelere kadar bazı yerlerde giderek insanlarla konuşma şansımız oldu ve insanlar fikirlerini kayda geçirdiler. Önemli olan buydu.

12. Çalışmalarınızı genellikle hafta sonu mu yaptınız?

Hayır, hafta içi de yaptık.

13. Sizce raporlar neden tek bir rapor haline getirilerek kamuoyu ile paylaşılmadı?

Bu apayrı bir uğraş. Sekreteryası bile kim olacağı ayrı bir soru, ayrı bir profesyonel bir iş bu tarafından sonra. Bir de her grubun herhalde yaklaşımı da biraz farklı olabilirdi ki öyle de oldu sonunda. Onları bir araya getirmek çok zor da olabilir o durumda. Raporda aldıkları şey farklı ise iki grubun, bu iki grubun yazdıklarından tek bir rapor üretmek çok çok zor bir iştir. Onun için öyle bir noktaya da gidilmedi ama Kamu Müsteşarlığı

bunları bir araya getirerek bir tür çerçeveyi oturttu. En azından öyle bir tek rapor olma hali var.

14. Bazı heyet üyeleri arasında zaman içerisinde uyuşmazlıklar ortaya çıktı? Bunların nedeni neydi? İç Anadolu Bölgesi için Celalettin Can örneği? Güneydoğu’da Murat Belge çalışmalarınız bittikten sonra ayrılmayı uygun gördü ve son toplantıya katılmadı. Bunların nedeni neydi sizce?

Diğerlerini bilemiyorum tabi, Murat’ı bir bilebilirim çünkü beraberdik. O, ayrılmaya karar verdiğini söylediği toplantıda da beraberdik. Hükümetin gezideki tutumunu yadırgadığını ve böyle bir tutum, davranış gösteren hükümetin ürettiği çözüm sürecinin parçası olmayı içine sindiremediğini söyledi. Yani üzerinde çok uzun durulması gerekecek de bir olay da değil bence herkesin bireysel kararı bu. Çünkü zaten kendi rızanızla bu işin içindesiniz, dediğim gibi herhangi bir karşılığında para da almıyorsunuz, bir şey de yapmıyorsunuz, canınız istediği zaman çıkarsınız yani. İdeolojik sebepler olabilir, başka sebepler de olabilir.

15. Çalışmalarınız sırasında heyet üyeleri tarafından hükümet politikası ile uyumlu olmayan bireysel görüş ve düşünceler dile getirildi mi?

Yani bu çok ender olacak bir şey özellikle bir soru varsa anlamlı, bazı yerlerde envai çeşit sorular soruldu, ona da herkes kendi fikrini neyse, yani televizyonda söyler gibi söyledik. Ama bu olayın esasını etkileyen bir şey değil, bu biraz işin sohbet kısmıydı. Çünkü her yerdeki toplantıdan sonra toplantı biraz formel başlasa bile herkes konuşuyor, herkes enva-i çeşit soru soruyordu. Yani burada da Türkiye’nin bütün meseleleri Alevi meselesi, Ermeni meselesinden başlayıp, ekonomik büyümeye vesaireye kadar giden her konuda soru soruldu. Bizim hükümetle aynı fikirde olmamız zaten mümkün değil her konuda. Demek ki herkes değişik değişik şeyler söyledi yani.

16. Heyetin kamuoyunu ikna edecek bir heyet olduğu konusunda da vurgu yapıldı. Heyetin bu anlamda hangi teknikleri kullandı? (otoriteye transfer, herkes yapıyor, slogan kullanımı –Analar ağlamasın- gibi.)

Şimdi tabi mesela “analar ağlamasın” gibi bir şey çok hamasi bir laf ve kullandığımı hiç hatırlamıyorum. Yani bize gelen sorularda “analar ağlamasın” diyen kişiler vardı o

zaman da ben onlardan birine analar ağlamasın da peki babalar mı ağlasın diye cevap verdim. Bu otorite, uzman falan valla Güneydoğu’da hiç kimse bize otorite, uzman muamelesi yapmadı. Onu söyleyebilirim, öyle bir şey yok yani. Başka yerlerde belki öyle olabilir ya da birinin hani çok sevdiği birisi vardır onu zaten otorite olarak görüyordur, o zaman hala otorite olarak görmeye devam edebilir bu toplantıda. Bunun dışında çok siyasallaşmış bir bölgeye gittik biz, herkes siyaseti en az sizin kadar biliyor dolayısıyla da öyle kimse uzman değil yani. İlişkiler çok sıcaktı.

17. Âkil İnsanlar hedeflerine ulaştı mı?

Yani, bu tür kombinasyonu veri aldığımız zaman –içinde çok da uyumlu insanlar olmadığını- ve Türkiye’nin deneyimsizliğini düşündüğümüz zaman, ilk defa yapıldığını böyle bir şeyin düşündüğümüz zaman çözüm süreci bağlamında epeyce anlamlı işler gördü. Şu anda hala anlatılıyor. Dolayısıyla olumlu bir şey olarak söyleniyor en azından hatta öneriliyor bir daha yapılsın falan filan deniliyor demek ki, boşluk doldurulmuş. Ama bu gruplar daha iyi seçilebilir ise ve her grup dolayısıyla kendi işini daha da ciddiye alabilseydi –çünkü ben bizimki kadar çok ciddiye alınmış başka bir grup görmedim- ama bizim avantajımız olduğu için de böyle oldu. Onu da söylemek lazım, hem grup kendi içinde iyiydi hem de çok siyasi bir yer gittik, zaten çözüm sürecinin lehine olan bir bölgedeydik, şimdi bu çok kolaylaştırıyor işinizi. Ama öte yandan biz de koruculardan bilmem nereye kadar yelpazeyi kuşattık. Hem kurumsal bağlamda kuşattık oradaki kurumsal yapıyı hem kimlikel bazda kuşattık hem sosyal zümreler gençler, kadınlar vs. ya da taziyelere gittik vs. bütün bu sosyo kültürel coğrafyasını Güneydoğu’nun ele aldık hiç boşluk bırakmamıştık olabildiğince. Böyle yapıldığı zaman tabi daha iyi. Böyle yapıldığı zaman siyasete kapılıp kalmıyorsunuz. Yani insana dokunuyorsunuz, duygu öne çıkıyor, hayaller, beklentiler, acılar... Yani o zaman daha kanlı canlı, gerçek bir şeyden bahsediyorsunuz. Çünkü çözüm süreci sadece Kürtler federasyon mu kuracak mı kurmayacak mı falan meselesi değil, nasıl yaşayacak insanlar meselesi biraz da. Yani sırf Kürtler belediye başkanı olsun, vali olsunla bitmiyor olay. Başka şeyler lazım. Bu arada oradaki sosyal sorunlara çok daha fazla dokunma şansımız oldu. Uyuşturucuydu, küçük kızların evlendirilmesi meselesi vs. yani dolayısıyla Kürt meselesi sadece siyasi bir olay değil. Bu şansımız oldu biz bunu kullandık rapor olarak yansıtabildik ama diğer bölgelerde çok fazla siyasi atışma ve

gerilim olmuş. O da belki doğal. Ama oradaki insanlar da ona göre seçilseydiler eğer yani, oranın nabzını tutacak olan insanlar seçilseydi belki Türkiye'nin her bölgesinde gerçekten bir anlamda derinlemesine bilgi üreten raporlar da çıkartmış olabilirdik. Fakat hükümetin öyle bir sosyolojik araştırma hedefi yoktu. Hükümet sadece çözüm süreciyle daha aşına olsun insanlar kendi kafalarında ve yüreklerinde daha alışma adımları atsınlar diye bu işi yaptı. O da hedefine ulaştı.

Grupların iyi seçilmesi derken...

Grupların iyi seçilmesinden kastım, o bölgenin yüreğine, vicdanına konuşabilen gerçek konuşma üretebilen atışma sataşma değil de gerçekten konuşma üretebilen gruplar olabilseydi o zaman başka olurdu. Ama dediğim gibi bu bir sosyolojik araştırma yöntemi gibi oluyor o zaman da. Yani hükümete de bunu söylemeniz benim de amacım bu değildi diyecektir size.

18. Üyeler, herhangi bir ücret aldı mı?

Maalesef..

19. Size göre Âkil İnsanlar Heyeti ve heyetin çalışmalarının eksikleri var mıydı? Ayrıca neler yapılabilirdi?

Öyle bir şey yok, çünkü formel değildi bu olay. Yani elimizde bir check list yoktu. Şunları şunları yapmamız lazım falan gibi. İyi seçilmiş bir gruptu. Herkes Güneydoğu'yu çok iyi biliyordu zaten. Herkes zaten çok iyi bildiği, defalarca gittiği yere tekrar gitmiş oldu. Dolayısıyla oradaki insanları tanıyorduk. Oradaki mekanizmaları biliyorduk. Kişileri biliyorduk. Yani biz çok avantajlı bir gruptuk, diğer gruplardan çok çok avantajlıydık yani bu anlamda. Dolayısıyla da çoğu zaman önceden bir şey ayarlamaya da gerek yoktu. Bir saat öncesinden söylüyorduk. Hemen toparlanılıyordu, örgütleniliyordu. Yani böyle yol üzerinde kurgulanan bir şeydi. Çünkü zaten üç etkinlik yapmak üzere sokağa çıkıyorsunuz, üç değil, yedi sekiz tane yapıp dönüyorsunuz. Ve biz ona açık olduk. Yani olabildiğince ona da uğradık, onu da yaptık falan filan. Dolayısıyla pek öyle bir şey de kalmadı, sonunda öyle bir şey de konuşulmadı yani. İnsanlar keşke şunu da yapsaydık falan demediler.

20. Diğer heyetlerin deneyimleri ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

Çok fazla bilgim yok benim. Öyle bir araya gelme falan olduğunda da kapanış toplantılarında öyle çok konuşma olmadı. Genelin üzerinden konuşuldu. Herkes birbirini dinledi ama çok derinliğine giden sorular sorgulamalar olmadı.

21. CHP ve MHP'nin oluşuma katılmayışlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Nasıl katılacaklardı? Bir sürü CHP'li ve MHP'li var içerisinde. Bu çözüm süreci olayını birlikte götürüyor olsaydı MHP ve CHP Ak Partiyle birlikte, muhtemelen onlar da sorulurdu nasıl ki Öcalan'a soruldu. Öcalan'a sorulması demek muhtemelen BDP'ye soruldu da demek. Çünkü onlar zaten ayda bir görüşüyorlar. Dolayısıyla burada zaten çözüm sürecine destekte mesafeli durdukları için böyle oldu. Yoksa hükümet onlara niye sormasın. Hükümet ne kadar geniş bir konsensusa oturtsa o kadar iyi diye düşündü. Zaten o yüzden o 62 kişiyi bu kadar geniş bir yelpazeden seçti. Yani onların arasında hükümetteki insanların hiç sevmedikleri hayat boyu bir araya gelemeyecekleri insanlar var. Ama onları seçtiler. Yani dolayısıyla CHP ve MHP'liler de herhalde çok daha fazla alan açarak seçebilirlerdi.

Teşekkür ederim.

EK 4 Ali Bayramoğlu ile 11 Mayıs 2015 Tarihli Telefonla Görüşme

1. Sizce Âkil İnsan kimdir? Neden kabul ettiniz Âkil İnsan olmayı?

Neden kabul ettim? Kürt sorununun çözümünü elzem, hayati, temel bir sorun olduğunu düşündüğüm için ve burada yapılan bir davete hayır demenin doğru olmayacağını düşündüğüm için kabul ettim. İkincisi Âkil İnsan kimdir diye baktığımız zaman tabii o dönem bunun net bir tanımı yoktu. Âkil İnsanlar toplandığı zaman, hatta geçtiği zaman böyle bir komisyonun nasıl bir görev yerine getireceği çok belli değildi fakat daha sonra hükümet tarafından tanımlanan çerçeve bu işi netleştirdi. O da sonuç olarak toplum tarafından tanınan, belli fikirleri savunduğu ya da belli bir imajı taşıdığı için belli bir meşguliyete sahip olan ve ikna kabiliyeti olan, iletişim kabiliyeti olan insanlar topluluğu olarak adlandırmak lazım. Burada bir bilgi vasfı, bilgi kalitesi bu konuda uzmanlık niteliğinden çok, işte sanatçılardan şarkıcılara, şarkıcılardan daha olgun yazarlara hatta genç yazarlara kadar Türkiye'nin tanıdığı bir insanlar topluluğundan oluşan bir heyetti. Burada dikkate alınan diğer bir husus da anladığım kadar, baktığımız zaman bu topluluğa toplumun değişik kesimlerini temsil ediyor olabilmesiydi bu heyetin. Yani Muhafazakârları, Kürtleri, hatta solcuları, radikal solcuları. Buna benzer bir terkip oluşturuldu. İşlevi de Âkil İnsanların toplumda barış fikrinin tartışılması ve meşrulaştırılmasıydı. Böyle tanımlayabiliriz.

İkna kabiliyeti olan insanlar dediniz, buna bağlı olarak heyetin bir ikna grubu olduğunu söyleyebilir miyiz?

Bir tür evet, yani ikna derken barışa ikna. Toplumda barış ihtiyacının olduğuna dair insanları düşünmeye davet ettik diyelim. Yani ikna derken belli bir siyasi projeye yönelik bir ikna ve propaganda faaliyeti olarak almamak lazım. O ciddi iknadan kastım barış fikrinin tartışılmasını sağlamak ve barışa insanları ikna etmek gereği benim kullandığım bir kelime. Çok yanlış bir kelime olduğunu düşünmüyorum.

2. Heyet üyeleri arasında bayan üyelerin sayısı oldukça azdı? Bununla ilgili ne düşünüyorsunuz?

Bu her zaman Türkiye'de olan bir şey. Daha çok olması, her zaman daha çok, daha iyi olur, daha çok gerekir ama maalesef pek çok konuda tercihler bu istikamette olmuyor.

Kadınlar zaten pek çok yerde sadece bu seçimle ilgili değil başka nedenlerle geri planda tutuldukları için geri planda oldukları için sayıca seçme ihtimali açısından erkeklerden her zaman daha az oluyor. Muhtemelen bununla ilgilidir ama benim o dönem belki erkek olduğum için gözüme batan temel sorun bu değildi açıkçası.

3. Heyet üyelerine Ak Parti hükümeti tarafından davetler nasıl ve kim tarafından yapıldı? Kimler karar verdi heyet üyelerine?

Değişik gruplar tarafından yapıldığını biliyorum ve değişik kişiler tarafından yapıldığını. Benim bildiğim kadar bu heyetin oluşmasında bir istişare mekanizması çalıştı yani hükümetle HDP arasında bazı görüşmeler yapıldı. HDP'lilerin özel olarak istedikleri, altını çizdikleri isimler oldu. Bir tür bir mutabakat listesi denebilir. Tabi bu mutabakat listesi eşit koşullarda oluşmuş bir liste olmayabilir, onun ayrıntılarını bilmiyorum ama son kısımda hükümetin tabi özellikle Tayyip Erdoğan'ın başbakan olarak tek tek isimler üstünde etkili olduğunu biliyorum. Değişik kişiler değişik arkadaşları aradılar. Bunlardan benim bildiğim Yalçın Akdoğan, o dönem başbakan başdanışmanıydı, başdanışman olarak aradığı insanlardan biri de bendim. Dolayısıyla bildiğim kadar değişik danışmanlar değişik insanları aradılar öyle bir işbölümü yapıldı ama başbakanlık merkezliydi telefonların edilmesi ve teyitlerin alınması.

4. Bölgelerinize giderken hükümet tarafından Âkil İnsanlara hükümetin Kürt politikası bağlamında bir bilgilendirme yapıldı mı?

Hayır. Hiçbir bilgilendirme yapılmadı. Hiç kimsenin de zaten heyetler içerisinde de Kürt politikası ile ilgili ortak bir fikri yoktu. Hatta çelişkili fikirler vardı. Ortak olan tek husus, bu sorunun çözülmesi için siyasetin devreye girmesi ve tartışmanın yapılmasıydı. Yoksa bir somut Kürt projesi değildi. Bizim gidip tartıştığımız sadece barış sürecinin kendisiydi. Çünkü biz farklı fikirlerden oluşan gruplardık.

5. Ülkemizden dönem dönem farklı ülkelerin çözüm süreçlerindeki deneyimlerini incelemek için heyetler gönderildi. Bu heyetlerde yer alan kişilerden biri de sizsiniz. Uygulamanın örnek alındığı herhangi bir ülke söz konusu mu? Meclis Araştırma Komisyonu Raporunda Âkil İnsanlar Heyeti için Türkiye'ye has bir model ifadesi kullanılıyor. Siz, gittiğiniz ülkelerde birebir Âkil İnsanlar Heyetine benzer uygulamalarla karşılaştınız mı?

Yani bizim bulunduğumuz evre itibariyle hayır, doğru bu Türkiye'ye has bir model. Her ülkede temel olan aslında bir tür görüşmeler ve görüşmeler üzerinde bir takım aracı yapıların oluşması, aracı grupların oluşması, Yani arabulucu, aracı dediğimiz. Bunlar içerisinde Âkil İnsanlar bazı ülkelerde var uygulama olarak ama Âkil İnsanlar bu evrede daha çok taraflar arasında yapılan, örgütle devlet arasında konumlanıyorlar bizdeki ise hiç öyle bir çerçevede karşımıza çıkmadı. Şimdi, bu izleme heyeti adı altında biraz telaffuz ediliyor ama yine böyle olmayacağı da anlaşılıyor Başbakan'ın açıklamalarından. Bizdeki Âkil İnsanlar Heyeti barış fikrinin toplumda biraz demlenmesini sağlayan kendine has bir uygulamadır bence.

6. Çalışmalarınızın başlangıcında hedefleriniz nelerdi? Sizden istenen neydi?

Belli bir tanımı yapılmadı. Başbakanla iki kere görüşüldü, bir tanım ve yöntem yoktu. Hatta dediğim gibi pek çok soru soruldu kendisine ve hiçbir şekilde Başbakan Kürt sorunuyla ilgili bir projenin varlığından bahsedip bize bunu aktarmadı, sadece hükümetin belli pozisyonlarını biliyorduk. Onu aslında kamuoyunun da bildiği şeylerdi. Bize kamuoyunun bilmediği herhangi gizli bir bilgi aktarılmadı. Öcalan'la ne görüşüldüğüne dair bir ayrıntı verilmedi. Başbakanın başından itibaren tanımlamış olduğu silahların bırakılması ve siyasete dönülmesi ve bu çerçevede de silahlı insanların topluma entegrasyonu çerçevesinde bir süreç olarak bu tanımlandı. Dolayısıyla bizim de orada yaptığımız şey, Öcalan'la hükümetin, MİT'in görüşmesinin, silahın susmasının, bu konuda atılacak yeni adımların meşruiyetinin tartışılması ötesi bir şey olmadı nitekim bize gelen en yoğun sorular ne görüşüldüğünün, niyetin ne olduğu şeklindeydi. Bu da eleştirilerin hiçbirine cevap vermedi, cevap vermediğimiz gibi de bu soruların yanıtlarını bilmediğimizi ve hükümetin de aslında bunları bilmediğini, süreç içerisinde

bunun belli olacağını, bu projenin biraz şimdiki zamana ait bir iradenin ifadesi olduğunu, daha sonra şekil alacağını söyledik. Özeti buydu.

7. Sizin bölgenizde yaptığınız çalışmanın planı nasıl belirlendi?

Kamu Güveni Müsteşarlığı çok yardımcı oldu bir kere bu konuda. Devletin büyük bir yardımını gördük. Bu, bir güvenliğimiz açısından, iki ulaşımımız açısından hatta gerektiği takdirde salonların ayarlanması açısından bu tür yardımlarda bulundular. Ama onun dışında yaptığımız bizim şöyleydi: bizim grubumuzda bir başkan vardı ve başkanın imkânları vardı. Rektördü kendisi. Onun etrafındaki insanların da yardımıyla teknik organizasyon yapıldı. Yani kim nereye, hangi tarihte gidecek, hep beraber gidilecek mi, ne tür bir salon ayarlanacak, bu tür görüşmeler genel olarak o merkez tarafından yapıldı. Bazı yerleri de biz kendimiz yaptık. Mesela Mithat Sancar'la ben bir ön görüşme için Çanakkale'ye gittik. Çanakkale'de kimlerle, nasıl görüşülmesi gerektiğine karar verdik. Biraz yanıltma, deneme yöntemi oldu. Önce Kocaeli'nde bir toplantı yaptık, orada da bir eski Mazlum-Der Genel Başkanı arkadaşımızdan rica ettik organizasyonu. Oradan amatörce başladık ama orası sevimsiz bir hale dönüştü. Bütün muhalif gruplar işte aydınlıkçılar, Vatan Partisi'nin diğer grupları, bir tür tehdit furyası ile karşılaştık. İşimizi yapamadık. Dolayısıyla ondan sonraki adımlarda biraz Kamu Güvenlik Müsteşarlığı ile işbirliği içerisinde daha selektif, daha dikkatli toplantılar yaptık. Yani gittiğimiz yerde bir değil, birden çok toplantı yaptık. Öğrencilerle, işçilerle, işadamlarıyla, halkla ayrı ayrı görüştük.

8. Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde özellikle yuvarlak masa yöntemi kullanıldı. Sizin böyle kullandığınız özel bir yöntem oldu mu?

Oldu oldu tabi, oldu birkaç yerde oldu evet. Bazı şehirlerde bunu bu şekilde yaptık. Bursa yani yemekli toplantılar da yaptık, yuvarlak masa da yaptık, birçok yerde bu yöntem tabi kullanıldı. Yani kalkıp insanları karşımıza alıp ders verir gibi konuşmadık. Bir takdimde bulunduk ondan sonra onların sorunlarını bir interaktif şekilde tartışmaya çalıştık. Hemen her yerde böyle oldu, evet..

9. Toplantılarınızın tamamı basına açık mıydı?

Başlangıcı açıktı, sonrasını kapadık biz. İnsanlar daha rahat, rahat rahat konuşsunlar diye.

Tüm toplantılara heyet üyelerinin tamamı katılmadı herhalde, az önceki cevabınızdan öyle anladım...

Evet, evet.. Sağlık nedeniyle katılamayanlar... Orhan Gencebay vardı. Bazı yerlerde de yetişemediğimiz için bölündük. Üç kişi bir yere, üç kişi bir yere gitti filan öyle yaptık yani.

10. Bahsettiğiniz bu protesto gösterilerinin sebebi sizce neydi?

Ee valla iki tane, yani bir tane büyük sebebi var. Bir kere Türkiye’de bu işe karşı olan, barış sürecine karşı olan, bunun bölünme ve politik olarak ağır sonuçlar vereceğini düşünen radikal gruplar var. Bu gruplar hemen her yerde benzer sorunlar çıkarıyorlar. Bunları biz Doğu Perinçek ve ekibi olarak tanımlıyoruz. Ben tanımlıyorum yani, onlar ve ona benzeyen gruplar. Çok az sayıdalar fakat çok büyük gürültü çıkarıyorlar. Bizim gittiğimiz yerlerde daha çok onlarla karşılaştık. Ama Milliyetçi Hareket Partisi’nin uzantısı olan başka gruplar da başka yerlerde bildiğim kadar sorunlar çıkardılar yani bunlar aktif olarak Türkiye’de barış süreci kelimesinin telaffuz edilmesine bile karşı olan ve bunu protesto eden ve bu faaliyetleri bir tür hem protesto edip hem de baltalamak için ortaya çıkan gruplar. Bunlar çok sayıda değildi, basın bunlara tabii çok yer överek bunları olduğundan çok büyüttü. Asıl protesto buydu. Diğer protesto daha çok halk kitlelerinden gelen bir tepkiydi bazı yerlerde bu da çok sık karşılaştığımız bir şey olmadı. Ama bu tür bir endişe, kaygı, güvensizlik, Türkiye’nin bölüneceği korkusu, Öcalan’ın serbest bırakılacağı endişesi gibi endişeler bunun içerisinde yer alıyordu herhalde.

11. İki aylık bir süre sizce amaca ulaşmak için yeterli bir süre miydi?

Bence yeterliydi. Önemli olan bu fikrin toplumda tartışılmasıydı. Basında tartışılmasıydı. Bunun uzunlu ve fazlası gerekli olmazdı zaten. Mesele her yerde, her ilde, her ilçede mümkünse sivil toplum örgütleriyle katılanlarla bu fikrin açık bir şekilde

barış fikrinin tartışılması, Öcalan'la görüşmenin ele alınması, bütün bu meşrulaşma, toplumda açık olarak tartışmaya yeterli bir süreydi. Zaten ondan sonra da hemen gezi olayları başladı biliyorsunuz, devamına öyle varıldı. Biz daha uzun süre istedik. Ama Başbakan aslında önce 1 ay diyordu, daha sonra 2 ay dedi. 2 aydan fazla sürmenin de doğru olmayacağı anlaşıldı sonra.

12. Süreç içerisinde raporların tek bir rapor haline getirilerek kamuoyu ile paylaşılacağı söylendi. Ancak bunlar tek bir rapor haline getirilmedi. Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı tarafından yayımlanmadı... Bununla ilgili bilginiz var mı?

Hükümet yapmadı evet o söylediği şeyi, doğru söylüyorsun. Bir bilgim yok, hayır. Bir bilgim yok.

13. Bazı heyet üyeleri arasında da zaman içerisinde uyuşmazlıklar ortaya çıktı. Örneğin, İç Anadolu Bölgesi'nde Celalettin Can yazılan rapora karşı çıkmıştı. Sizin bölgenizde de buna benzer anlaşmazlıklar yaşandı mı?

Elbette yani çok farklı eğilimler vardı. Solcularla sağcıların, muhafazakârlarla, sekülerlerin olduğu gruplar bunlar. Hatta homoseksüellerle ilgili tanım tartışmasının bile çıktığı, Alevilikle ilgili bazı daha başında bazı tartışmaların çıktığını gördük. Bunlar çok da birşeyler... Rapora nasıl yansıdı? Bir gün önce ortak rapor yazdık, bunları aşabilmek için de herkesin kişisel rapor yazmasını karara bağladık. Ortak raporumuzda ortak olarak hemfikir olduğumuz hususlar yazıldı. Diğer raporlarda da herkes kendi kişisel eğilimlerini ve görüşlerini dile getirdi. Elbette farklı görüşler oldu, olmaması mümkün değildi zaten.

14. Çalışmalarınız sırasında heyet üyeleri tarafından hükümet politikası ile uyumlu olmayan bireysel görüş ve düşünceler dile getirildi mi?

Tabi, tabi, hepimizin yani benim, Mithat Sancar'ın pek çok yerde hükümet politikalarıyla uyumlu olmayan görüşlerimiz vardı bunlar da zaman zaman dile getirildi. Ama burada dediğim gibi kimse aktör olarak öne çıkmadı şu yapılsın bu yapılsın diye. Daha çok insanların fikirlerini etrafındaki bazı sorunları endişeleri ele aldık. Ama herkesin ayrı fikirlerini dile getirdiği anlar oldu. Elbette.

15. O dönemde medyanın size yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Genel olarak olumludur. Yani bu bir kendi başına hadiseydi. Bir haberdirdi. Bir olaydı. Medya da burada görevini yaptı ama tabi medya kuruluşları kendi hassasiyetlerine göre eleştirilerini ya da destekleri öne çıkardılar. Bazı yerlerde 5 kişinin çıkardığı bir gürültü sanki bir bütün kent ayağa kalkmış gibi bir havada verilirken bazı yerlerde de dediğim gibi olaylar dikkate alınmadan bazı gazetelerde işin ana işlevi ele alındı. Ama önemli olan hangi açıdan alındığı değil, bunun tartışılmasının basına yansımasıydı. Bu tartışma basına şu veya bu şekilde yansdı. Ve ben Âkil İnsanlar çalışmasından sonra Türkiye’de barış sürecinin meşrulaşmasına basın da katkıda bulunduğunu düşünüyorum.

16. Âkil İnsanlar hedeflerine ulaştı mı?

Yani öyle bir hedef, Âkil İnsanlar hedefi var mıydı? Âkil İnsanlar hedefine ulaştılar mı diye bir bakış doğru değil, bu Âkil İnsanlar heyetini koyan irade hedefine ulaştı mı diye soracak olursanız evet. Yani toplumda bu iş tartışıldı, ajite oldu, demlendi, o açıdan bir katkısı oldu tabi.

17. Size göre Âkil İnsanlar heyeti ve heyetin çalışmalarının eksikleri var mıydı? Ayrıca şu da yapılabilirdi dediğiniz şeyler var mı?

Hayır, yani bu çerçevede baktığımız zaman son derece esnek bir çalışma tarzıydı. Yani bu çalışma tarzı dışında tabi pek çok bir şey düşünülebilir ama tanım, başta yapılan tanıma uygun bir tarz olduğunu düşünüyorum. Yani ekstra bir şey yok, zaten kendiliğinden bir yol oluşturuldu, kendiliğinden bir tanım oluşturuldu. Dolayısıyla kendiliğinden tanımlar eksik, fazla soruları sordurmazlar.

18. Beril Dedeoğlu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi Heyetinden Yılmaz Erdoğan’ın çocuklarla görüştüğü bilgisini paylaştı. Siz de diğer grupların deneyimleriyle ilgili bir şeyler paylaşabilir misiniz?

Diğer heyetleri bilmiyorum, bizim heyette biraz kişisel faaliyetler oldu tabi. Yani herkes biraz mesela Yücel Sayman daha eski sol teknikler kullandı. İlk defa fabrikalara gitti. Fabrikalarda işçilerle toplantılar yaptı. Tek başına da yaptı, zaman zaman bizi de davet etti. Hayrettin Kahraman da mütedeyyin gruplarla görüşmeler yaptı, yani herkes kendi

etkili olduğu alanda ve yer birazcık da öne çıktığı o tür özel toplantılar yaptı. Ama onun dışında bir şey bizim grupta hayır, hatırlamıyorum.

Teşekkür ederim.

EK 5 Ayhan Oğan ile 20 Şubat 2015 Tarihli Yüzyüze Görüşme

1. Ayhan Bey, sizce “Âkil İnsan” kimdir?

Âkil İnsan kimdir? Âkil İnsan, tabi çok farklı tanımlar yapılabilir ama Âkil İnsan, toplumda belli bir saygınlığı olan kanaat önderi diyebileceğimiz kişilere Âkil İnsan denebilir. Bunun en temel belirleyici özelliği gerek şahsı, yaşantısı, yaptığı işlerle ilgili saygınlığıdır diye düşünüyorum ben.

2. Sizin çalışmalarınızı sürdürdüğünüz süreçte sizin içinizden de “Âkil İnsan” aslında bizi tanımlamıyor, “Bu isim bize uygun değil” gibi görüşler ifade edildi. Siz ne düşünüyorsunuz bu konuda?

Bence heyet için uygun bir isimdi. Ama bu Âkil İnsan dediğiniz zaman sanki diğerlerine, daha farklı özellikleri olan gibi bir şey anlaşıyordu. Yani bu medyada da böyle işlendi. Biraz rahatsız ediciydi. O açıdan biz işte, akil değiliz veya akıllık bu anlamda kullanılmamalı gibi kavram tartışmaya açıldığı için rahatsız olanlar oldu ama bence bu proje için Âkil İnsanlar grubu demek, Âkil İnsanlar demek uygun bir ifade tarzı oldu.

3. Heyet üyelerine Ak Parti hükümeti tarafından davetler nasıl ve kim tarafından yapıldı? Sizi kim davet etti?

Davetleri sanırım bu işten sorumlu Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay ağırlıklı olarak yaptı. Başbakanın, o dönemde Tayyip Bey’in direkt yaptığı davetler olduğunu da biliyoruz, o çerçevede diğer bakanların yaptığı davetler olduğunu da biliyoruz. Beni mesela Yalçın Akdoğan şu an Başbakan Yardımcısı o dönemde de Başbakan Danışmanı Yalçın Akdoğan davet etmişti.

4. Peki, kimler karar verdi heyet üyelerinin isimlerine?

Onu bize hükümetin açıkladığı kadar biliyoruz. Onlar karar verdi. Bu hükümetin kurduğu bir heyetti. Karar verenin de onlar olduğunu düşünüyorum ben.

5. Bölgelerinize giderken hükümetin Kürt politikası bağlamında bir bilgilendirme yapıldı mı?

Bu çerçevede değil ama ilk defa bu davet yapıldıktan sonra Dolmabahçe’de bir toplantı yapıldı biliyorsunuz Başbakan daveti üzerine. O toplantıda yaklaşık bir saate yakın Başbakan bu meseleye ve bizden istediği yani şeyle ilgili bu konunun çözümü ile ilgili desteği ne manada anlamak geldiğine dair bir konuşma yaptı. Biz de o çerçevede zaten hareket ettik. Bize hükümet politikalarıyla ilgili hükümetimizin politikası şudur falan diye bir şey yok. En temelde bizim görevimiz şuydu, bu meselenin halka anlatılması ve halktan gelecek taleplerin bir rapor olarak hükümete bildirilmesi, sunulması. Bu meselenin çözümüyle ilgili halk ne bekliyor, yedi bölgeye gidiyorsunuz ayrı bir grupla, yedi bölgede bakış açısı bu sorunun çözümüne ilişkin nedir ve bu sorunun çözümünü, bu yöntemleri doğru buluyorlar mı, bu çerçevede yaklaşım belirleyebilmek, politika belirleyebilmek için aslında bizi bir kamuoyu yoklaması amacıyla yani bir kamuoyunun bu konuda ne düşündüğünü anlamak itibarıyla kapsamlı bir alan çalışması yapmak için sahaya göndermiş oldu. Biz de bu çerçevede çalıştık.

6. Uygulamanın örnek alındığı herhangi bir ülke söz konusu mu?

Yani öyle bir örnek, şurada böyle uygulanmış filan diye bizi davet etmediler ama bu tür çatışmalı süreçlerin yaşandığı yerlerde neredeyse hemen hemen hepsinde Âkil İnsanlar gibi heyetlerin görev aldığını biliyoruz. Yani o çerçevede hepimizde bunu biliyorduk. Hatta bilmeyen arkadaşlar da ben gördüm aramızda dedim ki, bakın bu tür çalışmaları yürüten çatışma süreçlerinde görev alan Âkil İnsanlar çalışmalarında yer alan herkes neredeyse yargılanmış, hapsedilmiş ya öldürülmüş, idam edilmiş, ona göre ayağınızı denk alın dedim arkadaşlara.

7. Heyet üyeleri arasında STK temsilcileri vardı, gazeteciler vardı, akademisyenler vardı. Farklı meslek gruplarına göre heyet üyeleri arasında bir görev paylaşımı söz konusu muydu?

Şimdi şöyle, bizim grubumuz açısından ben söyleyebilirim ancak. Bizim grubumuzun sekreterliğini yaptığım için biz bu daveti kabul ettikten sonra Dolmabahçe’deki toplantıda hükümetin bakış açısını ve beklentilerini Başbakan açıkladıktan sonra, orada

söz alanlar konuşanlar da oldu, değerlendirme yapıldı ve iki aylık bir çalışma süreci belirlendi. Biz heyetimizi hemen burada (Sivil Dayanışma Platformu Ofisi) topladık. Burada topladık 9 kişilik heyetimizi. Burada bir yol haritası çıkarma adına bir araya geldik. Ve o çerçevede ben sekreter olarak izniniz olursa bu çalışmayı yürüteyim dedim. Uygun gördüler, biz de il il planlama yaptık. Bu, aşağı yukarı bölgemizde şimdi tam hatırlamıyorum, 16 mı 17 mi, 15 mi neyse il var, büyük ilçeleri çıkardık, 2 tane de büyük ilçe var, neredeyse il kadar nüfusu olan, o çerçevede 3 tane ana toplantı yani ikinci toplantımızı yaptık sonra. Ben bir yol haritası çıkardım arkadaşlara. Öncelikle şuradan başlayalım bölge ve 4 gün çalışalım haftada 4 gün, bu 4 gün Salı akşamları çıkalım İstanbul'dan veya Çarşamba sabah çıkalım İstanbul'dan, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi. Cumartesi akşam da dönüş. İmkânlarına göre olmuyorsa Pazar sabah İstanbul'a dönelim. Pazar-Pazartesi İstanbul'da çalışmalarımızı toparlayalım, tekrar yani bu iki aylık süreçte 8 haftaya böldük çalışmamızı; 8 haftayı her hafta 4 gün çalışacak şekilde, bunun içerisinde sadece 1 hafta boşluk verdik, yani 9 haftada çalışmamızı tamamlamış olduk. Boşluk da, Sayın Başbakan 1 ay sonrasında Başkan, Başkan Yardımcısı ve Genel sekreterleri tekrar davet etti. Ayrı bir toplantı yaptık, ara değerlendirme toplantısı. Öyle boşluk verdik. Bizim çıkardığımız yol haritasını da arkadaşlar benimsediler, haftada 4 gün çalışma ve her ilde, gittiğimiz yerde 3 tane temel toplantı. Birincisi ildeki STK'larla toplantı, yani o ildeki kim varsa hangi kesim varsa sendikadan, barodan, odadan vakıf, dernek çalışmalarına kadar etkin olan bütün grupları, o ildeki STK toplantılarına ilin yerel basınını da entelektüellerini ve kanaat önderlerini de dahil ettik. Bazı illerde en düşük olduğu yerde, en küçük illerde neredeyse 70-80 kişilik toplantılar oldu bu STK temsilcileri ile toplantıları büyük illerde yani sivil toplum açısından aktifliğin büyük olduğu illerde de 250-300 kişiye ulaştı. Bir böyle bir toplantı yaptık sivil toplum, yerel basın ve kanaat önderlerinin bir arada olduğu değerlendirme. Bunlar yuvarlak masa yöntemiyle yaptık.

8. Nasıl bir yöntem izlediniz?

Yuvarlak masa yöntemiyle söz vererek. Söz almak isteyenlere söz vererek. Açılışlarda da 9 heyet üyemiz kısa, 5-10 dakikalık kendi bakış açılarını anlattılar bu toplantılarda. STK toplantılarında kimi zaman çok kalabalığın olduğu yerlerde sadece Başkan Can Pakker, heyetin bakış açısını sundu ve daha çok sizi dinlemek istiyoruz, sizin

kanaatlerinizi, görüşlerinizi biz alıp rapor etmekle yükümlüyüz, bu çerçevede bir istişare mekanizması çalıştırmak için geldik dedik. Ve..böyleydi yani toplantılar. İkinci temel toplantı halk toplantıları yapalım dedik. Bu açık, ilin en büyük salonunda, kapalı salonunda, kimi yerde açık oldu toplantılar havanın müsait olduğu büyük yerlerde, salonların küçük olduğu yerlerde. İlin en büyük salonunda halka açık, herkesin katılabileceği bir halk toplantısı. Orada da yine heyet üyeleri kısaca 5'er 10'ar dakika kendi bakış açılarını kısaca anlattıktan sonra mikrofonları katılımcılara verdik. Onların kanaatlerini ve bakış açılarını dinledik. Bir de üniversitelerde hem öğrencilerin hem akademisyenlerin davet edildiği, o gittiğimiz ildeki üniversitedeki toplantı. Bunu da aşağı yukarı bütün illerde yaptık. Hem öğrenciler hem üniversite hocaları, öğretim üyeleri, akademisyenler onların da kanaatlerini almış olduk. Ayrıca ilaveten ilde bazı kanaat önderlerine biz ziyarete gittik. Yani toplantılara katılamayan, yaşlı olan veya durumu çok müsait olamayan kanaat önderlerine gittik biz ziyaret ettik, onları dinledik, yerel esnafla, bazen yerelde esnafı gezerek kanaatlerini aldık, çarşı ziyaretleri yaptık. Kahvehanelere gittik, buralarda kahve toplantılarında kanaatleri almaya çalıştık. Yani en temel üç toplantıyı her yerde yaptık, onun dışında da artı ziyaretler, esnaf ziyaretleri, çarşı ziyaretleri ve kanaat önderleri ziyaretleri ve kahve toplantıları bunları yaptık.

9. Tüm toplantılara heyet üyelerinin tümü ile mi katıldınız, yoksa gruplara bölünerek mi çalıştınız?

Bir şeyi daha unuttuk gittiğimiz ilde yerel televizyonlara mutlaka program yaptık. Gitmeden önce bütün bunları biz burada organize ediyorduk. Salı-Çarşamba bir il, her ilde iki gün ayırdık. Perşembe-Cuma veya Çarşamba gidiyorsak, Çarşamba-Perşembe bir il, Cuma-Cumartesi bir il şeklinde organize ettik. Her gittiğimiz yerde de yerel basına akşam programlar yaptık. Onu da heyet üyelerini böldük mesela 3 tane televizyon var; ikişer kişi üçer kişi gidiyorduk. Heyet üyelerinden çoğu, birkaçı zaman zaman mazeret bildirdi, ama çoğu bizimle beraber programa uydular ve katıldılar. Hepimiz yani STK toplantılarında beraber olmaya özen gösterdik. Hepimiz halk toplantılarında beraber olmaya özen gösterdik. Hepimiz Üniversite toplantılarında beraber olmaya özen gösterdik. Ama bazı yerlerde bir-iki eksikle oldu.

10. Tüm toplantılarınızda basın yer aldı mı?

Yok biz ildeki basın şöyle yer aldı; STK toplantısı dediğimiz kanaat önderi toplantısı dediğimiz toplantıda basın da mutlaka ilde kim varsa yani çözüm sürecine karşı olanlar da dahil onları da davet ettik. Hepsini davet ettik. Katılanlara da söz verdik.

Basını davet etmediğiniz toplantılarda basının izleyici olarak katılmasına izin verdiniz mi?

Tabi, tabi... Bizim bütün toplantılarımızda yine o ilk başta yöntem, program ve ilkeler çerçevesinde bir mutabakata vardık dediğim içerisinde bütün toplantılarımızı açık, basına açık, şeffaf yapacağız, bir tane de raportörümüz vardı. Bütün görüşmelerimiz kayda alındı, kayda alınacak, bu kayıtları da bizde de var bir örnek, bir esasında teslim ettik Kamu Güvenliği Müsteşarlığı'na. Açık yapacağız, şeffaf yapacağız, hiçbir şekilde gizli bir toplantı yapmayacağız diye bir ilke kararı almıştık.

11. Sizin uyguladığınız yuvarlak masa yöntemi TOBB'un uyguladığı yöntemden farklı mıydı?

TOBB onu bizden nasıl öğrendi, emin olarak söylüyorum yani onların TEPAV diye bir kuruluşu var biliyorsun. Biz TEPAV'a danışmanlık yaptık. Şöyle, bu olaylar olmadan 2011 yılında biz bir anayasa çalışması yürüttük, yeni anayasa platformu diye. Orada da Türkiye'de değişik kesimlerden 279 aydının katıldığı bir süreç oldu. 1.5 yıl sürdü. Anadolu'da halk toplantıları yaptık. Sivil toplum toplantıları yaptık. Biz bu konuyu yaptığımız için tecrübeliyiz. Bunu da kitaplaştırdık, yeni anayasa platformu olarak. Şimdi bu, TEPAV da anayasa çalışmaları yapıyordu o dönemde, yapmak istiyordu. Bizim tezimizde anayasa egemenliği kullanma hakkı halka ait olan bir haktır, bu yüzden halkın anayasa ile ilgili, devletle, siyasi yapıyla ilgili beklentilerini ve nasıl bir ilişki kurmak istediğini ortaya çıkarmamız gerekir, bunun için halk toplantıları yapılmalıdır dedik, 34 ilde toplantılar yaptık. O toplantılar, STK toplantıları, yuvarlak masa toplantıları, öyle ortaya çıktı, onlar da kayıta hepsini kayda aldık. TEPAV o zaman bizden öğrendi bu çalışmayı. Ve bu ilkeyi benimsedi. Sonra mecliste beraber 10 ilde onlar toplantılar yaptılar aynı usulde herkesin katıldığı. Yalnız bir farklılık yaptılar

orada, bizim gibi yuvarlak masada genel bir tartışma olmadı, onar kişilik masalar kurdular, onar kişilik masalarda bir tartışma yaptılar.

Siz de tek bir masa...

Evet... Bence bizim yöntemimiz daha verimli.

Geneli anlamak açısından mı?

Geneli anlamak ve birbirini etkileme açısından daha önemli. Şimdi orada ciddi gerçek bir tartışma oluyor 10 kişilik masa, 10 kişiyi etkiliyor ama orada 100 kişi varsa, 500 kişi varsa, oradaki konuşmalar, karşı olan niye karşı, taraf olan niye taraf, ortaya çıktığı zaman herkes birbirinin ardından farklı bakabilmeyi de öğrenebiliyor. Bu çok önemli yani. O açıdan daha verimli bir yöntem.

12. Çalışmalarınızın başlangıcında hedefleriniz nelerdi Âkil İnsanlar olarak?

Yani bu meseleyi, kamuoyuna ne yapılmak istendiğini anlatmak, kamuoyunun ne düşündüğünü de almak ve bir rapor haline getirmek.

13. İki aylık bir süre sizce amaca yönelik yeterli bir süre miydi?

Bizim açımızdan yeterli oldu, yorucu oldu biraz. Haftada 4 gün, 1 gün de değerlendirme, 5 gün çalışmış olduk. Ama diğer gruplar böyle bir çalışma için çünkü diğer gruplarda arkadaşlar kendi işleri de var, kimisi akademisyen, kimisi gazeteci filan bu açıdan bakınca biraz sıkıştırmış oldu. Belki bizim kadar yoğun çalışma imkanları olmadı. Ama biz 2 aya göre kendimizi programladığımız için bütün bu çalışmayı yürüttük.

Detaylı bir raporunuz var...

Raporumuz bundan dolayı detaylı oldu. Diğer raporlara da bakınca en çok veri işte bu alan çalışmasıydı dediğim o, mesela bütün Âkil İnsanlar heyetlerinin toplamı 7 bölge 60 küsur bin kişiyle görüşülmüş, bunun zaten 30 binini biz görüştük. 30 bin kişi bizim toplantılarımıza katılan. Yani burada neredeyse heyetin yarısının yaptığı alan çalışmasını yarısını biz Doğu Anadolu grubu olarak yapmış olduk. Bizi biraz yordu. Bu, provoke etmek isteyenler içerisinde mesela PKK ve o harekete yakın olup da aykırı

düşünenler de zaman zaman oldu. İşte biz niye silah bırakalım diye ne almışız ki biz silah bırakacağız diye düşünenlerden salonları provoke etmek isteyen bazı gençler de oldu. Ama onlara da müsamaha göstermedik. Bir de şeyi unuttuk yöntem olarak. Biz şehit ailelerine gittiğimiz illerde birkaç tanesine en azından ziyarete gittik. Bu gerilla, dağda çocuğu ölen ailelerin de, ailelerine gittik yani birkaç tane de onlara gittik. Bunların ne düşündüğünü öğrenmek için.

14. Süreç boyunca raporların toplanarak çalışmalar tamamlandıktan sonra tek bir rapor haline getirileceği söyleniyordu ve kamuoyu ile paylaşılacağı. Ancak tek bir rapor haline getirilmedi. Bunun nedeni nedir?

Valla bilmiyorum ama bu tabii, raporların hepsi yayınlandı. Bunların hepsini bir araya getirip yayınlayan bölgeyle bazı kuruluşlar da oldu. Burada da oldu yani bunu Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı yapacaktı. Hepsini bir derli toplu yayınlayacak dediler. Hatta biz sahaya inince şunu da gördük. Ben talep ettim yani bir fotoğrafçı olsa yanımızda gittiğimiz her yerde kamera kaydı alınıyor ama böyle ilginç kareler oluyor bazen yani insanlar böyle gittiğimiz yerlerde ağlayarak karşılayanlar oldu, kurban kesenler oldu yani provoke edenler oldu. Bu ilginç kareler fotoğraflansın, böyle bir fotoğraf albümü oluşsun diye talep ettim. Bize bir fotoğrafçı verdiler sonradan ama o fotoğraflar da nereye gitti bilmiyorum. Muhtemelen Pensilvanya'ya gitti yani o dönemde biz tam olarak bu kadar çok etkili olduğumu bilmiyorduk.

15. “Kimi heyet üyelerinin aslında bu heyette yer almaması gerekiyordu, daha uygun isimler seçilebilirdi” gibi bir düşünceniz oldu mu hiç?

Hangi heyeti kursan öyle düşünen birileri mutlaka çıkar. Benim için de diyorlar ki bunun ne işi var kardeşim burada diyenler olmuştur belki yani.

16. Âkil İnsanlar Heyeti’ni oluşumu açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

Her çeşit kesimi temsil eden bir temsiliyete özen gösterildiğini düşünüyorum ben. Mutlaka bir karşılığı olan birileri. Bir aslında Türkiye’nin mozaik, toplumsal yapısına uygun bir heyet oluşturulmuş diye düşünüyorum. O açıdan eleştirilebilir ama genel itibariyle Türkiye’yi yansıtan bir heyet olduğunu düşünüyorum. Kamuoyunda da böyle bir etkisi oldu.

17. Çalışmalarınız sırasında heyet üyeleri tarafından hükümetin politikası ile uyumlu olmayan görüşler dile getirildi mi?

Getirildi.

Örnek verebilir misiniz?

Bizim heyette mesela dile getiren arkadaşlarımız oldu. Başka heyetlerde olduğunu da duydum. Biz yani Âkil İnsanlar Heyeti, hükümetin politikalarının propagandasını yapmak için gitmedik ki zaten, bunlar her birisi kendi bakış açıları olan insanlar, kurum başkanları, kanaat önderleri, akademisyenler, gazeteciler... Eleştiren de oldu yani. Hiç böyle bir tahdit kimse koyamaz biz de koymadık. Hükümetin de bizden böyle bir beklentisi olmadı. Bizim politikalarımızı destekleyici konuşun falan diye.

18. Sizler hedefe ulaştınız mı?

Bizim hedefimiz bu işin esasının ne olduğunu kamuoyuna kendi bakış açımız çerçevesinde anlatmak ve onların bakış açılarını almaktı, bizim hedefimiz buydu. Bunu da hükümete iletmekti. Bu açıdan baktığımızda biz hedefimizi başardık diye düşünüyorum.

19. Medyanın, Âkil İnsanları ele alışı sizce objektif miydi? Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Şimdi şöyle bir defa medyaya etkisi açısından bir araştırma yapıldığı zaman en belirgin şu, bu fikir, bu proje neyse artık nasıl tarif ederseniz Âkil İnsanlar çalışması medyada bir defa olağanüstü ilgi gördü. Neredeyse 2 ay, 2,5 ay boyunca manşetlerdeydi yani. Bu önemli. Belki de Türkiye Cumhuriyeti tarihinde hiçbir olay bu kadar medyatik bir etki yapmadı diyebiliriz, ben hatırlamıyorum yani, yapmış olabilir ama benim hatırladığım kadarıyla böyle bu kadar etkili bir şey olmadı. Kamuoyunda da aynı şekilde Âkil İnsanlar çalışmasının pozitif bir tesiri oldu yani çok etkili oldu, çok medyatik oldu. Medya tarafsız oldu mu? Olmadı bana göre. Herkes yine, bir kısmı bunu hükümetin politikalarını anlatma açısından bir araç haline getirdiğini iddia etti. Ki öyle olmadığını anlattım size. Ama medya öyle verdi. Bir kısmı Âkil İnsanların şahsı üzerinden bir yıpratma kampanyası yürüttü. Bir kısmı da işte sürece karşılık üzerinden kampanya

yürüttü, bir kısmı da farklı gerekçelerle yani yürüttü. Ama burada tarafsızlığını falan söylemek diğer olaylarda da olduğu gibi pek mümkün görünmüyor.

20. Size göre heyetin çalışmalarının eksikleri var mıydı?

Bizim grubumuz açısından yine konuşursak, biz eksik bir şey bırakmadığımızı düşünüyorum. Yani bir alan çalışması açısından bu meselenin doğru anlatılıp ve taleplerin doğru alınması ve bunun raporlaştırılması açısından raporumuz da bizim yani takdir-e şayandır diye görüyorum bizim çalışmamızda. Ve çok yoğun çalışma ortaya koyduk biz.

Teşekkür ederim.

EK 6 Murat Belge İle 26 Ağustos 2014 Tarihli Yüzyüze Görüşme

- 1. Hocam, Âkil İnsanlar Heyeti ile ilgili Taraf Gazetesinde 6 Nisan 2013 tarihli yazınızda heyetin ismi için bir terminoloji yanlışlığı olduğunu ve bu işin ‘akil’likle değil duyguyla ilgili olduğunu yazdınız. Peki, sizce Âkil İnsan kimdir?**

Bunlar birçok yerde var. Ama 8-10 kişi ile olur bu gruplar. Bizdeki gibi bu kadar kalabalık olmaz. Anlaşamayan iki tarafın arasında uzlaşmayı sağlamaya çalışırlar. Bizimkinde hükümetin oluşturduğu bir heyetti ve biz PKK ile görüşmedik. Bizim yaptığımız AKP’ye oy veren seçmeni kaybetmemek amacıyla, Türk milliyetçisi vatandaşı ikna etmeye yönelik bir girişimdi. Âkil İnsanlar heyetinin kurulması Öcalan’ın önerisiydi ancak onun önerdiği de bu şekilde değildi. Hükümet bunu bu hale getirdi.

- 2. Heyet üyelerine Ak Parti hükümeti tarafından davetler nasıl ve kim tarafından yapıldı? Kimler karar verdi heyet üyelerine?**

Ben diğerlerini bilmem sadece kendimkini biliyorum. Bir gün Beşir Atalay aradı. Böyle bir heyet kurduk sen de içinde varsın diye. Ben böyle şeyleri direkt olarak geri çevirmem. Önce ne olduğuna bakarım ve ona göre karar veririm. İlk toplantıya gitmeyi kabul ettim.

Heyet üyelerinin isimlerine kimler karar verdi bilmiyorum. Bize söylemediler.

- 3. Bölgelerinize giderken hükümet tarafından Âkil İnsanlara hükümetin Kürt politikası bağlamında bir bilgilendirme yapıldı mı?**

Bir bilgilendirme yapılmadı. Siz kendiniz ne yaparsanız yapın denildi.

- 4. Uygulamanın örnek alındığı herhangi bir ülke söz konusu mu?**

Avrupa Birliği için böyle bir çalışma yapıldı hatta bazı ülkelerin eski başkanları da vardı aralarında, İrlanda örneğini verebiliriz, İsrail ve Filistin arasında da Norveç uzlaşmayı sağlamak için çalışmıştı.

5. Başka örneklerle benzerlikleri ya da farklılıkları nelerdir?

Bu tür heyetlerde üye sayıları daha az olur, uzlaşamayan iki taraf arasında tarafların taleplerini dile getirirler ve bu gruplara inisiyatif verilir. Biz de bunlar yoktu.

6. Akademisyen üyeler bir eğiticilik misyonu yüklendi mi?

Vatandaşların kimi zaman söylemlerinde şiddetli çıkışlar oluyordu. Böyle zamanlarda yatıştırma, yükselen tansiyonu düşürme gibi bir işlevimiz oluyordu.

7. Çalışmalarınızın başlangıcında hedefleriniz nelerdi? Sizden istenen neydi? Hükümet tarafından sizden istenenler size nasıl bildirildi?

Ben zaten Kürdistan’a çok gidip geldim. Orayı biliyorum. Bilmeyenler mesela çok etkilendiler, duygulandılar. Bu toplantıların verimli olduğuna da inanmıyorum. Büyük salonlarda çok kalabalık insan topluluğu bir araya geliyor. “Aynı şeyleri tekrarlamayın” diyoruz ama bunu sağlamak mümkün değil. Üstelik biz konuşmayı bilmeyen bir toplumuz, birinin konuşmasının içinden bir cümle aldınız mı geriye bir şey kalmıyor. Konuşmalar birbirinin hep tekrarı oluyor. Yani toplantı 4 saatse toplansanız yarım saatlik bir şey elde ediyorsunuz. Oysa tek başınıza gittiğinizde paylaşım daha fazla oluyor. Bir de kalabalıkta, herkes daha radikal talep sahibi gibi görünmeye çalışıyor.

Hükümet tarafından benden bir şey istenmedi.

8. Bazı bölgelerde birtakım sorunlar yaşandı sizin bölgenizde buna benzer olaylar oldu mu olduysa hangi konuda tepkiler geldi?

Olmadı. Sadece iki kez bu tür olay yaşandı. Birisi Urfa’da. Bir toplantıdan sonra hadi gidelim halkın içinde oturalım dedim. Biz otururken yanımıza birisi geldi. Halk partiliymiş. Biraz konuşabilir miyim dedi ve AKP’ye söylenmeye başladı. O konuşurken diğer yandan bir AKP’li bu kez AKP’yi savunmaya başladı. Bir tartışma çıktı orada. Yatıştırdık. Bu tür olaylar Kürt yoğun olmayan yerlerde çıkıyordu. Gaziantep Kilis’te bir de benzer bir olay yaşandı çünkü orada MHP’liler var.

9. İki aylık bir süre amaca ulaşmak için yeterli miydi?

Yeterliydi.

10. Sizce raporlar neden tek bir rapor haline getirilerek kamuoyu ile paylaşılmadı?

Çünkü -bizim rapor çok uzundu diğerlerini bilmiyorum- bu raporları bir araya getirmek zahmetli ve uzun bir iş olacaktı. Zaten hükümet de alacağını almıştı.

11. Bazı heyet üyeleri arasında zaman içerisinde uyuşmazlıklar ortaya çıktı? Bunların nedeni neydi? İç Anadolu Bölgesi için Celalettin Can örneği?

Bizim grupta böyle anlaşmazlıklar olmadı. Anlaşmazlık olmadığı gibi aramızda AKP'li olanlar da vardı örneğin Emin gibi. Ancak o arkadaşlarımız da AKP çığırtkanlığı yapmadılar. Mesela raportörler arasında da böyle bir şey yapan olmadı oysa yapmak isteseler bunu rahatlıkla yapabilirlerdi.

12. Âkil İnsanlar heyetini nasıl değerlendirirsiniz? Heyet bir sivil toplum örneği midir?

Hayır. Biz buna nev-i şahsına münhasır diyebiliriz.

13. Pratikte sivil toplum iki değişik türde gerçekleşebilir. Herkesin eşit çıkarına olanı amaçlayan sivil toplum ve bir grup ya da sınıf çıkarlarının aracı olan sivil toplum. Gramsci'ye göre, sivil toplum bir sosyal grubun bütün toplum üzerinde yürüttüğü kültürel hegemonyasıdır. Bu bağlamda Âkil İnsanlar Heyetinin çalışmalarını ve amaçlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Heyetteki insanları düşündüğümüzde Gramsci'nin ne geleneksel ne de organik aydın tanımına tam uyduğunu söyleyemeyiz. Homojen bir grup değildi. Çünkü aramızda farklı görüşten olan insanlar mevcuttu.

14. Çalışmalarınız sırasında heyet üyeleri tarafından hükümet politikası ile uyumlu olmayan bireysel görüş ve düşünceler dile getirildi mi?

Getirildiği oldu. Örneğin Roboski'ye gittiğimizde “hükümetle uyumlu” olmak mümkün mü?

15. Heyetin kamuoyunu ikna edecek bir heyet olduğu konusunda da vurgu yapıldı. Heyet bu anlamda hangi teknikleri kullandı? (otoriteye transfer, herkes yapıyor, slogan kullanımı –Analar ağlamasın- gibi.)

Siyasetin içinde mutlaka propaganda vardır. Zaten olmasa işlerini yapamazlar. Ancak bunun çok suiistimal edildiğini düşünmüyorum.

16. Âkil İnsanlar hedeflerine ulaştı mı?

Bu süreçte hükümetin istediği zaman kazanmaktı. Kazandı. Onun dışında ben, Recep Tayyip Erdoğan'ın Kürtlerin gerçekten ezilmiş olduklarına söylediği gibi inandığına inanmıyorum.

17. Size hükümet ya da farklı kaynaklardan neler yapacağınıza dair etkileme anlamında bir girişim oldu mu?

Hayır olmadı. Ancak biz ilk görevlendirildiğimizde her grubun başkanı, başkan vekili, sekreteri önceden belirlenmişti. Buna birçok kişi tepki gösterdi. Ben de tepki gösterdim. Başkanımızı, başkan vekilini ve sekreteri biz seçmeliydik diye. Hükümet bize buna karşılık, işinizi kolaylaştırmak için böyle yaptık cevabını verdi. Belki başkanlara bu anlamda bir etkileme girişi olmuş olabilir ancak gerçekten oldu mu olmadı mı bilmiyorum.

18. Diğer heyetlerin deneyimleri ile ilgili neler söyleyebilirsiniz? Bildiğim kadarıyla gençler ve çocuklar kategorisinde de çalışma yapan tek grupsunuz. Biraz bu çalışmalardan bahseder misiniz?

Çocuklar ve gençlerle Yılmaz Erdoğan görüştü. Yalnız görüştüğü için tam olarak ne yaptığını bilmiyorum. Ancak Yılmaz Erdoğan popüler olması nedeniyle bizden çok farklı tanınan birisi. Her yerde arkasından bir sürü insan gidiyordu. Tabi bunda Kürt

kökenli olmasının da etkisi var. Aklı başında, iyi birisi. Hem onun grupta olması bizim için de iyi oldu. Bizi de eğlendiriyordu.

Teşekkür ederim.

EK 7 Yılmaz Erdoğan ile Tarihli E-Posta ile Görüşme

1. Sizce Âkil İnsan kimdir?Neden kabul ettiniz Âkil İnsan olmayı?

Hayatın herhangi bir yerinde iki kişi -sebebi ne olursa olsun -kavga ederken, ayırmaya girişen üçüncü kişiye Âkil İnsan denir. Aslında ‘Âkil İnsan’ diye biri yok akıl davranışlar var.

Burada söz konusu olan çok daha büyük bir ‘kavga’ ve bir gün bazı insanlar ‘kavgayı ayırma’ ve barıştırma sürecini başlattılar. Benden de sürece destek vermemi istediler. ‘Bana ne’ diyebileceğim bir şey değildi ve kabul ettim.

2. Heyet üyeleri arasında bayan üyelerin sayısı oldukça azdı? Bununla ilgili ne düşünüyorsunuz?

Memleketimin hangi heyetinde bayan-kadın üye sayısı az değil ki? Bu nedenle HDP’nin başlattığı ve son derece isabetli bir girişim olan Eşbaşkanlık Sistemini çok olumlu bir örnek olarak değerlendiriyor, umut verici buluyor ve yaygınlaşmasını diliyorum.

3. Heyet üyelerine Ak Parti hükümeti tarafından davetler nasıl ve kim tarafından yapıldı?

Bir gün sayın Yalçın Akdoğan’dan telefon yoluyla bir çağrı aldım. Karar sürecinin nasıl geliştiğini tam olarak bilmiyorum. Ancak 2007 yılında bu meseleyle ilgili kamuya açık bir mektup yoluyla barış çağrısı yapmış birisi olarak bu heyete çağrılmam benim için sürpriz olmadı.

4. Bölgelerinize giderken hükümet tarafından Âkil İnsanlara hükümetin Kürt politikası bağlamında bir bilgilendirme yapıldı mı?

Bu toplantılarda önce sayın başbakan bir konuşma yapıyor ve işte bu konuşma sizin bahsettiğiniz ‘bilgilendirme’ oluyor. O zaten televizyondan yayınlanan bir konuşma. Bunun dışında bir özel bilgilendirme yapılmadı. Zaten konunun tüm boyutlarını yıllardan beri konuştuğumuz için ortada ‘özel bilgilendirme’ yapmaya gerek de yok. SORUN ile ilgili söylenecek yeni bir söz kalmadı. Yeni sözler, yeni öneriler ÇÖZÜM için lazım.

5. Uygulamanın örnek alındığı herhangi bir ülke söz konusu mu?

Hayır tüm ülke pratiklerinin incelendiğini ama bu çalışmanın ülkemize has olduğu özellikle vurgulandı ve öyle de oldu. Ayrıca tarafların bu kadar birbirini ittiği, ötelediği, örselediği bir toplumda kavga çok olur, olmaktadır. Madem kavga etmekten vaz geçemiyoruz o zaman kavga ayırıcı bir kurum oluşturalım ve bugün Kürt sorunu, yarın başka dert olduğunda araya girip akıl çözüm önerirler. Üyeleri değişen ama mantığı değişmeyen, bağlayıcılığı duygusal boyutta kalsa da ortam yumuşatıcı bir heyet. Bence çok iyi bir fikir. Bu yapı resmileşmeden kurumlaşırsa ülkeye çok faydası olur diye düşünüyorum.

6. Çalışmalarınız sırasında akademisyen üyeler, heyet üyeleri arasında ve dinleyiciler karşısında eğiticilik misyonu yüklendi mi?

Eğitici değil daha çok Dinleyici, Derleyici rolü demek daha uygun. Ancak ben sürecin ikinci haftasından itibaren taktik değiştirdim. İlk günlerde gidilen yerde önce tüm STK'lar ile geniş ve uzun süreli bir toplantı yaptık ve yukarıda sözünü ettiğim 'sorunla ilgili yeni bir söz' duymadık pek. Ancak bu sorunların ilk kez devleti temsil eden bir heyet karşısında tümüyle özgür bir biçimde konuşulmasının çok büyük tarihi bir anlamı vardı. İşin bu noktaya gelmesi için büyük acılar çekilmiş, bedeller ödenmişti. Bu çalışma sadece bunun için yapılmış olsaydı bile katılırdım. Yani bana, üç ay Güneydoğu Anadolu'da dolaşacak ve Kürt meselesini hiçbir kısıtlama olmadan insanlarla özgürce konuşacaksın ve işlem bundan ibaret deseydiler, 'daha ne olsun' der ve gene giderdim.

Sözünü ettiğim taktik değişiklik şuydu. Heyet arkadaşlarıma daha çok gençlerle, hatta bazen özelde o şehrin tüm sanatçılarıyla daha özel ve –aslına bakarsanız biraz daha eğlenceli- sohbetler yaparsam daha faydalı olacağını söyledim ve onlar da mantıklı buldular bu düşüncemi. Tek başıma sahnede oturdum soruları cevapladım, düşüncelerimi anlattım.

Ben tavırlı bir tarafsız ve bilinçli bir iyimserim.

Bir iyimser haklı çıkmaya çalışmaz. O iyimserlerin sayısını bir kişi daha arttırarak temel görevini yapmıştır. Genelde bu dünyada haklı çıkmanın manasız gururu kötümserlere bahşedilmiştir.

7. Çalışmalarınızın başlangıcında hedefleriniz nelerdi? Sizden istenen neydi?

Hedef çözüm sürecinin ve arkasındaki barış iradesinin insanlara anlatılıp, uzlaşma ortamının oluşmasına katkı sunmaktı. Hedef de buydu söylenen de. Esasen kimse bize bir şey ‘söylemedi’. Çünkü aslına bakarsanız o salondaki herkesin mesleği şu ya da bu şekilde ‘fikir bulmak, fikir üretmek, yazmak, yaymak’ olduğu için aramızda komut alan insan yoktu, fikir sunan insanlardık. O süreçte bu heyetle ilgili dışarıda yapılan tüm tartışmalar, eleştiriler, içeride de konuşuldu, hükümet yanlısı ya da karşıtı tüm fikirler de seslendirildi.

8. Çalışma planınızı nasıl belirlediniz? Nasıl bir yöntem kullandınız? Bölgenizde kimlerle, kaç toplantı yaptınız?

Her heyet bu organizasyonu tümüyle kendisi yaptı. Kimle nerede ne zaman görüşeceği konularını ve diğer işlerin tümünü kurulların kendisi programladı.

9. Toplantılarınızın tamamı basına açık mıydı?

Hayır, değildi.

10. Tüm toplantılara heyet üyelerinin tamamı katıldı mı?

Herkes her geziye hemen hemen katıldı. Ben Kilis ve Gaziantep turunun yapıldığı iki gün dışında tüm gezilere katıldım.

11. Bazı bölgelerde heyetler bir takım protestolarla karşılaştı, sizin bölgenizde de bu gibi olaylar oldu mu? Olduysa bunların sebebi neydi?

Ben hiç bir protesto eylemi ile şahsen karşılaşmadım. Bizim bölgede sürece destek nerdeyse yüzde seksenler doksanlar civarında olduğu için...

Öte yandan bu beklenmedik bir şey değildi. Hatta sürecin başında tepkilerin daha çok olabileceği bile konuşulmuştu ama protestolar genel olarak demokratik hak kullanımı olarak gerçekleşti ve olması gereken de buydu... Kırk yıllık bir acının ürettiği öfkeyle başa çıkmak kolay değil. Bu yangın üç beş bardak suyla sönmez ama bir yerden başlamak lazımdı. Sürece destek ülke genelinde her zaman çoğunlukta oldu, hala da öyle olduğunu düşünüyorum. Anlaşıldı ki suyumuz o kadar da az değilmiş.

12. İki aylık bir süre sizce amaca ulaşmak için yeterli miydi?

Âkil İnsanlar Heyeti genel bir sürecin bir parçası. Dolayısıyla süre konusu tartışmalı. İlk kararlaştırdığımız kısa süre heyetlerin raporlarını hazırlamaları ve sunmaları içindi.

13. Sizce raporlar neden tek bir rapor haline getirilerek kamuoyu ile paylaşılmadı?

Ben paylaşımda bir sıkıntı görmüyorum, hepsi internet ortamında var. Zaten süreç içinde o rapora yazılanların çoğu çeşitli kişiler ve vesileler ile kameralara karşısında da söylendi. Raporlarda bir sır yok. Demokratikleşme, özgürleşme, normalleşme ve barış var.

14. Bazı heyet üyeleri arasında zaman içerisinde uyuşmazlıklar ortaya çıktı? Bunların nedeni neydi? İç Anadolu Bölgesi için Celalettin Can örneği?

Bazı heyet üyeleri arasında anlaşmazlık çıkması doğal. Herkes bambaşka bir fikrin mahallesinde oturuyor. Zaten bilirsiniz ki sadece emir-komuta hiyerarşisinin olduğu yerde tartışma olmaz. Diğer alanların hepsi tartışmaya müsaittir.

15. Çalışmalarınız sırasında heyet üyeleri tarafından hükümet politikası ile uyumlu olmayan bireysel görüş ve düşünceler dile getirildi mi?

Elbette getirildi. Ama ilginç olan şudur. Siyaset yapanlar genellikle eleştirdikleri kişi karşılarında değilken yaparlar bunu. Çünkü yüz yüze utanır. Bu da ortama kendiliğinden bir dikkat ve nezaket getirir. Karşınızdaki başbakan da olsa değişmez bu, bir arkadaşınız da. Benim gördüğüm kadarıyla o heyette herkes, özellikle muhalif karakterler hem açık sözlü hem de naziktiler.

16. O dönemde medyanın size yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ben siyasi pozisyonu bu işe nefretle karşı çıkmayı gerektiren yapıların dışında medyanın genelinde üzücü bir yaklaşım görmedim. Elbette çok sayıda çirkin ve yalan haber çıktı. Hatta bazıları bu iş için para aldığımızı bile söyledi ve biz buna ‘ara dayacağı yemek’ diyoruz ve işin normal bir parçası.

17. Âkil İnsanlar hedeflerine ulaştı mı?

Heyet hedefine ulaştı. Ama önemli olan genel sürecin nihai hedefine ulaşması. O hedefe ulaşılmadıkça daha çok ve başka Âkil İnsanlara ihtiyaç olur.

18. Size göre Âkil İnsanlar Heyeti ve heyetin çalışmalarının eksikleri var mıydı? Ayrıca neler yapılabilirdi?

Âkil İnsan Heyeti çalışmasına eğer taşıyabileceğinden fazla anlam yüklememişseniz görevini yaptığını düşünürsünüz. Eksikleri elbette vardır ama (kavga metaforunu uzatmak istememekle beraber) bu biraz, ‘bu kavgada ayıranın hiç mi eksigi yoktu’ gibi bir soruya tekabül ediyor ki ister istemez gülümsetiyor beni.

19. Diğer heyetlerin deneyimleri ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

Diğer heyetleri bazen orada bulunan arkadaşlarım vasıtasıyla, bazen de medyadan izledim. Bizden çok daha zor yerlerde cesurca barıştan söz ettiler. Çalıştılar. Hepsini gönülden tebrik ediyorum. İsimlerimiz üzerinden üretilen tüm safsata ve kötü, çirkin sözleri sürecin mecburi bir tazminatı olarak gördük ve sineye çektik. Nefsimize ağır geldi, demek ki hakkımızda hayırlıdır diye düşündük.

Sonuçta bu heyet, bu çaba bir işe yaradı mı? Bu çok önemli değil. Bir gün ülkemize kalıcı huzur ve barış gelirse zaten bir damla tuzumuz kimsenin aklına gelmez. Gelmesi de gerekmez. Ya da gene şeytan kazanır da kavgalar sürerse o zaman biz de ‘ kötü neticenin hesabı iyi niyetten sorulmaz’ deyip, inadına barıştan yana olmaya devam ederiz.

Teşekkür ederim.

EK 8: Rifat Hisarcıklıoğlu ile 1 Aralık 2014 Tarihli E-posta İle Görüşme

1. Sizce Âkil İnsan kimdir?

Bizim kültürümüzde “akıl” fikrine, öngörüsüne değer verilen, kendisine danışılandır. Her türlü olay karşısında aklı selimle karar alabilen, iki düşünüp bir konuşan, yapıcı ve uzlaşmacı davranabilen insandır.

2. Heyet üyelerine Ak Parti hükümeti tarafından davetler nasıl ve kim tarafından yapıldı?

Sn Beşir Atalay telefonla arayarak konuyu anlatmıştı.

3. Bölgelerinize giderken hükümet tarafından Âkil İnsanlara hükümetin Kürt politikası bağlamında bir bilgilendirme yapıldı mı?

Hükümet tarafından bizlere herhangi bir bilgilendirme ya da metot konusunda bir yönlendirme yapılmadı. Sadece bizden istenen vatandaşın bu konudaki nabzını tutmamızdı. Biz de bunu yaptık.

4. Uygulamanın örnek alındığı herhangi bir ülke söz konusu mu? Âkil İnsanlar heyeti ilk kez ülkemizde oluşturulmuş bir heyet midir? Başka isimler altında da olsa dünyadan örnekler vermeniz mümkün mü?

Hükümetimiz bu süreci başlatmadan, Âkil İnsanlar heyetini oluşturmadan elbette dünyadaki benzer örnekleri incelemiştir. Onlardan fikir bağlamında yararlanmış da olabilir.

Fakat herhangi bir ülkenin uyguladığı bir modeli birebir kopyaladığını düşünmüyorum. Çünkü ülkemiz tarihi ve üzerinde bulunduğu coğrafyası itibarıyla nev-i şahsına münhasır bir özellik gösterir.

5. Başka örneklerle benzerlikleri ya da farklılıkları nelerdir?

İşin aslı, devletimizin bize verdiği bu görevi ifa ederken faydalı olacak olan başka ülke örneklerinden daha çok, kendi toplumumuzu iyi tanımak ve tarihimizi bilmektir. Biz de Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği olarak bu birikime sahibiz.

6. Akademisyen üyeler bir eğitimcilik misyonu yüklendi mi?

Hayır. Heyetteki üyelerin hiç biri meslekleri dolayısıyla farklı bir misyon yüklenmediler.

7. Çalışmalarınızın başlangıcında hedefleriniz nelerdi? Sizden istenen neydi?

En başından beri bizim tek hedefimiz, devletimizin verdiği görev doğrultusunda “nabız yoklamak”tı. Fikir beyan etmeden, hiç bir yorum yapmadan sadece olanın fotoğrafını çekmeyi amaçladık.

Yani, biz halka ders vermeye, süreci anlatmaya, ya da bir politikayı empoze etmeye gitmedik.

Bizim tek amacımız, “vatandaşımız ne düşünüyor?, talepleri nelerdir?, beklentileri nelerdir?, hayalleri nelerdir?” Öğrenip bunu direkt olarak hükümetimize aktarmaktı.

Heyetimizdeki tüm arkadaşlar da bu çerçeveye etrafında hemfikir oldu, bu kapsamda olumlu bir çalışma süreci geçirdik.

Verilen görevi çok başarılı bir şekilde yerine getirdiğimizi düşünüyorum.

8. Bölgenizde kimlerle, kaç toplantı yaptınız?

Bizim önceliğimiz, toplumun nabzını doğru şekilde tutmak ve objektif bir rapor hazırlamak amacıyla Akdeniz bölgesindeki her türlü farklı kesimle, farklı düşünce gruplarıyla bir araya gelip görüşlerini almaktı.

Bütün çalışmamızı bu amaç üzerine şekillendirdik. Çalışma süremiz sınırlı olduğu için vatandaşla doğrudan temas mümkün olmayacaktı. Bu nedenle özellikle yereldeki sivil toplum kuruluşları, muhtarlar, dini kanaat önderleri ile bir araya geldik.

Zira bizdeki genel yapı şudur. Özellikle STK’larda, bu tür konularda STK başkanı ne düşünüyorsa aşağı yukarı o STK’nın üyeleri de benzer fikirde oluyor.

Ve 8 ilde yaklaşık 70 toplantı yaptık. Her şehirde köylülerle, yerel basının yönetici ve sahipleri ile, köy ve mahalle muhtarlarıyla, dini kanaat önderleriyle, sivil toplum kuruluşları ile, şehit ve gazi aileleri ile, gençler ve kadınlarla ayrı ayrı toplandık.

Yani böylece Akdeniz bölgesinde toplumun tüm kesimleri ile bir araya geldik.

Ekteki dosyada daha detaylı göreceksiniz zaten. Toplantımıza katılan STK'ların bazıları şöyle:

Muharip Gaziler Derneği, Cumhuriyet Kadınları Derneği, Alperen Ocakları, Türk Ocakları, Atatürkçü Düşünce Derneği, Muhtarlar Dernekleri, İnsan Hakları Derneği, Muhtarlar, Esnaf Ve Sanatkarlar Odası, Ziraat Odası, Amatör Spor Kulüpleri Federasyonu, Sendikalar (Kamu-Sen, Hak-İş, Türk-İş'e Bağlı), Şehit, Gazi Ve Harp Malulleri Derneği, Sivil Toplum Platformu, Kadın Girişimciler Kurulu, Genç Girişimciler Kurulu, Kadın El Emeği Derneği, Dershaneler Birliği, Öğretmenler Dernekleri, Emekli Dernekleri, Farklı Cemaatlere Bağlı Vakıflar, Tüketicileri Koruma Dernekleri, Eczacılar Odası, Barolar

9. Toplantılarda en çok hangi başlıklar üzerinde duruldu?

Bunu raporumuzda daha ayrıntılı bir şekilde inceleyebilirsiniz. Ben size şunu söyleyebilirim: herkes farklı kaygı, endişe taşırsa da herkesin farklı talepleri olsa da, gelecek hayalleri konusunda herkes birleşiyor. Biz toplantılarımızda nasıl bir Türkiye hayal ediyorsunuz dediğimizde herkesin ortak bir hayali olduğunu gördük bu da bizi çok umutlandırdı.

10. Bazı bölgelerde birtakım sorunlar yaşandı sizin bölgenizde buna benzer olaylar oldu mu olduysa hangi konuda tepkiler geldi?

Akdeniz bölgesi bu süreçte en zor bölgeydi. Çünkü sürece karşı çıkan partilerin en çok oyu aldığı bölgelerden biri. Ayrıca iktidardaki partinin oylarının, muhalefet oylarının altında olduğu tek bölge.

Buna rağmen bizim bölgemiz ve çalışmalarımız en sorunsuz şekilde ilerledi. Şu kadarını söyleyeyim protestolar oldu ama çalışma yaptığımız illerin neredeyse tamamı büyükşehir olmasına rağmen bazı illerde 8-10, bazı illerde ise maksimum 100 kişilik protestolar oldu.

11. İki aylık bir süre amaca ulaşmak için yeterli miydi?

Kendi bölgemiz adına konuşuyorum, biz bize verilen sürede çalışmalarımızı tamamladık.

12. Âkil İnsanlar heyetini nasıl değerlendirirsiniz?

Bu çalışmanın en olumlu yanı, bu konuda vatandaşın fikrinin sorulması, vatandaşın nabzının tutulmasıdır.

Bunu hangi isim altında olursa olsun toplumun gözü önünde ve siyasi kimliği olmayan, bu anlamda tarafsız diyebileceğimiz bir kesimin yapmış olması da önemlidir.

Âkil İnsanlar heyeti çalışması bu anlamda önemlidir. Heyet toplumun nabzının tutulması noktasında faydalı bir görev yürütmüş ve bu kapsamda görevini de tamamlamıştır.

Biz zaten TOBB olarak bu tür çalışmalara yabancı değiliz. Anayasa konusu ile ilgili olarak, Türkiye’de ilk defa vatandaşın fikrini sormak üzere müzakereci demokrasi yöntemi ile 12 şehirde vatandaşımızın görüşlerini almış ve Türkiye büyük millet meclisinde kurulan anayasa uzlaşma komisyonuna buradan çıkar raporları iletmıştik.

Hem anayasa çalışmalarında, hem de Âkil İnsan çalışmalarında gördüğüm şu: bu çalışmalar bize Türk toplumu olarak sorunlarımızı masada tartışabildiğimizi gösterdi.

Birbirine önyargıyla bakan kesimlerin aynı masaya oturduğunda kavga gürültü etmeden konuşabildiklerini gösterdi.

13. Çalışmalarınız sırasında heyet üyeleri tarafından hükümet politikası ile uyumlu olmayan bireysel görüş ve düşünceler dile getirildi mi?

Bizim heyetimizdeki arkadaşların sadece bu mesele ile ilgili değil, pek çok konuda ortak bir fikri yoktu. Yani heyetimizdeki tüm arkadaşların dünya görüşü, ahiret görüşü, siyasi fikri birbirinden tamamen farklıydı.

Ama daha önce de bahsettiğim gibi bizler toplantılarımızda kendi görüşlerimizi ifade etmedik. Sadece vatandaşları dinledik ve onları açık fikirle görüşlerini ifade etmesi için

teşvik ettik. Yaptığımız iş bu olunca heyetteki arkadaşların farklı fikirde olmaları bir dezavantaj değil tam tersine bir avantaj oldu.

14. Âkil İnsanlar hedeflerine ulaştı mı?

Biz görevimizi hakkı ile yerine getirdik. Daha sonra atılan adımlarda vatandaşlar aldığımız ve raporumuza yansıttığımız görüşlerin değerlendirildiği kanısı bizde oluştu.

15. Üyeler, herhangi bir ücret aldı mı? Süreç içerisinde yeme, barınma vs. gibi ihtiyaçlarınız hangi kaynaktan karşılandı?

Heyet üyeleri bir ücret almadı. Sadece ulaşım, yeme- içme ve konaklama ihtiyaçları devlet tarafından karşılandı.

16. Size göre Âkil İnsanlar Heyeti ve heyetin çalışmalarının eksikleri var mıydı? Ayrıca neler yapılabilirdi?

Diğer bölgeler adına birşey söyleyemem. Ancak Akdeniz bölgesi heyeti olarak emaneti hakkı ile yerine getirdiğimizi düşünüyorum. Sadece ben değil, birlikte çalıştığımız bütün arkadaşlar bu fikirde.

17. Akdeniz Bölgesi dışında tüm bölgeler hemen hemen aynı görüşme tekniğini kullandılar. Akdeniz Bölgesi'ndeki yöntemin TOBB'un uyguladığı bir yöntem olduğunu öğrendik. Bize bu yöntemden, ne amaçla ve nasıl yapıldığından bahseder misiniz?

Burada üç unsur var. Biz tobb olarak bu tür çalışmalara yabancı değiliz. Daha önce anayasa çalışmalarında vatandaşın fikrini almak üzere Türkiye'de ilk defa müzakereci demokrasi yöntemini getirdik. Yani vatandaşın fikri objektif olarak nasıl alınır, hangi yöntemle çalışma yapılır iyi biliyoruz.

İkincisi Türkiye'nin 81 il, 160 ilçesinde örgütlüyük. Ve bizim yerel oda ve borsa başkanlarımız kendi şehirlerinin kanaat önderleri. Saygın isimler. Bu arkadaşlarımızın ve kurumumuzun itibarı gittiğimiz her şehirde bizim en büyük yardımcımız oldu.

Üçüncüsü ise biz TOBB olarak Türkiye'de 1,5 milyon işletmeyi temsil ediyoruz. Bizim üye profilimiz aslında küçük bir Türkiye modeli. Yani bizim üyelerimiz arasında her

fikirden, her inançtan he mezhep ve siyasi görüşten insan var. Bu nedenle TOBB olarak zaten biz her çalışmamızı objektif olarak yaparız. Bu anlamda da bir tecrübemiz var.

Teşekkür ederim.

Ek 9: Mahmut Arslan ile 18 Mart 2015 Tarihli E-Posta ile Görüşme

1. Sizce Âkil İnsan kimdir? Neden kabul ettiniz Âkil İnsan olmayı?

Bence genel bir tanımdan ziyade buradaki rolümüze göre konuşmalıyız. Âkil İnsan, yaşanan bu Kürt sorununun çözümü konusunda devlet ile toplum arasındaki ilişkiyi kurmak için oluşmuş bir yapıdır. Yani ortada bir sorun var ve bu soruna yönelik devletin atacağı adımlar var, toplumun beklentileri var, tüm bunlar için devlet ve toplum arasında bir köprüdür Âkil İnsanlar.

2. Heyet üyelerine Ak Parti hükümeti tarafından davetler nasıl ve kim tarafından yapıldı? Kimler karar verdi heyet üyelerine?

O zaman ki Başbakan Yardımcısı Sayın Beşir Atalay bir akşam aradı. “Malum, bir çalışma yapıyoruz. Sayın Başbakan’ın da bu konuda bir teklifi var. Sizin Âkil İnsanlar Heyeti’nde yer almanızı istiyoruz” dedi. Biz de Konfederasyonumuzun yetkili organlarında konuyu görüştük ve Konfederasyonumuz adına yer almayı kabul ettik. Tamam dedi teşekkür etti. Sonra da bu teklifle ilgili Konfederasyonumuz’daki arkadaşlarla görüştük. Bütün arkadaşlarımızın “Bekliyorduk ve size böyle bir teklifin olması gerekirdi” şeklinde olumlu tepkiler verdiler. Sonra da ilk toplantıya katıldık.

3. Bölgelerinize giderken hükümet tarafından Âkil İnsanlara hükümetin Kürt politikası bağlamında bir bilgilendirme yapıldı mı?

Hayır yapılmadı. Dolmabahçe’ye gittiğimizde “biz heyetleri oluşturduk, nasıl çalışacağınıza, ne konuşacağınıza, ne yazacağınıza biz karar vermeyeceğiz” cevabını aldık. Bu cevap herkesi rahatlattı. Herkes elimize bir program verilmesini bekliyordu. Bunların hiçbiri olmayınca insanlar rahatladı.

4. Çalışmalarınız sırasında akademisyen üyeler bir eğitcilik misyonu yüklendi mi?

Kendi bölgemizde akademisyen misyonu olan bir tek İzzettin Doğan vardı ancak o da akademisyen olduğundan ötürü değil belli bir kesimi temsil ettiğinden ötürü bizimleydi. Nitekim Alevi kesimine onun sayesinde ulaşmış olduk.

5. Çalışmalarınızın başlangıcında hedefleriniz nelerdi? Sizden istenen neydi?

Bizim elimize bir yol haritası verilmedi. Tamamen heyet üyeleri kendi arasında bir program yaptılar ve bu program çerçevesinde bölgedeki ziyaretlerin nasıl gerçekleştirileceği noktasında çalışmalar yürüttük. Bu çalışmalar sonucunda araziye çıktık. Halkın beklentilerini görme imkanımız oldu. Âkil İnsanlar heyetine karşı bölge halkının ilgisi, teveccühü ve beklentisi çok yüksekti. Çok önemsendik, yüksek düzeyde bir karşılama ve ilgi oldu. Barış Elçileri olarak tanımlandık. Dolayısıyla sorunun çözümünde önemli bir misyon üstlendiğimizi söyleyenler oldu. Biz heyet olarak çok farklı kesimleri bir araya toplama imkanımız oldu, bu da oldukça önemli bir husustu.

6. Çalışma planınızı nasıl belirlediniz? Nasıl bir yöntem kullandınız? Bölgenizde kimlerle, kaç toplantı yaptınız?

4 Nisan 2013'te Sayın Recep Tayyip Erdoğan ile yaptığımız toplantıdan sonra, 10 Nisan 2013'te başlattığımız saha çalışmamızı 1 Haziran 2013 tarihinde tamamladık. 14 il (Malatya, Elazığ, Hakkari, Van, Tunceli, Erzincan, Bingöl, Bitlis, Muş, Ağrı, Iğdır, Kars, Ardahan, Erzurum), 5 ilçe (Yüksekova, Tatvan, Doğubeyazıt, Mutki, Güroymak) ziyareti ve karşılama yapılan (Altınova, Hasköy, Digor, Dağpınar, Susuz) yöreler ile birlikte toplam 24 yerleşim birimini gezerek raporu tamamladık. Planlı ziyaretler gerçekleştirmenin yanı sıra gelen talepleri de değerlendirerek görüşmeleri yaptık. STK, halk ve üniversite buluşmaları, esnaf, aile, köy-mahalle, vakıf, dernek, yurt, medrese, kanaat önderleri ve cemevi ziyaretleri, Cuma namazı sonrası sohbetler, çay ocağı sohbetleri, yerel televizyon ve radyo programları, ulusal televizyon programları, 1 Mayıs kutlaması (Tunceli), ziyaretgah toplantıları, basın toplantıları, boşaltılan köy ziyaretleri, toplu mezar ziyareti, karşılamalar, taziye ziyaretleri, yemekli toplantılar ve İstanbul'da hemşehri dernekleri toplantısı yaparak çalışma hakkında veri topladık. Bu ziyaret, buluşma ve görüşmeler sonucunda 2010 kişiden sözlü görüş, 159 kurumdan yazılı görüş ve 860 kişiden toplantılar sırasında yazılı görüş aldık. Toplu olarak 140 ayrı yerde 20291 kişi ile, gruplara bölünerek 31 ayrı yerde 9255 kişi ile görüşmeler gerçekleştirerek 1 Haziran 2013 tarihinde saha çalışmamızı tamamladık. 19 Haziran 2013 tarihinde de raporumuzu tamamladık.

7. Bazı bölgelerde heyetler bir takım protestolarla karşılaştı, sizin bölgenizde de bu gibi olaylar oldu mu? Olduysa bunların sebebi neydi?

Evet oldu. Mesela Erzurum’da bir camiye gittik. Namazdan çıktık bir çay ocağında oturalım dedik. Nasılsınız demeye kalmadan arkadan bağırımlar, çağrışmalar yükseldi. Ortamın gerginleşeceğini fark edince inisiyatif aldım. Aralarından biri bir Türk bayrağı çıkardı ve bu bayrağı hepinizin öpmesini istiyorum dedi. Ortam yine gerginleşmeye başlayınca bayrağı aldım heyetimizin adına bu Türk bayrağını öpüp başıma koyuyorum dedim ve öpüp başıma koydum. Birkaç tane böyle provokasyon oldu. Bunlar beklenen tepkilerdi. Çünkü süreç kolay bir süreç değil. İnsanlar her anlamda bir gerginlik yaşıyorlar ve anlamaya çalışıyorlardı. Orada en önemlisi durumu idare edebilmek ve sakin kalabilmektir. Biz de üzerimize düştüğü kadarıyla durumu toparlamaya çalıştık ve nitekim başarılı olduk.

8. İki aylık bir süre sizce amaca ulaşmak için yeterli miydi?

Bence değildi. Çünkü gitmek istediğimiz ilçeler vardı ancak zamanımız azdı. Ama yine de belirlediğimiz il ve ilçe ziyaretlerini amacımıza uygun bir şekilde verilen süre içerisinde tamamladık.

9. Âkil İnsanlar heyetini oluşum açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

Âkil İnsanlar Heyeti, Kürt Sorunu gibi bir meselede çatışmasızlık sürecinin mimarıdır diyebiliriz. Biz kendimizi her zaman Barış Elçileri olarak gördük. Âkil İnsanlar heyet olarak bu süreçte en önemli yerde oldular. Türkiye’de devlet ile toplum arasındaki nabızı tuttuk ve üzerlerimize düşen görev ve sorumluluğu başarıyla yerine getirdik. Halkla doğrudan çeşitli toplantılarla temas kurduk. STK, halk ve üniversite buluşmaları, esnaf, aile, köy-mahalle, vakıf, dernek, yurt, medrese, kanaat önderleri ve cemevi ziyaretleri, Cuma namazı sonrası sohbetler, çay ocağı sohbetleri, yerel televizyon ve radyo programları, ulusal televizyon programları, taziye ziyaretleri, yemekli toplantılar ile önemli derecede ilerleme ve başarı kaydettik. Âkil İnsanlar bir sivil, akıl ve kanaat yapısı, oluşumu olarak bir ilk olmuştur. Başka durum, olay ve konularda da tekrarlanabilecek nitelikte bir girişim olduğunu düşünüyor ve önemsiyorum.

10. Çalışmalarınız sırasında heyet üyeleri tarafından hükümet politikası ile uyumlu olmayan bireysel görüş ve düşünceler dile getirildi mi?

Orada hükümet politikası, hükümet projesi diye bir şey yoktu. Heyet üyeleri özgür ve özgün düşüncelerini paylaştılar, kendi değerlendirmelerini yaptılar. Gerekğinde varsa eleştirilerini yaptılar. Dolayısıyla heyet üyelerini sınırlayan herhangi bir yol haritası yoktu. Heyet üyeleri tamamen özgür, serbest bir şekilde kendi düşüncelerini halkla temas kurduğumuz yerlerde paylaştılar. Her toplantıda her üye kısa da olsa kendi düşüncelerini toplulukla paylaşma imkânı buldu. Kimse bu görüşlerimiz hükümetin politikalarına aykırı mı değil mi kaygısı taşımadan kendi düşüncelerini paylaştılar, bir sınırlandırma yoktu.

11. Âkil İnsanlar hedeflerine ulaştı mı?

Tabii ki ulaştı. Şu an çatışmasızlık süreci devam ediyorsa burada Âkil İnsanların çok önemli bir rolünün olduğunu düşünüyorum. Biz doğrudan bölge halkının taleplerini sansürsüz, kısıtsız ve ön yargısız bir şekilde olup bitenleri rapor halinde ülkeyi yönetenlere ulaştırma imkanımız oldu. Bu çok büyük bir görevdi açıkçası bunu çok önemsiyoruz.

12. Size göre Âkil İnsanlar Heyeti ve heyetin çalışmalarının eksikleri var mıydı? Ayrıca neler yapılabilirdi?

Bir defa bu ilk defa denenmiş bir projeydi. Dolayısıyla bu projenin eksiklikler anlamında değil de daha başka neler yapılabilirdi diye baktığımızda süre daha uzun olabilirdi. Bölgede daha ayrıntılı çalışmalar yapılabilirdi, daha geniş kitlelerle görüşülebilirdi. Kuşkusuz tüm bunlar gerçekleştirilebilirdi. Ama bunları ben bir eksiklik olarak görmüyorum. Bence en zor bölgelerden biriydi bizim ki buna rağmen bizim yaptığımız çalışmalar, toplantılar ve ziyaretler açıkçası toplumun nabzını tutabilecek noktada olduğunu düşünüyorum. Dediğim gibi daha geniş zamanda olabilirdi ama bunları eksiklik olarak görmemek gerekir.

13. Diğer heyetlerin deneyimleri ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

Açıkçası birebir diğer heyetlerin çalışmaları hakkında değerlendirme yapmak benim açımdan kolay bir iş değil, ama şunu görüyorum ki bizim ekibin hem seçtiği bölge hem coğrafi yapısı hem de bölgesel hassasiyetlere bakarsanız biz hakikaten zor bir bölgedeydik. Bazı bölgelerde ki arkadaşlar için de benzer zorluklar vardı ama diğer heyetler açısından bir değerlendirme yapmak dediğim gibi zor.

Teşekkür ederim.

EK:10 Fadime Özkan ile 8 Mayıs 2015 Tarihli E-Posta ile Görüşme

1. Sizce Âkil İnsan kimdir? Neden kabul ettiniz Âkil İnsan olmayı?

Toplumsal siyasal bir sorun karşısında reel durumu ideal duruma yani çözüme evriltmek için emek harcayan, bunun için egosunu sıfırlayıp aklını ve vicdanını dinleyen kişi diyebilirim Âkil İnsan için.

Akiler heyetinde yer almayı kabul ettim çünkü Kürt meselesiyle iç içe geçmiş terör meselesinin sona ermesini, siyasetle çözülebilecek sorunlar için insanların ölmeye, acı çekmeye devam etmesini istemiyordum. Bu meseleyi neredeyse kendi meselem gibi dert ediniyor, sorumluluk hissediyordum. Çözüm için yardım eder misiniz teklifine hayır diyemezdim.

2. Heyet üyeleri arasında bayan üyelerin sayısı oldukça azdı? Bununla ilgili ne düşünüyorsunuz?

Bence de azdı ama aslında ortak kaplar hesabı, Türkiye'deki diğer alanlarda kadın temsili varlığı ne kadar ise Akiler heyetinde de o kadardı. Mecliste, Hükümette, medya dahil yönetim kadrolarında, karar mekanizmalarında oransal olarak ne kadar kadın vardı ki Akilerde de olsun? Bu genel bir sorun ve topyekun seferberlik gerekiyor.

3. Heyet üyelerine Ak Parti hükümeti tarafından davetler nasıl ve kim tarafından yapıldı? Kimler karar verdi heyet üyelerine?

Heyetteki isimlere 2005'ten bu yana demokratik açılım, Oslo süreci, çözüm sürecinin kurucusu, yürütücüsü olan ekip ortak karar verdi sanırım. Bana daveti Başbakan Yardımcısı Prof. Dr. Beşir Atalay telefon ederek yaptı. Diğer arkadaşları davet eden ismin Yalçın Akdoğan olduğunu biliyorum.

4. Bölgelerinize giderken hükümet tarafından Âkil İnsanlara hükümetin Kürt politikası bağlamında bir bilgilendirme yapıldı mı?

Hayır. Hükümetin söylediği bu meselenin çözülmesi gerektiği ve kendilerinin de bunu çözme iradesi kararlılığına sahip oldukları idi. Heyete davet edilen isimler meseleyi iyi bilen isimlerdi ayrıca ve herkes kendi bilgisini yaklaşımını ifadesini kendisi bildiği gibi paylaştı.

5. Çalışmalarınız sırasında akademisyen üyeler, heyet üyeleri arasında ve dinleyiciler karşısında eğiticilik misyonu yüklendi mi?

Ne münasebet! Heyet içinde egosu yüksek isimlerin buna tevessül etmesi ayrı bir şeydir, bunu yapabilmesi ayrı şey. Bence akiller heyeti içindeki pek çok isim heyet çalışmaları sürerken “akil” oldu, halkla karşılaşmak, reel durumu görmek iyi geldi.

6. Çalışmalarınızın başlangıcında hedefleriniz nelerdi? Sizden istenen neydi?

Bizden istenen –ve benim şahsi olarak anladığım, öngördüğüm şey gideceğimiz şehirlerde halkla buluşmak konuşmak halleşmekti.

7. Çalışma planınızı nasıl belirlediniz? Nasıl bir yöntem kullandınız? Bölgenizde kimlerle, kaç toplantı yaptınız?

Neyi nasıl yapacağımızı heyet olarak biz de en başta bilmiyorduk. Kendi aramızda bir toplantı yaptık yöntem belirledik, gideceğimiz şehirde kontaklar kurduk planlama yaptık. Her şehirde yerel medyayla, iş dünyasıyla, sanayicilerle, sendikalarla, esnafla, sivil toplum temsilcileriyle, üniversite öğrencileri ve akademisyenlerle, şehit yakınları ve gazilerle buluştuk. Ege bölgesi raporunda rakamlar var ama şimdi hatırlamıyorum ama binlerden bahsedebilirim.

8. Toplantılarınızın tamamı basına açık mıydı?

Tamamı açıktı. Zaten heyetin yarısı gazeteci ya da bir gazetede yazan isimlerden oluşuyordu ve hepimiz yazıyorduk çalışmalara görüşmelere dair izlenimlerimizi. Yerel medya da, ulusal medya da ayrıca çalışmalarımızı takip etti çalışmaları, gündemimizi biliyordu. Toplantıların başında görüntü alınıyor, kameramanlar daha sonra salondan çıkarılıyordu ama dinlemek not almak isteyen gazeteciler toplantının sonuna kadar dilediğince kalıyordu salonda.

9. Tüm toplantılara heyet üyelerinin tamamı katıldı mı?

Hayır mümkün olamadı. Arzuhan Hanım iş dünyasıyla yapılan toplantılara katılıyor ama diğer toplantılara pek kalamıyordu. Yine de katkısı çok önemliydi. Yurt dışına ya da başka şehre giden, İstanbul'da işi olanlar belki bir iki toplantıya katılamayabiliyordu ama genelde devamlılık iyiydi. Ege heyetinde Avni Özgürel, Hasan Karakaya, Fuat Keyman ve ben devamlılığı en iyi olanlardık ☺

10. Bazı bölgelerde heyetler bir takım protestolarla karşılaştı, sizin bölgenizde de bu gibi olaylar oldu mu? Olduysa bunların sebebi neydi?

Oldu elbette. Ege bölgesinin sürece desteği düşük görünüyordu zaten heyet çalışmaya başlamadan önce de. Doğal gerçek demokratik hak kullanımı olan protestoları bu çalışmanın da, meselenin de kendi geçekliği içinde görüyor ve sağlıklı buluyorum. Ancak apaçık biçimde neredeyse tek merkezden örgütlenmiş şekilde aynı sloganlar aynı örgütler ve hatta kişiler tarafından yapılan protestoları bunun dışında tutuyorum. Hemen her toplantıda hep aynı şeyin yaşanmasını mesela. Henüz kameralar içerdeyken ve henüz konuşmalar falan başlamamışken mutlaka bir kişi kendini kameraların önüne atıp, bize aynı kelimelerle hakaret etmesi, cebinden bir bayrak çıkarıp onu sallaması... Ve akşam haberlerine girmeyi başarması... salonda eleştirel yaklaşan, süreci reddeden, destekleyen, fikrini söyleyen onlarca yüzlerce insan varken hep aynı tarz basitliklerin ezberlerin nasıl bir piyes olduğunu anlamak için iki kez tekrar etmesi bile yeterli olur – ki biz bunu defalarca yaşadık seyrettik.

11. İki aylık bir süre sizce amaca ulaşmak için yeterli miydi?

Evet. Amaç halkın ne dediğini dinlemektir, yetti.

12. Çalışmalarınız sırasında heyet üyeleri tarafından hükümet politikası ile uyumlu olmayan bireysel görüş ve düşünceler dile getirildi mi?

Hükümet politikasına uyumlu olan / olmayan gibi bir tasnif ne yaptık, ne de böyle bir kaygı taşıdık. Herkes hür iradesiyle oradaydı ve kendi inandığı şeyleri söyledi. Tamamen bireysel görüş ve düşünceler yani! Bu tür önyargıların varlığını da, ifade edilmesini de yadırgadığımı ve akiller heyeti çalışmalarını anlamaktan uzak bulunduğumu belirtmeliyim.

13. Âkil İnsanlar hedeflerine ulaştı mı?

Evet fazlasıyla. Başarılı bir çalışma oldu.

14. Size göre Âkil İnsanlar Heyeti ve heyetin çalışmalarının eksikleri var mıydı? Ayrıca neler yapılabilirdi?

Bazı bölge heyetlerinin çok az sayıda toplantı yaptığını duydum, bazıları farklı görüşme yöntemleri seçmişti. Bundan kaynaklı farklılıklar vardır elbette. Eksiklik midir ayrıca tek tek bakmak gerekir. Ben Ege bölgesi çalışma yöntemini doğru buldum, zaten eksik ya da yanlış bulduğu hemen başkanımız Tarhan Erdem ve üye arkadaşlarla paylaşıyordum, ortak kararlar değiştiriyorduk. Ama bölge raporumuzu zayıf, daha doğrusu fazla steril ve bölge hissiyatını hassasiyetini aktarmakta zayıf buldum. Dikkat de çektim, kabul görmeyince notlarımı ek rapor olarak sundum.

15. Diğer heyetlerin deneyimleri ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

Her bölge heyeti başka bir tecrübe yaşadı. Tecrübelerini bilemem ama raporlarını okuyunca iyi iş çıkardıklarını düşündüm.

Teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akat, A.S. (1991). *Sosyal Demokrasi Gündemi*. 3. Baskı. İstanbul: Armoni.
- Akdoğan, Y. (2010). *İnsanı Yaşat Ki Devlet Yaşasın, Demokratik Açılım Sürecinde Yaşananlar*. 1. Baskı. İstanbul: Meydan.
- Akgün, B. (2006). *11 Eylül Sonrasında Dünya, ABD ve Türkiye*. İstanbul: Tablet.
- Althusser, L. (1994). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. Y. Alp ve M. Ozişik (çev.). İstanbul: İletişim.
- Arat, Y. (1995). 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı. *Türkiye'de Siyaset: Süreklilik ve Değişim* içinde. E. Kalaycıoğlu, A.Y. Sarıbay (drl.). İstanbul: Der, 521-534.
- Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu*. B. S. Şeren (çev.), İstanbul: İletişim.
- Barber, B. (1995). *Güçlü Demokrasi, Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset*. M. Beşikçi (çev.), İstanbul: Ayrıntı (orijinal baskı tarihi 1984)
- Benhabib, S. (1992). Models of Public Space: Hannah Arendt, the Liberal Tradition, and Jürgen Habermas. C. Calhoun (Ed.). *Habermas and the Public Sphere* içinde. Cambridge: MIT, 72-98.
- Benhabib, S. (1999a). Demokratik Moment ve Farklılık Sorunu. S. Benhabib (Ed.) *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 11-33.
- Benhabib, S. (1999b). Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru. S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 101-139.
- Bennett, W. L. (2000). *Politik İllüzyon ve Medya*. İstanbul: Nehir
- Berktaş, F. (2015). Hannah Arendt: Çoğulluk, Yeryüzünün Yasasıdır. M. Özbek (Ed.). *Kamusal Alan* içinde. İstanbul: Hil, 707-712.
- Besette, J. (1980). Deliberative Democracy: The Majority Principle in Republican Government. *How Democratic is the Constitution?* içinde. R.A. Goldwin ve W.A. Schambra (Ed.). Washington: American Enterprise Institute: 102-116.
- Bourdieu, P. (2000). *Televizyon Üzerine*. T. Ilgaz (çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Bowles, S. ve H. Gintis. (1996). *Demokrasi ve Kapitalizm*. O. Akınbay (çev.). İstanbul: Ayrıntı.

- Chomsky, N., E.S. Herman, D. Peterson ve J. Podor (2004). *Medyanın Kamuoyu İmalatı Medyanın Tekelleşmesi, Kitlelerin Yönlendirilişi ve Zorunlu İtaat*. İstanbul: Chiviyazıları.
- Cohen, J. (1999). Müzakereci Demokraside Usul ve Esas. S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 140-173.
- Croteau, D. ve W. Hoynes (2013). *Media/Society: Industries, Images and Audiences*. London: Sage.
- Cuilenberg, J. V. (2010). Medya ve Demokrasi. B. Çaplı ve H. Tuncel (çev.). *Televizyon Haberciliğinde Etik* içinde. Ankara: Fersa, 99-124.
- Çaha, Ö. (2003). *Aşkın Devletten Sivil Topluma*. İstanbul: Gendaş.
- Çaha, Ö. (2011). Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokrasi (1983-1991). A. Çaylak, M. Dikkaya, C. Göktepe, H. Kaplı (Ed.). *Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi* içinde. Ankara: Savaş, 567-586.
- Çitlioğlu, E. (2010). Başbuğ Org. İlker Başbuğ ile Tarih ve Gelecek. İstanbul: Destek.
- Dacheux, E. (2012). Kamusal Alan: Demokrasinin Anahtar Bir Kavramı. *Kamusal Alan* içinde. E. Dacheux (drl.). İstanbul: Ayrıntı, 13-27.
- Dağtaş, B. ve E. Dağtaş (2009). Tüketim Kültürü, Yaşam Tarzları, Boş Zamanlar ve Medya Üzerine Bir Literatür Taraması. *Medya, Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları-Türk Medyasından Örüntüler* içinde. Ankara: Ütopya.
- Dağtaş, E. (2006). *Türkiye’de Magazin Basını*. Ankara: Ütopya.
- Dağtaş, E. (2014). *Kamusal Alan ve Medya, Münevver Karabulut Cinayetinin Basındaki Yansımaları*. 1. Baskı, Ankara: Ütopya.
- Dahl, R. (2010). *Demokrasi Üzerine*. B. Kadioğlu (çev.). 2. Baskı, Ankara: Phoenix.
- Davutoğlu, A. (2004). *Stratejik Derinlik*. 16. Baskı. İstanbul: Küre.
- Doğanay, Ü. (2003). *Demokratik Usuller Üzerine Yeniden Düşünmek*. 1. Baskı, Ankara: İmge.
- Dolu, T. (2014). Katılımcı Yerel Yönetimler ve Kent Konseyleri. *Katılımcı Yerel Yönetim* içinde. İ. İzci (drl.). İstanbul: Kalkedon, 93-111.
- Dryzek, J. (1990). *Discursive Democracy: Politics, Policy and Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dursun, D. (1999). *Demokratikleşemeyen Türkiye*. 1. Baskı. İstanbul: İşaret.

- Erdoğan, İ ve K. Alemdar. (2010). *Öteki Kuram, Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. 3. Baskı, Ankara: ERK.
- Fraser, N. (1991). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge: MIT, 109-142.
- Fraser, N. (2004). Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı. M. Özbek (Ed.). *Kamusal Alan* içinde. İstanbul: Hil, 103-132.
- Fuchs, C. (2008). *Internet and Society: Social Theory in the Age of Information*. New York: Routledge.
- Fukuyama, F. (1993). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. Z. Dicleli (çev.). İstanbul: Simavi.
- Gambetta, D. (1998). *Claro: An Essay on Discursive Machismo*. J. Elster (drl.). *Deliberative Democracy* içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gills, B.; J. Rocamora ve R. Wilson (1995). Düşük Yoğunluklu Demokrasi. S. Amin, A. G. Frank, N. Chomsky (Der.). *Düşük Yoğunluklu Demokrasi: Yeni Dünya Düzeni ve Yeni Politik Güçler* içinde. A. Fethi (çev.). İstanbul: Alan: 9-46.
- Gould, C. C. (1999). Çeşitlilik ve Demokrasi: Farklılıkların Temsili. S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 244-267.
- Gökçe, O. (1995). İçerik Çözümlemesi. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Göle, N. (2009). 80 Sonrası Politik Kültür. E. Kalaycıoğlu, A.Y. Sarıbay (Ed.). *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* içinde. Bursa: Dora, 609-623.
- Grahame, P. (2005). Habermas’ın Evrensel Edimbilim Kuramı. *Kitle İletişim Kuramları* içinde. E. Mutlu (drl.). Ankara: Ütopya, 288-290.
- Gutmann, A. ve Thompson, D. (2004). *Why deliberative democracy?* New Jersey: Princeton University.
- Günay, V. D. (2013). *Söylem Çözümlemesi*. İstanbul: Papatya.
- Habermas, J. (1992). Rasyonel Bir Topluma Doğru. A. Çiğdem ve M. Küçük (çev.), 1. Baskı. Ankara: Vadi.
- Habermas, J. (1996). *Between fact and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. W. Rehg (çev.). Cambridge: MIT.
- Habermas, J. (1997). Popular Sovereignty as Procedure. *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics* içinde. J. Bohman ve W. Rehg (Ed.). USA: Massachusetts Institute of Technology, 35-66.

- Habermas, J. (1999). Demokrasinin Üç Normatif Modeli. S. Benhabib (Der.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 37-50.
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı Cilt 1; Eylem Rasyonelliği ve Toplumsal Rasyonelleşme Cilt 2; İşlevselci Aklın Eleştirisi Üzerine*. M. Tüzel (çev.). İstanbul: Kabalcı.
- Habermas, J. (2014). *Kamusal alanın Yapısal Dönüşümü*. T. Bora ve M. Sancar (çev.). İstanbul: İletişim.
- Habermas, J. (2015). Kamusal Alan. M. Özbek (Ed.). *Kamusal Alan* içinde. İstanbul: Hil, 95-102.
- Held, D. (1991). Democracy, Nation-State and the Global System. D. Held (Der.). *Political Theory Today* içinde. Boulder and London: Lynne Rienner, 31-47.
- Heper, M. (2012). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. N. Soyarı (çev.). Ankara: Doğu Batı.
- Herman, E.S. ve N. Chomsky (2012). *Rızanın İmalatı-Kitle Medyasının Ekonomi Politikası*. İstanbul: bgst.
- İnal, M. A. (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin.
- İnal, M. A. (2003). Medyanın ‘Etkisi’ Sorunsalına Başka Bir Bakış. S. Alankuş (Der.) *Medya ve Toplum* içinde. İstanbul: IPS İletişim.
- İnceoğlu, G.Y. ve N. A. Çomak. (2009). *Metin Çözümlemeleri*. İstanbul: Ayrıntı.
- İspir, N. (2011). C. B. Macpherson’un Liberal Demokrasi Eleştirisi. 2. Baskı, İstanbul: Arı Sanat.
- Kahraman, H. B. (1995). *Sağ Türkiye ve Partileri*. 1. Baskı, Ankara: İmge.
- Kalaycıoğlu, E. (1999). Türkiye’de Siyasal Kültür ve Demokrasi. *Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür* içinde. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı, 45-66.
- Kalaycıoğlu, E. (2009). 1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi Neo-Patrimonyalizm ve İstikrar. E. Kalaycıoğlu, A.Y. Sarıbay (Ed.). *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* içinde. Bursa: Dora, 557-592.
- Karadağ, A. (2005). Demokratikleşme ve Sivil Toplum, Liberal Düşünce Topluluğu Örneği. *Sivil Toplum ve Demokrasi* içinde. İstanbul: Kaknüs: 61-88.
- Karadağ, A. (2006). Kimlik/Fark, Demokrasi ve Kamusal Alan. *Kamusal Alan ve Türkiye* içinde. Ankara: Asil: 1-4.

- Karakaya, S. (2007). Türk Medyasında Haberin Manipülasyonu ve Dezenformasyon. N. Türkoğlu ve M. C. Şimşek (Ed.). *Medya Okuryazarlığı* içinde. İstanbul: Kalemus, 292-296.
- Kaya, R. ve B. Çakmur (2013). Siyaset Bilimi ve Medya Çalışmaları. *Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* içinde. 3. Baskı, İstanbul: Yordam, 567-577.
- Kaynak, M. (2009). *Kürt Meselesi Türkiye'nin Çözümü*. 2. Baskı. İstanbul: Profil.
- Keane, J. (1994). *Demokrasi ve Sivil Toplum*. N. Erdoğan (çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Kejanlıoğlu, B. (2015). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. M. Özbek (Ed.). *Kamusal Alan* içinde. İstanbul: Hil, 837-860.
- Kellner, D. (2005). Kültür Endüstrileri. *Kitle İletişim Kuramları* içinde. E. Mutlu (drl.). Ankara: Ütopya, 233-239.
- Kellner, D. (2015). Tabandan Küreselleşme: Radikal Demokratik Bir Teknopolitikaya Doğru. M. Özbek (Ed.). *Kamusal Alan* içinde. İstanbul: Hil, 861-881.
- Kemal, M. (1986). *Bu Darbeler Kimin İçin?*. İstanbul: Cem.
- Keyder, Ç. (2008). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. 13. Baskı. İstanbul: İletişim.
- Keyman, F. (1999). Radikal Demokrasi. 1. Baskı. İstanbul: Bağlam.
- Keyman, F. (2005). Kamusal Alan, Sivil Toplum ve Demokrasi. *Sivil Toplum ve Demokrasi* içinde. İstanbul: Kaknüs, 99-122.
- Kızılkaya, M. (2014). *Barişta Katlanmak, Bir Âkil'in 83 Günü*. 1. Baskı. İstanbul: Alfa.
- Knight, J. ve J. Johnson (1997). What Sort of Equality Does Deliberative Democracy Require? *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics* içinde. J. Bohman, W. Rehg (Ed.). USA: Massachusetts Institute of Technology, 279-320.
- Köker, L. (1995). Kimlik, Meşruluk ve Demokrasi: Türkiye'de Yeni-Muhafazakâr Kültür Politikasının Eleştirisi. *Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür* içinde. Ankara: TDV.
- Köker, L. (1999). Kimlik, Meşruluk ve Demokrasi: Türkiye'de Yeni Muhafazakar Kültür Politikasının Eleştirisi. *Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür* içinde. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı, 67-85.
- Köker, L. (2008a). *Demokrasi Eleştirileri ve Türkiye-Radikal Demokrasi*. Ankara: Dipnot.
- Köker, L. (2008b). Yurttaş Özgürlüğünün Politik Kullanımı Olmadan Sivil Toplumun Varlığından Söz Edemeyiz. *Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları* içinde. 1. Baskı. İstanbul: Kaknüs, 165-178.

- Köker, L. (2015). Demokratik Meşruluk, Kamusal Alan ve Çokkültürlülük Sorunu. M. Özbek (Ed.). *Kamusal Alan* içinde. İstanbul: Hil: 337-348.
- Laclau, E. ve C. Mouffe. (1992). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*. A. Kardam ve D. Şahiner (çev.). İstanbul: Birikim.
- Macpherson, C.B. (1977). *The Life and Times of Liberal Democracy*, Oxford: Oxford University Press,
- Mansbridge, J. J. (1980). *Beyond Adversary Democracy*. New York: Basic Books Inc. Publishers.
- Mansbridge, J. J. (1999). On the Idea That Participation Makes Better Citizens. *Citizen Competence Democracy* içinde. L. Erkin, K. E. Soltan (drl.). Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Mardin, Ş. (2009). Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar Merkez-Çevre İlişkileri. E. Kalaycıoğlu, A.Y. Sarıbay (Ed.). *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* içinde. Bursa: Dora, 121-158.
- Mills, W. (1974). *İktidar Seçkinleri*. Ü. Oskay (çev.). Ankara: Bilgi.
- Milot, M. (2010). Conceptions of the Good: Challenging the Premises of Deliberative Democracy. D. Kahane, D. Weinstock, D. Leydet, M. Williams (Ed.). *Deliberative Democracy in Practice* içinde. Toronto: UBC Press, 21-34.
- Miroğlu, O. (2005). *Çapraz Ateşte İki Halk: Türkler ve Kürtler-Yeni Jeopolitika ve Nasyonalizm*. Ankara: Beybun.
- Misalli Büyük Türkçe Sözlük (2011). İstanbul: Bilnet.
- Mouffe, C. (1992). Feminism and Radical Politics. J. Butler ve J. Scott (Ed.). *Feminists Theorize the Political* içinde. London: Routledge, 369-384.
- Mouffe, C. (1994). Radikal Demokrasi: Modern mi, Postmodern mi?. *Modernite Versus Postmodernite* içinde. M. Küçük (drl.). Ankara: Vadi, 297-315.
- Mouffe, C. (1999). Demokrasi, İktidar ve Siyasal Düzen. S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 347-363.
- Negt, O. ve A. Kluge (1993). *The Public Sphere and Experience*. Minneapolis: Minnesota Press.
- Oktav, Ö. Z. Ve H. S. Ertem (2015). Giriş. Ö. Z. Oktav ve H. S. Ertem (Ed.). *2000’li Yıllarda Türk Dış Politikası* içinde. Ankara: Nobel, 1-12.
- Oran, B. (2014). *Kürt Barışında Batı Cephesi, Ben Ege’de Âkilken*, 1. Baskı. İstanbul: İletişim..

- Ozan, E. D. (2013). Sivil Toplum. *Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* içinde. 3. Baskı, İstanbul: Yordam, 99-108.
- Öngen, T. (2003). Yeni Liberal Dönüşüm Projesi ve Türkiye Deneyimi. *Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar* içinde. A.H. Köse, F. Şenses, E. Yeldan (drl.). İstanbul: İletişim, 161-189
- Özbek, M. (2015). Kamusal Alanın Sınırları. M. Özbek (Ed.). *Kamusal Alan* içinde. İstanbul: Hil, 21-90.
- Özbudun, E. (1999). Türkiye’de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Siyasal Kültür. *Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür* içinde. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı, 6-44.
- Özer, Ö. (2011). Haber Söylem İdeoloji, Eleştirel Söylem Çözümlemeleri. İstanbul: Literatürk.
- Öztekin, A. (2001). *Siyaset Bilimine Giriş*. 3. Baskı, Ankara: Siyasal.
- Phillips, A. (1999). Farklılığa Nasıl Yaklaşmalı: Fikirler Politikası Mı, Yoksa Mevcudiyet Politikası Mı?. S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 199-219.
- Pusey, M. (1993). *Jürgen Habermas*, London: Routledge.
- Rağib el İsfahani-Müfredat-Kur’an Kavramları Sözlüğü (2007).Y. Türker (Çev.). İstanbul: Pınar.
- Reisigl, M. ve R. Wodak (2001). *Discourse and Discrimination-Rhetorics of Racism and Antisemitism*. London: Routledge.
- Richardson, E. J. (2005).Analysing Newspapers An Approach from Critical Discourse Analysis. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Rousseau, J.J. (2008). *Toplum Sözleşmesi ya da Siyaset Hukuku İlkeleri*. İ. Yarguz (çev.). İstanbul: Say.
- Safi, İ. (2007). *Türkiye’de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar*. 2. Baskı. Ankara: Lotus.
- Sambur, B. (2014). Kürt Sorunu: Çatışma mı, Çözüm mü?.N. Akyeşilmen (Ed.). *Barışı Konuşmak Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*. Ankara: ODTÜ: 403-421.
- Sander, O. (1992). Değişen Dünya Dengelerinde Türkiye. S. Şen (Ed.). *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye* içinde. İstanbul: Bağlam.
- Sarıbay, A. Y. (2000a). Sivil Toplum, Demokrasi, Birey. *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz* içinde. 1. Baskı. İstanbul: Alfa, 55-56.
- Sarıbay, A. Y. (2000b). Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum. *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz* içinde. 1. Baskı. İstanbul: Alfa, 57-74.

- Sarıbay, A. Y. (2000c). Kamusal Alan ve Diyalojik Demokrasi. *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz* içinde. 1. Baskı. İstanbul: Alfa, 1-16.
- Schmidt, M.G. (2002). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*. M.E. Köktaş (çev.). Ankara: Vadi.
- Sennet, R. (1996). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. S. Durak ve A. Yılmaz (çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Shils, E. (1975). *Center and Periphery*. Chicago: University of Chicago Press.
- Stevenson, N. (2008). *Medya Kültürleri, Sosyal Teori ve Kitle İletişimi*. G. Orhon ve B. E. Aksoy (çev.). Ankara: Ütopya.
- Şaylan, G. (2008). *Temsili Liberal Demokrasinin Önlenemez Krizi*. 1. Baskı. Ankara: İmge.
- Tanilli, S. (2007). *Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz?*. İstanbul: Alkım.
- Taylor, C. (1996). Tanınma Politikası. *Çokkültürcülük* içinde. Y. Salman (çev.). İstanbul: YKY.
- Tekeli, İ. (2011). *Türkiye İçin Siyaset ve Demokrasi Yazıları*. 1. Baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Thompson, J. B. (1995). *The Media and Modernity: A Social Theory of the Media*. California: Stanford University Press.
- Timisi, N. (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*. 1. Baskı. Ankara: Dost.
- Timur, T. (2008). *Habermas'ı Okumak*. 1. Baskı. İstanbul: Yordam.
- Tokgöz, O. (2014). *Siyasal İletişimi Anlamak*. 2. Baskı. Ankara: İmge.
- Tosun, G. E. (2008). Sivillik, Karşılıklılık ve Diğerkamlık Eğilimlerinin Gözlenebildiği Sivil Toplum Demokratikleşme Sürecinin Tamamlayıcısı Olacaktır. *Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları* içinde. 1. Baskı. İstanbul: Kaknüs, 123-139.
- Touraine, A. (2004). *Demokrasi Nedir?* O. Kunal (Çev.). İstanbul: YKB.
- Uslu, A. (2013). Demokrasi. *Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* içinde. 3. Baskı. İstanbul: Yordam, 137-150.
- van Dijk, T. A. (1988). *News Analysis Case Studies of International and National News in the Press*. New Jersey: Lawrence Elbaum Associates.
- van Dijk, T. A. (2007). Medya İçerikleri: Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinler Arası Çözümlemesi. *Medya Metinlerini Çözümlemek* içinde. G. Şendur Atabek ve Ü. Atabek (Drl.). Ankara: Siyasal, 164-175.
- van Dijk, T. A. (2015). Critical Discourse Analysis. *The Handbook of Discourse Analysis, Second Edition* içinde. D. Tannen, H.E. Hamilton ve D. Schiffrin: John Wiley & Sons.

- Yavi, E. (2007). *Emperyalizm Kıskaçında Türkler, Ermeniler, Kürtler*. N. Y. Yavi (çev.). İzmir: Yazıcı.
- Yayman, H. (2016). *Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası*. İstanbul: Doğan.
- Yeğen, M. (2013). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*. İstanbul: İletişim.
- Yılmaz, H. (2000). *Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler*. İstanbul: Timaş.
- Young, I. M. (1999). İletişim ve Öteki: Müzakereci Demokrasinin Ötesinde. S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı: 174-196.
- Yüksel, E. (2001). *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*. Konya: Çizgi.
- Yükselbaba, Ü. (2012). *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusalılık İlkesinden, İletişimsel Kamusalılığa Geçiş*. 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha.
- Zabcı, F. (2013). Kamusal Alan. *Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* içinde. 3. Baskı, İstanbul: Yordam, 109-122.

Sürekli Yayınlar

- Barber. B. (2006). How Democratic are the New Telecommunication Technologies. IDP. Revista de Internet, Derecho y Política. <http://www.uoc.edu/idp/3/dt/eng/barber.pdf>
Erişim tarihi: 25.9.2015
- Berlin, I. (2007). İki Özgürlük Kavramı. *Liberal Düşünce*. M. Erdoğan (çev.), 2. 45-46, 69-83.
- Button, M. ve K. Mattson. (1999). Deliberative Democracy in Practice: Challenges and Prospects for Civic Deliberation. *Polity*. 31. 4, 609-637.
- Çomak, N. A. (2004). Kitle İletişim Araçlarında Dil Kullanımı. *Selçuk İletişim Dergisi*. 3. 2, 41-49.
- Dahlberg, L. (2001). The Internet and Democratic Discourse: Exploring the Prospects of Online Deliberative Forums Extending the Public Sphere. *Information, Communtion, Society*, 4.4: 615-633.
- Demir, S. (2014). Kamusal Alanın Belirlenmesinde Ben ile Öteki'nin Yeri. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 2. 5, 233-237.
- Demir, Z. (2018). Kamusal Alan ve Medya İlişkisi Üzerine Yeniden Düşünmek: “Âkil İnsanlar Heyeti” Örneği. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(3): 94-103.
- Demirci, M. (2010). Katılımcı Demokrasi Açısından Kent Konseyleri: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Çağdaş Yerel Yönetimler*. 19. 1, 21-46.

- Duman, M. Z. (2008). Türkiye’de Modernleşme ve Liberal Muhafazakâr Siyaset (Turgut Özal’ın Politikaları Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir.
- Dursun, Y. (1999). Habermas’ın Söylem Etiğine Bakışı, Söylem Üstüne Söylemiçinde. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 3. 9, 109-125.
- Erdoğan, M. (2012). Müzakereci Demokrasi ve Sınırları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 22, 25-43.
- Fraser, N. (1991). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. *Social Text*. 25.6, 56-80.
- Gimmler, A. (2001). Deliberative Democracy, the Public Sphere and the Internet. *Philosophy & Social Criticism*. 27.4, 21-39.
- Gülener, S. (2007). Türk Siyasetinde Merkez-Çevre İlişkilerinin Seyri ve 27 Mayıs 1960 Darbesi. *Bilgi Dergisi*. 14, 36-66.
- Habermas, J. (2005). Concluding Comments on Empirical Approaches to Deliberative Politics. *Acta Politica*. 40. 3, 384-392.
- Halpern, D. ve J.L. Gibbs (2013). Social Media as a Catalyst for Online Deliberation? Exploring the affordances of Facebook and Youtube for Political Expression. *Computers in Human Behavior*. 29.3: 1159-1168.
- Hasdemir, T.A. ve Coşkun, M.K. (2008). Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 63.1, 121-149.
- Karaduman, S. (2007). Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4.2, 31-46.
- Keyman, F. (2014). Kamusal Alan ve Cumhuriyetçi Liberalizm: Türkiye’de Demokrasi Sorunu. *Doğu Batı Dergisi*. 2. 5, 63-80.
- Koçal, V. (2012). ‘Çevre’den ‘Merkez’e Yönelim Bağlamında Türkiye’de Muhafazakarlığın Dönüşümü: Siyasal İslamcılıktan Muhafazakar Demokratlığa AK Parti Örneği. *Bilgi*. 24, 81-111.
- Köker, L. (1996). Radikal Demokrasi. *Diyalog* 1, 110-119.
- Köse, T. (2017). Çözüm Sürecinin Yükseliş ve Düşüşü. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*. 4.1, 13-40.
- Ku, A. S. (2000). Revisiting the Notion of ‘Public’in Habermas’s Theory-Toward a Theory of Politics of Public Credibility. *Sociological Theory*. 18. 2, 216-240.

- Mansbridge, J. J. (1973). Time, Emotion and Inequality: Three Problems of Participatory Groups”, *The Journal of Applied Behavioral Science* 9/2-3: 351-368.
- Nişancı, E. (2002). Neo-patrimonyalizm ve Türk Siyasal Modernleşmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*.5, 123-139.
- Oktar, L. (2001). Bilimsel Söylem ve Toplumsal Değişim. *Dilbilim ve Uygulamaları* içinde, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dilbilimi Bölümü Yayınları. 2, 71-80.
- Özçetin, B., U. T. Arslan, M. Binark (2012). Türkiye’de İnternet, Kamusalılık ve Demokratik Kanaat Oluşumu. *Folklor/Edebiyat Dergisi*.72, 51-76.
- Parkinson, J. (2003). Legitimacy Problems in Deliberative Democracy. *Political Studies*. 51. 180-196.
- Pratchett, L. (1999). New Fashions in Public Participation: Towards Greater Democracy?.*Parliamentary Affairs*. 52. 4, 616-633.
- Sakıncı, S. ve S. A. Bursalıoğlu (2014). Bütçe lemede Demokratik Bir Değişim: Katılımcı Bütçe leme. *EJOVOC: Electronic Journal of Vocational Colleges*. 4.1, 1-10.
- Sartori, G. (2011). Demokrasi Teorisine Dönüş. *Liberal Düşünce Dergisi*. T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan (çev.). 61-62, 39-48.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2005). Liberal Demokrasinin Çıkamazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*. 10, 139-162.
- Smith, G. ve C. Wales (2000). Citizens’ Juries and Deliberative Democracy. *Political Studies*. 48, 51-65.
- Yetkin, M. (2009). Arınç: Baykal’ın Elini Bile Öperiz, *Radikal*. 30 Ağustos. s. 10.
- Yıldırım, Y. (2006). Jürgen Habermas’ın İletişimsel Eylem Kuramı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8. 2, 249-267.
- Yıldız, A. P. (2013). Âkil Adamlar Halkın Desteğini Alabildi Mi?.*Marketing Türkiye*. 1. 261, 46-52.

Diğer Yayınlar

Görüşmeler

Arslan, Mahmut. Kişisel Görüşme. –Âkil İnsanlar Doğu Anadolu Bölgesi Grubu Üyesi- “Âkil İnsanlar Heyeti” konulu görüşme, e-posta: 18 Mart 2015

- Bayramoğlu, Ali. Kişisel Görüşme. –Âkil İnsanlar Marmara Bölgesi Grubu Üyesi- “Âkil İnsanlar Heyeti” konulu görüşme, telefon ile görüşme: 11 Mayıs 2015.
- Belge, Murat. Kişisel Görüşme. –Âkil İnsanlar Güneydoğu Anadolu Bölgesi Grubu Üyesi- “Âkil İnsanlar Heyeti” konulu görüşme, İstanbul: 26 Ağustos 2014.
- Dedeoğlu, Beril. Kişisel Görüşme. –Âkil İnsanlar İç Anadolu Bölgesi Grubu Üyesi- “Âkil İnsanlar Heyeti” konulu görüşme, İstanbul: 24 Haziran 2014.
- Erdoğan, Yılmaz. Kişisel Görüşme. –Âkil İnsanlar Güneydoğu Anadolu Bölgesi Grubu Üyesi- “Âkil İnsanlar Heyeti” konulu görüşme, e-posta: 27 Mayıs 2015.
- Hisarcıklıoğlu, Rıfat. Kişisel Görüşme.-Âkil İnsanlar Akdeniz Bölgesi Grubu Başkanı- "Âkil İnsanlar Heyeti" konulu görüşme, e-posta: 1 Aralık 2014.
- Keyman, Fuat. Kişisel Görüşme. -Âkil İnsanlar Ege Bölgesi Grubu Üyesi- “Âkil İnsanlar Heyeti” konulu görüşme, İstanbul: 18 Temmuz 2014.
- Mahcupyan, Etyen. Kişisel Görüşme. –Âkil İnsanlar Güneydoğu Anadolu Bölgesi Grubu Üyesi- “Âkil İnsanlar Heyeti” konulu görüşme, İstanbul: 1 Eylül 2014.
- Oğan, Ayhan. Kişisel Görüşme. –Âkil İnsanlar Doğu Anadolu Bölgesi Grubu Üyesi- “Âkil İnsanlar Heyeti” konulu görüşme, İstanbul: 20 Şubat 2015.
- Özkan, Fadime. Kişisel Görüşme. -Âkil İnsanlar Heyeti Ege Bölgesi Grubu Üyesi- “Âkil İnsanlar Heyeti” konulu görüşme, e-posta: 8 Mayıs 2015.

Raporlar

- Âkil İnsanlar Heyeti Ege Bölgesi Raporu (2013).
- Âkil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Anadolu Bölgesi Raporu (2013).
- Akyürek, S. (2011). Bilge Adamlar Kurulu Raporu. İstanbul: Rapor No: 30.
- Commission of the European Communities. (1997). Agenda 2000: for a stronger and wider Union (Vol. 1). Office for Official Publications of the European Communities.
- Çözümüne Doğru: Olasılıklar, İmkanlar, ve Sorunlar Üzerine Değerlendirme (Çelik, A.B.; M. Çelikkan, E. Balta, N. Mutluer, L. Korkut), Nisan 2015 İstanbul, Türkiye Barış Meclisi Yayını, hakikatadalethafiza.org
- Özhan, T. ve Ete, H. (2008). Kürt Meselesi-Problemler ve Çözüm Önerileri. Sayı 1. SETA Analiz.

İnternet Kaynaklı

- Adalet ve Kalkınma Partisi Programı (2002).
<https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNA>

[N%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/200205071%20AK%20PARTI%20DEMOKRATIKLESME%20VE%20KALKINMA%20PROGRAMI%202002/200205071%20AK%20PARTI%20DEMOKRATIKLESME%20VE%20KALKINMA%20PROGRAMI%202002%200000_0116.pdf](http://www.aksam.com.tr/siyaset/akil-insanlar-listesinde-2-fire--akitten-1-yeni-isim/haber-183355)

Akşam (3 Nisan 2013). Âkil İnsanlar Listesinde 2 Fire, Akit'ten 1 Yeni İsim, <https://www.aksam.com.tr/siyaset/akil-insanlar-listesinde-2-fire--akitten-1-yeni-isim/haber-183355>, Erişim Tarihi: 3 Nisan 2014.

Akyol, T. (2015). Kim Bozdu? <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/kim-bozdu-29710689>, Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2015.

Aljazeera (26 Eylül 2014). Çözüm Süreci Kobani'ye Takıldı. <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/cozum-sureci-kobaniye-takildi> Erişim Tarihi: 17 Kasım 2016.

Anadolu Ajansı (4 Nisan 2013). Bu heyet 76 milyonun özeti. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/bu-heyet-76-milyonun-ozeti/258543> Erişim Tarihi: 19 Mart 2014.

Bahçeli, D. (2005). https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/112/index.html, 11 Kasım 2005, Erişim tarihi: 24 Ağustos 2016.

Bahçeli, D. (2009). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin Başbakan Erdoğan'ın Kürt Açılımı Konusundaki Son Beyanları Hakkında Yaptığı Yazılı Açıklama. 14 Eylül 2009. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/725/index.html, Erişim tarihi: 24 Ağustos 2016.

Bahçeli, D. (2009). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin Yaşanan Vahim Gelişmeler Hakkında Yaptığı Açıklama. 22 Ekim 2009. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/743/index.html, Erişim tarihi: 24 Ağustos 2016.

Bahçeli, D. (2013). Milliyetçi Hareket Partisi Başkanı Devlet Bahçeli'nin "AKP-PKK İşbirliğiyle Oluşturulan Sözde Akil Adamlar Heyeti" Başlıklı Açıklaması. 5 Nisan 2013. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/2689/index.html Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2016.

BBC (2 Eylül 2016). Başbakan Yıldırım: Çözüm mözüm yok. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37255091> Erişim tarihi: 3 Eylül 2016.

CNN Türk (17 Haziran 2018). 6-8 Ekim Olaylarında Ne Olmuştu? <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cnnturk-ozel-dosya-6-8-ekim-olaylarinda-ne-olmustu-40869376>, Erişim Tarihi: 17 Haziran 2018.

Çelik, A. B. (2006). *Kürt Sorununda Avrupa Boyutu ve Sivil Toplum Kuruluşları*. <https://research.sabanciuniv.edu/994/1/Article2.pdf>, Erişim Tarihi: 4 Kasım 2017.

- Demokratik Açılım Kitapçığı. m.akparti.org.tr/upload/documents/acilim220110.pdf, Erişim tarihi: 21 Mayıs 2015.
- Habertürk (24 Mart 2009). Cumhurbaşkanı Gül 'Kürdistan' dedi. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/136247-cumhurbaskani-gul-kurdistan-dedi>, Erişim Tarihi: 18 Mart 2014.
- Hürriyet (20 Haziran 2013).BDP'den Âkil İnsanlara: Öcalan'la Görüşün. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bdpden-akil-insanlara-ocalanla-da-gorusun-23550120>, Erişim tarihi: 18 Eylül 2014.
- Meclis Araştırma Komisyonu Raporu (2013). Kasım-sıra sayısı 571. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss571.pdf>Erişim Tarihi: 12 Aralık 2016.
- Milliyet (9 Mayıs 2009). Abdullah Gül: Kürt sorunu Türkiye'nin birinci sorunudur. <http://www.milliyet.com.tr/abdullah-gul--kurt-sorunu---mesele-siyaset-1092779/> Erişim tarihi: 10 Kasım 2014.
- Milliyet (8 Ağustos 2009).Güroymak'ta 'Norşin' heyecanı. <http://www.milliyet.com.tr/guroymak-ta---font-color--red--norsin--font---heyecani-siyaset-1127073/> Erişim Tarihi: 1 Haziran 2014.
- Milliyet (10 Ağustos 2009). Açılıma Omuz Verin. <http://www.milliyet.com.tr/-acilima-omuz-verin--gundem-1201867/> Erişim Tarihi: 1 Haziran 2014.
- Milliyet (19 Ekim 2009). 34 PKK 'lı Habur Sınır Kapısı'ndan girip teslim oldu. <http://www.milliyet.com.tr/acilim-da-kritik-an-siyaset-1151953/> Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2015.
- Milliyetçi Hareket Partisi Programı. (2009). 88.255.31.62/usr_img/mhp2007/kitaplar/mhp_parti_programi_2009_opt.pdf,Erişim tarihi: 24 Ağustos 2016.
- NTV (28 Şubat 2013). Öcalan-BDP Görüşmesinin Zabıtları. https://www.ntv.com.tr/turkiye/ocalan-bdp-gorusmesinin-zabitlari,1NdUyIpFc0W7p_Jo3iBLNg , Erişim tarihi: 30 Kasım 2014.
- Radikal (3 Nisan 2013). İşte Bölge Bölge Âkil İnsanlar. <http://www.radikal.com.tr/politika/iste-bolge-bolge-akil-insanlar-1127942/> Erişim Tarihi: 6 Nisan 2016.
- Sabah (4 Nisan 2013). Âkil İnsanlar Dolmabahçe'de, www.sabah.com.tr/aktuel/2013/04/04/akil-insanlar-dolmabahcede Erişim Tarihi: 21 Aralık 2017.
- Sabah (10 Kasım 2009). Açılım Meclis'te. https://www.sabah.com.tr/siyaset/2009/11/10/acilim_mecliste Erişim Tarihi: 15 Şubat 2015.

- Sabah (13 Kasım 2009). İşte Açılışın Yol Haritası.
https://www.sabah.com.tr/siyaset/2009/11/13/mecliste_tarihi_oturum Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2016.
- Sabah (2 Mayıs 2015). Erdoğan: Kürt sorunu yoktur Kürtlerin bazı sorunları vardır.
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/05/02/erdogan-kurt-sorunu-yoktur-kurtlerin-bazi-sorunlari-varidir> Erişim tarihi: 3 Mayıs 2015.
- T24 (10 Mayıs 2013). Kılıçdaroğlu'ndan çözüm sürecine destek vermemelerinin 4 nedeni.
<https://t24.com.tr/haber/kilicdaroglundan-cozum-sureci-aciklamasi,229601> Erişim Tarihi: 12 Ekim 2014.
- T24 (2 Aralık 2013). Çözüm Komisyonu ile BDP, 'özerklik'te anlaşamadı.
<http://t24.com.tr/haber/cozum-komisyonu-ile-bdp-ozerklikte-anlasamadi,245218> Erişim Tarihi: 21 Kasım 2015.
- TBMM (Tarihsiz). Anayasa Taslak Metni, TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu.
https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/tam_metin.docx Erişim Tarihi: 21 Aralık 2016.
- Türk Dil Kurumu
- Yeniçağ (10 Mayıs 2013). AKP-PKK sürecine ortak olmayacağız!
<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/akp-pkk-surecine-ortak-olmayacagiz-84015h.htm> Erişim Tarihi: 21.12.2015.
- Yeni Şafak (6 Ağustos 2007). Millet'in Egemenliği Millete.
<https://www.yenisafak.com/politika/milletin-egemenligi-millete-60408> Erişim Tarihi: 24 Nisan 2015.
- Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=pnE78WkjpQk> Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2016.
- Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=YIV0ap0IQxw> Erişim: 24 Ağustos 2016.
- Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=NwawhEDkUBc> Erişim: 26 Ağustos 2016
- Yüksek Seçim Kurulu. 1983-2007 Yılları Arası Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları. <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1983-2007/Bursa.pdf> Erişim tarihi: 17 Mart 2016.